

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Мар'ян Пітин

ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА В СПОРТІ

Монографія

Мар'ян Пітин | Монографія

Львів
ЛДУФК
2015

Мар'ян ПІТИН

ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА В СПОРТІ

Монографія

**Львів
ЛДУФК
2015**

УДК 796.015

ББК 75.0

П 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
Львівського державного університету фізичної культури
(протокол № 2 від 28 листопада 2014 року)*

Рецензенти:

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор

О. В. Борисова

(Національний університет фізичного виховання і спорту України);

доктор наук з фізичного виховання та спорту, доцент

О. Ю. Рибак

(Львівський державний університет фізичної культури);

доктор наук з фізичного виховання та спорту, доцент

С. В. Романчук

(Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)

Пітин М.

П 34

Теоретична підготовка в спорті : монографія / Мар'ян Пітин. – Л. : ЛДУФК, 2015. – 372 с.

ISBN 978-966-2328-81-3

У монографії досліджено проблему теоретичної підготовки у спорті та обґрунтовано її організаційно-методологічні основи. Отримані наукові дані пов'язані з визначенням ролі теоретичної підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів, особливостями структури та змісту теоретичної підготовки в різних групах видів спорту. Вивчено передумови розробки концепції теоретичної підготовки у спорті та проведено експериментальну перевірку її реалізаційних положень.

Монографія доповнює наукові дані підготовки спортсменів за розділом теоретичної підготовки. Буде корисною для студентів, молодих науковців, фахівців із галузі спорту та зацікавлених осіб.

УДК 796.015

ББК 75.0

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА В СИСТЕМІ БАГАТОРІЧНОГО СПОРТИВНОГО УДОСКОНАЛЕННЯ	9
1. 1. Соціальна практика спорту в умовах інформаційного суспільства	9
1. 2. Нормативно-правове забезпечення інформатизації фізичної культури і спорту України	14
1. 3. Гуманістична сутність системи підготовки спортсменів	20
1. 4. Роль теоретичної підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів	26
1. 5. Організаційно-методичні особливості теоретичної підготовки в спорті	39
1. 6. Інноваційні засоби теоретичної підготовки в спорті	48
1. 7. Актуальні напрями теоретичної підготовки в спорті	52
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА В СИСТЕМІ БАГАТОРІЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ СПОРТСМЕНІВ РІЗНИХ ГРУП ВИДІВ СПОРТУ	69
2. 1. Циклічні види спорту (на прикладі веслування та лижних перегонів)	70
2. 2. Швидкісно-силові види спорту (на прикладі важкої атлетики та стрибків на лижах з трампліна) ..	79
2. 3. Складнокоординаційні види спорту (на прикладі стрільби з лука та гірськолижного спорту) ..	85
2. 4. Єдиноборства (на прикладі фехтування та тхеквондо ВТФ)	94
2. 5. Спортивні ігри (на прикладі настільного тенісу, волейболу та хокею з шайбою) ..	103
2. 6. Комбіновані види спорту (на прикладі сучасного п'ятиборства та лижного двоборства) ..	118

РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СПОРТІ	126
3. 1. Ставлення спортсменів до теоретичної підготовки в спорті ..	126
3. 2. Ставлення фахівців зі спорту до теоретичної підготовки в спорті	157
РОЗДІЛ 4. НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СПОРТІ	172
4. 1. Концепція теоретичної підготовки в спорті	172
4. 2. Модель системи знань спортсменів	237
4. 3. Характеристика системи теоретичної підготовки в спорті ..	248
РОЗДІЛ 5. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РЕАЛІЗАЦІЙНИХ ПОЛОЖЕНЬ КОНЦЕПЦІЇ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СПОРТІ	268
5.1. Теоретична підготовленість спортсменів на етапах спеціалізованої базової підготовки та підготовки до вищих досягнень у гандболі	268
5.2. Теоретична підготовленість спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки в фехтуванні	273
5.2.1. Значущість компонентів теоретичної підготовки фехтувальників на різних етапах багаторічного удосконалення	273
5.2.2. Структура та зміст теоретичної підготовленості фехтувальників різної кваліфікації	278
5.3. Удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів на етапі початкової підготовки зі стрільби з лука	283
5.3.1 Зміст теоретичної підготовки стрільців з лука на ранніх етапах багаторічної підготовки (за результатами експертного оцінювання)	283
5.3.2. Ефективність програми удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів із застосуванням ігрових засобів на етапі початкової підготовки у стрільбі з лука	290
5.4. Удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів з важкої атлетики	298
ВИСНОВКИ	303
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	311

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ДЮОШ** – дитячо-юнацька спортивна школа
- ЗіП** – збереження вищої спортивної майстерності та поступове зниження досягнень
- ЗМС** – заслужений майстер спорту
- ЗТУ** – заслужений тренер України
- КДЮОШ** – комплексна дитячо-юнацька спортивна школа
- КМС** – кандидат у майстри спорту
- МОК** – Міжнародний олімпійський комітет
- МРІМ** – максимальна реалізація індивідуальних можливостей
- МС** – майстер спорту
- МСМК** – майстер спорту міжнародного класу
- НОК** – Національний олімпійський комітет
- ПБП** – попередня базова підготовка
- ПдВД** – підготовка до вищих досягнень
- ПП** – початкова підготовка
- СБП** – спеціалізована базова підготовка
- СДЮШОР** – спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа олімпійського резерву
- ШВСМ** – школа вищої спортивної майстерності

ВСТУП

Система підготовки спортсменів упродовж ХХ–ХХІ століття зазнала суттєвих змін теоретико-методичного та організаційного характеру, що викликало зростання результатів змагальної діяльності в різних видах спорту [75, 411, 565].

Фундаментальні дослідження свідчать про відносно самостійні та водночас тісно взаємопов'язані сторони процесу підготовки спортсменів [229, 312, 345, 409, 507]. Еволюція системи підготовки спортсменів у різних групах видів спорту спричинена значною кількістю наукових досліджень, присвячених окремим сторонам навчально-тренувального процесу (фізичній [37, 93, 176, 413], технічній [19, 119, 254, 444], тактичній [140, 237, 253], інтегральній [183, 280, 300, 477], психологічній [118, 130, 136, 447] підготовці), та їх поєднанню в системі багаторічного удосконалення спортсменів у різних видах спорту [113, 117, 246, 256].

Відповідно до закономірностей навчально-тренувального процесу, в спорті актуальною є послідовність, за якою, передусім, формуються знання й уявлення, що реалізуються завдяки теоретичній підготовці, та надалі на їх основі – уміння та навички [268, 340, 352, 508].

Теоретичні знання, отримані на різних етапах багаторічної підготовки, належать до системи цінностей спортсменів, формують передумови успішного становлення й підтримання рівня спортивної майстерності та гармонійного розвитку особистості [33, 34, 65, 77, 187]. Спроби дослідження теоретичної підготовки в спорті не дали змоги сьогодні утворити цілісну систему, орієнтовану на формування спеціальних знань спортсменів [12, 44, 193, 317, 492].

Актуальність теми передбачає вирішення таких проблем: реалізація основоположних нормативно-правових документів з галузі фізичної культури та спорту, які визначають важливість обраного напрямку дослідження [203, 429, 428]; дискретність розгляду теоретичної підготовки фахівцями з фізичного виховання та фахівцями зі спорту, при якому відсутнє представлення концепції теоретичної підготовки в спорті [278, 329, 341; 522]; стимулювання, економізація пізнавальної та розумової діяльності, підвищення інтелектуального рівня спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки [108, 268, 285, 334]; урахування в теоретичній підготовці

специфіки виду спорту, кваліфікації, віку, етапу багаторічної підготовки та інших індивідуальних особливостей спортсменів як об'єктів формування системи специфічних знань [162, 358, 562, 572]; утворення в контексті світових процесів нових змістовних блоків інформації системи знань спортсменів [75, 101, 224, 482].

Таким чином, виокремлено актуальну науково-прикладну проблему створення концептуальних основ теоретичної підготовки в спорті, що пов'язана із наявністю протиріччя між існуванням теоретичної підготовки як відносно самостійної сторони підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів та відсутності її належного науково-методологічного обґрунтування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА В СИСТЕМІ БАГАТОРІЧНОГО СПОРТИВНОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

1. 1. Соціальна практика спорту в умовах інформаційного суспільства

Основоположні принципи олімпізму, які описані в Олімпійській хартії, структурно детермінують діяльність суб'єктів у межах олімпійського руху. Інтерпретація основних цілей хартії дає змогу стверджувати, що визначальні аспекти реалізації олімпійських ідей у сучасному суспільстві передбачають виховання та формування культури особистості за допомогою спорту, розвиток релевантних відносин людей у суспільстві, сприяння міжнародному взаєморозумінню та співпраці [16, 20, 350, 351].

Сьогодні, окрім утилітарного розуміння фізичної культури, варто поглиблено розглядати її гуманітарну сутність. Підтвердженням цього є чітка тенденція до використання аксіологічного, культурологічного і діяльнісного підходів у розгляді феномену фізичної культури [28, 33, 520, 553].

Спорт відіграє важливу роль у формуванні інтелектуального та мирного суспільства [31, 59, 71, 411]. Загальновідомим є значний потенціал спорту, його глобальність, універсальність, характерний вплив на суспільство загалом та молоді зокрема [77, 82, 203, 424]. Значна кількість вітчизняних та закордонних науковців зазначають, що освіта є передумовою для особистісного розвитку людини [243, 252, 322, 422]. Засновник олімпізму, П'єр де Кубертен, був переконаний, що причиною реформування освіти мають бути пришвидшені темпи змін у світі [482, 483, 517, 568].

Зважаючи на ціннісний потенціал фізичної культури та спорту сучасного соціуму, потрібно враховувати два рівні: загально-громадський та особистісний [167, 297, 455, 513].

На думку М. В. Дутчака [172, 174], одна з наймасштабніших форм існування спорту в суспільстві, а саме спорт для всіх, дозволяє широко використовувати можливості для вирішення таких проблем, як поліпшення якості життя людей, забезпечення гармонійного розвитку особистості, зміцнення індивідуального та громадського здоров'я тощо.

Загальновідомим є взаємозв'язок різних форм існування спорту в суспільстві [313, 342, 415, 429]. Науковці наголошують на тому, що спорт для всіх (масовий спорт) може бути основою для подальшого зростання рівня спортивної майстерності, елементом професійного самовизначення особистості. При цьому основні принципи спортивної підготовки, що розглядаються на усіх етапах та, ймовірно, у різних формах спорту, повинні мати уніфіковане відображення та змодельований вплив на учасників навчально-тренувального процесу [229, 414, 473, 497].

У своїх дослідженнях О. А. Томенко наголошує на зміщенні акцентів із суто фізичного на освітній, виховний та оздоровчий аспекти діяльності у фізичній культурі та порушує питання про неспеціальну (загальну, непрофесійну) фізкультурну освіту [518, 522, 523].

За твердженням Ю. О. Павленка, в умовах ринкових відносин плани підготовки спортсменів у спорті вищих досягнень мають набувати стратегічно-рекомендаційного характеру з можливістю оперативного використання альтернативних шляхів вирішення поставлених завдань, залежно від досягнень науково-технічного прогресу, особистої зацікавленості науковців у високій продуктивності та якості їхньої роботи, ресурсних можливостей країни [359, 360].

Незалежно від виду соціальної практики спорту, творчою розробкою в галузі фізичної культури та спорту найчастіше є методика або системи засобів і методів розвитку фізичних якостей, розвитку технічних навичок, підвищення змагальної ефективності тощо [8, 9, 17, 235].

Сучасні уявлення про фізкультурну діяльність ґрунтуються на тому, що в ній проявляється єдність людини як біологічного, соціального та культурного [34, 226, 287, 288, 349]. Вона дозволяє досягти самостійності, соціальної і психічної незалежності, відпочивати, розвивати фізичні здібності, досягати високих результатів не тільки здоровим, але й людям з обмеженими можливостями [65, 166, 168, 319].

Неузгодженість теоретично обґрунтованих ідей модернізації фізичної культури з позиції особистісно-орієнтованого підходу та наявного механізму реалізації цих ідей у практичній діяльності потребує застосування нових ефективних інструментів, що використовують сучасні досягнення педагогіки, психології, філософії, науки управління [173, 233, 319, 323].

Виразеним є протиріччя між потребою суспільства в ефективних виховних засобах для підлітків і юнаків й недооціненням виховних і

розвивальних можливостей спорту. При цьому відсутні можливості «переносу» досвіду, накопиченого в педагогіці, у теорію спорту у зв'язку з її яскраво вираженою специфікою діяльності [286, 294, 370, 508].

У науковій та методичній літературі отримуємо підтвердження існування самостійної категорії спортивної культури [1, 4, 32, 101]. Під нею розуміється частина загальної культури, що об'єднує категорії, закономірності, а також настанови, створені для інтенсивного використання фізичних вправ у рамках змагальної діяльності, які стосуються, як правило, мети досягнення фізичного і духовного вдосконалення людини [12, 27, 297, 428].

У різних сферах діяльності людини потрібно подавати теорію таким способом, щоб знання стали змістом власне теоретичного мислення. Тому постає потреба подавати такий матеріал, засвоєння якого забезпечить формування в учасників суспільних практик спорту змістових абстракцій, узагальнень і понять [87, 505, 509, 521].

Грунтовне засвоєння теоретичних знань передбачає створення своєрідного наукового фундаменту, логічним продовженням якого є формування здібностей до аналітичного ставлення, до об'єктів та явищ дійсності [83, 96, 505, 512].

Знання загалом та зокрема в спорті як соціальній практиці не варто розглядати лише як продовження, поглиблення й розширення повсякденного досвіду людей. Воно потребує вироблення особливих засобів абстрагування, аналізування й узагальнення, що дає змогу фіксувати внутрішні зв'язки речей, їх суть, особливі шляхи моделювання об'єктів пізнання [3, 14, 99, 505].

На думку науковців, знання становлять собою конкретні взаємопов'язані факти, узагальнення, результати пізнання, сукупність накопичених суспільством відомостей [5, 10, 88, 274]. Теоретичні знання, на відміну від практичних, призначені для пізнання суті явищ на абстрактному рівні. Вони також слугують основою для пізнання практичного. При переході від теоретичних знань до практичних утворюються вміння–знання, які проявляються в практичних діях (знання в дії) [318, 326, 507, 515].

Розгляд змісту поняття «інформація» має як наукове, так і конкретне прагматичне значення та стає дедалі більш актуальним з огляду на посилення ролі інформації в усіх сферах діяльності та стійкого й безпечного розвитку людини, суспільства та держави [11, 21, 45, 251]. Інформаційний аспект особистісного зростання спортсменів становить собою здатність до накопичення нових знань і умінь [49,

54, 450]. Аналізування наукових даних дозволяє стверджувати, що під інформацією в спорті окремі науковці розуміють дані, які учасники отримують до і під час змагань. Ці дані спрямовані на формування оперативної тактичної побудови змагальної діяльності, знань про стан виду спорту загалом та конкретного спортсмена зокрема [139, 140, 142, 159].

Отже, соціокультурний статус спортсмена визначається, з одного боку, глибинним сприйняттям себе як демократично орієнтованої людини, а з другого – намаганням корегувати своє життя за принципом «чесного суперництва» [52, 57, 60, 101]. Це підтверджується переміщенням інтересів у спортивній науці від вивчення медико-біологічних та спортивно-методичних проблем до соціально-економічних, психологічних і загальнопедагогічних аспектів підготовки спортивного резерву [43, 83, 86, 93]. Усе це притаманне й сучасному етапу існування суспільства, власне інформаційного суспільства, яке активно трансформується з кінця ХХ століття. Інформаційне суспільство як соціологічна концепція визначає головним чинником розвитку суспільства виробництво і використання науково-технічної та іншої інформації [6, 23, 25, 104].

Фізична культура та спорт були і є мікромоделлю суспільних відносин, характер яких визначається отриманою зовні інформацією [18, 48, 104, 160]. Суспільство та, відповідно, спорт як сфера діяльності людини зазнали еволюції внаслідок інформаційних революцій: перша – мовна (утворення вербальної сигнальної системи); друга – писемна (винайдення писемності); третя – книгодрукарська (винахід книгодрукування); четверта – телекомунікаційна (винахід електрики, завдяки якій створено телеграф, телефон, радіо); п'ята – кібернетична (винахід обчислювальної техніки, поява персонального комп'ютера та створення мереж телекомунікації) [1, 251, 439, 501].

Сьогодні проходить шоста інформаційна революція – синергетична, або глобально-конвергентна, – пов'язана з формуванням та розвитком трансграничних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, прикладом якої є Інтернет (1989 р.). Суть цієї революції полягає в інтеграції єдиного інформаційного простору для усіх програмно-технічних засобів, засобів зв'язку й телекомунікації, інформаційних запасів або запасів знань як єдиної інформаційної телекомунікаційної інфраструктури. Результатом синергетичної революції є абсолютне зростання швидкості й обсягів оброблення інформації, поява нових унікальних можливостей виробництва, пе-

редача й поширення інформації, пошук та отримання інформації, нові види традиційної діяльності в мережі [251, 439, 501, 511].

Інформація класифікується за такими критеріями: середовище циркуляції, функціональне призначення, форми існування, мета, складність, носії, способи вимірювання тощо [251, 550, 559, 563]. Інформація може «циркулювати» в різних середовищах: фізичному – акустичному, електромагнітному, оптичному, радіаційному, хімічному тощо; біологічному – в організмах, геномах, нервових системах, мозку тощо; соціальному – документальному, комп'ютерному, засобах масової інформації, ментальному, безсвідомому колективному тощо [42, 46, 47, 251].

Водночас подальший процес поширення нових знань, передового практичного досвіду, досягнень науково-технічного прогресу науковці пов'язують з міжнародною інтеграцією та електронними інформаційними технологіями [241, 299, 359, 363]. Наголосимо, що низкою наукових досліджень виявлено протиріччя між сучасним рівнем розвитку інформаційно-технологічних засобів і відсутністю їх використання в інформаційному забезпеченні учасників змагальної та тренувальної діяльності в спортивній боротьбі [138, 139], футболі [300, 301, 302], дзюдо [558], фехтуванні [195, 196, 490, 494] тощо.

Правильно організоване і своєчасне інформаційне забезпечення спортсменів і тренерів дає змогу більш повної реалізації можливостей спортсменів для досягнення високого спортивного результату [197, 303, 491, 492].

Спеціальні дослідження, проведені Л. Б. Лукіною [292], вказують, що викладанню теоретичного та практико-методичного розділів інформації, їх активному та цілеспрямованому освоєнню на сьогодні ще не приділяється належної уваги у фізкультурно-спортивній діяльності. Однією з головних причин цього є недостатнє навчально-методичне забезпечення передачі та засвоєння змісту системи спеціальних знань.

В умовах інформаційного суспільства особливого значення набувають системи, процеси, способи взаємодії та спілкування людей, що дає змогу створювати, передавати й отримувати різноманітну інформацію [6, 85, 163, 358]. Одним із перспективних засобів удосконалення підготовленості спортсменів науковці також вважають комп'ютерні технології з різними формами візуалізації та інформаційно-комунікаційні технології, які передбачають накопичен-

ня, оброблення, подання й використання інформації за допомогою електронних засобів [186, 192, 245, 249].

На думку Ю. О. Павленка, окремими труднощами, які пов'язані з організаційними, матеріально-технічними, науковими та методичними аспектами, є розроблення й впровадження сучасних інформаційних технологій в олімпійську підготовку українських спортсменів [361, 362].

Сучасний спортсмен об'єктивно змушений бути більш мобільним, інформованим, критично і творчо мислячим та більш вмотивованим до самонавчання і саморозвитку [23, 26, 102, 365].

1. 2. Нормативно-правове забезпечення інформатизації фізичної культури і спорту України

Державну політику та стратегію розвитку українського суспільства відображено в нормативно-правових документах, а саме: законах, указах Президента, постановах Верховної Ради України і Кабінету Міністрів тощо [11, 342, 426, 427].

Важливою складовою та особливістю сьогодні є важливість ефективного переходу України й інших країн світу до нового рівня функціонування інформаційного суспільства [11]. Це потребує обґрунтованої реалізації широкого спектра заходів, пов'язаних із впровадженням інформаційних та комунікаційних технологій в різні сфери суспільного життя [148].

Останні десятиліття ХХ та перше ХХІ століття відзначилися бурхливим розвитком технологій, що вплинуло на інтенсивний розвиток різних галузей, та впровадженням в усі сфери життя суспільства засобів інформатики. На думку І. В. Арістової [11], Ю. В. Драгнева [157, 158, 161], В. М. Резнікова [440, 441], Д. Є. Швеця [560] та ін., це проявилось в інтенсивному вдосконаленні техніки зв'язку, у появі нових та вдосконаленні наявних інформаційних технологій, а також у реалізації прикладних інформаційних систем та обслуговувальних технологій.

Інформатизація охопила і соціальну сферу, а саме: освіту, науку, культуру, медицину. На сьогодні процес інформатизації стає інтенсивнішим. Загалом її сучасний рівень дозволяє стверджувати, що умови існування соціуму потребують переоцінення стратегії розвитку суспільства на основі високоефективних технологій [11,

441]. Це передбачає впровадження інформаційно-комунікативних технологій в усі сфери життєдіяльності держави [199, 202].

Загальновідомим є те, що освіта, фізичне виховання та спорт є основою забезпечення здоров'я громадян [30, 203, 342, 426]. Згідно з законом України «Про фізичну культуру і спорт» [203], державна політика в цій сфері ґрунтується на засадах визнання фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку гуманітарної політики держави; важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя; забезпечення гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей; гарантування рівних прав та можливостей громадян у сфері фізичної культури і спорту тощо. Актуальним залишається питання визначення нормативно-правового статусу інформатизації та її місця в галузі фізичної культури і спорту як складової теоретичної підготовки.

Одним із головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство [202, 426]. Системоутворювальними чинниками освітньої інформаційної культури є ступінь насиченості й сформованості потреби в освітній інформації; тип відносин до освітньої інформації і її функцій; рівень використання літератури, періодики, Інтернету; поінформованість у галузі сучасних інформаційних технологій; володіння комп'ютером, мережею Інтернет тощо [11, 427].

У Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [199] термін «інформатизація» трактують як сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, створених на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Зазначається [11, 55, 64, 560], що інформатизацію слід також ототожнювати з комплексом дій, спрямованих на оволодіння інформацією з використанням комп'ютерної та комунікативної техніки, що властиве більшості видам суспільної діяльності як процес залучення нових джерел інформації, застосування нових засобів управління нею, зміна методики навчання і контролю знань на базі

всестороннього використання засобів, які пов'язані з комп'ютерною, комунікаційною та мультимедійною технікою.

Отже інформатизація діяльності в спорті може реалізовуватися завдяки трактуванню низки керівних положень [11, 199, 526, 532]: формування національної інфраструктури інформатизації, інформатизація процесів соціально-економічного розвитку, інформатизація науки, освіти і культури. Важливими завданнями, що декларуються в нормативно-правових актах є поєднання освіти й науки, розвиток дистанційної освіти, запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій, створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання, створення ринку освітніх послуг та науково-методичного забезпечення навчального процесу [11, 110, 246, 431].

В Указі Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» [427] зазначено, що стан справ у галузі освіти не повною мірою задовольняє потреби особистості, суспільства і держави. Зазначено, що темпи глобалізації, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства формують потребу в радикальній модернізації галузі, ставлять перед державою, суспільством завдання забезпечити пріоритетність розвитку освіти і науки, першочерговість розв'язання їх проблем в нових умовах. Це дає змогу стверджувати, що ці актуальні проблеми освіти загалом притаманні й окремим її складовим, у тому числі фізичному вихованню і спорту.

Фізичне виховання та спорт забезпечує можливість набуття кожною людиною потрібних науково-обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення, про шляхи і методи запобігання хворобам, про методики досягнення високої працездатності та тривалої творчої активності. У системі освіти держава забезпечує розвиток масового спорту як важливої складової виховання молоді [170,175, 428, 429].

Водночас вказано на важливості орієнтування на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень зі світовим досвідом у цій сфері [203]. У світовому співтоваристві на сьогодні широкого поширення набули інформаційні засоби, що передбачає їх широке застосування в підготовці спортсменів України.

Серед визначених завдань, що були взяті за основу державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» [148], можна виокремити ті, які значним чином стосуються галузі

фізичної культури та спорту, наприклад, впровадження інформаційних та комунікаційних технологій у навчально-тренувальний процес і проведення наукових досліджень, забезпечення доступу до національних і світових інформаційних ресурсів тощо.

Важливим у завданнях цієї програми є розвиток технологій дистанційного навчання і використання їх для запровадження в Україні системи навчання протягом усього життя [148]. Це пов'язано з функціонуванням в Україні безперервної освіти та популяризацією інституцій «Університету третього віку», які наявні у навчальних програмах ВНЗ України фізкультурного профілю, зокрема Львівському державному університеті фізичної культури (ЛДУФК) [200]. Важливим залишається удосконалення інформаційного забезпечення фізкультурної освіти на усіх рівнях, за допомогою основних напрямів: удосконалення форм подання інформації для забезпечення інформаційних запитів спортивної галузі, створення електронних засобів інформації із застосуванням сучасних інформаційних технологій [144, 145, 154, 464].

Основні напрями переходу українського суспільства на новий рівень функціонування відкривають широкі можливості для розроблення та наукового обґрунтування інформаційно-комунікативних технологій і для системи фізичного виховання та спорту [427]. Вагомість інформатизації фізичного виховання та спорту полягає в актуальності її засобів, у вирішенні окремих положень статті 7 «Показники стану розвитку фізичної культури і спорту» Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [203], зокрема залучення громадян до занять масовим спортом; залучення дітей та молоді, у тому числі з інвалідністю, до занять у дитячо-юнацьких спортивних школах тощо. Адже більшість спортсменів не володіють достатньою інформацією про осередки з видів спорту, можливості своєї участі в навчально-тренувальному та спортивно-оздоровчому процесі, знаннями щодо досягнень спортсменів України на міжнародних спортивних змаганнях, передусім, Олімпійських, Паралімпійських і Дефлімпійських іграх, Спеціальних Олімпіадах, Всесвітніх іграх з неолімпійських видів спорту тощо.

У нормативно-правових документах України [11, 203, 426, 428] вказано, що потрібно постійно оновлювати зміст освіти (за різними специфічними напрямами її реалізації) та організації навчально-тренувального процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Поряд із задекларованими заходами щодо зміцнення навчально-матеріальної бази, здійснення комп'ютеризації навчальних закладів, упровадження інформаційних технологій та забезпечення ефективної підготовки й підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників не вирішеною залишається реалізаційна складова. Особливо важливою вона є в системі теоретичної підготовки на різних рівнях та в умовах існування протиріч щодо наявного змісту і форм, методів та засобів [427].

Узагальнення попередніх досліджень дало змогу констатувати наявність пріоритетних напрямів державної політики інформатизації освіти, зокрема фізичного виховання та спорту. Серед них слід визначити вдосконалення інструментальних засобів та організацію інфраструктури інформатизації освіти як складової частини інформатизації суспільства загалом, яка б виконувала роль структури, що забезпечить створення нових, тиражування та впровадження наявних технологій у систему безперервної освіти [179, 182, 355, 441].

При цьому перспективи, що розкриваються для галузі спорту, можна вбачати в розробленні комп'ютерних підручників та методичних матеріалів, комп'ютерних навчальних систем, мультимедійних продуктів тощо, які б відображали сутність інформаційної складової специфіки змагальної діяльності.

Важливою складовою нормативно-правового регулювання інформатизації галузі фізичної культури та спорту є окремі положення Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [202]. Так, концептуальною основою для розроблення завдань, які стосуються розвитку інформаційного суспільства в Україні, визначено такі положення: забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, створення загальнодержавних інформаційних систем, забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, інформаційних ресурсів, створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів.

Перспективи інформатизації галузі спорту слід вбачати і в тому, що законодавчі акти [202, 283] декларують забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та інформаційних ресурсів за допомогою створення в усіх населених пунктах України можливостей для доступу до мережі Інтернет.

Таким чином, важлива інформаційно-освітня складова системи підготовки спортсменів дає можливість ефективного доступу до

суб'єкта її сприйняття. Це надалі буде передумовою залучення значного контингенту спортсменів до безпосередньої діяльності та формування в них сучасної системи знань суміжними засобами.

У науковій та методичній літературі питання інформатизації досить широко обговорювалося, що дозволило розглядати безпосередній процес у таких двох основних напрямках: інструментально-технологічному, що передбачає використання нових можливостей засобів інформатики й інформаційних технологій для підвищення ефективності системи освіти, та змістовому – завдання формування нового змісту власне процесу освіти (теоретичної підготовки) [11, 158, 165, 560].

Підтримку інформатизації в системі підготовки спортсменів забезпечують основні положення Законів України «Про освіту» [201] та «Про вищу освіту» [198]. Так, зазначається, що серед основних принципів освіти в Україні є доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою, всебічний розвиток, гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей, незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій, гнучкість і прогностичність системи освіти, безперервність і різноманітність освіти тощо.

У цих умовах інформатизація галузі фізичної культури та спорту дозволяє отримати новий освітній продукт, який зробить більш доступним процес отримання знань, умінь та навичок з урахуванням індивідуальних особливостей сприймання спортсменами та водночас зробить його незалежним від впливу носіїв інформації тощо. Це свідчитиме про удосконалення якості передачі знань [201] у галузі фізичної культури і спорту та здатності задовольняти потреби суб'єкта тренувальної діяльності.

Важливість інформатизації спорту також полягає у вирішенні завдань, що розглядаються в Указі Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» [428]. Разом зі стимулюванням розвитку ринку оздоровчих, рекреаційних та реабілітаційних послуг, гарантування їх доступності та якості без ґрунтовного висвітлення інформації шляхом використання специфічних засобів у новітніх джерелах глобальної комунікації та формування зворотного зв'язку в суб'єктно-об'єктних відносинах у цій сфері є неможливим [11, 342, 464, 560 та ін.].

Окрім зазначеного, про важливість проблеми інформатизації фізичного виховання та спорту наголошено в листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту «Щодо організації навчання вчителів з використання інформаційно-комунікаційних технологій» [283]. Кожен учитель загальноосвітнього навчального закладу, незалежно від ступеня, типу, форми власності закладу та рівня своєї кваліфікації, має орієнтуватися в інформаційному просторі, знати як знайти інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного суспільства. Реалізація цього повинна відбуватися на кількох рівнях: створення текстових документів, таблиць, малюнків, діаграми, презентації тощо; використання Інтернет-технологій; локальних мереж, баз даних тощо; здійснення анкетування, діагностування, тестування; пошуку необхідної інформації в мережі Інтернет тощо; розроблення власних електронних продуктів (уроків, демонстраційний матеріал тощо); поєднання готових електронних продуктів (електронних підручників, енциклопедій, навчальних програми, демонстраційних програм тощо) у своїй професійній діяльності.

Схожі тенденції варто визначити й для спортивної діяльності. Значний потенціал теоретичної підготовки варто вбачати у формуванні в спортсменів таких компонентів, як [78]: перенесення знань, прийняття рішень в умовах нової ситуації; пошук нових рішень; створення й конструювання нових елементів; вивчення особистості та колективу для визначення рівня їх підготовленості до активного оволодіння новими знаннями і визначення домінантної задачі; побудова і розв'язання поставлених завдань; виокремлення і встановлення взаємозв'язків між компонентами і чинниками; облік та оцінювання результатів діяльності, самоаналіз і аналіз процесу підготовки; діяльність із самоудосконалення тощо.

1. 3. Гуманістична сутність системи підготовки спортсменів

Активна політика держави у сфері фізичної культури та спорту повинна зумовлюватися її інтересами. Вони полягають у створенні умов для збереження генофонду країни шляхом залучення населення до здорового способу життя, забезпечення сприятливих умов для

відтворення сукупної робочої сили, використання досягнень вітчизняних спортсменів на престижних міжнародних змаганнях для створення та підтримання позитивного іміджу країни [63, 171, 321, 324].

Гармонійний розвиток молодого покоління спортсменів, його фізичних якостей, інтелектуальних здібностей тощо повинні здійснюватися з урахуванням сучасних тенденцій розвитку спорту. Вони, передусім, характеризуються поширенням явищ комерціалізації та професіоналізації, які викликають збільшення обсягу спеціалізованих навантажень для дітей у більш ранньому віці, що є небезпечним [83, 113].

Узагальнення наукових даних вказують на основні види об'єктивно взаємопов'язаних якостей [147, 162, 176] (матеріально-структурні, функціональні і системні). Матеріально-структурні якості характеризують взаємозалежність анатомічної будови органів і тканин, з яких вони складаються, функціональні відкривають широкі можливості встановлення причинно-наслідкових відносин та системні – найбільш складний рівень взаємодії, що дозволяє розглядати з наукового погляду складні явища людського буття.

У загальнонауковому плані проблеми інтеграції наукових знань у сфері спортивного тренування набувають основного значення. У спортивній науці широко використовуються такі нові інтегративні наукові підходи: системний, комплексний, історичний та інші, що дозволяють більш глибоко дослідити теорію і практику спорту [254, 343].

Діяльність тренера повинна відбуватися з урахуванням основних критеріїв рівня адаптованості спортсмена, якими є об'єктивний критерій (результативність діяльності) і суб'єктивний (ступінь емоційного комфорту, який може бути визначений згідно з прийнятною конкретною ситуацією) [450].

Для усіх рівнів фізкультурно-спортивних послуг невід'ємним компонентом є реалізація теоретичної підготовки. Це підтверджує необхідність ґрунтовного розгляду науково-прикладних проблем та вирішення науково-практичних завдань в теоретико-методологічному забезпеченні галузі фізичної культури та спорту [321, 322, 323].

При цьому визначено необхідність застосування різноманітних форм державного регулювання, що можуть також бути використані й у формуванні системи теоретичної підготовки в спорті. Серед них такі: цілісний розвиток сфери фізичної культури і спорту, підготовка фахівців з фізичного виховання і спорту за рахунок бюджетних коштів, державне фінансування проведення наукових досліджень із

проблем фізичного виховання і спорту, надання пільг «первинним» та «вторинним» споживачам фізкультурно-спортивних послуг, надання пільг виробникам та стимулювання розвитку сегментів ринку фізкультурно-спортивних послуг [61, 324].

Дослідник М. В. Дутчак вважає, що спорт має значний гуманістичний потенціал, який робить його популярним серед широких верств населення. На його думку, це актуально в спорті для всіх, який використовується для зміцнення здоров'я, відпочинку, розваги та спілкування між людьми. У цьому різновиді сучасного спорту, поширеність якого зростає в багатьох країнах, містяться чималі можливості для впливу на здоров'я та фізичне вдосконалення, духовний світ, культуру особистості, тобто її відчуття, емоції, моральні принципи, естетичні уподобання [171, 174, 175].

Можна стверджувати, на підставі досліджень М. М. Булатової [77], В. І. Столярова [484], А. О. Тінякова [514], Я. Щербашина [569], що ці тенденції характерні для спорту загалом та його ролі в суспільстві.

Ефективність застосування гуманітарних технологій у фізичній культурі значною мірою залежить від компетентності педагога в цій галузі знань. Необхідність освоєння гуманітарних технологій фахівцями з фізичної культури зумовлена потребою реалізації в освітньому і тренувальному процесі особистісно-орієнтованого підходу, психологічної безпеки фізкультурно-освітнього середовища, підвищення ефективності різних видів фізкультурно-спортивної діяльності на основі врахування педагогом інтересів і потреб, формування у фахівців із фізичної культури професійної конкурентоспроможності за рахунок освоєння нових сучасних інструментів роботи з людьми [90, 98, 106, 319].

Спостерігаємо розроблену та експериментально перевірену концепцію застосування гуманітарних технологій у галузі фізичної культури, що ґрунтується на ідеї підвищення ефективності фізкультурно-спортивної діяльності за рахунок ресурсів, пов'язаних із використанням гуманітарних знань про особистість, і побудові позитивної перспективи їх діяльності. Вона становить собою систему ідей, положень, ціннісних орієнтирів [319].

Застосування гуманітарних технологій у фізичній культурі можна розглядати як цінність освіти демократичного суспільства в зв'язку з тим, що вони сприяють реалізації особистісно-орієнтованого підходу, відповідно до існування чинника розвитку суб'єкт-суб'єктних відносин, що впливає на їх якість [29, 62, 89, 319]. Інноваційні процеси

визначають зміни, які мають новизну, потенціал підвищення ефективності процесу загалом або будь-яких інших чинників, здатність викликати довгостроковий корисний ефект, узгодження з іншими нововведеннями [446].

Як зазначає В. Ришковський [442], варто розрізняти два принципово різних типи інноваційної педагогічної діяльності, що наявні у сфері фізичної культури та спорту. Один із них пов'язаний зі створенням нових методик шляхом використання сформованих раніше засобів професійної діяльності. Інший базується на пріоритеті розумової роботи спеціалістів, відзначається важливість формування нової системи знань і розробки засобів. Під час практики потрібно досліджувати умови їхнього ефективного застосування та за допомогою спеціально організованої методичної діяльності з'ясовувати труднощі й узагальнювати професійний досвід.

На підставі цього можна обґрунтувати необхідність розрізнення характеру і перспектив використання як професійно, так і методологічно обґрунтованих інноваційних методик.

Аналіз наукових досліджень і практичного досвіду показав, що модифікація сучасного спорту, яка зумовлена процесами глобалізації, професіоналізації і комерціалізації, свідчить про наукове обґрунтування реорганізації діяльності національних організаційно-управлінських систем спорту відповідно до загальносвітових тенденцій у межах організації змагань, якісного забезпечення підготовки спортсменів різного рівня [61, 321, 322]. Власне ця теза підкреслює необхідність перегляду особливостей системи підготовки спортсменів з урахуванням нових умов, у яких функціонує спорт сьогодення.

У спорті, як і в культурі суспільства загалом, розгортається процес засвоєння особистістю певних цінностей. На цій основі виникають нові настанови, ціннісні орієнтації, соціальні потреби, які в підсумку визначають спосіб життя. Спорт впливає на всі галузі життя суспільства і тим самим доводить свій потенціал як окремого суспільного інституту [101, 344, 519, 543].

Актуальність розвитку спорту на національному рівні визначається його соціальними функціями. Радикальні зміни, які є в сучасному спорті вищих досягнень (професіоналізація і комерціалізація олімпійського спорту, пришвидшений розвиток професійного спорту), зумовлюють необхідність перегляду закономірностей функціонування системи підготовки спортсменів у значній кількості видів спорту, розробки її стратегії розвитку на національному рівні відпові-

дно до загальносвітових тенденцій. Важливим також визначається формування механізму реалізації з урахуванням національних традицій і можливостей [62, 323, 345, 485].

Беззаперечним є те, що спорт впливає на моральні якості, інтелектуальну, вольову, емоційну сфери людини, розвиток естетичних та етичних уявлень і потреб. Спорт також впливає на формування характеру людини, особливості її вчинків і комунікації з іншими людьми та суспільством. Заняття спортом є одним із потужних засобів формування таких якостей, як патріотизм, почуття суспільних обов'язків, відповідальність, дисциплінованість, чесність тощо [8, 44, 100, 108].

Навчально-тренувальні заняття як структурна одиниця підготовки в спорті пов'язані із ризиком, боротьбою із втомою та іншими чинниками. Під час навчання спортивної техніки, вивчення тактики, розвитку фізичних якостей спортсмен усвідомлює власні можливості, переконується в здатності долати перешкоди, що сприяє формуванню відчуття власної гідності та поваги до інших. У спортивній діяльності формується розуміння особистої відповідальності перед колективом. Прагнення високого спортивного результату ґрунтується на власному бажанні довести перевагу над іншими в межах суворо регламентованих правил змагальної діяльності. Заняття спортом та змагальна діяльність розвивають комунікативні здібності, сприяють створенню внутрішньогрупових зв'язків, взаємної відповідальності [19, 53, 408, 409].

Беззаперечним є вплив спортивної діяльності на інтелектуальний розвиток особистості. Власне рухова діяльність у спорті, яка реалізується через тренувальну та змагальну діяльність, сприяє формуванню уявлень про час, простір, темп та ритм рухів, власні рухові можливості; розвиткові варіативності мислення у зв'язку з потребою концентрації та переведення уваги; здатності до сприйняття ситуації, обробки інформації та прийняття рішень; мисленню загалом [412, 425, 438, 459].

Заняття спортом сприяють розвиткові цілеспрямованості, ініціативності та активності, тобто здатності до самостійних вольових проявів, дисциплінованості, дотримання правил, рішучості, наполегливості, витримки тощо. Вольові прояви завжди пов'язані із доланням труднощів та перешкод. У спорті є об'єктивні труднощі

(такі, що зумовлені специфічними для кожного виду спорту умовами) та суб'єктивні (особисте ставлення спортсмена) [460, 461, 529, 562].

Більшість науковців обґрунтували положення про те, що цільовим чинником управління всією системою підготовки спортсменів повинна бути змагальна діяльність у всьому різноманітті техніко-тактичних дій, функціональної та психологічної підготовленості [237, 257, 282, 530].

Згідно з численними дослідженнями, спорт істотно впливає на формування властивостей особистості, при цьому успішність спортивної діяльності залежить від особистісних якостей спортсмена [450]. Виховна роль у спорті полягає в його соціальному та інтелектуальному змісті, залученні до системи суспільно значущих відносин, організації і моральної спрямованості діяльності. При правильній організації заняття спортом будуть підвищувати фізичні кондиції, реалізувати формування моральної та естетичної культури людини, її творчого, інтелектуального потенціалу для задоволення потреб у спілкуванні з іншими людьми і з природою [297, 298].

Без адекватного сприйняття змін, що відбуваються в соціальній практиці спорту і відповідного наукового обґрунтування тих змін, на які потрібно зважати в процесі підготовки юних спортсменів у зв'язку із різними явищами, важко забезпечити гармонійний розвиток фізичних і розумових здібностей молодого покоління та запобігти можливим негативним наслідкам інтенсивного «омолодження» спорту [113].

Визначальне місце в наявній системі наукових знань стосовно спорту відведено теорії та методиці спортивного тренування, власне спортивній підготовці. Ця специфічна система знань має визначати закономірності становлення майстерності спортсмена, встановлювати способи їх використання в практиці спорту [564].

Система підготовки спортсменів повинна будуватися з урахуванням багатьох чинників. При цьому значно змінюється вплив кожного з них на побудову та вибір варіантів структури і змісту макроциклу, етапу багаторічної підготовки [183].

Таким чином, система підготовки спортсменів – це багатосторонній процес, що має специфічний зміст і форму організації, складний системний вплив на особистість, фізичний стан і здоров'я спортсмена. Цей процес спрямований на різнобічне виховання спортсмена, в тому числі на набуття спеціальних знань, умінь і навичок, підви-

щення фізичної працездатності організму, оволодіння технікою спортивних вправ і мистецтвом змагальної боротьби [93, 190].

У системі багаторічного спортивного удосконалення повинні поступово формуватися особистісні якості, потреби, інтереси, активна життєва позиція, аналізування тренувальних впливів, відносин, взаємодій. Результатом цього процесу також є можливості свідомого самовдосконалення, самовиховання, самоосвіта й самокорекція діяльності [289, 292, 295, 296].

1. 4. Роль теоретичної підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів

Зростання спортивних результатів і конкуренція на світовій арені в різних видах спорту висувують нові суттєво підвищені вимоги до ефективності системи підготовки і її наукового обґрунтування [50, 281, 410, 434].

Професор О. В. Борисова вважає, що основними особливостями функціонування національних структур професійного тенісу, які визначають ефективність і збалансованість їхньої діяльності, є різні схеми формування інфраструктури спорту, рівень спортивних досягнень лідерів і збірних команд, якість організації внутрішніх і міжнародних змагань, умови для підготовки спортсменів і роботи тренерів, а також стан внутрішнього ринку і зміни, що відбуваються в суспільстві (соціальні, економічні, політичні тощо). При цьому загальним для всіх зазначених суб'єктів спорту є залежність розвитку національної організаційно-управлінської структури від тенденцій, що проявляються у світовій системі, зокрема й професійного тенісу [61, 63]. Це ставить вимоги до багаторівневого та різнобічного вирішення проблем системи підготовки спортсменів у формуванні системи спеціальних знань (теоретичної підготовки).

Водночас В. Т. Пятков зазначає, що теоретико-методичне підґрунтя системи науково-методичного забезпечення є головним критерієм якості підготовки, тому що саме воно визначає зміст майбутніх знань стрільців. Це зумовило виникнення об'єктивної необхідності проведення досліджень теоретико-методичних основ як критерію якості підготовки стрільців і конкретизації нових властивостей та відносин між об'єктами динамічної системи [434, 435]. На нашу думку, це можна вбачати і в теоретичній підготовці спортсме-

нів, серед них і представників складнокоординаційних видів спорту (на прикладі стрільби).

Професор Ю. М. Шкретій зазначає, що методологічною основою дослідження проблеми управління тренувальними і змагальними навантаженнями в умовах інтенсифікації процесу підготовки та у сфері спорту вищих досягнень повинен бути інформаційний фонд, який містить такі категорії інформації: оцінювальну, діагностувальну, навчальну, орієнтувальну, мобілізувальну, організаційно-нормативну [565].

До того ж А. Ю. Дяченко вказує, що в системі підготовки спортсменів високого класу залишаються проблемними питання практичного використання накопиченого потенціалу спеціальних знань, інтерпретації результатів спеціального контролю і, як наслідок, вироблення оптимальних засобів керування тренувальним процесом [176, 177, 178].

Підтвердженням цього також є дані стосовно забезпечення високого рівня спортивної майстерності в боксі за допомогою реалізації різних сторін спортивної підготовки (загальної фізичної, техніко-тактичної, інтелектуальної, психологічної, морально-вольової) [246].

У сучасній теорії і практиці системи підготовки спортсменів активно використовують підходи, орієнтовані на інтеграцію педагогічних і фізіологічних даних. Останніми роками вони орієнтовані насамперед на конкретизацію й обґрунтування чинників різного характеру, що забезпечують високий спортивний результат [51, 119, 176, 340].

Науковці зазначають, що сучасні вимоги до планування навантажень викликають необхідність одночасного вдосконалення різних розділів підготовленості спортсменів, котрі передбачають не тільки підвищення їхнього рівня, а й поєднання в певну систему, що не може обмежуватись окремими сторонами підготовленості [15, 109, 117, 564].

У інших дослідженнях зумовлена необхідність вирішення комплексу завдань, серед яких розробка моделей структури та змісту підготовки боксерів високої спортивної кваліфікації з урахуванням єдності процесу навчання і виховання, що дає змогу вирішувати завдання аналізування, прогнозування й оптимізації тренувальної та змагальної діяльності в сучасних соціально-економічних умовах. Також передбачається необхідність теоретичного та методологічного

обґрунтування значущості розвитку інтелектуальних і морально-вольових якостей як структурних компонентів спортивної підготовки боксерів у віці 15–17 років [246].

Однак у науковій літературі є твердження, відповідно до якого освіта стоїть на останньому місці в представників спортивних ігор. Це, на думку А. В. Голец, пов'язано з тим, що фінансова привабливість деяких ігрових видів спорту (футбол, баскетбол, теніс) змушує спортсмена приділяти більшість свого часу спортивному вдосконаленню, нехтуючи при цьому цілісність формування особистості та необхідністю навчання. Успішна кар'єра в професійному футболі чи тенісі може повністю забезпечити все подальше життя спортсмена, тому він прагне максимально реалізуватися в обраному виді спорту [131].

Варто висловити категоричне заперечення сформованому обґрунтуванню у зв'язку із, з одного боку, необхідністю різнобічного розвитку особистості, а з другого – неможливістю залучення усього контингенту спортсменів у ігрових видах спорту до діяльності в професійному спорті.

Зважаючи на це, еволюція спортивної діяльності вказує, що сучасний спортсмен перестає бути простим виконавцем завдань, які ставить перед ним тренер. Він повинен надавати своїм діям теоретичне обґрунтування, уміти творчо аналізувати й узагальнювати інформацію з урахуванням своїх індивідуальних особливостей [120, 123, 432, 583].

Сучасна система тренувань ставить надто жорсткі вимоги до функціональної підготовленості, нівелюючи водночас цінність гуманістичної (світоглядної) спрямованості спортивної діяльності. Узагальнюючи численні наукові дослідження, можна констатувати, що в практиці тренувального процесу оцінюють переважно фізичну підготовленість, вміння та навички рухової діяльності, і дуже рідко теоретичні знання [118, 121, 129, 133].

Головним завданням у спорті в таких умовах є відновлення основоположних світоглядних ідей у підготовці спортсменів, що передбачає, передусім, усвідомлення спортсменами і тренерами соціально-культурного сенсу спорту, а також конкретизацію їхніх уявлень про історичну місію такої діяльності, і на цій основі – істотну перебудову системи мотивації, відповідно до якої діють спортсмен і тренер [135, 136, 226, 338].

У ході змагань проявляються такі особистісні якості спортсменів: професійні вміння, інтелект, воля до перемоги, а також знання і досвід тренерів, рівень розвитку низки наук, рівень технічної оснащеності, застосування різних спортивних засобів [305, 310, 315].

Педагогічними умовами формування мотивів спортивної та навчальної діяльності є потреба у відповідному виді діяльності за допомогою подачі повної інформації про неї, вражень від особистого позитивного досвіду, пов'язаного зі спортом чи навчанням; усвідомлення отриманих потреб за допомогою ознайомлення з основними видами мотивів спортивної та навчальної діяльності [450].

Окрім цього, теоретики спорту наповнюють теоретичний розділ навчально-тренувального процесу різним змістом. Так, Д. А. Михайлова [320] підкреслює, що теоретичний розділ, спрямований на засвоєння системи знань про закономірності фізичного виховання та методики підготовки спортсменів, і є найважливішим способом гармонійного виховання особистості. Л. П. Матвеев (1991) [312] вважає, що завданням теоретичної або інтелектуальної підготовки є визначення ролі спеціальних знань про закономірності спортивної діяльності та шляхи досягнення високих результатів; глибоке розуміння закономірностей функціонування й розвитку організму в процесі спортивної діяльності; сутності спорту, принципів, правил і конкретних методів спортивного тренування. Також теоретична підготовка повинна охоплювати виховання інтелектуальних здібностей, пов'язаних зі спортивно-технічним мисленням, аналізуванням спортивної техніки, самооцінюванням [334].

На підставі проведеного аналізу наукової та методичної літератури виявлено узагальнення Ю. О. Павленка, які пов'язані з важливістю впровадження наукових розробок у практичну діяльність підготовки спортсменів разом із інститутом комплексної наукової групи у формі видавничої діяльності. Особливості цього підтверджуються в історичному аспекті, що пов'язано з задоволенням потреб спортивної практики в соціалістичних країнах, де планомірно розвивалося наукове видавництво [358, 359, 361].

На думку дослідників [162, 164], прогнозування реального процесу можливе після кількісного подання моделі змагальної діяльності, початкового рівня фізичної, техніко-тактичної, теоретичної, морально-вольової тренуваності спортсмена, моделі тренувального впливу за етапами підготовки, системи комплексного контролю.

Теоретико-методична основа управління багаторічною підготовкою юних спортсменів повинна ґрунтуватися на принципі взаємопов'язаного розвитку в процесі тренування інтелектуального і рухового компонентів інтегральної підготовленості за провідної ролі першого; систематичному використанні в процесі початкового навчання вербалізованого аналізу виконуваних рухових дій, способів орієнтування і відчуттів, які при цьому виникають; цілеспрямованому підвищенні якісного аспекту тренування шляхом стимулювання розумової активності; оперативному застосуванні індивідуалізованих тренувальних програм з варіативним змістом завдань для корекції виявлених неузгодженостей між поточним станом спортсмена і запланованим [108, 117, 240, 304].

Потрібно також урахувати диференційовано-індивідуальний підхід до побудови та змісту багаторічної підготовки, застосування тренувальних навантажень різної спрямованості, їх обсяг та інтенсивність залежно від статі і типу біологічного розвитку [476].

Необхідною умовою високої ефективності системи багаторічної підготовки є врахування динаміки вікового розвитку та індивідуальних особливостей дітей і підлітків, що дозволяє вибрати адекватні засоби і методи підготовки, нормувати тренувальні та змагальні навантаження, вносити корективи в навчально-тренувальний процес, прогнозувати ймовірний рівень досягнень того чи іншого юного спортсмена [113, 229, 238, 413].

Пошук резервів подальшого підвищення результативності змагальної діяльності за сучасних умов передбачає вивчення і ефективне використання творчого потенціалу спортсменів. Як зазначає С. І. Сальнікова, проблема активізації творчих здібностей спортсменів загалом є міждисциплінарною, важливою для вирішення завдань як психолого-педагогічної теорії, так і практики спорту вищих досягнень [458, 459, 461].

У низці досліджень доведено, що структура інтелекту (у тому числі креативності) особистості за основними її складовими частинами специфічно проявляється в представників різних груп видів спорту [462, 467, 472, 477].

Узагальнення наукових даних дає змогу стверджувати, що в представників циклічних видів спорту переважають за інтелектуальними компонентами комбінаторні здібності; за особистісними параметрами – високий рівень вимог (у тому числі за інтелектом),

високий рівень мотивації досягнення мети, незалежність, вибірковість у спілкуванні. Проте за складовими креативності суттєвих відмінностей у спортсменів не спостерігається [459, 470, 500, 503].

Водночас у представників спортивних ігор переважають за інтелектуальними компонентами – здатність до оцінювання інформації, до абстрагування і оперування поняттями і числами, до індуктивного мислення; за складовими креативності – оригінальність, гнучкість та продуктивність вербального і невербального мислення; за особистісними параметрами – високий рівень самооцінювання (у тому числі за інтелектом), високий загальний рівень вимог, високий ступінь активності взаємодії у групі. У науковій та методичній літературі є пояснення цьому, що полягає в специфічних умовах змагальної діяльності у цих видах спорту. Це також зумовлюється необхідністю контактної взаємодії з партнерами й суперниками, оперативністю прийняття рішення, наявністю командної взаємодії тощо [458, 459, 461].

Ураховуючи традиційний розподіл видів спорту на групи за специфікою змагальної діяльності, науковці визначили в представників єдиноборств перевагу в активності взаємодії у групі при відсутності суттєвих відмінностей за інтелектуальними складовими і компонентами креативності відмінностей [411, 462, 508, 516].

У представників складнокоординаційних видів спорту за інтелектуальними складовими переважає здатність до оцінювання інформації, до абстрагування і оперування поняттями, за особистісними параметрами – високий рівень вимог за інтелектом, високий рівень мотивації досягнення мети, а також контактності. Серед спортсменів у швидко-силових видах спорту переважають такі: за інтелектуальними компонентами – комбінаторні здібності, за креативними – гнучкість та побіжність вербального мислення, за особистісними параметрами – незалежність як тенденція поведінки в групі [458, 459, 461].

На підтвердження цього Т. Г. Артеменко [14, 15] визначив взаємозв'язок рівня інтелектуального розвитку та ігрової інтегральної підготовленості ($r = 0,58$, $p < 0,01$) у баскетболістів-початківців (у віці 10–12 років), що свідчить про інформативність цього показника для проведення первинного відбору.

Юнацький спорт як невід'ємна частина сучасного суспільства є специфічною сферою діяльності і складною соціальною системою зі своїми законами, правилами. Він має бути спрямованим на формування моральності молодого покоління. У межах цієї діяльності

потрібно максимально ефективно використовувати потенціал цієї соціальної системи для виховання моральних якостей юних спортсменів [108, 411, 514].

Підходи, які використовуються в організації дитячо-юнацького спорту в різних країнах світу, залежать від багатьох внутрішніх чинників [83]. До них належать такі: стан економіки країни, рівень добробуту населення, ставлення держави до спорту взагалі і до дитячого спорту зокрема, національні традиції, ставлення суспільства до фізичної культури і спорту, стан науки в цій сфері, відповідність законодавчої бази потребам дитячого спорту тощо.

Водночас у навчальних програмах чи їх частинах, які стосуються теоретичної підготовки у фізичному вихованні, виокремлено низку блоків: культурно-історичні основи фізичної культури, соціально-психологічні основи фізичної культури, природні основи фізичної культури. Формування знань, зумовлених сутністю цих блоків, у тому числі системних знань з анатомії, фізіології, гігієни, елементарної біомеханіки, психології суттєво змінює освітню сутність викладання інформації [486].

Швидкі зміни в спорті потребують від спортсмена якостей, котрі б дали змогу творчо і продуктивно підходити до будь-яких ситуацій та пристосовувати до них власні дії. Щоб перемагати в постійно змінних ситуаціях, за умов відсутності інформації і часу для прийняття рішення, та адекватно на них реагувати, спортсмен повинен активізувати свій творчий потенціал [366, 367].

За твердженням більшості науковців, у процесі планування тренувального процесу більше уваги потрібно приділяти побудові окремих тренувальних занять і мікроциклів. Вибір типу тренувальних занять на різних етапах мікроциклу, методика побудови їх програм, залежно від спрямованості, особливостей чергування в мікроциклі занять із різними за величиною і специфікою впливу навантаженнями, значною мірою визначають характер і величину тренувального та змагального ефекту [229, 412, 414].

Водночас В. А. Греховодов вказує, що низький рівень інформаційного забезпечення учасників змагального процесу чинить негативний вплив на виступи борців [138, 140]. Для вирішення відповідного науково-практичного завдання він теоретично обґрунтував та експериментально апробував методику підвищення ефективності змагальної діяльності борців на основі інформаційного

забезпечення. За її основу взято розробку нового оригінального компонентування процесу організації оперативного забезпечення інформацією учасників змагань, що сприяє реалізації можливостей борців, розробці методики на базі сучасних досягнень науки і техніки. Це засвідчує потребу в розробленні ефективних програм теоретичної підготовки з урахуванням специфіки змагальної діяльності, зокрема при спортивній боротьбі – ліміт часу на прийняття рішення.

Визначено, що ефективність інтенсифікації процесу підготовки необхідно проводити з урахуванням таких сучасних об'єктивних умов та вимог функціонування системи підготовки спортсменів [564, 565]: збільшення обсягів тренувальної і змагальної діяльності, відповідність системи тренування спортсменів специфічним вимогам виду спорту та орієнтація індивідуальних здібностей спортсменів, структуризація процесу підготовки спортсменів, можливість використання компонентів тренувальних і змагальних навантажень для управління розвитком якостей і здібностей спортсменів, орієнтація системи тренування на досягнення оптимальної структури змагальної діяльності, динамічність системи підготовки і забезпечення її оперативної корекції, чинники й умови, що підвищують ефективність тренувальної і змагальної діяльності.

Можна стверджувати, що більшість із них актуалізуються й для теоретичної підготовки. Так, збільшення обсягів тренувальної і змагальної діяльності викликає потребу адекватної зміни та пропорційності розгляду спеціальної інформації для спортсменів.

Попередній аналіз наукової та методичної літератури [86, 125, 210, 230, 266 та ін.] свідчить про відсутність чіткої структуризації системи теоретичної підготовки, що унеможлиблює врахування специфічних вимог виду спорту та, відповідно, орієнтацію на індивідуальні здібності спортсменів. Можна стверджувати про відсутність динамічності системи теоретичної підготовки та її оперативної корекції. Залишаються поза увагою дослідників чинники й умови, що підвищують ефективність тренувальної і змагальної діяльності, які мають ґрунтуватися на системі спеціальних знань спортсменів.

Керування терміновими реакціями адаптації висококваліфікованих спортсменів повинно враховувати взаємодію різних чинників та умов, серед яких чільне місце посідає взаємозв'язок фізичної підготовленості з іншими сторонами підготовки спортсменів [564,

565]. Це можна вбачати й у гармонійному поєднанні в режимі тренувальних занять впродовж одного тренувального дня фізичної та теоретичної підготовки. Умови проведення таких занять можуть передбачати планомірний процес чи участь спортсменів у навчально-тренувальному зборі.

Тренер повинен прищеплювати спортсменові певні знання й уміння, крім того, навчити його самостійно опановувати теорію, найбільш об'єктивно оцінювати свої дії при складних ситуаціях. На кожному етапі свого спортивного вдосконалення спортсмен повинен опановувати ті знання і вміння, що відповідають його віку, спортивному рівневі [184, 234, 258, 268].

На думку А. Р. Ротенберга [450], очевидною є потреба знань та врахувань особливостей одноборців, оскільки тут акцентовано лише на техніко-тактичній та фізичній підготовці спортсменів, що разом зі специфікою цих видів спорту (жорсткий фізичний контакт, «спортивна злість» тощо) призведе до змін соціальної поведінки спортсмена.

Невідповідність основних теоретико-методологічних положень існуючої системи підготовки юних спортсменів щодо практичних умов їх реалізації вагомо знижує ефективність праці тренерів і призводить до форсування підготовленості, підвищеного травматизму, недостатнього обліку вікових і статевих особливостей юних борців, зниження мотивації до занять спортом, що засвідчено на прикладі видів боротьби [113].

Водночас у процесі багаторічного тренування фехтувальників вищої кваліфікації обсяги типових прийомів пересувань в поєдинках характеризуються стабільністю, що дозволяє їх розглядати як складову частину досягнутого рівня технічної підготовленості [529] і пов'язувати подальше вдосконалення з накопиченням змагального досвіду та ефективною реалізацією теоретичної підготовленості.

Значні резерви підготовки кваліфікованих боксерів містяться в спрямованому розвитку інтелектуальних якостей особистості спортсмена, що забезпечується характерним для боксу майстерним обіграванням суперника шляхом оригінальних комбінацій, застосуванням несподіваних прийомів, що пов'язано з проявом аналітичних здібностей, рухової пам'яті, сприйняття, уваги тощо [246]. Це, з одного боку, підкреслює розуміння необхідності вдосконалення інтелектуальних якостей боксерів, а з другого, вказує на відсутність методики їх формування.

Водночас В. Т. Пятков вперше запропонував таку класифікацію теоретико-методичного підґрунтя підготовки спортсменів-стрільців, яка ґрунтується на описі, поясненні та передбаченні процесів і явищ у галузі стрілецько-спортивної діяльності: характеристика видів стрілецького спорту, техніка виконання влучного пострілу, методика навчання стрілецько-спортивних вправ, теорія тренування в стрільбі, перспективи стрілецького спорту [433, 434]. Таким чином, можна стверджувати про визначальне місце системи спеціальних знань спортсменів у комплексному удосконаленні рівня їхньої майстерності.

Окрім цього, при підготовці висококваліфікованих спортсменів (на прикладі сучасного п'ятиборства) В. С. Дрюков розробив принципи установки, на які необхідно орієнтуватися при розробленні моделей побудови річних циклів тренування в чотирирічному олімпійському циклі. Їхня інтерпретація дає нам підстави виокремити ті, які можуть бути пов'язаними з реалізацією системи теоретичної підготовки. Серед них диференційоване оцінювання стану підготовленості спортсменів у дисциплінах сучасного п'ятиборства, використання індивідуальних характеристик з урахуванням консервативних і неконсервативних показників, диференційований підхід до планування значних тренувальних навантажень у провідних та інших видах [163, 164].

Схожі твердження трапляються в управлінні тренувальним процесом юних спортсменів-орієнтувальників. Ефективність підготовки яких залежить від організації навчальних і тренувальних дій, що адекватні ритмам вікового розвитку, параметрам рухової і розумової працездатності; пріоритетного формування в процесі початкового навчання просторово-часової антиципації стратегії і тактики змагальної діяльності, яка визначається складними формами інтелектуальної активності; застосування інформативних методик педагогічного контролю, заснованих на інтегральній оцінці рівня спеціальної підготовленості, що містить фізичний та розумовий аспект [117].

Інформація, яка є якісним доповненням системи підготовки легкоатлетів, потребує першочергового доведення та усвідомлення учасниками навчально-тренувального процесу. Це дозволить одразу формувати в спортсменів (на прикладі легкої атлетики) настанову на досягнення оптимальної біомеханічної структури рухів та, відповідно, спортивного результату [18, 53].

Вирішення проблеми вдосконалення системи управління спеціальної фізичної та технічної підготовки легкоатлетів-стрибунів на етапі вищої спортивної майстерності ґрунтується на основоположних принципах системи управління складними процесами і забезпечується інтеграцією всіх компонентів підготовки, що сприяють досягненню найвищих спортивних результатів [254].

Професори, Р. Ф. Ахметов [17, 18, 19] та В. І. Бобровник [50, 52, 53], наголошують, що формування технічної майстерності легкоатлетів-стрибунів високої кваліфікації можливе тільки з урахуванням дидактичних закономірностей, програмово-цільового керування, що базуються на використанні сучасних комп'ютерних програм, які дозволяють досліджувати й аналізувати рухові дії на новому якісному рівні.

Ефективність підготовки в легкоатлетичних стрибках на етапі вищої спортивної майстерності підвищується за допомогою індивідуальної інформаційної комп'ютерної бази даних спортсмена, що містить інформаційні блоки змагальної діяльності, технічної та спеціальної фізичної, функціональної і психологічної підготовленості стрибунів [254].

Значна частина фахівців із галузі спорту вказують на специфічність структури творчих здібностей у представників спортивних ігор, яка полягає в наявності креативного (оригінальність, продуктивність вербального та невербального мислення), інтелектуального (індуктивне мислення, оперування словесною і числовою інформацією, оцінювання) та особистісного (самооцінювання, домагання за інтелектом, сила мотивації досягнення мети) компонентів [459, 470, 545, 554].

Зазначимо, що в спортсменів, які займаються футболом, баскетболом та спортивним орієнтуванням, творчий потенціал подібний. У легкоатлетів показники достовірно нижчі. Згідно з низкою наукових досліджень, можна стверджувати, що в спортсменів ігрових видів спорту (футбол, баскетбол) переважає допитливість, уява та схильність до ризику. У спортсменів, що займаються орієнтуванням, більш розвинена допитливість та схильність до ризику, а у легкоатлетів (біг на середні та довгі дистанції) переважає складність [367]. При цьому актуальними для представників усіх видів спорту є формування оптимального для реалізації основних завдань системи підготовки рівня теоретичного підготовленості.

Науковці, В. М. Костюкевич [256, 257], Ж. Л. Козіна, [239, 241], І. Г. Максименко [306, 307], неодноразово зазначають, що побудова

тренувального процесу спортсменів у ігрових видах спорту повинна містити концепції на основі методів моделювання та передбачати розроблення як методологічних аспектів побудови модельних характеристик підготовленості та змагальної діяльності спортсменів, так і моделей структурних утворень тренувального процесу (мікроциклів, мезоциклів, етапів і періодів).

На основі аналізу змагальної діяльності гравців команд, учасниць фінальних ігор чемпіонатів світу, провідних європейських й українських клубів Г. А. Лісенчук обґрунтував ефективність використання низки показників техніко-тактичної підготовленості футболістів високої кваліфікації в загальній системі комплексного контролю спеціальної підготовленості гравців і команд загалом [279, 280]. При цьому автор не зазначає механізмів потрапляння її в систему знань футболістів різної кваліфікації. Це ставить додаткові акценти на проблеми в нашому дослідженні та дозволяє сформулювати окреме науково-практичне завдання, пов'язане з розробкою універсальних ефективних засобів інтеграції науково обґрунтованих даних, для системи теоретичної підготовки спортсменів.

На основі цього Р. Ф. Ахметов стверджує, що сучасний рівень розвитку швидкісно-силових видів спорту потребує вирішення основних проблем теорії та методики управління тренувальним процесом, розроблення ефективних засобів і методів для усіх сторін підготовки спортсменів [17, 18, 19].

Серед численних досліджень, спрямованих на розкриття актуальних проблем теорії та методики спортивного тренування, звернемо увагу на ті, які стосуються різних розділів тренувального процесу [282, 315, 555, 577].

Водночас С. В. Голомазов і Б. Г. Чирва [133, 554] зазначають, що вдосконалення технічної майстерності професійних футболістів зумовлюється ефективністю тренувальних вправ, яка залежить від того, чи враховувалися при їх побудові аналітичні закономірності гри у футбол, специфіка у виконанні технічних прийомів в змагальних іграх.

Узагальнення низки досліджень, проведених у баскетболі, дає змогу стверджувати про високу значущість взаємозв'язків основних показників сторін підготовленості й таких важливих складових особистості спортсмена (рівень інтелектуального розвитку), які є реалізаційними передумовами для теоретичної підготовки баскетболістів [253, 421, 576].

При вирішенні окремих науково-практичних завдань, пов'язаних із відбором баскетболістів на етапі ПП, варто акцентувати на провідному чиннику (когнітивно-вольові прояви у грі) з найбільшим внеском 30,6 %. До нього належать такі компоненти, як: мислення, інтелектуальний розвиток, ефективність уваги, швидкість перероблення інформації в зорово-руховій системі, цілеспрямованість тощо [14, 15].

Виявлено найбільший вплив вербально-логічного мислення стосовно таких основних показників змагальної діяльності: кількість кидків м'яча з гри, перехоплень м'яча, влучності кидків з гри, влучності штрафних кидків та співвідношення кількості підібраних м'ячів до загальної кількості підбирань [14]. У цьому вбачаємо значні перспективи удосконалення цих компонентів при розробленні наукового підґрунтя теоретичної підготовки.

При підготовці команд в ігрових видах спорту слід враховувати неодноразовість досягнення стану спортивної форми окремими гравцями і цілою командою та можливі суттєві відмінності їхньої підготовленості [183].

Окремі науковці до чинників оптимізації управління підготовкою і станом баскетболістів у річних макроциклах зараховують структуру і методіку побудови підготовки в макроциклі, умови організації підготовки, інформаційне, науково-методичне забезпечення тощо.

Учений В. М. Костюкевич [256, 257, 258] зазначає, що річний тренувальний цикл збірної команди з хокею на траві будується на підставі календаря головних змагань. Він вважає, що на підготовку спортсменів у складі збірної команди відводиться 95–115 тренувальних днів, за які проводиться 83–95 спеціалізованих і 49–60 неспеціалізованих занять. Також зауважимо, що на теоретичну й психологічну підготовку приділяється 96–110 годин. Це доводить важливість створення нормативних основ та методологічного підґрунтя для теоретичної підготовки як на рівні державних структур спорту, так і при клубній організації навчально-тренувального процесу висококваліфікованих спортсменів у ігрових видах спорту.

Професор І. Г. Максименко [303, 307] та інші науковці [308, 315, 456, 552] неодноразово наголошують на невідповідності вимог чинних програм ДЮСШ головним положенням багаторічної підготовки, що не дозволяє юним спортсменам у майбутньому максимально реалізувати індивідуальні можливості та створює об'єктивні чинники для погіршення стану їхнього здоров'я.

Це положення здебільшого застосовано для розділів підготовки, які пов'язані зі значними фізичними, психофункціональними навантаженнями. Питання визначення об'єктивності розроблених структури та змісту власне теоретичної підготовки залишається актуальним як для окремих видів спорту, так і для їх груп. Його можна вирішити завдяки проведенню ґрунтовного аналізу навчальних програм для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності, та дозволить системно удосконалити теоретико-методичні основи теоретичної підготовки з врахуванням вимог, які дедалі більше зростають, до підготовленості в різних видах спорту [229, 312, 346, 411, 507].

1. 5. Організаційно-методичні особливості теоретичної підготовки в спорті

Провідними сучасними тенденціями і закономірностями розвитку неспеціальної фізкультурної освіти є гуманізація, яка зумовлена потребою гуманізації суспільства загалом, оздоровча спрямованість, використання цінностей та ідеалів олімпійської педагогіки для вдосконалення її аксіологічного і теоретичного компонентів [111, 141, 486, 519].

Багато науковців зі сфери фізичної культури наголошують на необхідності освоєння теоретичного матеріалу та його методико-практичного і навчально-тренувального розділів, виконання студентами на цій основі контрольних завдань, тестів [105, 116, 292, 474]. Вважаємо обов'язковим залучення такого досвіду щодо стратегії побудови та реалізації теоретичної підготовки до системи багаторічного удосконалення спортсменів.

Вивчення основ фізичної культури дозволяє вирішувати такі важливі освітні завдання [260]: розуміти роль фізичної культури в розвитку людини; сприяти освоєнню системи знань про фізичну культуру і спорт, їх ролі у формуванні здорового способу життя, розвитку і вдосконаленні психофізичних якостей; опанувати професійними компетенціями в рекреаційній діяльності, творчим досвідом в індивідуальних і колективних формах занять фізичними вправами.

До того ж науковці зазначають, що основною причиною незадовільного рівня теоретичної підготовленості є те, що на уроках фізичної

культури практично немає часу для засвоєння теоретичних знань, а підручники та навчальні посібники передбачають використання репродуктивного методу опанування теоретичними знаннями [172, 262, 265, 329]. Є достатня кількість фактів незадовільної освітньо-педагогічної діяльності в орієнтації школярів середніх класів на соціальну та індивідуальну цінність теоретичних знань фізичної культури, її важливості для зміцнення здоров'я й власного самовдосконалення [278].

Можна констатувати ідентичну ситуацію і в умовах навчально-тренувального процесу, де тренер не може повною мірою реалізувати завдання теоретичної підготовки у зв'язку з необхідністю забезпечення інших розділів підготовки.

У змістовій основі базових понять сфери фізичної культури прямо або опосередковано відображені її руховий та інтелектуальний компоненти. При цьому інтелектуальний компонент та його практична реалізація в процесі підготовки спортсменів має декларативний характер [485, 486].

На думку Н. В. Москаленко, є нові підходи до формування теоретичних знань у фізичному вихованні, які спрямовані на вирішення таких завдань [330]: формування інтересу й мотивації дітей до занять фізичною культурою і спортом; формування індивідуальності особистості у взаємозв'язку з руховою активністю та засобами, які спрямовані на формування інтелектуальної сфери; виховання механізмів самореалізації, самовиховання, які потрібні для становлення особистості в процесі рухової діяльності; сприяння поліпшенню здоров'я учнів; формування емоційної сфери, творчих здібностей, самостійності в процесі створення ігрових ситуацій і отримання задоволення від занять фізичною культурою та спортом.

Теоретична підготовка в галузі фізичної культури та спорту повинна стати необхідною базою для формування наукового світогляду і фізичної культури особистості школяра [230, 278]. Під теоретичною підготовкою студентів слід розуміти систему знань, сконцентрованих у спеціальних наукових дисциплінах, які є основою ідей у галузі фізичного виховання і спорту, систему гуманітарних знань, природознавчих дисциплін для пізнання і наукового забезпечення фізичного виховання, а також інтелектуальних умінь та навичок, що формують впевненість і розвивають пізнавальні здібності [471, 474].

За даними низки досліджень та аналізу практики роботи загальноосвітніх шкіл засвідчено, що процес оволодіння

спеціальними теоретичними знаннями в галузі фізичної культури та спорту практично не відбувається [330, 520, 525, 540]. Це підвищує відповідальність за розробку та обґрунтування основних положень теоретичної підготовки в спорті та дозволяє стверджувати про пріоритетність формування спеціальної системи знань спортсменів власне через засоби теоретичної підготовки.

Твердження науковців з фізичного виховання є однозначними. У процесі викладання предмета «Фізична культура» формування інтелектуального і фізичного компонентів необхідно вважати рівнозначними, взаємопов'язаними, взаємозумовлювальними компонентами освіти і виховання учнів [84, 122, 486, 573].

Згідно із загальнонауковою концепцією змісту освіти, фізкультурна освіта складається з чотирьох основних компонентів: а) знання про людину, про світ, суспільство, про способи діяльності інтелектуального і практичного характеру тощо; б) способи діяльності інтелектуального і практичного характеру; в) досвід творчого використання знань і способів діяльності; г) досвід емоційно-ціннісного ставлення до змісту фізкультурної освіти [90].

При цьому можна припустити, що спортивна діяльність має свої відмінності як у структурі, так і в змісті теоретичної підготовки. Це пов'язано з цільово-результативною спрямованістю спортивної діяльності та строгою детермінованістю системи підготовки спортсменів специфікою змагальної діяльності певного виду спорту.

Отже, інтелектуальний розвиток та накопичені теоретичні знання дозволяють студенту правильно оцінювати соціальну значущість фізичної культури і спорту, розуміти об'єктивні закономірності фізичного виховання як педагогічного явища, свідомо ставитись до занять і завдань викладача як провідної ланки між пізнанням та самовдосконаленням, із більшим бажанням проявляти самостійність та творчість на заняттях і змаганнях [474].

Теоретична підготовка студентів на заняттях із фізичного виховання розглядається як своєрідна база для підвищення технічної, тактичної та психічної підготовленості. Тому викладання теоретичного матеріалу не повинно мати формального характеру як з боку викладача, так і з боку студента [469, 471].

Дослідження взаємозв'язку рівня знань та когнітивних якостей студентів вищих навчальних закладів фізичної культури (на прикладі спортсменів, які представляють єдиноборства, складнокоординаційні,

ігрові та циклічні види спорту) вказали на найбільшу залежність між рівнем знань та мисленням, сприйняттям матеріалу, пам'яттю ($r=0,59-0,76$; $p<0,01$). Це пояснюється тим, що для успішного оволодіння знаннями повинно відбутися сприйняти матеріалу за допомогою вербальної, невербальної або символічної системи, осмислення його, усвідомлення та запам'ятовування [541].

У наукових дослідженнях із фізичного виховання подано обґрунтовану інформацію стосовно наявності взаємозв'язку між показниками, які характеризують рівень та активізацію пізнавальних процесів і фізичну підготовленість, а саме з вправами, які спрямовані на розвиток координаційних здібностей [329, 330].

Сучасними тенденціями й особливостями функціонування різних форм фізкультурної освіти є гуманізація, оздоровча спрямованість, використання цінностей та ідеалів олімпізму для вдосконалення її аксіологічної і теоретичної складових. Як зазначає О. А. Томенко [519, 522, 523], наявні концепції, зокрема неспеціальної фізкультурної освіти (фізкультурного виховання) молоді, розроблені В. С. Пономарьовим, Л. І. Лубишевою та іншими, недостатньо повно відображають її сутність в сучасних умовах, не розкривають її наступності для різних вікових груп і потребують уточнення.

Чинниками, які підсилюють актуальність обраного нами напряму дослідження та сформованої гіпотези може бути низка наукових положень, отриманих у фундаментальних дослідженнях науковців.

Професор Н. В. Москаленко вказує, що теоретичні знання повинні формуватися в поєднанні з руховою діяльністю в системі інтегрованих уроків фізичної культури на основі розвитку творчої активності особистості, прагнення до активної участі дитини в навчальному процесі з використанням принципу розвивального навчання [329, 330].

На думку інших науковців [32, 77, 465, 482], варто виділити значні резерви в змісті та, відповідно, структурі теоретичної підготовки спортсменів. Їх обґрунтування потребує проведення систематизованого вивчення окремих сторін, які стосуються організаційних та методологічних можливостей врахування сучасних вимог до рівня теоретичної підготовленості особистості спортсмена в безпосередньому багаторічному навчально-тренувальному процесі.

Наприклад, у запропонованій О. А. Томенком [517, 520, 523] сукупності знань із неспецифічної фізкультурної освіти можна знайти

низку специфічних ознак, які дають підстави підтвердити наші припущення стосовно самотійності розгляду теоретичної підготовки в спорті. Такими ознаками є спрямованість на сприяння формуванню фізичної культури особистості; безперервність, що забезпечується наявністю доступних форм реалізації змісту; частково цілеспрямований (інколи хаотичний) характер, що проявляється в отриманні випадкової інформації; вплив мовних та етнокультурних особливостей, фізкультурно-оздоровчої та спортивної інфраструктури регіону.

Процес фізичного виховання школярів, згідно з навчальною програмою з фізичної культури для учнів загальноосвітніх шкіл, передбачає оволодіння учнями певним обсягом знань, відомостями, інформацією з фізичної культури та спорту [230, 278]. Теоретична складова містить такі розділи: «Соціокультурні основи», «Психолого-педагогічні основи», «Медико-біологічні основи», а також розділ «Спортивні дисципліни». Однак у програмі не подано рекомендацій щодо застосування нових ефективних технологій, у тому числі і програмованого навчання [318].

Зазначимо, що О. А. Томенко проаналізував програмно-нормативні документи, які регулюють зміст викладання дисциплін «Фізична культура» та «Фізичне виховання» і мають такі особливості, що можуть розглядатися і в системі підготовки спортсменів [520]. зокрема:

- послідовність у постановці завдань освіти відповідно до вікових особливостей контингенту і професійно-прикладної спрямованості;
- єдину структуру (інваріантна і варіативна частини) та використання форм реалізації, що взаємно доповнюють одна одну;
- повторюваність програмного матеріалу з теоретичних знань;
- відмінності у чинній системі оцінювання навчальних досягнень.

З огляду на специфіку тематики нашого дослідження вважаємо доречним запозичення наукових даних Н. В. Москаленко [329, 330] стосовно розробки та реалізації концепції інноваційних програм фізкультурно-оздоровчої роботи. Зокрема, серед визначених автором основних напрямів оновлення змісту початкової освіти з фізичної культури визначені такі, які б могли мати відображення і в теоретичній підготовці в спорті, а саме: розширення змісту теоретичного матеріалу, що дає можливість отримати знання з основ олімпійського руху, історичних аспектів розвитку фізичної культури і спорту; створення комп'ютерної програми оцінювання теоретичних знань; корекція змісту навчального матеріалу з урахуванням вікових особливостей дітей.

Щодо проблем реалізації теоретичної підготовки варто також вказати те, що більшість вчителів не дають необхідних знань на практичних заняттях в спортивному залі чи на спортивному майданчику. Причиною цього є відсутність кабінетів з фізичної культури чи місць, в яких можливо ефективно проводити уроки з теорії та методики фізичного виховання, недостатня кількість наочних посібників, плакатів, таблиць для проведення теоретичних занять. У результаті цього учні не засвоюють інформації чи засвоюють поверхнево [278]. Ще більш критичною є ситуація для об'єктів проведення спортивної роботи (ДЮСШ, СДЮШОР тощо).

Спеціалісти звертають увагу на необхідність кардинальної перебудови навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів, впровадження інноваційних підходів у систему навчання з урахуванням психофізіологічних закономірностей розвитку дитини [329]. Створення нових освітніх технологій в початковій школі та загальнотеоретичні основи інноваційної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах описано в працях багатьох науковців [41, 134, 155, 188]. Можна стверджувати про схожість зазначених тенденцій стосовно навчально-тренувального процесу спортсменів, особливо на ранніх етапах багаторічного удосконалення. Однак ступінь розкриття наукової проблематики використання інноваційної діяльності в системі підготовки спортсменів, зокрема теоретичній підготовці, об'єктивно є незадовільним.

У фізичному вихованні дітей 5–6-річного віку повинна спостерігатися спрямованість на інтегрований розвиток фізичних і пізнавальних здібностей. Вона дозволяє вирішувати першочергове завдання фізичного виховання – зміцнювати здоров'я молодого покоління, виховувати гармонійно розвинену особистість [260, 266, 337].

У практиці підготовки спортсменів наявні види спорту, якими починають займатися з чотирирічного віку (художня та спортивна гімнастика, фігурне катання тощо), що вказує на необхідність врахування отриманих науковцями даних.

Разом зі значним доробком формування системи знань у фізичному вихованні [111, 143, 146, 519] питання цього рівня щодо підготовки спортсменів практично не відображені в науковій та методичній літературі.

У низці досліджень розроблено й обґрунтовано концептуальну модель неспеціальної фізкультурної освіти, що містить змістово-

процесуальний і персоніфіковано-результативний рівні, теоретичну, практичну, аксіологічну, рухову та здоров'язберігальну складові [520, 521, 522]. Сформована у фізичному вихованні школярів та студентської молоді концептуальна модель неспеціальної фізкультурної освіти відображена теоретико-методологічними основами. Серед них теоретичні основи складаються з розробки понятійного апарату (дефініцій), формулювання широкого визначення поняття, уточнення мети, завдань і функцій, обґрунтування принципів і форм реалізації.

Важливим, з огляду на необхідність поглибленого обґрунтування структури та змісту теоретичної підготовки спортсменів різних вікових категорій, вважаємо розроблений та обґрунтований алгоритм кількісної оцінки неспеціальної фізкультурної освіченості учнівської молоді, у вигляді індексу, що враховує вагові коефіцієнти його складових на основі методу аналізування ієрархій, який запропонував О. А. Томенко [520].

Водночас у системі підготовки спортсменів увага дослідників не зосереджена на комплексному та ґрунтовному розгляді теоретико-методологічних основ теоретичної підготовки. Це створює суттєвий дисонанс у розгляді наукових проблем стосовно формування системи спеціальних знань учасників процесу фізичного виховання та спортивного тренування.

Схожими є твердження проте, що поглиблене теоретичне підґрунтя курсу «Фізичне виховання» в обсязі валеологічних та гігієнічних знань дає можливість студентам ВНЗ поглибити свої знання, свідомо ставитися до занять та змін власного фізичного стану, зміцнити мотивацію особистості до самовдосконалення, зацікавленість до занять фізичними вправами [469, 474].

Теоретичній підготовці в процесі фізичного виховання школярів з сенсорними порушеннями надається недостатня увага [73, 74, 260, 261]. Це безсумнівно знижує статус фізичної культури та її роль в житті школярів, підтверджуючи необхідність підвищення рівня знань учнів з сенсорними порушеннями в галузі фізичної культури і спорту, на всіх рівнях шкільної освіти.

Викладання знань про людину, її будову і функції організму, що здійснюється в рамках інших дисциплін (анатомія, фізіологія), не передбачають інтеграції в системі підготовки спортсменів.

Серед вирішених науково-практичних завдань спостерігаємо методику формування системи теоретичних знань валеологічного

характеру в процесі фізкультурної освіти молодших школярів, що сприяє розширенню обсягу й систематизації якості знань у сфері фізичної культури та валеології й базується на використанні таких методичних підходів: введення теоретичного матеріалу (від 5 до 10 хв) у зміст кожного уроку; підбір оздоровчих завдань відповідно до змісту окремих розділів навчальної програми з фізичної культури; виконання навчальних завдань із застосуванням наочності, ігор і системи домашніх завдань, що частково виконуються в робочому зошиті з їх подальшим обговоренням, які сприяють закріпленню валеологічних знань і мають виражений оздоровчий характер [41].

Формування знань у галузі фізичної культури доцільно здійснювати поряд із традиційними способами, за допомогою застосування педагогічних та інформаційних (комп'ютерних) технологій, що дозволяють удосконалити мистецтво викладання [112, 114, 127, 486].

Аналізування ефективності сприйняття інформації студентами під час застосування мультимедійних засобів навчання свідчить, що 40 % респондентів зазначили головним чинником ефективності зацікавлення студентів та привернення їхньої уваги до навчального матеріалу; 31,43 % відзначають краще запам'ятовувати інформаційного матеріалу на занятті; 17,2 % зауважили, що застосування цих засобів сприяє ефективному зворотному зв'язку викладача зі студентами. Серед негативних вражень стосовно використання мультимедіа є неуважність, перешкоди концентрації (5,7 %), відсутність впливу (2,8 %) [142].

Таким чином, застосування мультимедійних засобів на заняттях варто вважати ефективним при виконанні комплексу педагогічних завдань і реалізації мети навчання. У деяких респондентів виявлено негативне ставлення до цих засобів навчання, що може бути спричинено неякісним обладнанням, відсутністю умов для ефективної демонстрації мультимедійних матеріалів та низьким рівнем підготовленості викладача [2, 56, 142].

Дидактичний потенціал використання інформаційних технологій навчання може бути розкритим лише за умов провідної ролі тренера в навчально-виховному та навчально-тренувальному процесах. Водночас роль комп'ютера буде важливою, що можна вважати рівноправним елементом педагогічної взаємодії [142]. Наголосимо, що зміст праці тренера може зазнати суттєвих змін. В результаті цього основним буде

не передача знань, а організація самостійної пізнавальної діяльності спортсменів.

Інформаційні технології використовуються як засіб навчання і моделювання різних явищ, процесів, дослідження їхніх характеристик, розрахунку схем тощо; інструмент пізнання навколишньої дійсності та самопізнання; засіб інформаційно-методичного забезпечення й управління навчально-виховним процесом і навчальними закладами; засіб автоматизації процесів контролю, корекції результатів навчальної діяльності, комп'ютерного педагогічного тестування і психодіагностики [112].

Розробка педагогічних алгоритмів дозволяє формувати більш раціональні прийоми організації пізнавальної діяльності, що визначає інноваційний характер навчання в професійній підготовці спеціалістів з фізичної культури та спорту [210, 211, 212, 216].

Окремо розглянемо шляхи застосування навчального тестування. Воно розглядається, з одного боку, як метод контролю підготовленості до виконання атестаційних процедур, з другого – як метод освоєння теоретичного матеріалу. У праці Д. А. Михайлова запропоновано рекомендації, що для повноцінного освоєння навчального матеріалу з дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту (спортивна боротьба)» доцільно використовувати метод навчального тестування з урахуванням комплексу таких функцій: активізувальна, діагностувальна, коригувальна, культуруотворювальна, методико-підготовча та прогностична [320].

Іншими дієвими засобами, що мають перспективи використання в теоретичній підготовці спортсменів є значний вибір друкованих засобів інформації. Важливою умовою інтеграції освітніх зусиль учня, вчителя і батьків є такий компонент контролю як «Книга оцінювання рівня інтелектуальної і фізичної підготовленості школяра». Це дозволяє акумулювати за структурою і змістом аналітико-контролювальні погляди всіх учасників освітнього процесу [485, 486].

Доречним шляхом формування педагогічних умінь у дівчат молодшого шкільного віку є ефективний метод досягнення якісного освоєння технічних прийомів і тактичних дій у баскетболі. Запропоновано використати гру в «учителя», яка розвиває самостійність, дає можливість проявити себе як особистість, а також дозволяє запропонувати цю методичку формування педагогічних умінь в дітей молодшого шкільного віку для якісного навчання техніко-тактичних

навичок. До системи педагогічних умінь належать компоненти умінь, якими повинні володіти дівчата віком 9–11 років, щоб досягти якісного виконання технічних прийомів [78].

Дослідниця О. Ніколайчук [341] обґрунтувала програму теоретичної підготовки школярів у секції спортивної боротьби, яка дає можливість визначити необхідність систематичної й розширеної роботи в цьому напрямі для забезпечення ефективності навчально-тренувального процесу.

Процес отримання знань із галузі фізичної культури та спорту може відбуватися й нецілеспрямовано (хаотично, випадково), наприклад накопичення знань та інформації від друзів, батьків, із засобів масової інформації тощо [520]. Важливою умовою реалізації навчання є контроль рівня засвоєння, даних про який в спортивній діяльності ми не виявили. Проте у фізичному вихованні критеріями оцінювання (формальними) теоретичних знань в учнів старших класів при комп'ютерному тестуванні є загальна кількість правильних відповідей та загальний час виконання тестування. Неформальними критеріями оцінювання є такі: відтворюваність знань (через певні проміжки часу), застосовність знань (вміння застосовувати знання при відстоюванні своєї думки), інтегрованість знань (уміння поєднувати спортивні знання з інших галузей). Також критеріями оцінювання знань можуть бути відповідність відповіді поставленого питання в завданні, повнота відповіді на питання, ясність, зрозумілість змісту відповіді [281, 318, 363].

Отже, можна стверджувати про відсутність у теоретичній підготовці спортсменів об'єктивних критеріїв контролю, що унеможливорює систематичний моніторинг підготовленості спортсменів.

1. 6. Інноваційні засоби теоретичної підготовки в спорті

Технологічна база сучасного спорту значно змінилася порівняно з радянським періодом. Сучасний тренер, вільно володіючи комп'ютерними технологіями, має можливість об'єктивно аналізувати попередній етап підготовки [254].

Поступово змінюється суб'єктивно-інтуїтивний підхід тренера до програмування та реалізації підготовки спортсменів, а на зміну формується науково обґрунтований інформаційно-технологічний підхід до побудови тренувального процесу [70, 119, 130, 149].

Процес передання інформації повинен бути побудованим так, щоб спортсмен міг оптимально використати свої психофізичні можливості (увага, пам'ять, мислення) для розвитку таких здібностей і навичок, які, зберігаючись і після завершення активної спортивної діяльності, забезпечували б йому можливість не відставати від суспільно-економічних та науково-технічних змін [343].

Інформаційна культура особистості – це певний рівень психічного розвитку, що забезпечує здатність особистості створювати інформаційне поле, сприятливе для її розвитку, керувати інформаційними процесами в рамках створеного поля, а саме: відбирати, отримувати, зберігати, переробляти і передавати інформацію, що надходить, регулювати процеси надходження і витрати, кількість і якість інформаційних потоків у рамках інформаційного поля [213, 214].

Інтерес науковців з теорії та методики підготовки спортсменів полягає в пошуку шляхів оптимізації зберігання, обробки та аналізу спортивної інформації, що сприяє виникненню нового напрямку використання баз даних і систем управління ними [532, 537]. Удосконалення роботи тренера безпосередньо пов'язане зі створенням програмних продуктів на основі використання баз даних стосовно показників висококваліфікованих спортсменів з певних видів спорту, тренувальних вправ, тренувального навантаження.

Основна увага науковців сконцентрована на розробці автоматизованих систем обробки, обліку та аналізу спортивної інформації в окремих видах спорту, що дозволяє тренеру приймати обґрунтовані рішення для підвищення ефективності тренувальної та змагальної діяльності.

Професор Ж. Л. Козіна зазначає об'єктивність індивідуалізації, яка набуває стратегічного значення. На її думку, кожен учасник спортивної секції становить інтерес для тренерів і педагогів, потребує індивідуального підходу, застосування сучасних методів контролювання за процесом розвитку підготовленості, особливостями процесів відновлення [236, 241]

Теоретична підготовка в спорті як умовно самостійна структурна одиниця має свої передумови для ефективної реалізації. Вони здебільшого збігаються за структурою із чинниками ефективної реалізації інших сторін підготовленості. Проте їх змістова наповненість має відмінності. Одне з визначальних місць посідає рівень

інтелектуальних здібностей спортсменів та досвід їхньої мисленнєвої діяльності.

Реалізація педагогічних технологій у практиці спортивної підготовки повинна враховувати такі вимоги [184]: концептуальність (наявність науково-педагогічного обґрунтування і його інтерпретації тренером з урахуванням умов тренувального процесу, різноманітним педагогічним умовам і ситуацій); антропоцентризм (забезпечення безперервного розвитку спортсмена в процесі спортивної підготовки за допомогою його безперервного пізнання тренером); ситуативність (прояв тренером творчості, що дає змогу реалізувати ідеальну теоретичну схему в реальних педагогічних ситуаціях); контекстуально (поєднання педагогічної технології в навчально-тренувальний і виховний процес).

Отже, реалізація моделі підготовки спортсменів до самоосвіти та самовдосконалення можлива й ефективніша при взаємодії певних чинників, а саме [290, 291, 292]:

- розроблення змісту теоретичного та практико-методичного матеріалу і методики їх викладання, яка спрямована на активізацію самостійної діяльності;

- відповідність форм і методів повідомлення та засвоєння інформаційного матеріалу меті й завданням базової та професійно орієнтованої підготовки;

- засвоєння знань і забезпечення підвищення інтелектуального рівня для розуміння методичних особливостей, цілеспрямованого самостійного пошуку на питання, що виникають в процесі самоосвіти та самовдосконалення;

- створення умов стимулювання самопізнання щодо підвищення рівня теоретичної підготовленості на основі гуманізації, фундаменталізації, оптимізації та демократизації навчально-тренувального процесу.

Одним із прикладних аспектів цього є застосування мультимедійних технологій, що поєднують різні засоби візуальної комунікації – мультиплікації, відеотехнологій тощо. Наприклад, розроблено відеофільми, в яких поєднано різні природні образи, і створено для релаксації спортсменів [235].

Тренувальні комплекси з використанням інформаційних технологій (ІТ) та використання їх у практиці спортивних тренувань дають можливість об'єктивного контролю та аналізу ходу тренувань. Особливо слід відзначити низку сучасних технологій, що розширюють

практичні можливості спортсмена і тренера. Використовуються інформаційні технології під час проведення спортивних заходів як інструмент спортивного менеджменту, у тім числі вирішення логістичних завдань, планування фінансових і демографічних аспектів, рекламно-інформаційного супроводу спортивних подій, фінансового та юридичного діловодства, а також вирішення інших завдань [150, 151, 347].

Інформаційні технології широко використовується як інструмент фіксування спортивного результату для оцінювання фізичної підготовленості і стану здоров'я спортсмена. Використання комп'ютерних технологій дозволяє розглядати ці показники в динаміці і робити висновки про ефективність тренувальних режимів, об'єктивно оцінювати обсяг та інтенсивність навантажень, відстежувати медичні параметри тощо.

Водночас практичне використання інформаційних технологій у системі вирішення науково-прикладної проблеми теоретичної підготовки в спорті висвітлено недостатньо. Аналіз літературних джерел свідчить, що підхід до використання технічних засобів навчання для забезпечення техніко-тактичної підготовленості та точності рухів гравців у настільному тенісі займає належне місце в роботах як тренерів, так і науковців. На сучасному етапі розвитку настільного тенісу поширеними є комп'ютеризовані тренажери різних типів. Це засвідчено впровадженням експериментальної методики з використанням комп'ютеризованих систем (спеціалізованого робота «Robo-Pong 2040») у навчально-тренувальний процес, що позитивно вплинуло на навчання точності рухів гравців з настільного тенісу [18, 84, 115, 347].

Для підтвердження нашої гіпотези звернемо увагу на дані Ж. Л. Козіної [237, 241], яка пропонує індивідуальне застосування інтерактивних технологій в ігрових видах спорту, залежно від індивідуальної факторної структури підготовленості, закономірностей індивідуальної динаміки змагальної результативності і психологічних схильностей спортсменів. Такий підхід обґрунтовано в достовірному підвищенні показників спеціальної фізичної і технічної підготовленості.

Професор В. І. Бобровник запропонував ґрунтовне використання інформаційних технологій в технічній підготовці спортсменів-легкоатлетів у стрибкових дисциплінах. Так, для оцінювання

швидкісно-силової підготовленості спортсменів високої кваліфікації підтверджено ефективність апаратно-програмного комплексу, який призначений для тензодинамометричних досліджень, що дозволяє одержувати інформацію в реальному часі в графічній і цифровій формах [50, 53].

На важливості проблеми використання сучасних інтерактивних технологічних засобів у системі підготовки наголошують науковці [325, 330, 411]. Так, Ж. Л. Козіна вперше розробила підходи до індивідуалізації процесу підготовки спортсменів в ігрових видах спорту, які полягають в індивідуальному застосуванні інтерактивних технологій [238, 239, 230]. І. Г. Максименко обґрунтував технологію застосування комп'ютерних навчальних посібників і програм у навчально-тренувальному процесі юних спортсменів (на прикладі спортивних ігор) [298, 301, 306]. Зокрема, упроваджено в навчально-тренувальний процес 7–17-річних футболістів технології використання електронних посібників, яка ґрунтується на застосуванні підготовленого комп'ютерного навчального посібника «Основи відбору, навчання та тренування футболістів» і доведено його сприяння підвищенню ефективності процесу оволодіння юними спортсменами знаннями, вміннями та навичками з обраного виду спорту.

1. 7. Актуальні напрями теоретичної підготовки в спорті

Нові умови існування суспільства, відкриття новітніх засобів зв'язку свідчать про актуальні напрями реалізації цих проблем та впровадження нових розділів знань у систему підготовки спортсменів. Завдяки впровадженню нових способів комунікації, відбувається додаткова корекція завдань, що полягає у створенні соціальної інфраструктури навколо Олімпійських ігор. Ця мережа дасть змогу спортсменам на різних етапах багаторічного удосконалення об'єднуватися навколо олімпізму, використовуючи власний режим зв'язку та забезпечення, безпосередності та інтерактивності.

У низці досліджень зазначено, що напрям та ефективність виховання моральних якостей особистості під впливом спортивно-тренувальної діяльності залежить від тих завдань і установок, які отримують спортсмени від тренера, а також вимог, які тренер висуває до їх поведінки на тренуванні, від використання інших організаційних форм виховного впливу [108, 345, 507, 514].

Науковці неодноразово звертають увагу на проведення досліджень для вирішення окремих науково-практичних завдань теоретичної підготовки спортсменів у різних видах спорту [193, 266, 496, 558, 578].

Деякі європейські вчені багато уваги приділяють розвиткові в процесі спортивної підготовки інтелектуальних здібностей футболістів [300, 305]. Схожі посилення ми спостерігаємо наприкінці ХХ століття в наукових працях А. А. Тер-Ованяна [508], В. М. Платонова [412], С. В. Малиновського [308], де окремим розділом у системі підготовки є інтелектуальна підготовка спортсменів.

Інтелектуальну підготовку вивчали багато дослідників [12, 14, 275, 309], проте ми її розуміємо як підґрунтя для якісного освоєння самостійного розділу підготовки спортсменів власне теоретичної підготовки. Вона спрямована на осмислення суті спортивної діяльності, безпосередньо пов'язаних з нею явищ, процесів і на розвиток інтелектуальних здібностей, без яких не мислиться досягнення високих спортивних результатів. Інтелектуальні здібності, як передумова формування теоретичної підготовленості, охоплюють готовність спортсмена до засвоєння і використання знань, досвіду в організації поведінки та спортивної діяльності, здатність мислити самостійно, творчо, продуктивно.

У структурі інтелектуальних здібностей спортсмена провідними компонентами є здатність концентрувати увагу на пізнанні закономірностей спортивної підготовки й ефективно вирішенні завдань у процесі тренування і змагань, здатність до швидкого усвідомлення спеціальних знань і оперування ними під час спортивної діяльності, здатність до оперативного перероблення інформації, отриманої в результаті спостережень, сприйняття, і реалізація її у відповідних діях; здатність до запам'ятовування, збереження та відтворення інформації; здатність мислення, що забезпечує продуктивність розумової діяльності спортсмена, особливо в складних ситуаціях (швидкість і гнучкість перебігу розумових процесів, самостійність мислення, широта і глибина розуму, послідовність думок тощо); здатність діяти і приймати рішення з випередженням щодо очікуваних подій [293, 316, 352, 447].

Теоретична підготовка та її передумови стосуються також формування мотивації спортсменів, їх вольової і спеціальної психологічної підготовки, навчання спортивної техніки і тактики, розвитку фізичних здібностей. Будучи тісно пов'язаною з іншими компонентами

спортивної майстерності, вона містить в собі таких два важливих розділи: інтелектуальне (теоретичне) утворення і розвиток інтелектуальних здібностей.

До змісту теоретичної підготовки науковці вводять сукупність різноманітних знань, необхідних для успішної тренувальної та змагальної діяльності. Це зокрема знання світоглядного, мотиваційного та етичного характеру; знання, що сприяють вихованню стійких мотивів і правил поведінки; знання, складові наукового базису підготовки спортсмена; спортивно-прикладні знання [313, 502, 504, 527].

Водночас передача і засвоєння знань під час теоретичних занять відбуваються в тих самих формах, які характерні для розумової освіти (лекції, семінари, бесіди, самостійне вивчення літератури). Безпосередньо на теоретичних заняттях теоретична підготовка спрямована на формування в спортсменів свідомого і активного ставлення до виконання тренувальних завдань, що забезпечують підвищення рівня фізичної, технічної, тактичної, психологічної підготовленості, вибору раціональних способів змагальної боротьби в умовах змагань тощо [150, 530, 546, 548].

Розвиток інтелектуальних здібностей, що відповідають специфічним вимогам обраного виду спорту, здійснюється шляхом виконання спеціальних завдань і способів організації занять, що спонукають спортсмена до творчих проявів при створенні нових варіантів техніки рухів, розробленні оригінальної тактики змагань, вдосконалення засобів і методів підготовки [140, 458, 478, 497].

Варто наголосити, що удосконалення творчих здібностей спортсменів, які є частиною психічної підготовки, не варто ототожнювати із теоретичною підготовкою спортсменів. Це обґрунтовано, по-перше, тим, що творчі здібності розглядаються в широкому розумінні як такі, які відповідають загальній обдарованості, тобто вони є передумовою високоефективної інтелектуальної діяльності. У такому розумінні структура творчих здібностей ототожнюється зі структурою інтелекту. По-друге, певні дослідники у вузькому розумінні ототожнюють творчі здібності з креативністю. При цьому креативні здібності відповідають дивергентному мисленню і сприяють створенню продукту, який відрізняється новизною й оригінальністю [459, 461].

Отож теоретична підготовка є акумуляційною базою інформації стосовно накопиченого в спорті соціального досвіду, є засобом її

активної переробки, відбору саме тієї інформації, що необхідна спортсменам відповідно до етапу багаторічної спортивної підготовки та специфіки виду спорту (змагальної діяльності). Вона повинна бути реалізованою незалежно від рівня інтелектуальних здібностей спортсменів і передумов свого формування з урахуванням необхідного для досягнення рівня спортивних результатів.

Більшість тренерів-практиків вказують на те, що порівняно з навчальним предметом «Фізична культура» в школі теоретична підготовка спортсменів ускладнюється відсутністю необхідної кількості підручників і навчальних посібників, проте навіть ті, які є, не відповідають потребам сучасної системи підготовки.

Серед керівників та тренерів-викладачів училищ фізичної культури України організаційними резервами в навчально-тренувальному процесі визначено впровадження інноваційних технологій, форм та методів навчання; відповідне матеріально-технічне, кадрове, інформаційне забезпечення училищ; проведення спільно з ВНЗ науково-практичних конференцій; розширення бібліотечного фонду; видання навчальних та методичних посібників, адаптованих до умов навчання в училищі тощо [275].

Своєю чергою М. В. Дутчак наголошує на обґрунтованому підході до формування та використання нормативно-правових документів у галузі фізичної культури та спорту, що є основоположними для ведення будь-якої діяльності [173, 175]. Це твердження можна використати стосовно організування та проведення теоретичної підготовки в спорті. Згідно з попередніми дослідженнями [386, 406], ми виявили, що діяльність у багаторічній системі підготовки спортсменів регламентується навчальними програмами для ДЮСШ, СДЮШОР.

У спеціальній літературі зазначено, що потрібно розглядати освітні програми в спорті з урахуванням таких компонентів [12]: час (сукупна тривалість, кінцеві терміни, інтенсивність тощо), фінансування (оплата, субсидії, оренда приміщень, вартість обладнання, компенсації учасникам, максимальний бюджет тощо), користувачі (кількість, типологія, ролі і попередні стосунки, дозвіл тощо), позаштатні витрати (рекомендовані листи, внутрішні свідчення, почесні гості).

У результаті проведеного аналізу виявлено, що інформаційні технології активно впроваджують у вищу освіту, при цьому в спортивно-педагогічні дисципліни їх упроваджують частково. Наприклад,

інформаційні технології організації самостійної роботи студентів із використанням елементів дистанційного навчання використовують при освоєнні практичних навичок. Це допомагає комплексно оптимізувати витрати матеріальних та інтелектуальних ресурсів, які потрібні для створення необхідних умов навчання спортивно-педагогічних дисциплін [152].

За допомогою інформаційних технологій коригують стан спортивної форми висококваліфікованих баскетболістів для оцінювання динаміки адаптаційних процесів на різних етапах змагального періоду, що запропоновано проводити за даними використання програмно-комп'ютерного комплексу «Омега-спорт» [183].

Сьогодні медіаосвіту вважають вагомим чинником розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації. Залежно від змісту, спортивна медіаосвіта може сприяти розвитку індивідуальних, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінювання медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки та зумовлювати продукування емоційно-вольової сфери особистості [144].

Одним з ефективних новітніх засобів, який пропонують для підготовки спортсменів, є комп'ютери. Використовують комп'ютер для експрес-аналізу, тобто швидкого обрахунку будь-яких параметрів, оброблення великої кількості комплексних даних, створення постійно діючих розвивальних інформаційних й імітаційних систем [17].

Обчислювальна техніка використовується в процесі навчання за такими основними напрямками [365, 416, 417, 505]: накопичення інформації у вигляді текстів, схем і малюнків, бази даних; об'єднання в єдиний комплекс правил, фактів і механізмів виведення для відповідей на запитання з певної предметної галузі, бази знань; формування систем «штучного інтелекту», що містять як базу знань, так і формалізований досвід спеціалістів, експертні системи. Окрім цього, розроблення комп'ютерних ігор, які можуть бути згруповані («спортивні ігри» потребують прояву різних видів психічної реакції і рухової швидкодії; логічні ігри – шахи, шашки тощо; імітаційні – імітують поведінку досліджуваного об'єкта). Вони беззаперечно можуть бути корисними для системи теоретичної підготовки в багаторічному удосконаленні спортсменів.

При цьому технологія мультимедіа впливає на вдосконалення організаційних форм навчання. Цей напрям досліджень характеризується створенням педагогічних технологій і методичних прийомів навчання, що орієнтовані на формування вміння самостійно здійснювати навчальну діяльність, збирати, обробляти, транслювати інформацію з використанням сучасних методів і засобів інформаційної взаємодії та комунікації [30].

Науковці визначають такі аспекти навчально-інформаційного екранного засобу [30, 58, 76, 79]:

- у фізіологічному аспекті візуальний ряд є сукупністю різних подразників, що впливають на зорові аналізатори і спричиняють адекватні реакції організму;
- у психологічному аспекті – це система дискретних перцептивних полів, що містять стимулювальну інформацію;
- у педагогічному аспекті – наочна форма презентації систематизованого навчального змісту;
- в естетичному аспекті – сукупність зображень, естетично організованих відповідно до законів мистецтва.

Прикладом ефективного використання зазначених вище засобів у спорті є інтелектуальна інформаційна система формування індивідуальної програми занять із бодібілдингу як альтернативне рішення для спортсменів та допоміжний засіб для тренерів з культуризму. Система формує спортивну програму, яка повністю відповідає індивідуальним особливостям конкретної людини, що забезпечує дотримання специфіки династичних принципів. Система враховує всі антропометричні дані людини та бажаний результат. Вона дає змогу зменшити витрати щодо послуг тренера, а на основі внесених адміністратором нових коректив (правил) розробити збалансовану програму тренувань. Результатом її роботи є сформована програма вправ та система рекомендації для кожної частини тіла, для кожного тренування як деталізованого плану [566].

На основі процесу інформаційного забезпечення учасників педагогічного експерименту (на прикладі спортсменів спеціалізації «вільна боротьба») В. А. Греходов дослідив зміни рівня теоретичної підготовленості як чинника зміни ступеня реалізації можливостей стосовно досягнення спортивного результату в змаганнях різного рівня. Експериментально встановлено, що зміна рівня теоретичних знань в комплексі з іншими педагогічними впливами на 20,19 %

поліпшують результативність змагальної діяльності. Також встановлено достовірно значущі відмінності впливу інформації на оперативні тактичні побудови та значущі відмінності впливу інформації на реалізацію тактичного плану [140].

Підтвердженням цього можуть також бути методи контролю, які пропонують науковці [462, 473] для визначення розумової працездатності (інформативно нескладні тести, які стосуються швидкості перероблення зорової інформації за методикою М. Б. Зикова (1975), теплінг-тест, тест на короткотермінову пам'ять та абстрактні розумові операції за методиками Е. П. Ільїна (1968) та Н. В. Макаренко (1998)). Це, на наш погляд, суперечить цільово-результативній спрямованості теоретичної підготовки та не може надавати об'єктивної інформації про рівень теоретичної підготовленості спортсменів, незалежно від специфіки змагальної діяльності.

Вивчення вітчизняних і зарубіжних літературних джерел показало, що можна окреслити кілька основних напрямів застосування інформаційних технологій у спорті, а саме: тренувальні комплекси з програмними додатками, науково-дослідна робота та медико-біологічне забезпечення спорту, інструменти спортивного менеджменту при організації великих спортивних змагань, навчання фахівців із галузі спорту і фіксування спортивного результату [88, 297].

Дослідниця Л. Б. Лукіна [292] рекомендувала структурувати навчально-інформаційний матеріал відповідно до визначення його рангів: перший ранг – описування матеріалу, другий – пояснення, третій – розпорядчий, четвертий (особливий ранг) – сполучний матеріал.

Мультимедійний матеріал має значно вищі можливості наочності та легший для сприйняття. Це дає можливості спортсменам вивчати теоретичну інформацію за максимально коротким терміном. Беззаперечною є актуальність створення мультимедійних освітніх програм у видах спорту [266]. Форма проведення теоретичних занять залежить від віку спортсменів. У групах початкової підготовки це бесіди, перегляди кінофільмів, наочні посібники, у групах спортивного вдосконалення – лекції, самостійне вивчення, семінари, аналіз відеозаписів, тренувальних програм тощо. Контроль за засвоєнням знань здійснюється шляхом проведення бесід, заліків, оцінювання виконаних завдань [432].

За сукупністю даних наукової та методичної літератури можна розрізнити спортсменів, які володіють різними репрезентативними системами (аудіали, візуали й кінестетики), що пов'язано з різними механізмами сприйняття інформації [533, 541, 542, 547].

У наукових працях вирішено окремі науково-практичні завдання з галузі спорту, які стосуються визначення та формування якісних передумов реалізації теоретичної підготовки в спорті (на прикладі творчих та інтелектуальних здібностей спортсменів). Так, С. І. Сальнікова виявила творчі компоненти змагальної діяльності в циклічних, ігрових, складнокоординаційних, швидко-силових видах спорту та спортивних єдиноборствах. Установила відмінності між інтелектуальними, креативними й особистісними компонентами творчих здібностей у представників різних видів спорту; обґрунтувала використання розвитку творчих здібностей як компонентів спортивної майстерності за допомогою методу творчого тренінгу в спортсменів ігрових команд; розробила й апробувала програми групового творчого тренінгу в поєднанні з психофізіологічною готовністю до діяльності спортсменів ігрових команд [460, 461].

Для успішного вирішення завдань спортивної підготовки дітей засобами і методами настільного тенісу тренер зобов'язаний регулярно оновлювати свій науково-методичний арсенал, удосконалювати педагогічну майстерність із використанням індивідуального підходу у вивченні особистісних якостей і рухових здібностей вихованців, вчитися на педагогічних помилках [8, 347].

Тренери практикують як індивідуальні, так і колективні бесіди зі спортсменами перед тренуванням, під час перерв, після тренування, у роздягальні, під час прогулянок після тренувань тощо. Під час опитувань з'ясували, що навіть коротка бесіда з юними спортсменами, епізодичні розповіді про видатних китайських спортсменів-тенісистів, переможців та призерів Олімпійських та Азіатських ігор, чемпіонів КНР з настільного тенісу сприяють підвищенню теоретичної підготовленості [8].

Можна стверджувати про необхідність використання розробленого підґрунтя неспеціальної фізкультурної освіти у формі проекту «Пізнай цінності олімпізму» [520] у системі цінностей та знань спортсменів у процесі реалізації їхньої багаторічної підготовки. Це також підтверджено низкою досліджень інших науковців [169, 180, 181, 215].

Окрім цього, переваги використання програмно-технічного комплексу «Омега-Спорт», що дає змогу визначати рівень тренуваності, рівень психофункціональної готовності, інтегральний показник «спортивної форми» на кожному етапі змагального періоду, діагностувати слабкі ланки адаптації в окремих гравців і на цій основі здійснювати спрямовані командні та індивідуальні відновлювальні заходи і рекомендувати відповідні засоби підготовки для корекції і оптимізації стану гравців [183].

У навчально-тренувальному процесі баскетболісток віком 13–15 років комплекс трьох взаємообумовлених чинників (мультимедійний супровід, рефлексивний аналіз гравцями своєї діяльності, створення відповідних педагогічних умов) сприяють розвитку пізнавальної активності та підвищують показники ефективності ігрової діяльності [500].

Інший напрям формування засобу теоретичної підготовки пов'язаний з проведенням певних частин тренувальних занять. Юні баскетболістки, за завданням тренера, самостійно готували одну з частин навчально-тренувального заняття. Спортсменкам запропоновано на вибір вступну частину – теоретичні відомості, комплекс вправ для розминки з м'ячем і без м'яча; основну частину – пояснення головного і другорядних завдань; показ; повторення; поділ групи на пари, трійки; демонстрація ліпшого показу з виконанням технічного прийому; заключну частину – ознайомлення з технічними елементами, які випробовуються в ігрових моментах із застосуванням тактичних дій, аналізують та обговорюють тренування [78].

Згідно з дослідженнями А. Базілевського [26], основами формування тактичного мислення баскетболістів віком 10–17 років є не менш ніж дворічний ігровий досвід і високий рівень розвитку операційного та просторового мислення. Аналіз показників різновидів мислення в юних баскетболістів виявив, що становлення їх розумових процесів відбувалося поступово, з віком, окрім сенситивних періодів, де спостерігалися значні поліпшення коефіцієнтів мислення. Це свідчить про те, що накопичені дані попереднього досвіду (відчуття, сприйняття, уявлення та раніше набуті теоретичні знання) впливають на формування мислення юних гравців.

При цьому застосування математичної операції з «множиною» у процесі побудови теоретичного розділу змісту освіти з теми «Техніка виконання штрафного кидка в баскетболі» сприяє розподілу навчального

матеріалу на освітні кванти – елементарні умовні одиниці з урахуванням якісних і кількісних характеристик [210].

У волейболі розроблено наочний засіб для техніко-тактичної підготовки, який представлений у вигляді відеофільму, кіно- та відеограм в електронних та на паперових носіях. Кіно- та відеограми дають загальне уявлення про цілісний технічний елемент. Більш детально зрозуміти техніку виконання прийому можна прочитавши коментарі, які супроводжують кіно- та відеограми. За складеним авторами сценарієм технічні елементи групувалися на такі: стійки та передачі м'яча, прийом м'яча та захисні дії, техніка гри в нападі. Це свідчить про намагання комплексного впливу на підготовленість спортсменів на основі формування системи знань про техніко-тактичні дії, що підлягають вивченню (удосконаленню) [290].

На сучасному етапі розвитку футболу потребує оптимізації тренувальний процес гравців на етапі початкової підготовки. При цьому резерви криються саме в обґрунтуванні певних методик, пов'язаних з використанням інтерактивних засобів. Аналіз результатів педагогічних експериментів з використанням електронного навчального посібника «Основи відбору, навчання та тренування футболістів» свідчить, що застосування мультимедійних програм на етапі початкової підготовки дає змогу підвищити ефективність тренувального процесу дітей. Використання певних фрагментів таких програм, пов'язаних із навчанням техніки й тактики гри, забезпечує відповідне зосередження уваги початківців на мультимедіа- та відеозображенні і формує в дітей чіткі уявлення про техніку виконання окремих вправ та створює загальні уявлення про тактику гри. Отож це дає змогу початківцям на основі удосконалення теоретичної підготовленості швидше опановувати техніку гри та засвоювати загальні відомості про тактику гри. У процесі досліджень встановлено, що застосовувати навчальні комп'ютерні програми рекомендується лише на початку тренувань упродовж 15 хв [303].

Значні резерви обґрунтування актуальності розроблення науково-прикладної проблеми теоретичної підготовки в спорті зафіксовано у фундаментальних наукових дослідженнях науковців [176, 241, 304, 555].

Визначено, що основними завданнями підготовки 6–7-річних спортсменів-початківців до футболу в розвинутих країнах Європи є такі: зміцнення здоров'я, отримання дітьми позитивних емоцій від занять футболом, ознайомлення з технікою й деякими положеннями

тактики гри та навчання початківців окремих технічних прийомів й елементів індивідуальної та командної тактики [300, 304].

На прикладі основних напрямів подальшого розвитку теорії та методики керування у футболі Г. А. Лісенчук зазначає, що вони значною мірою пов'язані з розвитком технології керування, яка повинна забезпечити успішну реалізацію нових поглядів, підходів, сучасних напрямів теорії та методики спорту, передових технологій на прикладі системи підготовки футболістів [281].

На етапах початкової та попередньої базової підготовки для навчання техніки й тактики гри практично не застосовують мультимедійні комп'ютерні програми. Більшість із розроблених комп'ютерних програм є неефективними. Загальновідомо, що якісна побудова занять на етапах початкової та попередньої базової підготовки дає змогу формувати потужну «базу» для поступового зростання майстерності юних спортсменів на наступних етапах багаторічного тренування, а одним із провідних завдань цих етапів є опанування техніки й тактики гри [302].

Таким чином, на прикладі футболу розроблено мультимедійну комп'ютерну програму та обґрунтовано ефективні схеми її використання на етапах початкової, попередньої базової та спеціалізованої базової підготовки. Відмінною рисою програми є й те, що після ознайомлення з теоретичною частиною та участі в серії тренувальних занять спортсмен має можливість перевірити рівень знань за допомогою спеціальних тестів [302].

У науковій та методичній літературі подано інформацію, пов'язану із автоматизованою комп'ютерною методикою «FootballTest», яка дає можливість досліджувати рівень розвитку ігрового мислення футболістів у нападі та захисті при вирішенні конкретних ігрових ситуацій. Структура цієї програми містить два блоки тестів: ігрове мислення в нападі та ігрове мислення в захисті, які складаються зі ста схем [497]. Завдання полягає в необхідності швидкого оцінювання спортсменом ігрової ситуації і обранні найбільш доцільного та ефективного варіанта дій на футбольному полі. При цьому комп'ютер довільно обирає п'ятнадцять схем зі ста в кожному блоці. Кількісним показником рівня розвитку ігрового мислення спортсмена-гравця рекомендовано вважати відсоток правильних відповідей при вирішенні обсягу довільно вибраних комп'ютером

схем, а якісним показником вважається час прийняття рішення із розрахунку 110 с на блок схем [497, 545].

Зазначимо, що ця програма є модифікацією більш раннього програмного засобу, який був розроблений та експериментально перевірений як діагностична автоматизована методика «Balltest». Її ефективність підтверджена позитивними істотними приростами низки показників на різних етапах багаторічного спортивного вдосконалення [545, 546]. Науковці пропонують застосовувати автоматизовану методику «Balltest» як додатковий засіб вдосконалення ігрового мислення в захисті та нападі гандболісток на етапі спеціалізованої базової підготовки, тактичного мислення в захисті та нападі гандболісток на етапі підготовки до вищих досягнень, ігрового мислення в захисті та тактичного мислення в нападі гандболісток на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей [487].

Дослідник І. Г. Максименко вказує на переваги використання в системі підготовки юних футболістів електронних навчальних програм. Наявність таких розділів, які передбачають оволодіння знаннями про організацію режиму дня, особисту гігієну, історію футболу, фізіологічні механізми впливу фізичних вправ на організм людини тощо. Наявність у програмах тестів, використання яких дало б змогу оцінювати ступінь засвоєння знань юними футболістами. Автор підготував електронний мультимедійний навчальний посібник «Основи відбору, навчання та тренування футболістів» (2004) [298, 299, 304].

Проте зміст цього тренувального засобу не в повному обсязі відповідає сучасним вимогам до теоретичної підготовленості спортсменів. Він складається з теоретичної та тестової частини. Для теоретичної частини запропоновано такі розділи: «Спортивна орієнтація та відбір дітей для занять футболом», «Основи навчання техніки гри у футбол», «Основи навчання тактики гри у футбол», «Управління тренувальним процесом футболістів». Водночас у теоретичній частині поряд із текстовим матеріалом містяться зображення футболістів, які під час активації починають виконувати (демонструвати) ту чи іншу вправу. Відмінною рисою створеного посібника також є й те, що після ознайомлення з теоретичною частиною та участі в серії тренувальних занять спортсмен має можливість перевірити рівень знань за допомогою спеціальних тестів, які розроблені для кожного теоретичного розділу [301, 302, 303].

Окрім цього, для вивчення структури змагальної діяльності спортсменів-плавців рекомендовано використовувати спеціальну комп'ютерну програму «Videochronometr». Вона складається з оригінального програмного забезпечення, яке дає можливість фіксувати час проходження контрольних відрізків змагальної дистанції, автоматично вираховувати швидкість їх пропливання. За допомогою цієї програми фіксується темп гребкових рухів при проходженні дистанції і автоматично вираховується «крок» циклу в техніці плавання. Опрацювання відеозаписів запливів дає змогу отримати графічні та цифрові дані про часові і просторові характеристики дій плавця, які є основою для розроблення кількісної моделі змагальної діяльності плавців [418].

У результаті окремих досліджень розроблено мультимедійну інформаційно-методичну систему «STANDARD» для опанування техніки базових фігур у стандартній програмі танців, яка становить собою структурований і систематизований обсяг знань, умінь і навичок, який потрібний для засвоєння танцюристами базових елементів і фігур на початковому етапі навчання [548]. Структура програми містить два розділи – інформаційний (теоретичний) і операційний (практичний). Особливістю інформаційно-методичної системи «STANDARD» є наявність комп'ютерного інформаційного середовища, яке охоплює базу знань і мультимедіа. Розроблено систему на основі біомеханічного аналізу техніки рухових дій танцюристів у базових фігурах стандартної програми танців. Біомеханічні характеристики техніки рухових дій танцюристів поділено на два види – оцінювальні й забезпечувальні.

Науковці наголошують, що сьогодні в спортивних танцях є низка комп'ютерних мультимедійних програм, які можна диференціювати за інформаційною насиченістю або рівнем танцюристів, на яких розрахована ця програма. Охарактеризовано відеопосібник «Як стати чемпіоном» (В. Піно і А. Бучареллі, 2006 р), який містить серію, що складається з п'яти стандартних танців, кожний з яких записано на окремому диску в DVD-форматі. Відео програма розрахована на танцюристів і тренерів зі спортивних танців чотирьох рівнів C, B, A, S. Інший відеопосібник «Основи танцю», розроблений під керівництвом Олівера Вессель-Тернхора в Німеччині. Він призначений для спортсменів високої кваліфікації (A, S). Відео програма розміщена на DVD-диску і складається із 12 розділів, кожний з яких присвячений

послідовному розгляду особливостей технічних дій у спортивних танцях [548].

Наголосимо, що кількість програмних продуктів теоретичної підготовки в спортивних танцях є значно більшою порівняно з системою науково-методичного забезпечення інших видів спорту. У спеціальній літературі відеопосібник К. Балласа під назвою «Основи латиноамериканської програми» та відеодовідник Л. Плетньова, який розроблено 1998 р. і присвячено циклу «Лінія танцю». Перший містить поділ за рівнями майстерності, які діють в США (золотий, срібний і бронзовий), та розрахований на кваліфікованих танцюристів (H, E, D), що робить його широкодоступним. Інший є першим відеодовідником – комплектом, поданим на таких чотирьох касетах: «Стандартні танці» (основні фігури), «Латиноамериканські танці» (основні фігури), «Варіації стандартних танців і Віденський Вальс», «Варіації латиноамериканських танців» [213, 227, 548].

Проведені дослідження дають змогу говорити про доцільність організації теоретичної підготовки юних дзюдоїстів під час літніх зборів у таборі. Це дозволяє приділяти для теоретичних занять необхідну кількість часу. Окрім того, чергування таких занять із фізичними навантаженнями дає можливість збалансовано проводити навчально-тренувальну діяльність, що особливо важливо для юних спортсменів. Пристосовані приміщення та сучасне обладнання (DVD-плеєри, відеомагнітофони, кінопроектори, екрани тощо) для організації ефективної теоретичної підготовки належать до матеріально-технічної бази більшості спортивно-оздоровчих таборів [558].

У науковій та методичній літературі описано дані стосовно методики теоретичної підготовки кікбоксерів. Вона відрізняється шляхом визначення якості за допомогою комп'ютерної програмно-апаратної системи, оцінюючи чіткість, послідовність, доказовість викладу за допомогою традиційних методик щодо засвоєння певних вправ. Також запропоновано з'ясувати здатність спортсмена до керування двобоєм, у тому числі до оперативної корекції і гнучкої зміни тактики ведення бою і визначення обґрунтованого прогнозу переможця двобою після візуального спостереження за ним протягом певного часу [44].

У розробленій З. М. Кузнецовою та А. В. Глазистим [266] освітній програмі підготовки з рукопашного бою запропоновано декілька компонентів підпрограм, кожна з яких виконує певну функцію навчання:

- історія розвитку сучасних стильових напрямів спортивних єдиноборств як компонентів інтегральної системи рукопашного бою;
- техніко-тактичні аспекти кожного зі стильових напрямів, порівняльні характеристики;
- загальні закономірності і принципи, що лежать в основі техніки і тактики різних видів спортивних єдиноборств;
- відео- та аудіоматеріали з кожного стильового напрямку, порівняльний аналіз;
- техніко-тактичні елементи інтегрованого спортивного рукопашного бою;
- відео- та аудіоматеріали для навчання інтегрованого спортивного рукопашного бою;
- кілька програм-стратегій з проведення тренувань із можливістю побудувати власну тренувальну програму;
- ведення протоколу тренувань, змагань і психофізичного стану кожного спортсмена на основі сучасних методів досліджень;
- ведення статистики та аналізу протоколів тренувань, змагань і можливості створення більш досконалої моделі на основі отриманих даних із наступним прогнозуванням;
- можливість побудови діаграм, таблиць і графіків, створення звітів і протоколів тренувань і змагань, роздруківка документів і пересилання електронною поштою через Інтернет.

Унаслідок об'єктивних чинників, таких як недоліки програмного та матеріального забезпечення тренувального процесу в теоретичній підготовці, сучасний тренер не має можливості здійснювати повноцінний освітній процес у системі багаторічної підготовки спортсменів [70, 149, 228].

Таким чином, інтерпретація та узагальнення наукових даних дає змогу виокремити певні протиріччя [91, 92, 124, 319]:

- між зацікавленістю суспільства в залученні різних груп населення до занять фізичною культурою і спортом та низькою ефективністю вирішення цього завдання, що пов'язано з використанням традиційних (імперативних) підходів регулювання взаємовідносин суб'єкта та об'єкта діяльності;
- між потребою в підвищенні ефективності різних видів фізкультурно-спортивної діяльності на основі особистісно-орієнтованого підходу і недостатньою готовністю педагогів до використання нових інструментів його реалізації в практичній діяльності;

- між практикою стихійного впровадження гуманітарних технологій в різних видах фізкультурно-спортивної діяльності та відсутністю методичних матеріалів, що сприяють їх коректному застосуванню.

Окрім цього, серед проблем формування системи знань в галузі фізичної культури та спорту науковці зазначають, що у фізичному вихованні немає уніфікованих методик оцінювання ефективності загальної середньої фізкультурної освіти і фізичної підготовленості, самооцінювання ефективності своєї рухової активності, без чого неможливе визначення ефективності процесу фізичного виховання та фізичної культури [486].

Проаналізований В. Ришковський історичний досвід вказує на існування актуальної проблемної ситуації [442], що має аналогію в системі підготовки спортсменів та при інтерпретації даних визначається такими ознаками:

- відсутність знань про технологію проектування й організацію теоретичної підготовки;
- відсутність понять, які стосуються вимог до теоретичної підготовки в умовах зменшення ролі та можливостей централізованого управління зазначеною педагогічною діяльністю;
- відсутність уявлення про системи знань, що забезпечують підготовку спеціалістів, які здатні проектувати й реалізовувати програми теоретичної підготовки в умовах регіональної та локальної організації навчально-тренувального процесу.

Можна констатувати, що відсутність розробок із зазначеної тематики у фізичному вихованні вказує на брак наукових досліджень у спорті. Це пов'язано з розв'язанням науково-практичних завдань теоретичної підготовки, які у фізичному вихованні перебувають на значно вищому науково-методичному рівні [401, 406].

Окрім цього, ступінь сприйняття отриманої спортсменом на занятті інформації оцінюється тренером лише візуально, без будь-яких приладів. Усе це свідчить про неефективність традиційної системи підготовки в сучасних спортивних іграх і свідчить про необхідність розроблення та впровадження нових підходів із застосування інформаційних технологій [302].

Окремо наголошено на проблемах теоретичної підготовки, пов'язаних з недостатньою обізнаністю спортсменів стосовно негативного впливу, та використанням недостовірних джерел інформації про допінг [57]. Явними є прогалини в теоретико-методологічному обґрунтуванні ефективності використання різних за

структурою та змістом засобів і методів теоретичної підготовки [401, 406]. Таким чином, аналіз та узагальнення даних значної кількості наукової та методичної літератури в галузі фізичної культури та спорту, визначення ступеня теоретико-методологічного обґрунтування теоретичної підготовки в системі багаторічної підготовки спортсменів засвідчили наявність низки протиріч [374, 406, 486, 571, 580]. Основні з них такі:

- доцільність впровадження в систему підготовки спортсменів наявних результатів фундаментальних досліджень із питань теоретико-методологічного забезпечення спеціальної освіти і відсутність науково обґрунтованих підходів до реалізації цього процесу за допомогою програмного забезпечення інтеграції формування знань в галузі фізичної культури і активної тренувальної діяльністю спортсменів;
- фізична загальнорозвивальна, спеціальна тренувальна спрямованість занять в багаторічній підготовці і практично відсутня освітня спрямованість тренувального процесу;
- необхідність формування фізичної культури особистості спортсменів у процесі їх багаторічної підготовки і відсутність цілеспрямованого формування в них усвідомлених мотивів і потреб під час занять фізичними вправами і самовдосконаленні забезпечується формуванням культури особистості;
- необхідність системного контролю й самоконтролю ефективності процесу теоретичної підготовки, самовиховання й недостатня розробленість форм і методів контролю;
- необхідність оцінювання впливу освіти й освіченості спортсменів у галузі фізичної культури на зростання вмотивованості занять спортом, розвиток фізичних якостей і відсутність уніфікованого методичного підходу до визначення теоретичної підготовленості;
- відсутність в реалізації теоретичної підготовки переваг нових умов функціонування спорту як соціальної практики.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА В СИСТЕМІ БАГАТОРІЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ СПОРТСМЕНІВ РІЗНИХ ГРУП ВИДІВ СПОРТУ

Теоретики спорту по-різному класифікують види спорту, залежно від тренувальної та змагальної діяльності спортсменів. За однією з них усі види спорту варто поділяти на шість груп, а саме [312, 411, с. 88–89]: атлетичні; види спорту, в яких діяльність спортсмена спрямована на управління засобами переміщення; види спорту з використанням спеціальної спортивної зброї; види спорту, які базуються на зіставленні конструкторської діяльності; види спорту, які пов'язані з переміщенням на місцевості; види спорту, в яких для діяльності спортсмена характерне абстрактно-композиційне мислення.

Доречною для виявлення особливостей теоретичної підготовки в різних видах спорту є класифікація видів спорту, яку запропонував В. М. Платонов [411, с. 88–89]. У цій класифікації основним критерієм є приналежність виду спорту до програми Ігор Олімпіад або зимових Олімпійських ігор. При розподілі на окремі групи автор спирається на специфіку рухів, а також структуру тренувальної та змагальної діяльності, яка характерна для цих видів спорту. Запропоновано розглядати такі групи з видами спорту та окремими спортивними дисциплінами: циклічні, швидко-силові, складно-координаційні, єдиноборства, спортивні ігри, багатоборства та комбіновані види спорту.

Особливого значення для визначення місця теоретичної підготовки в системі багаторічної підготовки в різних видах та спорті загалом займають навчальні програми з видів спорту для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ. У програмах висвітлено організаційні аспекти проведення підготовки спортсменів, починаючи від етапу початкової підготовки до етапу максимальної реалізації індивідуальних можливостей, що є вершиною спортивної майстерності [175, 323, 342, 358].

2.1. Циклічні види спорту (на прикладі веслування та лижних перегонів)

У циклічних видах спорту ми зосередили увагу на таких, які репрезентують види спорту літньої та зимової програм (веслування [94, 95] та лижних перегонів [251]). Зазначимо, що навчальні програми розглядали тільки в аспекті теоретичної підготовки спортсменів.

У навчальній програмі з веслування [94] зазначено, що до основних завдань підготовки спортсменів у цьому виді спорту потрібно зарахувати формування спеціальних знань, умінь і навичок, які потрібні для досягнення високих результатів в обраному виді спорту та набуття теоретичних знань і практичного досвіду, що потрібні для успішної тренувальної та змагальної діяльності.

Серед групи наочних методів спортивного тренування у веслуванні подано комп'ютерні моделі, рольові ігри, які можуть бути використані в теоретичній підготовці спортсменів. При цьому власне засобів та методів, які спрямовані на формування спеціальних знань спортсменів, автори не зазначили [94].

Відзначається, що теоретична підготовка веслярів може здійснюватися як у процесі практичних занять, так і в спеціально відведений для цього час у вигляді бесід, перегляду відеозаписів виступу більш кваліфікованих веслярів із подальшим аналізом основних елементів та особливостей техніки й тактики, а також самостійної роботи з літературою.

При характеристиці змісту етапу ПП зазначено, що на цьому етапі не слід планувати заняття зі значними фізичними та психологічними навантаженнями, які мають одноманітний, монотонний матеріал. На нашу думку, це вказує на можливості більш широкого використання засобів теоретичної підготовки веслувальників на цьому етапі багаторічної підготовки. Водночас на цьому етапі та надалі (від етапу ПБП до етапів ЗіП) в їх змісті не зазначено формування спеціальних знань. Основними акцентами підготовки є лише практична діяльність спортсменів. Це зумовлює розв'язання основоположних завдань системи підготовки, проте нівелює педагогічне та соціалізувальне спрямування навчально-тренувального процесу в спорті [118, 120, 271].

Визначення абсолютних обсягів тренувальних навантажень спортсменів у веслуванні академічному вказало, що на етапі ПП, впродовж усього періоду перебування спортсменів на ньому, для теоретичної підготовки приділяється 20 годин. Підрахунок відсоткових значень свідчить про те, що їх частка знижується з кожним роком. Так, на першому році тренування спортсмени приділяють теорії 6,4 %, другому – 4,8 % часу від загального тренувального навантаження в річному циклі підготовки. Метою теоретичної підготовки на цьому етапі є створення уявлення про веслування академічне як вид спорту [94].

При цьому основний змістовий матеріал у навчальній програмі [94, 95] розрахований на етап підготовки загалом, а не на окремі роки тренувань. Основні розділи та блоки теоретичної підготовки стосуються таких тем: «Фізична культура та спорт у світі та в Україні», «Загальне уявлення про олімпійський спорт», «Історія розвитку та сучасний стан веслування академічного в світі та в Україні», «Єдина спортивна класифікація», «Гігієна тіла та режим дня юного весляра», «Планування та облік спортивного тренування», «Засади техніки веслування академічного», «Засади методики навчання та початкового тренування», «Фізична підготовка, її значення в спортивному тренуванні веслярів», «Змагання та змагальна діяльність у веслуванні академічному», «Матеріально-технічне забезпечення підготовки веслярів», «Навігація під час тренувальних занять», «Правила безпеки при проведенні занять на воді».

Відповідно до аналізу змістової частини інформаційних блоків, поданий інформаційний матеріал є суттєво завищений та не відповідає вимогам і кваліфікаційному рівневі спортсменів на етапі ПП. Значним недоліком є відсутність методичних (реалізаційних) положень теоретичної підготовки на цьому етапі [285, 317, 327].

На етапі ПБП, на відміну від першого етапу, загальна кількість годин теоретичної підготовки зазнає позитивних змін із 20 год (на першому році тренування) до 28 год (на четвертому році тренування). Визначення відсоткових показників дає підстави стверджувати про «хвилеподібність» цих обсягів із тенденцією до їх зниження. Так, на першому році в групах попередньої базової підготовки спортсменам-веслувальникам пропонується на теоретичну підготовку приділяти 3,2 %, другому році тренування – 3,3 %, третьому – 2,6 % та четвертому – 2,7 % від загального обсягу тренувальних навантажень.

Окрім цього, починаючи з третього року тренування, в групах попередньої базової підготовки для навчально-тренувального процесу спортсменів пропонується ввести інструкторську та суддівську практику. Це, своєю чергою, вносить корективи в часовий розподіл навантаження. Отже, загалом на третьому та четвертому роках тренування обсяги на теоретичну підготовку становлять 3,6 % та 4,2 % відповідно. Метою теоретичної підготовки на цьому етапі є вдосконалення знань про веслування академічне як вид спорту. У групах ПБП для теоретичної підготовки веслярів використовується вивчення методичної літератури з питань тренування веслярів, розбір та аналіз техніки веслування, методів навчання і тренування.

Зміст та структура інформаційних даних поєднує низку тем, які, враховуючи об'єктивні чинники (грунтовність висвітлення, закономірності засвоєння тощо) унеможлиблюють її вичерпне подання в межах сучасних підходів до теоретичної підготовки спортсменів-веслувальників. Основні змістові розділи теоретичної підготовки такі: «Єдина спортивна класифікація України» (3 год), «Стан та розвиток веслування академічного в Україні» (10 год), «Відомості про будову та функції організму людини» (7 год), «Гігієна тренувальних занять та відпочинку спортсменів» (4 год), «Лікарський контроль та самоконтроль під час занять веслуванням академічним» (3 год), «Планування спортивного тренування у веслуванні академічному» (5 год), «Техніка й тактика веслування академічного» (6 год), «Засади методики вдосконалення техніки та тренування у веслуванні академічному» (8 год), «Патріотична, морально-вольова та психологічна підготовка юних веслярів» (8 год), «Спортивні бази, обладнання та інвентар» (2 год), «Правила проведення змагань у веслуванні академічному» (2 год), «Правила навігації та керування човнами. Вправи для підвищення ефективності рулювання на дистанції. Техніка проходження поворотів в одиночних і командних човнах» (5 год), «Правила безпеки під час проведення занять на воді» (5 год).

У частині співвідношення кількості окремих блоків інформації та обсягів існують недоліки в плануванні [374, 401, 406]. Відзначимо, що й окремі розділи («Патріотична, морально-вольова та психологічна підготовка юних веслярів», «Техніка й тактика веслування академічного») не повною мірою відповідають оптимальному наповненню теоретичної підготовки, адже значно стосуються психологічної та технічної підготовки [367, 370, 415]

Перехід спортсменів на етап СБП у веслуванні позначається й на обсягах теоретичної підготовки. Абсолютні значення якої природно [313, 411, 462] зростають до 38 год (перший рік тренування), проте загалом за цей етап зменшуються до 34 год (на другому та третьому роках тренування).

У відсотковому співвідношенні теоретична підготовка міститься в 3,0 % обсягу навантаження на першому, 2,8 % на другому та 2,3 % на третьому році тренування. При цьому варто відзначити, що упродовж тренування для спортсменів проводять інструкторську та суддівську практику, яка вносить певні корективи й до співвідношення видів підготовки – 4,6 % на першому та другому роках тренування і 4,8 % на третьому році тренування в групі СБП. На цьому етапі пріоритетним для теоретичної підготовки є поглиблення знань про інноваційні методи та засоби тренування, науково-методичне забезпечення підготовки веслярів.

На цьому етапі багаторічної підготовки актуалізуються такі методи теоретичної підготовки, як: розбір та аналіз окремих методичних статей, участь веслярів у плануванні та аналізі тренування, колективний аналіз кінограм, відеозаписів, а також обговорення книг і статей з питань тренування веслярів, розбір тактики спортсменів у змаганнях [94]. Аналізуючи основну інформаційну наповненість теоретичної підготовки, розглянемо детально ті розділи, які мають об'єктивні та суб'єктивні обмеження в своїй реалізації щодо підготовки веслувальників:

- Розділ «Відомості про вплив фізичних навантажень на будову та функції організму людини» (20 год) містить інформацію про адаптацію організму людини до фізичних навантажень, зміни в його системах та органах, що зумовлені заняттями спортом; поняття про рухові якості; рухові якості, що зумовлюють високі спортивні результати у веслуванні академічному; морфофункціональні моделі веслярів різного віку, статі та кваліфікації.

Відзначимо, що даний обсяг інформації повинен мати свою деталізацію в окремих темах. З іншого боку, суттєво зростає ризик того, що внаслідок хаотичності розгляду тренером цієї інформації спортсмени не зможуть сформувати правильного уявлення про функціонування організму. Окрім цього, на наш погляд, виникають суттєві занепокоєння щодо сформованості відповідних ґрунтовних знань

безпосередньо тренерського складу, який подаватиме інформацію для формування знань. Ці проблемні моменти є й в інших видах спорту [35, 81, 277, 557].

- Розділ «Гігієна тренувальних занять та відпочинку спортсменів» (10 год) містить поняття про допінг та його шкідливий вплив на здоров'я спортсменів, інформацію про профілактику шкідливих звичок (паління, вживання алкоголю та наркотиків) тощо. Важливим та своєчасним, на думку значної кількості фахівців зі спорту [362, 408], є розгляд проблем вживання заборонених речовин та покарання, починаючи з етапів, пов'язаних зі значним збільшенням функціонального навантаження та змагальної практики. Це дозволить провести профілактику дискваліфікацій спортсменів та формування «Fair play» в спорті з відповідною ціннісною орієнтацією особистості спортсмена у веслуванні. Вважаємо обов'язковим введення відповідних тем до системи підготовки спортсменів у всі види спорту.

- У розділі «Лікарсько-педагогічний контроль та самоконтроль під час занять веслуванням академічним» (8 год) розглядаються різні розділи інформації, зокрема профілактика статевих хвороб і СНІДу. Із урахуванням віку спортсменів на етапі СБП, потрібно відзначити позитивність розгляду зазначеної теми. Україна на сьогодні перебуває на лідирувальних позиціях у світі з поширення СНІДу. Особливості спортивної діяльності, постійний режим участі в спортивних змаганнях, збори спільно з представниками різних країн сприяють наближенню спортсменів до групи ризику [415, 562].

На останньому етапі підготовки веслувальників (ПдВД) та усіх роках перебування на ньому спортсменам пропонується 34 год приділяти на теоретичну підготовку, що становить 2,0 % від загального обсягу навчально-тренувального навантаження спортсменів у річному циклі підготовки. З урахуванням інструкторської та суддівської практики, яка займає додатково 36 год, для теоретичної підготовки приділяється близько 4,1 % навчального часу.

Для змісту теоретичної підготовки на цьому етапі характерні розділи інформації та її окремі блоки: «Стан і розвиток веслування академічного в світі та в Україні» (4 год), «Функціональні можливості організму веслярів» (10 год), «Біомеханічні засади веслування академічного» (10 год), «Особливості підготовки кваліфікованих веслярів» (6 год).

Згідно з аналізом навчальних програм [94, 95], у системі підготовки веслувальників подано багато теоретичної інформації. Важливим є розуміння фахівцями місця теоретичної підготовки в цьому виді спорту, що пов'язане з наявністю заліку на різних етапах багаторічної підготовки та широким розглядом теоретичних і практичних питань у межах її реалізації. При цьому частка обсягів, перебуваючи на відносно стабільному рівні не має об'єктивних критеріїв контролю теоретичної підготовленості. Також планування розділів та блоків інформації передбачає їх розподіл не за окремими роками тренування, а на етапах підготовки загалом. Це знижує логічний взаємозв'язок інформації в навчально-тренувальному процесі.

Варто відзначити наявність відмінностей у визначенні місця теоретичної підготовки у веслуванні академічному, веслуванні байдарках і каное та веслувальному слаломі [94, 95]. Так, у другому випадку, при розгляді однакового обсягу інформації наявна повна ідентичність абсолютних значень обсягу тренувального навантаження, який призначено для теоретичної підготовки на усіх роках тренування спортсменів у цьому виді спорту. Це, на нашу думку, суттєво знижує очікувану ефективність теоретичної підготовки [194, 230, 352, 558]

Репрезентативним зимовим видом спорту з циклічною структурою рухів розглянуто лижні перегони та, відповідно, теоретичну підготовку спортсменів у цьому виді спорту.

Відзначимо, що в навчальній програмі [277] з цього виду спорту вказано, що серед основних форм навчально-тренувальної роботи повинні бути групові теоретичні та практичні заняття, а також перегляд навчальних кінофільмів, кінограм, відеозаписів, інструкторська та суддівська практики.

Зважаючи на дані багатьох науковців [193, 230, 228, 234], ці форми проведення значною мірою слугують реалізації власне теоретичної підготовки спортсменів. Це підтверджує думки науковців [236, 263, 297, 571] та нашу вихідну гіпотезу про необхідність формування системи спеціальних знань спортсменів для подальшої якісної реалізації інших сторін підготовки спортсменів.

При цьому аналізуванні підрозділу, пов'язаного з основними видами підготовки, вказує, що в процесі теоретичної підготовки лижників-перегонців повинні набуватися спеціальні знання зі спорту вищих досягнень, кінезіології, біології локомоції, класифікації способів

пересування на лижах та подолання перешкод, техніки прийомів під час пересування по пересічній місцевості [277, с. 20].

Узагальнюючи зміст роботи на етапах підготовки, зауважимо, що автори рекомендують розглядати початкову теоретичну підготовку лижників-перегонців з етапу ПБП (навчально-тренувальної підготовки). Окрім цього, теоретичну підготовку на цьому етапі сполучено з тактичною, що має змістову невідповідність, враховуючи самостійність цієї сторони підготовки спортсменів [44, 78, 86, 504]. На наступних етапах (СБП та ПдВД) вказується на необхідність поглибленої теоретичної підготовки та її подальше удосконалення, що знову ж таки пов'язано з теоретичною підготовкою.

Аналіз обсягів тренувального навантаження вказує на сталий підхід фахівців до планування теоретичної підготовки на кожному з етапів підготовки. На етапі початкової підготовки, незалежно від року тренувань, пропонується реалізовувати передачу спеціальних знань впродовж 18 год. Це відповідно становить різну частку на різних роках тренування. Так, для першого року це 6,5 % та другого – 4,9 % від загального тренувального навантаження в річному циклі підготовки.

Дещо відмінна ситуація спостерігається в навчально-тренувальній групі (етап ПБП). Зокрема, фахівці запропонували розглядати два періоди цього етапу: 1) перший та другий роки; 2) третій та подальші роки тренувальних занять. При цьому для двох періодів залишаються сталими абсолютні обсяги тренувального навантаження, спрямовані на реалізацію теоретичної підготовки: 1) 23 год, 2) 36 год. Визначення відсоткових значень вказало, що в річному циклі підготовки лижники-перегонці приділяють для формування спеціальних знань на першому році 4,4 %, другому – 3,6 % часу від загального тренувального навантаження.

Відзначимо, що, починаючи з етапу ПБП, у зміст навчально-тренувального процесу спортсменів-лижників вводиться інструкторська та суддівська практика. Цей розділ незначно збільшує частку обсягів для формування специфічних знань та умінь до 29 год на першому та 39 год на другому році тренування, що становить, відповідно, 5,3 % та 6,1 % загального обсягу навантаження.

Для третього, четвертого та подальших років перебування спортсменів на цьому етапі автори [277] на теоретичну підготовку відвели 36 год тренувального навантаження. Ця частка становить 4,3 % на першому році тренувань та 3,6 % на усіх подальших роках.

Водночас з урахуванням інструкторської та суддівської практики необхідно скорегувати ці цифри до 6,5 % (54 год) та 6,1 % відповідно.

Із переходом спортсменів у лижних перегонах на етап СБП збільшують кількість годин теоретичної підготовки до 45 год. При цьому ця кількість є незмінною на цьому етапі. Кількість годин, яку приділяють для інструкторської та суддівської практики, становить 18–20 год. Таким чином, можна стверджувати, що обсяг теоретичної підготовки лижників-перегонців на етапі СБП становить 4,1 % (5,7 % із врахуванням інструкторської та суддівської практики) на першому та 3,5 % (5,0 %) – другому році тренувальних занять.

Завершальним етапом у навчальній програмі з лижних перегонів [277] є етап ПдВД (група вищої спортивної майстерності). Аналізуючи динаміку обсягів теоретичної підготовки, зазначимо, що укладачі програми запропонували приділяти теоретичній підготовці до 32 год на рік та водночас більше часу (до 30–32 год) інструкторській та суддівській практиці. Таким чином, відсоткові показники становили для першого року 2,2 % (4,2 з урахуванням інструкторської та суддівської практики) та 1,9 % (3,9 %) – для другого року тренувань.

У змісті теоретичної підготовки спортсменів-лижників варто відзначити, що використаний авторами підхід є незрозумілим та, згідно з даними спеціальної літератури педагогіки та психології спорту [117, 120, 136, 184], помилковим. Представлення змісту теоретичної підготовки зроблено для усіх етапів, тобто усієї системи багаторічної підготовки спортсменів у лижних перегонів.

Програмний матеріал для усіх етапів та років тренувань лижників-перегонців складається з тринадцяти основних розділів [277, с. 38–41]. Поряд з відсутністю диференціації спеціальних знань спортсменів-лижників проведене узагальнення (табл. 2.1) дозволило констатувати нерівномірність подання окремих тем на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів.

Отримані дані вказують на нерівномірність представлення програмного матеріалу на різних етапах підготовки лижників-перегонців. Ми вважаємо, що потрібно вводити нові змістові блоки інформації, які відображають сучасний стан розвитку спорту та фізичної культури загалом [44, 504].

Теми теоретичної підготовки в системі багаторічного спортивного удосконалення лижників-перегонців

Розділ знань	Етапи багаторічної підготовки			
	ПП	ПБП	СБП	ПДВД
1. Стан і розвиток лижних перегонів в Україні	+	+	-	+
2. Стислі відомості про будову та функції організму людини	-	+	+	-
3. Вплив фізичних вправ, занять спортом на організм	+	+	-	-
4. Спортивні бази, обладнання та інвентар	+	+	-	-
5. Вибір місця для проведення навчально-тренувальних занять і змагань	+	+	-	-
6. Гігієна, загартування, режим харчування спортсменів	+	+	+	-
7. Лікарський контроль, самоконтроль, надання першої допомоги, спортивний масаж	-	+	-	+
8. Засади техніки лижних перегонів	+	+	+	+
9. Поняття про тактику в лижних перегонах	-	-	+	+
10. Засади методики навчання та тренування в лижних перегонах	-	+	+	+
11. Загальна та спеціальна фізична підготовка лижника	-	+	+	+
12. Морально-вольова та психічна підготовка	-	-	+	+
13. Правила, організація і проведення змагань	+	+	-	-

2.2. Швидкісно-силові види спорту (на прикладі важкої атлетики та стрибків на лижах з трампліна)

У групі швидкісно-силових видів спорту для вивчення структури та змісту теоретичної підготовки спортсменів репрезентативними є важка атлетика [81] та стрибки на лижах з трампліна [487].

У навчальній програмі з важкої атлетики, яка є уніфікованим нормативним документом підготовки спортсменів, у цьому виді спорту визначено спортивну підготовку як багаторічний процес використання сукупності чинників (тренування, підготовки до змагань та участі в них, організації тренувального процесу, науково-методичного і матеріально-технічного забезпечення в поєднанні з умовами життєдіяльності, навчання та відпочинку), що дозволяють цілеспрямовано впливати на розвиток спортсмена та забезпечити необхідний ступінь його готовності до спортивних досягнень. Окрім цього, у меті спортивного тренування вказується необхідність досягнення максимально можливого для конкретного спортсмена рівня фізичної, технічної, психологічної, тактичної та теоретичної підготовленості, зумовленими вимогами обраного виду спорту. Також відповідно до фундаментальних основ системи підготовки спортсменів [229, 313, 345, 409, 507] окремими завданнями є всебічний гармонійний розвиток спортсменів і формування спеціальних знань та набуття теоретичних знань і практичного досвіду, потрібних для успішної тренувальної та змагальної діяльності.

Змістом теоретичної підготовки передбачено формування у важкоатлетів спеціальних знань для успішної тренувальної та змагальної діяльності. Вказано, що ця сторона підготовки може здійснюватися як у процесі практичних занять, так і в спеціально відведений для цього час у формі бесід, вивчення кінограм, перегляду відеозаписів виступу найсильніших важкоатлетів із подальшим аналізом їх технічної майстерності та тактики змагальної діяльності, а також самостійної роботи спортсменів зі спеціальною літературою [81, с.11]. Це дозволяє нам виокремити цю навчальну програму з-поміж інших [35, 126, 535, 557] у зв'язку з тим, що тут є окремі засоби теоретичної підготовки спортсменів. При цьому серед недоліків залишається відсутність методологічно обґрунтованих рекомендацій щодо їх використання.

Позитивними сторонами навчальної програми [81] варто також вважати запропонований контроль теоретичної підготовленості на різних етапах підготовки важкоатлетів за допомогою проведення заліку. При цьому за умов його обов'язкового проведення автори не конкретизують розділів та окремих блоків інформації для опитування спортсменів. Вважаємо за доцільне розробку типових питань (їх блоків) для поточного оперативного та етапного опитування спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки [260, 272, 411].

Цікавими виявилися дані стосовно абсолютних та відносних показників обсягів тренувальних навантажень із теоретичної підготовки спортсменів-важкоатлетів. Так, укладачі [81] запропонували приділяти на теоретичну підготовку спортсменів кожного року тренування в групах початкової підготовки по 25 год. При цьому ідентичними для кожного року тренування залишаються розділи інформації та їх формулювання.

Таким чином, можна стверджувати про відсутність конкретизованого розгляду окремих інформаційних розділів у підготовці важкоатлетів-початківців, що, своєю чергою, призводить до дискретності розуміння спортивними педагогами (тренерами) своєї ролі в реалізації теоретичної підготовки спортсменів [266, 268, 278, 317].

Відзначимо, що інформація, яка пропонується для вивчення спортсменами-початківцями, є достатньо різноплановою. Серед основних розділів, які розглядають, є такі: «Фізична культура і спорт в Україні», «Розвиток важкої атлетики в Україні та за кордоном», «Вплив вправ з обтяженнями на організм спортсмена», «Гігієнічні засоби занять, засоби відновлення, режим харчування, контроль підготовки, профілактика травматизму», «Засади техніки виконання вправ», «Методика навчання», «Методика тренування», «Планування підготовки», «Загальна та спеціальна фізична підготовка», «Психологічна підготовка спортсменів», «Медико-біологічні засади тренувань», «Правила змагань, їх організація та проведення», «Обладнання місць тренувань, інвентар, тренажери».

Однозначними з огляду на спеціальну наукову та методичну літературу [370, 411, 432, 533] є надмірність в інформаційному аспекті та відсутність врахування вікових особливостей сприйняття спортсменами цієї вікової групи. Відсоткові співвідношення обсягів тренувальних навантажень, присвячених теоретичній підготовці, незважаючи на недоліки її змісту, є достатньо високими порівняно з

іншими видами спорту [335, 277, 528, 536]. Як вже зазначалося, на етапі початкової підготовки на усіх роках абсолютне значення становило 25 год, при цьому відносно на першому році – 8,0 % (8,9 % з урахуванням тренерської та суддівської практики), більше ніж один рік – 6,0 % (6,7 %) від загального тренувального обсягу в річному циклі підготовки.

Схожа ситуація залишається й на етапі ПБП. Однак абсолютні значення обсягів, приділених на теоретичну підготовку, є більшими ніж на попередньому етапі, а саме 80 год на рік.

Водночас розділи інформації представлені тим самим набором тем, що засвідчує відсутність урахування в плануванні теоретичної підготовки низки загальнопедагогічних, специфічних та методичних принципів спортивної підготовки [118, 119, 409, 509].

Відсоткове співвідношення тренувальних обсягів теоретичної підготовки та загального навантаження в річному циклі підготовки на різних роках перебування спортсменів-важкоатлетів у групах попередньої базової підготовки становить упродовж першого року тренування 12,8 % (14,7 % з урахуванням тренерської та суддівської практики), другого – 10,9 % (12,6 %), третього – 8,5 % (9,8 %) відповідно.

Ідентичними структура та зміст теоретичної підготовки порівняно з попередніми етапами багаторічного удосконалення є й на етапі СБП, на якому розглядаються ті самі чотирнадцять тем. При цьому абсолютне значення для усіх років перебування спортсменів на цьому етапі становило 102 год та ще 30 год відведено на реалізацію тренерської та суддівської практики. У відсотковому співвідношенні це, зрозуміло, призводить до регресійних трендів відносних обсягів у річних циклах підготовки.

На першому році тренування в групі СБП частка теоретичної підготовки становить 8,2 % (10,6 % з урахуванням тренерської та суддівської практики), другому – 7,5 % (9,8 %) та понад два роки – 7,0 % (9,1 %) відповідно. На цьому ж етапі зазначається [81, с. 59], що спортсменів залучають як помічників тренера до проведення тренувальних занять і спортивних змагань у групах початкової підготовки та навчально-тренувальних. Вони повинні набувати знань зі складання документів планування тренувальних занять (підбір комплексів вправ, аналіз обсягів та інтенсивності тренувальних навантажень тощо). Також вже на цьому етапі пропонується самостійне проведення розминки, занять із загальної фізичної підготовки,

окремого навчального уроку з групами початкової підготовки, складання конспекту занять, положення про змагання та першості спортивної школи тощо. Відзначимо, що це все пропонується додатково до запропонованого на попередніх етапах матеріалу теоретичної підготовки, однак не подано в змісті теоретичної підготовки спортсменів-важкоатлетів.

Вважаємо позитивним те, що на етапі ПдВД, у системі підготовки спортсменів з важкої атлетики, теоретичній підготовці запропоновано приділяти за абсолютними значеннями ще більше уваги. На кожному році перебування спортсменів-важкоатлетів у цих групах для неї приділено 160 год у річному циклі підготовки. Це при зіставленні з загальним тренувальним обсягом становить на першому році тренування 9,6 % (10,8 % з урахуванням тренерської та суддівської практики) та понад один рік – 8,5 % (9,6 %) відповідно.

Спортсмени на цьому етапі підготовки повинні знати та мати навички проведення тренувальних занять з усіма навчальними групами, передавати свої знання з техніки, методики навчання і тренування учням цих груп, а також систематично брати участь в організації проведення та суддівстві змагань [81, с. 67].

Таким чином, узагальнення проведеного аналізу навчальної програми підготовки спортсменів у важкій атлетиці [81] дає змогу стверджувати, що, незважаючи на вищі за інші абсолютні та відносні обсяги тренувальної роботи, спрямованої на теоретичну підготовку, є такі проблеми:

- відсутність методологічно обґрунтованих рекомендацій із використання засобів та методів теоретичної підготовки;
- відсутність конкретизації розділів та окремих блоків інформації в контролі теоретичної підготовки;
- ідентичність структури та змісту теоретичної підготовки на усіх етапах (та їх окремих роках) багаторічного удосконалення спортсменів-важкоатлетів;
- відсутність конкретизованого розгляду окремих інформаційних розділів з урахуванням вікових, статевих, кваліфікаційних та інших особистісних особливостей спортсменів-важкоатлетів;
- надмірність в інформаційному аспекті та відсутність врахування особливостей сприйняття спортсменами різних вікових груп.

У системі багаторічного спортивного удосконалення спортсменів зі стрибків на лижах з трампліна [487] структура та зміст теоретичної підготовки мають свої особливості.

Зазначимо, що автори не диференціювали змісту теоретичної підготовки спортсменів. Усі теми подано суцільним розділом [487, с. 29–33]. Відзначимо, що є розділи інформації, які мають своє відображення і в інших видах спорту. Головними з них є такі: «Стан та розвиток стрибків на лижах з трампліна в Україні», «Виступи українських стрибунів на лижах з трампліна на регіональних і міжнародних змаганнях», «Стрибки на лижах з трампліна в зарубіжних країнах», «Відомості про будову та функції організму людини», «Вплив фізичних вправ на організм людини», «Гігієна, загартування, режим та харчування спортсменів», «Харчування, його значення у формуванні здоров'я», «Лікарський контроль, самоконтроль, надання першої допомоги та спортивний масаж». «Щоденник самоконтролю, поняття про стомлення, перевтомлення та перетренування», «Техніка. Засади методики навчання та тренування», «Загальна та спеціальні фізична підготовка», «Морально-вольова та психологічна підготовка», «Періодизація спортивного тренування», «Планування навчально-тренувального процесу», «Правила, організація і проведення змагань» «Місце занять, обладнання та інвентар» [487].

На наш погляд, за формулюванням та змістом значна частина тем у цих розділах притаманна системі підготовки майбутніх спеціалістів зі спорту. Вони потребують видозмінення, які дозволять якісно їх подати в системі спеціальних знань для стрибунів на лижах з трампліна.

Враховуючи те, що зміст теоретичної підготовки спортсменів зі стрибків з трампліна на лижах подано узагальнено, звернемо увагу на обсяги цієї сторони підготовки на різних етапах багаторічної підготовки.

Традиційно підготовка спортсменів розпочинається з етапу ПП, який має спільні характерні ознаки для різних видів спорту [229, 409]. У стрибках на лижах з трампліна на цей етап пропонується приділяти один рік. На етапі ПП для теоретичної підготовки приділено усього 4 год тренувальних навантажень, які повинні частково розкрити окремі теми з таких розділів, як: «Стан і розвиток стрибків на лижах з трампліна в Україні», «Гігієна, загартування, режим і харчування спортсменів», «Лікарський контроль, самоконтроль, надання першої допомоги, спортивний масаж», «Техніка. Засади методики навчання та тренування». Отже, на подальших етапах усі 10 розділів подано в теоретич-

ній підготовці в річному циклі тренувань. Таким чином, відсоткове співвідношення обсягу теоретичної підготовки до загального тренувального становить 1,1 %.

На етапі ПБП пропонується приділяти по 20 год теоретичній підготовці на кожному з років тренувань. Із урахуванням збільшення загального часу тренувальних навантажень можна констатувати, що теоретична підготовка на цьому етапі має низхідні тенденції. На першому році тренувань вона займає 4,3 %, другому – 3,8 % та третьому (і надалі) – 3,2 %. Водночас на цьому етапі з'являється інструкторська та суддівська практика спортсменів (16 год), яка закономірно [49, 203, 428, 566] повинна містити певну систему спеціальних знань. З урахуванням цього розділу в підготовці спортсменів відбувається незначне збільшення обсягу, приділеного на формування спеціальних знань, до 7,6 % на першому, 6,9 % – на другому та 5,8 % на третьому році тренувань.

Схожа ситуація спостерігається для етапу СБП. При подальшому зростанні загальних тренувальних навантажень в річному циклі підготовки до 780–1034 год частка теоретичної підготовки є сталою – 34 год. Відсоткове співвідношення таким чином становитиме 4,4 % (із урахуванням інструкторської та суддівської практики 6,3 %, 49 год) на першому році, 3,7 % (5,4 %) на другому році та 3,3 % (4,7 %) на третьому та подальших роках перебування спортсменів на цьому етапі підготовки.

Стандартність підходу до планування теоретичної підготовки спостерігаємо й на етапі ПдВД. На цьому етапі фахівці [487] приділяють для теоретичної підготовки 32 год та ще 10 год у межах інструкторської та суддівської практики спортсменів. Таким чином, відсоткове співвідношення перебуває в діапазоні від 2,6 % (3,4 %) на першому році цього етапу та 2,1 % (2,7 %) на другому та подальших роках тренувань етапу ПдВД.

Цінним з огляду на проблематику дослідження є те, що автори [487] пропонують в межах контролю теоретичної підготовленості спортсменів зі стрибків на лижах з трампліна проводити залік. Він запланований у межах 1–2 год, починаючи з етапу ПБП. Водночас інформації щодо його проведення, змісту, а також критеріїв для оцінювання власне в навчальній програмі не відображено.

Це, на нашу думку, вказує на значну варіативність у реалізації теоретичної підготовки, яка може виникнути з урахуванням рівня підготовленості, ерудиції, кваліфікації та особистої сформованості тренера, який працюватиме зі спортсменами.

2.3. Складнокоординаційні види спорту (на прикладі стрільби з лука та гірськолижного спорту)

У процесі дослідження для можливості об'єктивного порівняння представлення теоретичної підготовки в різних групах видів спорту ми проаналізували навчальні програми для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ зі стрільби з лука та гірськолижного спорту, що належать до групи складнокоординаційних видів спорту [126, 488, 489].

Варто зазначити, що серед критеріїв відбору та переходу спортсменів від одного до іншого етапів багаторічної підготовки, відсутня вимога оволодіння спеціальними знаннями з різних розділів змісту та інших компонентів теоретичної підготовки спортсменів зі стрільби з лука.

Позитивним порівняно з іншими документами цього рівня є коротка характеристика різних груп методів спортивного тренування (словесні, наочні та практичні). При цьому варто зауважити, що цей вид документа підготовлений для тренерів з виду спорту, які володіють фаховою освітою. Тому, на нашу думку, більш доречним буде зупинитися не на класифікації та характеристиці методів, а на специфіці їх безпосереднього використання в навчально-тренувальному процесі стрільців із лука на різних етапах багаторічної підготовки. Зазначено, що теоретична підготовка формує в лучників спеціальні знання, які потрібні для успішної спортивної діяльності, та може здійснюватися під час практичних занять і самостійно.

Вивчаючи абсолютні та відносні показники обсягу теоретичної підготовки в системі багаторічного спортивного удосконалення стрільців із лука, можна стверджувати, що вони є недостатніми, з огляду на запропонований матеріал у цьому розділі підготовки.

На першому році етапу ПП автори [488] запропонували приділяти для теоретичної підготовки спортсменів 7 год, що становить 2,2 % від загального обсягу тренувальних навантажень. Наступного року зафіксовано збільшення абсолютного показника до 8 год, при цьому відсоткове співвідношення зменшується до 1,9 %.

Схожа ситуація спостерігається в групах ПБП, де для першого року тренування теоретичній підготовці приділено 10 год, тобто 1,6 % від загального річного обсягу тренувальних навантажень. Ураховуючи наукові дані більшості науковців загальної теорії підготовки спортсменів [129, 312, 315, 409], вважаємо збільшення

загального обсягу як тренувальних навантажень, так і обсягу, призначеного на розгляд та формування спеціальних знань спортсменів-стрільців. Так, на цю сторону підготовки на другому році тренування в групах попередньої базової підготовки приділяти 16 год (2,2 %). На наступному (третьому) році тренувань та надалі на цьому етапі для теоретичної підготовки рекомендовано 20 год тренувального навантаження, що становить для третього року тренування 2,1 % та понад три роки – 1,9 %.

Цікавим є те, що автори [488, 489] пропонують для усього подальшого періоду тренувань в річному періоді підготовки приділяти 22 год тренувального навантаження для реалізації теоретичної підготовки. Це дає змогу стверджувати про регресивний характер відсоткового співвідношення обсягів теоретичної підготовки.

Для першого року тренування в групах СБП відсотковий показник обсягу для теоретичної підготовки становив 1,8 %, другого – 1,6 % та більше ніж два роки перебування на цьому етапі – 1,5 %. Дещо незрозумілою є ситуація та місце теоретичної підготовки на етапі (у групах) ПдВД, де теоретичній підготовці приділено усього 1,3 % від загального обсягу тренувальних навантажень.

Ситуація, яка актуальна для системи підготовки стрільців з лука, є ще більш парадоксальною з урахуванням даних спеціальної літератури з цього виду спорту [129, 315], які вказують, що для стрільби з лука, як складнокоординаційного виду спорту, не характерні максимальні динамічні навантаження з залученням глобальної кількості м'язів та м'язових груп. Водночас науковці [229, 340, 408, 413] вказують, що удосконалення координаційних здібностей повинно відбуватися на фоні надвідновлення або повного відновлення після попередніх тренувальних впливів. Це формує запас часу для реалізації теоретичної підготовки спортсменів у цьому виді спорту.

При розгляді структури та змісту інформаційного матеріалу, який повинен бути поданий на різних етапах багаторічної підготовки стрільців із лука, автори узагальнено (для усього етапу) зазначили розділи та окремі змістові блоки. Це значно знижує очікуваний результат реалізації теоретичної підготовки стрільців із лука та нівелює вимоги до контролю, самостійної роботи як тренера, так і спортсмена.

Для усього етапу ПП фахівці [488, 489] пропонують формувати знання з таких розділів та блоків інформації: «Історія розвитку стрільби з лука», «Виникнення та сучасний стан розвитку стрільби з лука в Україні», «Техніка безпеки на заняттях та змаганнях зі стрільби з

лука», «Особиста гігієна спортсмена та гігієна в стрільбі з лука: значення гігієни для запобігання захворюванням», «Функціональні системи організму людини та їх значення в стрільбі з лука», «Правила змагань і засади суддівства в стрільбі з лука».

Зазначимо, що з урахуванням віку спортсменів та спрямованості їхньої основної діяльності [432, 447, 460] зазначені розділи є складними для цього етапу багаторічного спортивного удосконалення. Окрім цього, відсутність акцентів на кожному з років дає змогу нам стверджувати про необхідність корекції подання структури та змісту на етапі ПП.

Схожа ситуація спостерігається на етапі ПБП. Незважаючи на більші можливості до сприйняття, обробки та усвідомлення інформації спортсменами без науково-обґрунтованої корекції методів та засобів передачі знань, проведення правильного планомірного розподілу матеріалу теоретичної підготовки є неможливим.

Зміст теоретичної підготовки стрільців із лука на етапі ПБП складається з таких розділів [488]: «Сучасний стан розвитку стрільби з лука в Україні», «Участь лучників України в Олімпійських іграх», «Складові майстерності лучників», «Самоконтроль в процесі тренувань і змагань», «Термінологія зі стрільби з лука», «Причини виникнення травм та їх профілактика», «Єдина спортивна класифікація зі стрільби з лука», «Лікарський контроль та його значення в спорті», «Особливості проведення змагань зі стрільби з лука», «Зберігання та експлуатація луків, стріл, лучного інвентарю і спорядження. Догляд за зброєю, спорядженням та одягом».

Для етапу СБП автори [488] запропонували дещо інші розділи інформації в теоретичній підготовці стрільців із лука, як-от: «Участь лучників України в міжнародних змаганнях», «Стрільба з лука як олімпійський вид спорту», «Фізична підготовка лучників», «Роль змагань в підготовці лучників», «Індивідуальний план тренування: завдання, зміст», «Періодизація підготовки лучників», «Спеціалізовані сприйняття та відчуття лучників», «Гігієнічні вимоги до харчування спортсменів та лікарський контроль», «Передзмагальні стани спортсмена та їх регулювання».

Варто зазначити, що на етапі ПдВД розділи та окремі блоки інформації мали мало спільного з попередніми етапами. Таким чином, можна стверджувати про відсутність послідовності розгляду окремих спеціальних знань спортсменів та урахування кваліфікаційного їх рівня. Очевидним є прагматичний підхід до розгляду

теоретичної підготовки. Автори намагаються номінально обговорити увесь спектр питань, який може уособлювати в собі теоретичну підготовку спортсменів без її належного аналітичного розгляду. Отже, в концепції теоретичної підготовки в спорті варто розглядати закономірності наслідуваності теоретичної інформації, що дасть змогу систематизувати та планомірно вирішувати проблемні питання формування теоретичної підготовленості спортсменів, у тому числі стрільців із лука [401, 490, 504, 558].

Для підготовки стрільців з лука на етапі ПдВД пропонуються до розгляду такі розділи: «Сучасні тенденції розвитку стрільби з лука в світі», «Система управління стрільбою з лука в Україні», «Планування та контроль підготовки лучників високої кваліфікації», «Засоби відновлення та підвищення працездатності спортсменів», «Психологічна підготовка лучників», «Підготовка спортсменів на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей», «Порушення правил змагань та їх наслідки». Водночас зміст блоків інформації на цьому етапі підготовки є надзвичайно різноманітним [488].

Загалом для навчальних програм зі стрільби з лука [488, 489] характерно, що більшість інформаційних блоків на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів-лучників не мають узгодження та взаємозв'язку. Окрім того, як і в більшості попередніх навчальних програмах немає соціально та особистісно зорієнтованої інформації, окремі розділи пов'язані з вивченням організму людини та забезпеченням його діяльності. Відзначимо, що безпека тренувальної та змагальної діяльності розглядається за межами теоретичної підготовки. Узагалі немає інформації про інші види спорту, які широко використовуються в загальній фізичній підготовці стрільців з лука на різних етапах багаторічного удосконалення.

У системі багаторічної підготовки спортсменів з гірськолижного спорту, яка аналізувалася за даними навчальної програми [126], встановлені відмінності в розгляді теоретичної підготовки.

Отже, як і в усіх попередніх навчальних програмах із видів спорту, у цій програмі подано систематизовані дані для етапів від ПП до ПдВД. Таким чином, поза увагою авторів залишається теоретична підготовка спортсменів на етапах від МРІМ та подальших [411, 414].

У системі багаторічної підготовки спортсменів із гірськолижного спорту одним з основних завдань визначено передавання теоретичних знань, практичних умінь і навичок з експлуатації гірськолижного інвентарю, допоміжного устаткування, техніки безпеки під час занять

гірськолижним спортом, правил змагань, надання першої долікарської допомоги потерпілому в горах.

У змісті різних сторін підготовленості, зокрема теоретичної підготовки, зазначено, що ця сторона навчально-тренувального процесу передбачає формування спеціальних знань із кінезіології, біології локомоцій гірськолижника, класифікації техніки спуску з гір на лижах та подолання перешкод, виконання поворотів під час проходження трас. Варто зазначити, що перелік розділів (тем) та власне визначення поняття теоретичної підготовки потребує суттєвого доповнення [74, 75, 77, 425].

Окрім цього, звернемо увагу на абсолютні та відносні обсяги, які пропонують автори [126] для реалізації теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення в гірськолижному спорті. Відповідно до сучасних уявлень періодизації багаторічної підготовки спортсменів варто адаптувати та переглянути запропоновані етапи в навчальній програмі. При цьому їх співвідношення за роками не знає суттєвих змін.

На етапі ПП, який триває усього один рік, автори [126, с. 19] запропонували приділяти теоретичній підготовці 10 год, що становить 3,2 % від загального обсягу навантаження. Зрозумілим з огляду на дані наукової та методичної літератури є те, що із підвищенням етапу, на якому перебувають спортсмени, та кваліфікації відбувається збільшення обсягів навантаження за різними сторонами навчально-тренувального процесу [229, 313, 411, 508].

У групі ПБП, в якій спортсмени перебувають три роки та більше, із року в рік кількість годин теоретичної підготовки не збільшується та становить 16 год. Проте у відсотковому значенні це становило на першому році 3,0 % від загального обсягу навантаження, другому – 2,2 %, третьому – 1,7 %, та на усіх подальших – 1,5 % відповідно. Вважаємо ситуацію, що склалася на цьому етапі в гірськолижному спорті, загрозливою, оскільки є деякі порушення основних дидактичних принципів спортивної підготовки [229, 409, 507].

Починаючи з перебування спортсменів на третьому році тренування в групах ПБП (навчально-тренувальних групах), до підготовки спортсменів з гірськолижного спорту вводиться інструкторська та суддівська практика. Ми, ураховуючи думки значної кількості науковців [434, 455, 490, 530], схильні вважати цей підрозділ підготовки умовно приналежним до теоретичної підготовки. На початку його введення (третій рік, група ПБП) обсяг годин, приділених

для інструкторської та суддівської практики, становить 50 год, що вдвічі більше за безпосередній обсяг теоретичної підготовки. Загалом кумулятивний обсяг становить 7,0 % (66 год) та 7,3 % (76 год) упродовж інших років на цьому етапі тренувань.

Вважаємо недоречним значне зміщення акцентів у підготовці спортсменів такої кваліфікації в гірськолижному спорті. Адже перед тим як розпочинати інструкторську та суддівську практику необхідно ґрунтовно оволодіти знаннями з відповідних розділів та усвідомлювати зміст наданої інформації, який з урахуванням вікових та розумових можливостей юних спортсменів є ускладненим.

Негативні тенденції в теоретичній підготовці гірськолижників наявні й надалі на етапі СБП (групи спортивного удосконалення). Автори навчальної програми [126] пропонують приділяти для цієї сторони підготовки лише по 22 години на усіх роках тренування. Це свідчить про відсоткове співвідношення цього розділу до загального обсягу на першому році – 1,7 %, другому – 1,6 % та надалі – 1,5 %. Ситуацію до певної міри врегулює наявність інструкторської та суддівської практики. Проте зазначимо, що інструкторська та суддівська практика мають чітко виражену спрямованість на досконале вивчення і оволодіння правилами виду спорту, організаційними особливостями проведення змагань тощо. Таким чином, розгляд невід’ємних питань соціалізації спортсменів, гуманістичного спрямування їх тренування, цільово-результативні аспекти спортивної діяльності залишаються поза увагою в навчально-тренувальному процесі.

Ураховуючи наявність годин, приділених для інструкторської та суддівської практики, кумулята частки теоретичної підготовки в групі СБП становить на першому році тренування 8,2 % (102 год), на другому – 7,5 % (102 год), на третьому – 7,7 % (112 год).

Незадовільною залишається ситуація з теоретичною підготовкою в групі ПдВД (вищої спортивної майстерності). На цьому етапі підготовки абсолютний показник обсягу годин залишається сталим, як і впродовж останніх чотирьох років, тобто 22 год, що становить усього 1,3 % від загального тренувального навантаження в річному циклі підготовки. З урахуванням інструкторської та суддівської практики цей показник дещо збільшується до 7,3 % (122 год).

У цій самій програмі серед основних завдань підготовки спортсменів групи ПП зазначено необхідність початкової теоретичної підготовки з таких тем: «Осмислення моторики гірськолижника-початківця», «Навчання правил змагань зі слалому та слалому гіганта»,

«Опанування засад техніки безпеки під час занять з гірськолижного спорту», «Техніка безпеки при користуванні пасажирськими канатними дорогами» [126, с. 29]. При цьому зміст теоретичної підготовки в групі ПП передбачає ознайомлення з раціональним режимом дня, засадами особистої гігієни, правилами поведінки на тренувальних заняттях, лижним інвентарем та правилами його експлуатації, технікою безпеки при користуванні пасажирськими підвісними дорогами.

Для підготовки спортсменів до гірськолижного спорту в групах ПБП (навчально-тренувальних групах) серед основних завдань визначено необхідність поглиблення знань щодо правил змагань зі слалому та слалому гіганта, ознайомлення з правилами змагань із супергіганта та швидкісного спуску. Окремою є необхідність вирішення завдання поширення обсягу теоретичних знань стосовно оволодіння технічними елементами, передбаченими другим етапом підготовки. При цьому не відбувається конкретизації розділів знань на цьому етапі.

Таким чином, суттєвим недоліком варто вважати відсутність цілісного підходу до висвітлення та розгляду теоретичної підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів з гірськолижного спорту [406, 504].

Наявні протиріччя пов'язані з тим, що в межах інструкторської та суддівської практики спортсмени на цьому етапі підготовки вже повинні допомагати товаришам засвоювати елементи техніки, тренеру – організувати та проводити навчальний процес, змагання, здійснювати суддівство змагань зі спортивних ігор, внутрішніх змагань із загальної та спеціальної фізичної підготовки, допомагати в організації тестувань. Водночас у жодному з попередніх розділів теоретичної підготовки не визначено інформаційної теми чи блоку, пов'язаного з формуванням знань методологічного характеру в системі підготовки гірськолижників, а організація та проведення змагань подані дискретно.

Відзначимо, що теоретична підготовка спортсменів на цьому етапі зводиться до ознайомлення з теорією гірськолижного спорту, засадами планування та обліку тренувальних навантажень (співвідношення роботи та відпочинку, ведення індивідуального щоденника тренувань), будовою та функціями організму, впливом систематичних занять спортом на організм дітей та підлітків, особистою та громадською гігієною, відновлювальними засобами, які використовуються в повсякденному тренувальному процесі, загартуванням організму юних спортсменів, правилами змагань з видів гірськолижного спорту [126, с. 59].

Окрім цього, серед пунктів структури типового тренувального заняття на цьому етапі теоретична підготовка належить до заключної частини заняття. При цьому варто врахувати, що пізнавальна активність спортсменів, як і функціональні можливості, суттєво зменшується під кінець тренувального заняття [408, 409]. Це ускладнює оволодіння спортсменами більшості інформації з зазначеної системи спеціальних знань. Локалізація питань теоретичної підготовки зводиться до підсумовування з аналізом окремих моментів навчально-тренувального заняття.

Послідовний перехід спортсменів на етап СБП (груп спортивного удосконалення) суттєво не впливає на підходи в навчальній програмі до теоретичної підготовки. Основними його завданнями є такі: поглиблення знань із техніки безпеки під час занять гірськолижним спортом і використання технічних засобів для навчання та тренування гірськолижників; поширення знань із матеріально-технічного забезпечення тренувального процесу, зберігання, ремонтування, підготовки гірськолижного інвентарю до занять та змагань, змащення лиж залежно від різних метеоумов і стану снігового покриву.

Узагальнення змісту теоретичної підготовки вказує, що основна інформація та знання стосуються поглибленого ознайомлення спортсменів із закономірностями формування спортивної форми, вивчення положень міжнародних правил змагань з видів гірськолижного спорту, набуття умінь аналізувати особистий тренувальний процес та участь в змаганнях сезону, навчання засобів профілактики можливого травматизму, складання раціону харчування та застосування інших засобів відновлення в повсякденному тренувальному процесі.

Важливим із огляду на формування цілісної концепції теоретичної підготовки в спорті варто вважати рекомендації укладачів програми [126], які пов'язані з інструкторською та суддівською практикою. Так, пропонується, починаючи з другого року тренування в групі спортивного удосконалення, скеровувати спортсменів на короткотривалі семінари з підготовки суддів та складання відповідного заліку. Це узгоджується з думками фахівців у інших видах спорту [107], які пропонують якісно реалізовувати підготовку громадських інструкторів та суддів.

Іншу сторону – організаційно-методичні знання, які мають реалізовуватися, згідно з навчальною програмою в самостійному проведенні заняття, навчанні спортсменів молодшої групи, узагалі не

відображено в теоретичній підготовці гірськолижників групи спортивного удосконалення (спеціалізованої базової підготовки).

Розглядаючи наступний етап системи підготовки гірськолижників (групи вищої спортивної майстерності або ПдВД) зазначимо, що серед завдань наявні ті, які безпосередньо потрібно вирішувати в контексті теоретичної підготовки, зокрема такі [126, с. 106]:

- поглиблення знань, умінь, навичок з питань технічного забезпечення тренувального процесу в гірськолижному спорті. Опанування навичок управління нескладними механізмами та пристосуваннями для підготовки полотна траси і снігового покриву;

- удосконалення знань, умінь та навичок щодо зберігання, ремонту та підготовки гірськолижного інвентарю і спорядження до занять і змагань, підготовки ковзкової поверхні та змащення лиж залежно від різного стану снігового покриву і погодних умов;

- оволодіння засадами педагогічних знань, умінь і навичок у суддівстві змагань з гірськолижного спорту та надання допомоги тренеру в повсякденному тренувальному процесі, особливо під час роботи з учнями молодших вікових груп.

До того ж власне для змісту теоретичної підготовки на цьому етапі характерна відсутність чітко визначеного та конктеризованого інформаційного матеріалу. Вказується, що для цієї сторони підготовки передбачається поглиблене опанування міжнародних правил змагань з видів гірськолижного спорту, всього комплексу знань, потрібних для успішної роботи спільно з тренером, лікарем, науковці комплексної групи забезпечення підготовки до відповідальних міжнародних змагань.

Доречним, на наш погляд, на пізніх етапах підготовки навчально-тренувального процесу гірськолижників є виокремлення структурно-змістового блоку інструкторської та суддівської практики. Зокрема, запропоновано підхід щодо організації та реалізації семінару з підготовки суддів з гірськолижного спорту для спортсменів [126, с. 109]. Водночас реалізація потребує суттєвого удосконалення, адже в програмі цього семінару тільки 4 год приділено для теоретичних занять, які пов'язані з правами та обов'язками окремих суддів, та організації і проведення змагань із різних видів гірськолижного спорту. Це значно зменшує можливості фахової підготовки спортсменів.

Узагальнення даних аналізу нормативно-правового документа системи підготовки спортсменів-гірськолижників свідчить про суттєві недоліки. Вони стосуються того, що в розглянутій навчальній

програмі з гірськолижного спорту немає методів, засобів та загалом контролю теоретичної підготовленості спортсменів на усіх етапах навчально-тренувального процесу. Також на усіх етапах тренування та групах ДЮСШ інформаційний матеріал з теоретичної підготовки подається винятково в процесі занять. Поза увагою укладачів програми [126] залишається важливий чинник щодо форм проведення, власне окремі та самостійні заняття з теоретичної підготовки [107, 152, 153, 537]. Варто зазначити, що немає чіткої структуризації розділів інформації (тем, блоків) у теоретичній підготовці, що підтверджує відсутність структурованості цієї сторони підготовки в гірськолижному спорті. Доповненням до цього є те, що на вищих етапах підготовки (групи ПдВД) спортсменам пропонують багато інформації, яка фізично не може бути викладена в межах запропонованих обсягів теоретичної підготовки.

2.4. Єдиноборства (на прикладі фехтування та тхеквондо ВТФ)

Теоретичну підготовку спортсменів у групі єдиноборств [312, 411] розглянуто на прикладі фехтування та тхеквондо ВТФ [528, 535, 536].

У багаторічному процесі підготовки юних фехтувальників виявлено необхідність виховання всебічно розвинутих, висококваліфікованих спортсменів, здатних захищати честь свого колективу і держави на змаганнях найвищого рівня. При цьому на жодному етапі багаторічної підготовки фехтувальників не розглядаються питання всебічного розвитку та повністю відсутні завдання з формування системи спеціальних знань фехтувальників різної кваліфікації [536, с. 5–6].

Важливим з огляду на проблематику дослідження є твердження [535, 536] відповідно до якого спортивні результати учнів груп ПП та ПБП, особливо під час перших двох років тренування, не можуть бути критерієм перспективності. Наголошується на необхідності ґрунтовної фізичної підготовки на основі спеціалізації фізичних і психічних якостей, формування широкого комплексу техніко-тактичних дій та набуття бойового досвіду. Це визначається як основні складові успішного тренування на цих етапах.

При цьому нехтується важливість створення об'єктивних передумов до формування відповідних сторін підготовленості фехтувальників на цих етапах, тобто теоретичної підготовки.

Традиційним з огляду на проведений аналіз структури та змісту навчальних програм з видів спорту [35, 81, 126] є відсутність науково-обґрунтованої системи засобів та методів для теоретичної підготовки. Подано загальну характеристику засобів і методів на фоні контингенту тренерів-викладачів (фахівців), для яких розрахована навчальна програма є мінімізованою і такою, що не задовольняє вимог сучасної теорії та практики підготовки спортсменів, зокрема фехтувальників.

Окрім цього, помилковим є підхід до планування навчального матеріалу з теоретичної підготовки. До того ж інформаційний матеріал (за розділами та блоками) подано відповідно до всього етапу, а не за окремими роками тренування. Це підтверджує наші припущення стосовно відсутності планомірності та систематичності висвітлення навчального матеріалу та дає змогу стверджувати про необхідність корекції загальних підходів до теоретичної підготовки у фехтуванні та спорті загалом.

Відзначимо, що спортсменам-фехтувальникам на етапі ПП пропонується приділяти 4 год для теоретичної підготовки на першому році тренування, 8 – другому та 10 год при понад дворічному перебуванні на цьому етапі тренування. У відсотковому співвідношенні до загального обсягу тренувального навантаження це становить 1,2 %, 1,9 % та 2,0 % відповідно.

Отже, інформаційна наповненість навчального матеріалу міститься в таких розділах: «Історія розвитку фехтування», «Виникнення та сучасний стан розвитку фехтування в Україні», «Техніка безпеки на заняттях та змаганнях з фехтування», «Особиста гігієна спортсмена та гігієна фехтування», «Функціональні системи організму людини та їх значення у фехтуванні», «Правила змагань та основи суддівства фехтувальних поєдинків».

Кількість розділів також некоректно та нерівномірно подано в окремих блоках інформації. Як і в інших видах спорту (волейбол, настільний теніс тощо), залишаються поза увагою авторів об'єктивні можливості сприймання спортсменів на цьому етапі, які є незначними [118, 507, 533]. Однак у поєднанні з відсутністю визначених критеріїв та опорно-змістових точок інформаційного матеріалу ефективна теоретична підготовка втрачає можливості бути реалізованою.

Для груп ПБП виявлено на попередньому етапі підготовки проблемну ситуацію в теоретичній підготовці фехтувальників загострилася. Незважаючи на те що абсолютні значення обсягів

теоретичної підготовки зросли (12 год на першому році тренування, 16 – другому, 20 – третьому та 24 год на понад наступних роках тренування), відносні обсяги мали дещо іншу «хвилеподібну» тенденцію (1,9 %, 2,2 %, 2,1 % та 2,3 % відповідно).

Змістова частина інформації суттєво збільшена, при цьому відсутнє стратегічне планування теоретичної підготовки впродовж усього періоду перебування фехтувальників на етапі ПБП. Для вивчення спортсменами пропонуються такі розділи: «Сучасний стан розвитку фехтування в Україні», «Участь фехтувальників України в Іграх Олімпіад», «Складові майстерності фехтувальника», «Самоконтроль в процесі тренувань і змагань», «Термінологія фехтування», «Причини виникнення травм та їх профілактика», «Єдина спортивна класифікація з фехтування», «Лікарський контроль та його значення в спорті», «Суддівство змагальних поєдинків», «Зброя, спорядження та одяг фехтувальника», «Система реєстрації уколів (ударів) у фехтуванні».

Аналіз безпосереднього змісту програм вказує, що подані розділи та блоки знань суттєво підвищують вимоги до підготовленості як спортсмена [44, 194, 317], так і тренера [356, 364]. При цьому зі сторони спортсмена повинна бути сформована база загальної мисленевої діяльності та основи соціального статусу. Щодо тренера можна стверджувати про непересічність особистості, яка на ґрунтовному рівні володіє усім запропонованим спектром знань та, окрім цього, може здійснити їх ефективну передачу в умовах безперервного начально-тренувального процесу.

Парадоксальним варто вважати те, що в запропонованих програмах [535, 536] не зазначено необхідності формування знань спортсменів-фехтувальників на ранніх етапах багаторічної підготовки стосовно різновидів фехтувальної зброї і структурно-відмінних особливостей змагальної діяльності та можливостей переходу спортсменів між різними видами змагань. З урахуванням фундаментальних знань загальної підготовки спортсменів [229, 312, 409, 562] власне на етапах ПП та ПБП повинні активно відбуватися процеси відбору та орієнтації спортсменів для участі в оптимальній для них (з огляду на комплекс морфофункціональних та особистісних властивостей) змагальній діяльності. Перехід фехтувальників на етап СБП вже чітко детермінує специфіку їх навчально-тренувального процесу.

Теоретична підготовка на етапі СБП має низку своїх особливостей. Вони, передусім, пов'язані з абсолютними та відносними обсягами навантаження в річному циклі підготовки та загалом на етапі. Для усіх

років перебування фехтувальників на цьому етапі відносні показники обсягу залишаються сталими – 2,1 % від загального обсягу тренувальних навантажень. При цьому абсолютні показники часу мають незначне підвищення з 26 год на першому році до 28 на другому та 30 год під час подальших років тренування на цьому етапі багаторічної підготовки [535, 536].

Теоретична підготовка подана окремими розділами, які, як і на етапі ПБП, мають широкий діапазон інформації, що міститься в таких розділах: «Аналіз участі фехтувальників України в міжнародних змаганнях», «Фехтування як олімпійський вид спорту», «Техніка і тактика фехтування, їх взаємозв'язок», «Фізична підготовка фехтувальників», «Роль змагань в підготовці», «Індивідуальний план тренування», «Періодизація підготовки фехтувальників», «Спеціалізовані сприйняття та відчуття фехтувальників», «Міжнародна суддівська термінологія», «Гігієнічні вимоги до харчування спортсменів», «Передзмагальні стани спортсмена та їх регулювання».

При цьому змістова частина блоків та їх складових («Роль змагань в підготовці», «Періодизація підготовки фехтувальників», «Передзмагальні стани спортсмена та їх регулювання») не відповідають специфіці системи підготовки спортсменів, а здебільшого зазнають автоматичного перенесення з фахової підготовки в галузі фізичної культури та спорту. Інші («Аналіз участі фехтувальників України в міжнародних змаганнях», «Фехтування як олімпійський вид спорту», «Міжнародна суддівська термінологія», «Гігієнічні вимоги до харчування спортсменів») уже частково розглядалися на попередніх етапах підготовки, а тому потребують або уточнення інформаційного матеріалу, або представлення раціональної його структури.

Значною за обсягом та водночас не конкретизованою залишається теоретична підготовка й на етапі підготовки до вищих досягнень. На усьому періоді перебування спортсменів-фехтувальників на цьому етапі автори [535, 536] запропонували приділяти цьому розділові не більше ніж 30 год навчально-тренувального навантаження. Це становить 1,8 % від загального тренувального обсягу спортсменів у річному циклі підготовки.

На нашу думку, позитивним є розгляд різноманітних складових системи знань спортсменів. Наприклад, таких розділів: «Сучасні тенденції розвитку фехтування в світі», «Система керівництва розвитком фехтування в Україні», «Планування та контроль підготовки фехтувальників високої кваліфікації», «Засоби відновлення та

стимуляції працездатності спортсменів», «Передзмагальна підготовка кваліфікованих фехтувальників», «Психологічна підготовка фехтувальників», «Підготовка спортсменів на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей», «Тактична підготовка фехтувальників високої кваліфікації», «Модельні характеристики спортсменів високої кваліфікації», «Порушення правил змагань та покарання за них», «Технологія суддівства поєдинків у ролі старшого судді» [536].

Узагальнюючи дані з теоретичної підготовки спортсменів у системі багаторічного удосконалення у фехтуванні, зазначимо низку таких негативних ознак:

- відсутність конкретизації та розкриття засобів і методів теоретичної підготовки на усіх із зазначених у навчальній програмі етапах підготовки;
- відсутність структуризації інформації та її наслідуваності в умовах багаторічного процесу тренувальних занять;
- нехтування контролем у теоретичній підготовці фехтувальників;
- відсутність інформаційних блоків, особливо на вищих етапах багаторічного удосконалення, пов'язаних із профілактикою вживання заборонених речовин та засобами боротьби з допінгом, технічних засобів тренування, ефективністю позатренувальних засобів тощо.

Отож наукові та методичні аспекти теоретичної підготовки, виявлені на основі аналізу основного нормативного документа системи підготовки спортсменів у цьому виді спорту, підтверджують наші припущення та доповнюють інформацію, отриману в інших видах спорту щодо необхідності кардинального та термінового переосмислення наявних організаційно-методологічних основ теоретичної підготовки в спорті [374, 401, 406].

Для отримання достатньої об'єктивної кількості інформації про теоретичну підготовку ми проаналізували цей розділ у системі підготовки спортсменів у тхеквондо ВТФ [528].

Серед завдань цільової спрямованості програми визначено такі, як: систематична виховна робота, формування навичок дотримання спортивної етики, дисципліни, патріотизм, активна участь у популяризації спорту серед населення. Передумови їх реалізації значною мірою варто вбачати в реалізації теоретичної підготовки, яка містить усю сукупність спеціальних знань, необхідних для безпосереднього чи опосередкованого вирішення цих завдань.

У змісті різних видів підготовки спортсменів із тхеквондо, зазначеному в цьому документі, вказано, що теоретична підготовка реалізується в таких узагальнених блоках, як: «Фізична культура і спорт», «Огляд стану і розвитку тхеквондо», «Основні етапи розвитку», «Особливості календаря змагань», «Техніка й тактика тхеквондо», «Участь українських тхеквондистів у міжнародних змаганнях», «Основні міжнародні спортивні змагання з тхеквондо», «Розвиток тхеквондо за кордоном», «Будова та функції організму людини», «Особиста гігієна, режим і харчування спортсмена», «Лікарський контроль і самоконтроль», «Перша медична допомога, спортивний масаж», «Фізіологічні засади спортивного тренування» [528, с. 15–16]. Також зазначено, що теоретична підготовка спрямована на формування в тхеквондистів спеціальних знань, потрібних для успішної діяльності в обраному виді спорту та може здійснюватися в ході практичних занять і самостійно.

Автор [528], ґрунтуючись на фундаментальних даних загальної теорії підготовки спортсменів [229, 312, 411], визначає специфіку системи підготовки тхеквондо та п'яти етапах підготовки. З огляду на основну спрямованість дослідження ми виявили ті завдання, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з аспектами теоретичної підготовки.

Установлено, що на першому етапі, «Посвячення в тхеквондо» (етап ПП, 8–9 років), серед основних завдань повинні бути опанування мінімальних теоретичних знань з тхеквондо, засад спортивного режиму, вмінь і навичок із гігієни спорту. Другий етап – «Загального удосконалення» (ПБП, 10–13 років) повинен стосуватися питань базової психічної підготовки та початкової теоретичної і тактичної підготовки. Третій етап – «Індивідуального удосконалення» (СБП, 14–16 років) передбачає поглиблену теоретичну і тактичну підготовку. Четвертий етап – «Вищої спортивної майстерності» (ПдВД і МРІМ, 17 років і старші) повинен забезпечити розширення психологічних знань та умінь, досягнення високого рівня психічної готовності до тренувань і змагань, а також подальше удосконалення теоретичної й тактичної підготовки. Подальше удосконалення теоретичної й тактичної підготовленості може бути й на п'ятому етапі («Збереження рівня спортивних досягнень»).

Можна стверджувати, що подана ієрархія завдань не відповідає змістовому наповненню системи підготовки спортсменів [361, 562, 564]. Адже на етапі ПП теоретична підготовка не розглядалася.

Початком для реалізації теоретичної підготовки запропоновано другий етап тренування. При цьому на ньому теоретична підготовка уособлюється лише з тактичною. На наступному етапі, уникаючи проміжних рівнів тренування [542, 574], уже пропонується поглиблена теоретична підготовка (етап СБП). На усіх вищих етапах – лише подальше удосконалення теоретичної підготовленості, що немає об'єктивних чинників для реалізації.

Аналізуючи обсяги тренувальних навантажень з теоретичної підготовки в системі багаторічного спортивного удосконалення тхеквондистів, звернемо увагу на їх абсолютні та відносні показники.

У навчальній програмі [528] запропоновано, як і в окремих зазначених вище видах спорту, розподіляти річний цикл підготовки на навчальний рік та літній період. Таким чином, можна констатувати, що на першому році тренування в групах ПП з тхеквондо ВТФ для теоретичної підготовки спортсменів рекомендується приділяти 6 год, що становить 1,9 % від загального обсягу тренувального навантаження, на другому році абсолютний показник зростає до 8 год, але відносне значення залишається сталим 1,9 %. Уже на третьому році перебування на етапі ПП запропоноване збільшення, майже удвічі, абсолютного показника обсягу, тобто до 15 год, та відповідно ці зміни позначилися й на відсотковому співвідношенні – 3,6 %. Розглядаючи співвідношення за періодами річного циклу підготовки (навчальний та літній) відзначимо, що на навчальний рік припадає 4 год та літній – 2 год відповідно (66,7/33,3 %) на першому році тренування, 6 та 2 год (75/25 %) – на другому та 11 і 4 год (73,3/26,7 %) – на третьому році тренувань відповідно.

Парадоксальним, на наш погляд є те, що в цій програмі та на етапі ПП немає структуризації інформаційного матеріалу для спортсменів у межах теоретичної підготовки. Це потребує кардинальної зміни підходів до укладання цього нормативного документа та підтверджує незадовільний стан науково-методичного забезпечення теоретичної підготовки в спорті, зокрема тхеквондо ВТФ.

На етапі ПБП (навчально-тренувальні групи) вводиться інструкторська практика. Власне вона, на думку багатьох науковців, має тісні взаємозв'язки, що підтверджені об'єктивними закономірностями з теоретичною підготовленістю спортсменів [44, 66, 364, 577].

Розподіл навчального матеріалу за цими розділами свідчить, що для спортсменів-тхеквондистів на етапі ПБП пропонується для

теоретичної підготовки приділяти на першому році тренування 28 год, тобто 4,5 % від загального обсягу тренувального навантаження та з урахуванням інструкторської практики – 40 год, 6,4 %. Позитивна динаміка абсолютних показників зберігається й на другому році тренування – 34 год, 4,7 % (47 год та 6,4 % із врахуванням інструкторської практики), на третьому році тренування – 42 год, 4,5 % (67 год, 7,1 % із врахуванням інструкторської практики). Для четвертого та п'ятого років пропонують таку саму структуру навчально-тренувального процесу, приділяють 37 год, 3,5 % (57 год, 5,5 % із врахуванням інструкторської практики) для реалізації теоретичної підготовки спортсменів. Відсоткове співвідношення за періодами підготовки (навчальний та літній) вказало, що для першого року тренування в групі попередньої базової підготовки воно становило 21 до 7 год (75/25 %), другого – 25/9 год (73,5/26,5 %), третього – 32/10 год (68,8/31,2 %) та четвертого (і наступних) – 28/9 год (75,7/24,3 %) відповідно.

Згідно з аналізом програми тренувань на етапі СБП (групи спортивного удосконалення), нормативно теоретична підготовка займає чільне місце в системі багаторічного спортивного удосконалення в тхеквондо. Для її проведення на цьому етапі приділено 44 год, 3,5 % (67 год, 5,4 % із урахуванням інструкторської практики) на першому, 49 год, 3,6 % (73 год, 5,4 % із урахуванням інструкторської практики) на другому та 57 год, 3,9 % (81 год, 5,6 % із врахуванням інструкторської практики) на третьому роках тренування.

Розподіл навантаження впродовж двох основних періодів річного циклу підготовки свідчить, що спортсменам-тхеквондистам пропонується приділяти для теоретичної підготовки на першому році тренування 34 год під час навчального року та 10 год у літній період, що становить співвідношення 76,3 до 22,7 %. На інших роках ці показники становлять 37/12 год (75,6/24,4 %) – під час другого, 45/12 год (79/21 %) – під час третього років тренування групи спеціалізованої базової підготовки.

На цьому етапі за відсутності будь-якої конкретизованої інформації зі змісту теоретичної підготовки деталізовано розглядають виховну роботу [245, с. 54–55]. До цього ж, на думку науковців, загальна та спеціальна (спортивна) дидактика навчання і виховання повинні бути пов'язані нерозривно та водночас є діалектичними [118, 119, 411].

Цей напрям роботи скерований на формування в спортсменів ідейно-політичного світогляду, патріотизму. Як під час занять, так і

після них треба проводити бесіди про важливі події в житті країни та поза її межами, обговорювати результати міжнародних спортивних змагань. Також потрібно стежити, щоб навчальний процес сприяв свідомому і творчому ставленню до праці, високій організованості, зібраності, вимогливості до себе, відповідальності за доручену справу.

Активними формами цієї роботи є святкові вечори, стенди, збори, лекції, бесіди тощо. Комплексний підхід до виховання спортсмена передбачає вивчення, облік і використання усіх чинників впливу на особистість не тільки в спорті, а й в побуті. Тому, розробляючи план виховної роботи, тренер-викладач ДЮСШ повинен заздалегідь планувати вивчення особливостей поведінки учнів у побуті, їхньої навчальної та суспільної діяльності. Таким чином, можна стверджувати, що частину функцій та закономірностей розвитку особистості спортсмена автори [528] передали від теоретичної підготовки як сторони навчально-тренувального процесу до виховної діяльності як складової формування особистості загалом.

У групах вищої спортивної майстерності (ПдВД) спортсменів-тхеквондистів теоретична підготовка передбачає засвоєння тхеквондистами потрібного комплексу знань, які сприяють досягненню високих спортивних результатів, творчому співробітництву з тренером, науковими працівниками, лікарем, а також активному самостійному підходу до занять спортом.

Установлено, що відсутність прогресивного підходу до навчально-тренувального процесу спортсменів, що підтверджується відсутністю декларації ієрархії системи знань спортсменів у багаторічному спортивному вдосконаленні в тхеквондо ВТФ [409, 507].

У річному циклі підготовки спортсменів на цьому етапі для реалізації теоретичної підготовки рекомендується приділяти 65 год, що становить 3,9 % та з урахуванням інструкторської практики – 97 год, 5,8 % від загального обсягу тренувальних навантажень. Згідно з зазначеними вище періодами (навчальний рік та літній), співвідношення становило від 49 до 16 год, тобто від 75,4 до 24,6 %. До того ж для цього етапу немає як окремих розділів, так і блоків знань в теоретичній підготовці спортсменів.

Таким чином, проаналізована навчальна програма системи підготовки спортсменів у тхеквондо ВТФ [528] засвідчила, що відмінним від інших видів спорту та позитивним є виокремлення в підготовці спортсменів як окремого блоку виховної роботи на різних етапах

підготовки із зазначенням орієнтовного плану та конкретизацією засобів і методів її реалізації.

Виявлено такі недоліки в теоретичній підготовці:

- немає етапності в поданні інформації;
- нехтування структуризацією та взаємозв'язками розділів і блоків інформації в теоретичній підготовці та в структурі її взаємозв'язків з іншими сторонами підготовки;
- відсутність об'єктивно обґрунтованих методів та засобів теоретичної підготовки спортсменів;
- нівелювання навчального потенціалу та резервів літнього періоду річного циклу підготовки;
- нехтування на фоні планомірного розподілу часу для теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення потребою визначення структури та змісту теоретичної підготовки на усіх етапах системи підготовки спортсменів у тхеквондо ВТФ.

2.5. Спортивні ігри

(на прикладі настільного тенісу, волейболу та хокею з шайбою)

З урахуванням різноманітності спортивних ігор [312, 411, 75] ми вибрали індивідуальну (настільний теніс) та командні ігри програми Ігор Олімпіад (волейбол) і зимових Олімпійських ігор (хокей з шайбою).

При вивченні теоретичної підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів з настільного тенісу, згідно з аналізом навчальної програми для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ [335], засвідчено достатньо багато актуальних питань, які потребують вирішення.

Заняття з цього розділу підготовки рекомендують проводити як самостійно, так і під час практичних занять. На відміну від інших сторін, у теоретичній підготовці немає основних засобів, за допомогою яких тенісиста можуть набути спеціальні знання.

У змісті різних сторін підготовки вказано, що серед тем у багаторічному процесі спортивного удосконалення повинні бути такі розділи [335, с. 23–26]: «Стислі відомості про розвиток настільного тенісу», «Правила гри», «Будова та функції організму», «Гігієна, лікарський контроль та самоконтроль», «Загальна та спеціальна фізична підготовка» (недоліком є відсутність акцентів на вивченні основ фізіологічних механізмів впливу вправ на рівень фізичної підготовленості), «Засади техніки й тактики гри». Однак вважаємо некоректним

формулювання назви розділу «Настанови гравцям перед змаганнями та розгляд проведених ігор». Причиною цього є те, що спортсмени не повинні корегувати передстартового стану своїх колег [118, 130, 309]. Укладачі навчальної програми з настільного тенісу [335] не залишили поза увагою планування спортивного тренування. Дещо зайвим, на наш погляд, є надання знань спортсменам про журнал роботи тренера, оскільки спортсмени безпосередньо не вирішують основних та допоміжних завдань системи підготовки спортсменів з настільного тенісу [162, 229, 562].

Потрібно наголосити на зміщенні акцентів у теоретичній підготовці спортсменів за рахунок введення розділу «Виховання морально-вольових якостей та психологічна підготовка гравців з настільного тенісу». Частина запропонованих знань (виховання волі, активності, дотримання режиму, розвиток уваги, методи та засоби розвитку вольових якостей тощо) належить лише до психологічної підготовки та має реалізовуватися в її межах [447, 533, 577].

Зазначимо, що у навчальній програмі з настільного тенісу [211] інструкторську та суддівську практику не внесено до змісту теоретичної підготовки. Її виокремлено в самостійну частину програми.

Для визначення можливостей розгляду усіх зазначених розділів та їх блоків у навчально-тренувальному процесі спортсменів з настільного тенісу ми вивчили співвідношення обсягів теоретичної підготовки на різних етапах багаторічної підготовки спортсменів.

Для теоретичної підготовки спортсменів з настільного тенісу груп ПП для першого року тренування приділено 8 год та надалі 10 год на рік. Додатково можна враховувати до цього обсягу навантаження з теоретичної підготовки й інструкторську та суддівську практику, а це ще 4 год на першому році та 12,5 год у кожному наступному.

До того ж частка теоретичної підготовки в річному циклі становить 8 год, 2,56 % (3,8 % із врахуванням суддівської практики) на першому році тренувань та 10 год, 2,4 % (5,4 % із врахуванням суддівської практики) на наступних роках ПП.

Парадоксальним з урахуванням того, що теоретична підготовка формує в гравців з настільного тенісу спеціальні знання, потрібні для успішної діяльності, є ситуація, за якої в умовах спортивно-оздоровчого табору для спортсменів груп ПП, теоретичної підготовки з настільного тенісу взагалі немає [335, с 7]. Є лише інструкторська та суддівська практика, яка становить 3,9 % від сумарного обсягу навантаження за час спортивно-оздоровчого табору.

При підготовці спортсменів на етапі ПП резерви для теоретичної підготовки є доміантними з урахуванням необхідності збалансованої підготовки та уникнення форсування підготовки спортсменів [340, 409, 411].

Окрім цього, варто зазначити, що незбалансованим є розподіл програмного матеріалу, де на 8 год річного обсягу теоретичної підготовки припадають теми з усіх розділів знань в настільному тенісі.

Одним із базових компонентів формування будь-якої зі сторін підготовленості спортсменів є контроль [260, 411, 508], критерії якого під час теоретичної підготовки є невизначеними.

Схожа ситуація спостерігається й на подальших етапах багаторічної підготовки. Так, для навчально-тренувальних груп (етапи ПБП та СБП) [335] обсяги теоретичної підготовки становлять по 20 год на усіх роках навчально-тренувального процесу. Також до цього умовно можна долучити інструкторську та суддівську практику, яка на першому році займає 14 год і поступово зростає до 28 год (понад 3 роки перебування в навчально-тренувальній групі). Отож частка теоретичної підготовки в умовах роботи навчально-тренувальних груп з настільного тенісу становить на першому році 3,2 % (5,4 % із урахуванням інструкторської та суддівської практики), на другому – 2,7 % (4,4 %), на третьому – 2,1 % (4,9 %) та понад три роки – 1,9 % (4,6 %).

Теоретичною підготовкою кваліфікованих спортсменів нехтують і в умовах спортивно-оздоровчого табору кваліфікованих спортсменів навчально-тренувальних груп (НТГ). Окрім цього, інструкторська та суддівська практика також суттєво занижені (до 3 год упродовж періоду табору) для кожного року, що становить від 2,0 % (1 рік НТГ) до 1,4 % (більше ніж 3 роки НТГ).

При зазначених малих обсягах, приділених для теоретичної підготовки спортсменів у настільному тенісі в навчально-тренувальних групах, тематика є об'ємною. Це дозволяє стверджувати про невідповідність планування розділу теоретичної підготовки для спортсменів навчально-тренувальних груп з настільного тенісу. Водночас така ситуація провокує актуальні дослідження для компромісних вирішень завдань підготовки спортсменів у цьому виді спорту. З одного боку, потрібно здійснити якісну передачу інформаційного матеріалу зі значної кількості розділів та з другого – уникнути надмірного збільшення сумарних обсягів тренувальної роботи.

Зазначені вище проблеми наявні й на вищому рівні майстерності спортсменів з настільного тенісу, тобто групах спортивного

удосконалення. Так, підтверджено відсутність адекватних критеріїв контролю теоретичної підготовленості. Опосередкованим свідченням сформованості спеціальних знань з правил змагань може слугувати обов'язкова участь спортсменів у забезпеченні суддівства змагань різного (національного) рівня [335].

Відзначимо, що для групи спортивного удосконалення (ГСУ) обсяг теоретичної підготовки також залишається малим, що унеможливує розгляд усіх запланованих на цей період інформаційних тем, розділів знань. Використання елементарних математичних розрахунків указує, що для першого року груп спортивного удосконалення частка теоретичної підготовки становить 20 год, 1,6 % (52 год, 4,1 % із урахуванням інструкторської та суддівської практики), другого року ГСУ – 24 год, 1,8 % (44 год, 3,2 %) та більше ніж два роки ГСУ – 28 год, 1,9 % (64 год, 4,3 %) відповідно. При цьому визначається необхідність розгляду 13 інформаційних тем, що унеможливує якісний процес передачі знань.

З огляду на програмний матеріал системи підготовки спортсменів з настільного тенісу відзначимо, що для груп вищої спортивної майстерності теоретична підготовка передбачає засвоєння гравцями потрібного комплексу знань, які сприяють досягненню високих спортивних результатів, творчому співробітництву з тренером, науковими працівниками, лікарями та самостійний активний підхід до занять спортом [335, с. 78].

Звертаючи увагу на відмінності окремих підходів у системі багаторічного удосконалення в різних видах спорту однієї групи, ми опрацювали навчальну програму для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю з волейболу [107].

Грунтуючи аналіз програми [107] на основних аспектах нашого дослідження, відзначимо, що для волейболу, як і для системи підготовки спортсменів з настільного тенісу, теоретична підготовка є важливою. При цьому в цій програмі теоретична підготовка та інструкторська практика є розмежованими. З огляду на необхідність для проведення інструкторської практики обсягу специфічних знань ми використали кумулятивний підхід у підрахунку обсягів цих розділів навчально-тренувального процесу спортсменів з волейболу.

Можна відзначити, що програма, яка підготовлена 2009 року, ґрунтується на нових підходах до структуризації підготовки спортсменів та побудована на фундаментальних даних В. М. Платонова [411].

До того ж розділ теоретичної підготовки розглянуто дискретно на різних етапах тренування. Суттєвою прогалиною варто вважати відсутність організованої та об'єктивної системи контролю теоретичної підготовленості спортсменів порівняно з іншими сторонами підготовки, в яких наявні основні засоби контролю та їх кількісні чи якісні показники. При розгляді контролю теоретичної підготовки на усіх етапах багаторічного удосконалення вказано, що він повинен відбуватися під час бесід у навчально-тренувальному процесі.

Визначення об'єктивних показників обсягу тренувального навантаження вказало на прогресувальну динаміку приділених для теоретичної підготовки з 6 год (етап ПП, перший рік) до 42 год (етап ПдВД), тобто запропоноване збільшення обсягу в сім разів. Доповненням до теоретичної підготовки спортсменів є інструкторська практика, яка в системі багаторічної підготовки розглянута нерівномірно. Так, у групах ПП її взагалі не рекомендується вводити. Уперше її рекомендують до запровадження з першого року групи ПБП (12 год). Цікавим є те, що і в групах ПдВД ДЮСШ її також не розглядають. Можна констатувати, що тільки в групах ПБП, СБП волейболістів рекомендується приділяти для інструкторської практики від 12 до 24 год впродовж річного циклу (макроциклу) підготовки [107].

Абсолютні показники нерівномірно відображають відсоткове співвідношення обсягу теоретичної підготовки для навчально-тренувального процесу та багаторічного удосконалення волейболістів. Однак наявні певні зміни та доповнення в змісті інформації, яка планується для обговорення в теоретичній підготовці волейболістів.

Узагальнюючи структуру теоретичної підготовки, автори [107] вважають, що спортсмени повинні отримати знання із загальних питань теорії спорту, побудови спортивної підготовки, спеціальних компонентів волейболу, аналізування проведених тренувань та змагань, обговорення стратегічних і тактичних планів виступу команди, згідно з календарем змагань. Зазначається, що цей вид підготовки повинен сприяти активізації гравців команди, творчому ставленню спортсменів до тренувань.

Отож в узагальненому змістовому наповненні немає питань, які повинні визначати гуманістичну спрямованість навчально-тренувального процесу, підготовку спортсменів до виконання певних соціальних ролей [75, 96, 424].

Для об'єктивного відображення теоретичної підготовки ми детально вивчили обсяги та зміст цього розділу на різних етапах підготовки волейболістів.

Відзначимо, що як у цій навчальній програмі [107], так і в теорії та методиці спортивної підготовки загалом [119, 229, 344, 409] серед етапів тренування першим розглядається ознайомлення з тими чи іншими компонентами сторони підготовки, яке відбувається за допомогою таких основних методів: пояснення, показ, безпосередня допомога тренера, – та розглядається нами як інтегрована в інші сторони теоретична підготовка.

У системі підготовки волейболістів на першому році групи ПП рекомендується приділяти 6 год для теоретичної підготовки, що у відсотковому співвідношенні становить 1,9 %. Ураховуючи, що загальний обсяг тренувального навантаження спортсменів є малим (усього 312 год), вважаємо за потрібне суттєве збільшення часу, який потрібно приділяти для ознайомлення та вивчення інформаційних розділів, тем як передумови подальшого зростання спортивної майстерності волейболістів. Ґрунтуючись на фундаментальних роботах загальної та вікової педагогіки і психології [118, 130, 329, 542], вважаємо за потрібне активізацію пізнавальних компонентів особистості юного спортсмена. Ці рекомендації можуть бути характерними для усього періоду перебування спортсмена в групі ПП.

Розглядаючи структуру та зміст теоретичної підготовки волейболістів упродовж першого року тренувань в групі ПП, зазначимо наявність таких блоків [220, с. 38–39]: «Фізична культура і спорт в Україні» (1 год), «Відомості про будову та функції організму людини» (1 год), «Місця занять, обладнання та інвентар» (1 год), «Правила гри у волейбол» (1 год).

Узагальнення змісту запропонованих тем та зіставлення його з фундаментальними дидактичними принципами [364, 542, 574] дає змогу стверджувати про невідповідність задекларованої інформації в системі підготовки волейболістів із ресурсними можливостями, зумовленими плануванням обсягів тренувальних навантажень на цьому етапі підготовки. Так, друга, третя та четверта з запропонованих тем об'єктивно не можуть бути розглянуті упродовж однієї години. Водночас перша тема та її зміст, на наш погляд, є невідповідною соціальному рівневі, на якому перебувають спортсмени-початківці.

Цікавим є те, що фахівці [107] пропонують поділяти річний цикл підготовки на навчальний (вересень – травень) та літній (червень – серпень)

періоди. При цьому вище зазначено, що інформаційний матеріал з теоретичної підготовки на першому році групи ПП розраховано тільки на навчальний період.

Схожа ситуація спостерігається і на другому році групи ПП. Для теоретичної підготовки приділено 8 год (1,9 % від загального обсягу тренувальних навантажень). Основна тематика змісту теоретичної підготовки сконцентрована на такому: «Правила гри у волейбол» (2 год), «Засади техніки та тактики гри у волейбол» (2 год), «Вплив фізичних вправ на організм людини» (2 год), «Гігієна, медичний контроль та самоконтроль» (2 год).

Можна стверджувати про наявність дублювання основних проблем у плануванні та розподілі теоретичної підготовки на першому та другому роках тренування групи ПП. Беззаперечним є те, що обсяг інформації суттєво перевищує можливості їх розподілу в приділених годинах та зменшує ефективність засвоєння інформації в зв'язку з об'єктивними чинниками її сприйняття [118, 116, 577]. Окрім того, окремі поняття та їх засвоєння можуть бути ускладнені прогалинами при реалізації теоретичної підготовки на першому році тренування.

На завершальному році тренування спортсменів у групі ПП (3 рік) автори навчальної програми [107] пропонують збільшити абсолютний та відносний обсяг годин для теоретичної підготовки з 8 до 15 год упродовж річного періоду підготовки, що становить до 3,6 % від загального обсягу тренувального навантаження на цьому році тренування.

За своєю структурою та змістом теоретична підготовка містить такі розділи: «Відомості про будову та функції організму людини» (2 год, з розглядом серцево-судинної системи та її функцій, дихання і газообмін під час виконання фізичних вправ, органи травлення, чуттів, обміну та виділення), «Вплив фізичних вправ на організм спортсмена» (2 год), «Гігієна, медичний контроль та самоконтроль» (2 год), «Ознайомлення з веденням протоколу гри у волейболі» (2 год, без конкретизації, проте, на нашу думку, ці знання дозволять в подальшому трансформуватися щодо вмінь з організації та проведення змагальної діяльності у волейболі) [229].

Аналіз навчальної програми з волейболу [107] дозволив зробити припущення, що більшість тем другого блоку є надто поглибленими для спортсменів-початківців з волейболу та більш актуальними в професійній підготовці спеціалістів із галузі [122, 158, 369]. Окрім цього, характерним для цієї програми є обмежений обсяг годин для

розгляду такої кількості різноманітних за своїм наповненням тем спеціальних знань. Вважаємо за доцільне теми стосовно шкідливості паління та алкоголю, регулювання ваги тіла спортсмена та їх змістове наповнення виокремити в самостійний блок теоретичної підготовки спортсменів не лише у волейболі, але й в підготовці в інших видах спорту.

Наступним структурним етапом підготовки волейболістів є етап ПБП, який у підготовці спортсменів у цьому виді спорту розрахований на термін до п'яти років. Стосовно обсягу навчальних годин зафіксовано зміни. Автори вважають, що потрібно ввести до системи підготовки на цьому етапі інструкторську практику [107]. Таким чином, запропоноване збільшення навантаження до 28 год у річному періоді підготовки на першому році тренування. Відносний обсяг становить 4,4 % (6,4 % із урахуванням інструкторської практики). З переходом волейболістів на другий та подальші роки тренування в групі ПБП відбувається подальше збільшення обсягу навчальних годин на цю сторону підготовки.

На другому році для реалізації теоретичної підготовки приділено 34 год, що становить 4,6 % (6,4 % із урахуванням інструкторської практики), третьому – 42 год – 4,4 % (7,1 %), четвертому та п'ятому по 37 год – 3,5 % (5,5 %) відповідно. Можна стверджувати, що при збільшенні абсолютних значень, відсотки показника обсягу годин навчально-тренувального процесу, призначеного для реалізації теоретичної підготовки, знижуються. Також відбувається незначна компенсація цієї сторони підготовки за рахунок інструкторської практики.

На відміну від інших видів спорту, зроблений авторами [107] розподіл навчально-тренувального процесу на навчальний та літній періоди дав змогу констатувати розподіл годин як 21 та 7 год (75/25 %) відповідно на першому році тренування, 25 та 9 год (73,6/26,4 %) на другому, 32 та 10 год (76,2/23,8 %) на третьому, 28 та 9 год (75,7/24,3 %) на четвертому і п'ятому роках тренування. Таким чином, можна стверджувати про збалансованість цих часових співвідношень.

Резерви для отримання спеціальних знань у літній період пов'язані з відсутністю навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах та можливістю приділяти більше уваги самовдосконаленню та самоосвіті. Ми встановили, що потенціал літнього періоду навчально-тренувального процесу з теоретичної підготовки також значною мірою може бути реалізований за допомогою використання новітніх інформатизованих засобів та навіть дистанційних технологій [91, 231, 242, 259].

На першому році тренувань в групі ПБП спортсменам пропонуються для вивчення такі теми: «Фізична культура і спорт в Україні» (2 год), «Стислий огляд стану розвитку волейболу» (4 год), «Відомості про будову та фізичні функції організму і вплив фізичного навантаження» (2 год), «Засади методики навчання волейболу» (10 год), «Постановка завдань гравцям перед змаганнями та обговорення проведених ігор» (10 год).

На другому році тренувань волейболістів у групі ПБП запропоновано такі розділи знань [107]: «Фізична культура і спорт в Україні» (2 год), «Аналіз стану та розвитку волейболу» (2 год), «Характеристика будови і функцій організму людини» (4 год), «Вплив фізичних вправ на організм людини» (4 год), «Правила гігієни, медичний контроль та самоконтроль» (4 год), «Засади техніки й тактики гри у волейбол» (6 год), «Засади методики навчання та тренування у волейболі» (6 год), «Методика фізичної підготовки. Навчання техніки й тактики гри» (6 год).

Відзначимо, що недоліком цього розділу на другому році тренувань у групі ПБП варто вважати те, що для двох останніх блоків не проведено конкретизації інформаційного матеріалу, що ставить перед спортсменами та тренерами суперечності стосовно інтерпретації та контролю [260, 272, 315, 409].

Як і у випадках з іншими навчальними програмами [81, 126, 277], можна спостерігати невідповідність приділеного часу та інформаційного матеріалу, який потрібно впродовж нього розглядати. Це формує потребу, яка, з одного боку, пов'язана з необхідністю корекції структури, особливо змісту теоретичної підготовки, а з другого, потребує врахування індивідуальних (статевих, вікових, кваліфікаційних) особливостей сприйняття, обробки та засвоєння інформації в навчально-тренувальному процесі спортсменів [341, 344, 347].

На третьому році тренування в групах ПБП ситуація аналогічна. При розгляді компонентів теоретичної підготовки основними залишаються розділи «Фізична культура і спорт в Україні» (2 год), «Стислий огляд стану розвитку волейболу» (2 год), «Гігієна, медичний контроль та самоконтроль» (2 год), «Засади техніки та тактики волейболу» (8 год), «Засади методики навчання та тренування з волейболу» (8 год), «Правила, організація і проведення змагань» (10 год), «Обладнання та інвентар для проведення навчально-тренувального процесу» (4 год), «Настанова гравцям перед змаганнями, аналіз проведення ігор» (6 год).

Варто відзначити яскраво виражене спрямування змісту теоретичної підготовки на вирішення завдань таких сторін підготовленості як технічна та тактична. При цьому практично немає розділів знань, які стосуються аспектів фізичної підготовки та, незважаючи на етап, що розглядається, психічної підготовки [309, 370, 432]. Ці сторони також є невід'ємними компонентами системи підготовки волейболістів та спортсменів загалом [229, 412, 507]. Як і на попередньому році, повторюється ситуація, при якій першим трьом розділам приділено мінімальну увагу. Вивчення деталізованого змісту розділів (1, 3, 5, 6 та 8) вказало на значне випередження стосовно можливості оволодіння спортсменами цими знаннями на цьому етапі багаторічної підготовки [107, с.79–83]. Окрім цього, в системі знань спортсменів не подано блоків соціально-гуманістичної спрямованості [75, 77, 187, 482]

Перехід спортсменів на четвертий рік тренувань у групі ПБП відзначений збільшенням абсолютного та зменшенням відносного показників обсягу теоретичної підготовки. Серед компонентів теоретичної підготовки спортсменів-волейболістів з'являються змінені розділи знань. Так, структура теоретичної підготовки на четвертому та п'ятому роках тренування груп ПБП містить такі блоки інформації [107, с. 87–88]: «Фізична культура і спорт в Україні» (2 год), «Волейбол – олімпійський вид спорту» (2 год), «Відомості про будову та функції організму людини, вплив на них фізичних вправ» (4 год), «Гігієна тренувального процесу, медичний контроль та самоконтроль, перша медична допомога» (4 год), «Засади техніки та тактики волейболу» (6 год), «Засади методики навчання та тренування з волейболу» (6 год), «Організація і проведення змагань із волейболу» (5 год), «Обладнання та інвентар» (2 год), «Настанова гравцям перед змаганнями, аналіз проведення ігор» (6 год).

Відзначимо, що певні розділи (1, 2 та 3) якісно подали на попередніх роках тренувань та, на наш погляд, вичерпали інформаційний ресурс. Вони повинні реалізовуватися у формі для підтримання здобутих знань та часткового (у разі необхідності) оновлення змісту. Виникають суттєві занепокоєння щодо розгляду змісту четвертого та сьомого розділів стосовно їх потенційної реалізації та інших – стосовно ґрунтовності засвоєння спортсменами відповідних специфічних знань. Також, на думку спеціалістів із галузі [290, 301,

339, 575], можна піддати сумніву рівень компетентності тренерів, які є суб'єктами передачі знань.

Відзначимо, що спеціалісти з волейболу передбачили перебування спортсменів на етапі СБП впродовж двох років [107]. Загалом система підготовки, як і на попередніх етапах, складається з двох макроциклів – навчальний та літній. Цікавим є те, що обсяги навчально-тренувальної роботи зазнають прогресивних змін.

Ми встановили частку теоретичної підготовки на різних роках тренування в цій групі. На першому році тренувань групи СБП для спортсменів-волейболістів пропонується 44 год приділяти для удосконалення теоретичної підготовленості. Це становить 3,5 % від загального обсягу та 5,4 % з урахуванням інструкторської практики. Для другого року тренувань це становить 3,6 % (49 год) та 5,4 % відповідно. Співвідношення навантаження в окремих структурних утвореннях (навчальний і літній макроцикли) становили 34 та 10 год (77,3/22,7 %, перший рік тренування) та 37 та 12 год (75,6/24,4 %, другий рік тренування).

Змістове наповнення теоретичної підготовки в групі СБП спортсменів-волейболістів містить для першого та другого року тренування ідентичну структуру, зокрема такі розділи: «Фізична культура і спорт в Україні» (2 год), «Стан і розвиток волейболу» (2 год), «Стислі відомості про стан, будову та функції організму людини і вплив фізичних навантажень на організм спортсмена» (4 год), «Гігієна тренувального процесу, медичний контроль» (4 год), «Засади техніки й тактики гри у волейбол» (8–10 год), «Засади методики навчання та тренування у волейболі» (10 год), «Організація та проведення змагань» (4–10 год), «Настанови гравцям перед змаганнями та аналіз проведених ігор» (7–10 год).

Незначні відмінності в обсязі, приділеному для теоретичної підготовки, мають теми, що розглядаються в навчально-тренувальному процесі спортсменів-волейболістів груп СБП. Порівняння запропонованого змісту з можливостями сприймання та аналізу інформації контингентом цієї вікової категорії [118, 130, 533, 577] вказує на невідповідність запропонованого підходу в теоретичній підготовці спортсменів-волейболістів.

Останнім етапом у системі підготовки спортсменів-волейболістів у ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ [107] є етап (група) ПдВД. Для теоретичної підготовки на цьому етапі пропонують застосовувати

співпрацю з фахівцями з фізіології, біомеханіки, біохімії тренувальних навантажень, бесіди та лекції науковців комплексних наукових груп, аналіз наукових та інших джерел з питань підготовки висококваліфікованих спортсменів, аналіз даних контролю техніки волейболу, виступи волейболістів з аналізом своєї підготовленості. Варто зазначити, що автори [107] детально не розглядали та не виокремили окремих змістових тем у межах розділів, які повинні розглядатися в теоретичній підготовці спортсменів на цьому етапі підготовки. Це ускладнює розуміння структури та змісту теоретичної підготовки на вищих та загалом визначальних етапах багаторічного удосконалення – МРІМ, ЗіП [409, 411, 562].

Аналіз навчального обсягу, приділеного для цієї сторони підготовки вказує, що він становить 42 год, тобто 2,5 % від загального обсягу тренувального навантаження. У цьому випадку автори [107] не передбачили інструкторської практики, а виділили її в окремий блок, який передбачає підготовку громадських тренерів і суддів. Власне семінар має низку тем, більшість з яких за своїм змістом дублюють попередні етапи підготовки. Єдиною відмінністю варто вважати наявність однієї години, присвяченої організації роботи секції, групи, команди.

Співвідношення теоретичної підготовки за макроциклами становить 24 та 18 год (60,0/40,0 %), тобто навчальний та літній період відповідно. При цьому розділи стосуються «Розвитку фізичної культури і спорту в Україні» (2 год), «Стану і розвитку волейболу в Україні» (2 год), «Впливу фізичних вправ на організм волейболіста» (2 год), «Гігієна, загартування, режим» (4 год), «Основні засоби відновлення» (4 год), «Медичний контроль та самоконтроль» (2 год), «Планування спортивної підготовки, методика ведення щоденника тренування» (4 год), «Техніка й тактика волейболу» (8 год), «Засади методики удосконалення техніки та тренування з волейболу» (6 год), «Правила безпеки при проведенні занять, перша допомога при нещасних випадках» (2 год).

Узагальнення, які пов'язані з теоретичною підготовкою з волейболу [107], вказали на розгляд значної кількості професійно-орієнтованих розділів інформації з широким діапазоном інформаційних блоків та окремих тем. При цьому на більшості етапах системи підготовки спортсменів-волейболістів враховано індивідуальні (вікові, кваліфікаційні, психологічні тощо) характеристики суб'єктів навчально-тренувального процесу. Негативним чинником зазначеної

програми варто вважати відсутність чітких критеріїв контролю теоретичної підготовленості спортсменів та значну залежність теоретичної підготовки як самостійного розділу системи багаторічної підготовки від суб'єктивних чинників особистості тренера.

У групі спортивних ігор також встановлено особливості теоретичної підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів із хокею з шайбою [549].

Серед основних завдань багаторічної підготовки спортсменів є ті, які значною мірою можуть бути реалізовані в процесі теоретичної підготовки, зокрема забезпечення гармонійного і всебічного виховання та фізичного розвитку, повноцінного оздоровлення, самореалізація та набуття навичок здорового способу життя, виховання вольових, морально стійких та патріотичних громадян України.

Цінним з огляду на тематику дослідження є те, що до основних показників ефективної роботи з хокею з шайбою належить рівень загальної та спеціальної фізичної, технічної (льодової), тактичної, ігрової та теоретичної підготовленості вихованців.

Автори [549, с. 14] вказують, що серед завдань системи підготовки спортсменів обов'язковими повинні бути формування спеціальних знань, умінь та навичок, які потрібні для успішної тренувальної та змагальної діяльності й набуття теоретичних знань та практичного досвіду, які потрібні для успішної тренувальної та змагальної діяльності. Це доповнює дані, які ми виявили в інших видах спорту [35, 126, 488, 535]

При цьому важливою є проблема теоретичної підготовки з урахуванням того, що в співвідношенні видів підготовки в спортивних школах по етапах і по роках тренування немає теоретичної підготовки як виду підготовки загалом.

Водночас річний план навчально-тренувальної роботи в спортивних школах для груп ПП, ПБП та СБП передбачає приділення часу для теоретичної підготовки та в окремих випадках теорії та практики суддівства (додатково).

Таким чином, автори [549, с. 22] рекомендують приділяти для теоретичної підготовки хокеїстів на етапі ПП 24 год (перший рік тренувань) та 28 год (другий рік тренувань). У відсотковому співвідношенні це становить від 5,4 % до 5,6 % від річного обсягу тренувальних навантажень. Уже на етапі ПБП автори пропонують збільшити кількість годин на цю сторону підготовки до 30 год на першому році тренувань та в подальшому 32, 38, 44 год на 2–4 роках

тренувань у групах ПБП відповідно. Ураховуючи збільшення загальних обсягів тренувального навантаження спортсменів-хокеїстів на цьому етапі підготовки, відсоткові значення обсягів теоретичної підготовки також зазнають змін. Для першого року вони становлять 5,4 %, другого – 5,5 %, третього – 5,9 % та четвертого – 5,8 % від загального тренувального навантаження в річному циклі підготовки. На четвертому році перебування спортсменів на етапі ПБП до тренувального обсягу спортсменів вводиться теорія та практика суддівства. Таким чином, з урахуванням цих годин на теоретичну підготовку хокеїстів припадає 8,5 % від загального обсягу тренувальних навантажень четвертого року тренувань в групах ПБП [549].

Схожа ситуація є характерною для теоретичної підготовки спортсменів-хокеїстів на етапі СБП [549]. На першому році цього етапу хокеїстам пропонується приділяти 48 год для засвоєння системи спеціальних знань. З переходом на пізніші роки тренувань абсолютні обсяги становлять 54 год на другому, 60 год – на третьому та четвертому роках тренувань. З урахуванням розділу теорії та практики суддівства обсяги змінюються та становлять 70, 76, 84 год відповідно. Відсоткові співвідношення цих показників стосовно загального тренувального навантаження в річних циклах підготовки вказують, що спортсмени-хокеїсти на першому році перебування на етапі СБП приділяють для формування та удосконалення теоретичної підготовки 6,1 % (8,9 % із урахуванням теорії та практики суддівства), другому – 6,7 % (9,4 %), третьому – 7,3 % (10,2 %) та четвертому – 7,2 % (10,0 %) відповідно.

Цікавим є те, що на етапі ПдВД при нижчих загальних показниках тренувальних навантажень для теоретичної підготовки хокеїстів приділено по 60 год на першому та другому роках тренування. З урахуванням розділу «Теорія та практика суддівства» встановлено незначні розбіжності (86 та 88 год). Відповідно до цього відсоткові показники становили 7,6 % (10,9 % разом з теорією та практикою суддівства) на першому році та 7,4 % (10,8 %) на другому році тренувань на цьому етапі.

Згідно з аналізом плану річного циклу підготовки та програмного матеріалу для практичних занять, у групах ПП, ПБП та СБП теоретична підготовка відсутня. Це формує актуальні сторони, що потребують вирішення в межах проблеми обґрунтування організаційно-методологічних основ теоретичної підготовки.

Водночас зміст теоретичної підготовки в системі багаторічного спортивного удосконалення спортсменів із хокею з шайбою реалізується в таких розділах [549, с. 75]: «Фізична культура та спорт в Україні», «Вплив фізичних вправ на організм спортсмена», «Етапи розвитку світового та вітчизняного хокею», «Особиста і суспільна гігієна в фізичній культурі та спорті», «Хокей як вид спорту та засіб фізичного виховання», «Травматизм у спорті та його профілактика», «Характеристика системи підготовки хокеїстів», «Управління підготовкою хокеїстів», «Засади техніки й технічної підготовки», «Засади тактики й тактичної підготовки», «Характеристика фізичних якостей та методика їх виховання», «Змагання з хокею», «Психологічна підготовка хокеїстів», «Розробка плану майбутньої гри», «Наставна на гру та її розбір». Усіх їх вивчають на різних етапах багаторічної підготовки.

Відзначимо, що в структурі теоретичної підготовки хокеїстів, починаючи з етапу СБП, від 24 до 38 % припадає на розділ «Наставна на гру та її розбір». При цьому немає змісту цього розділу знань, який повинен реалізовуватися в навчально-тренувальному процесі. Для таких розділів, як: «Вплив фізичних вправ на організм спортсмена», «Особиста та суспільна гігієна у фізичній культурі та спорті», «Засади техніки й технічної підготовки», «Змагання з хокею» приділяють майже однакові обсяги часу (2–6 год) на усіх роках та етапах багаторічної підготовки хокеїстів.

Окрім цього, варто відзначити, що теорія та практика суддівства спортивних змагань упродовж усіх етапів підготовки хокеїстів повинна забезпечити засвоєння елементарних умінь та навичок суддівства змагань. Вона проводиться в групах СБП та ПдВД.

Для отримання звання «Суддя зі спорту» необхідно засвоїти такі уміння та навички: скласти положення про проведення змагань з хокею на першість школи; уміти вести суддівську документацію; брати участь у суддівстві навчальних ігор разом із тренером; судити навчальні ігри як лінійний та головний суддя на полі; брати участь у суддівстві офіційних ігор у складі суддівської групи (бригади); судити ігри як помічник та головний суддя [248, с. 99]. Для цього на етапі поглибленої спеціалізації слід провести семінар із підготовки громадських суддів. Власне, тільки в цьому випадку йдеться про об'єктивність оцінювання знань спортсменів. Учасники семінару повинні скласти іспит з теорії та практики, який оформлюється відповідним протоколом. При цьому цей розділ може не реалізовуватися або

частково реалізовуватися в навчально-тренувальному процесі спортсменів-хокеїстів.

Ґрунтуючись на дані наукової та методичної літератури теорії і практики спорту [44, 66, 558, 572], зіставляючи їх з аналізом навчальної програми з хокею з шайбою [549], можна зробити висновок про існування суттєвих протиріч у теоретичній підготовці спортсменів-хокеїстів. У структурі та змісті теоретичної підготовки хокеїстів на різних етапах багаторічної підготовки не передбачено інструкторської практики, немає диференціації розділів знань та їх блоків за етапами підготовки (кваліфікацією спортсменів), немає методів, засобів та критеріїв контролю теоретичної підготовки. Потребують термінового перегляду та введення до структури теоретичної підготовки хокеїстів розділи гуманістичного та соціалізувального спрямування. Обмеженим є розгляд питань, пов'язаних з методологічною стороною фізичних навантажень та особливостей функціонування організму спортсменів. Відзначимо, що наявне нераціональне співвідношення обсягів часу, приділених для теоретичної підготовки, та структури й змісту інформації, яка пропонується в системі багаторічного спортивного удосконалення хокеїстів.

2.6. Комбіновані види спорту (на прикладі сучасного п'ятиборства та лижного двоборства)

Група комбінованих видів спорту має суттєві відмінності, пов'язані з необхідністю раціональної побудови навчально-тренувального процесу одразу в кількох видах спорту та їх поєднанні [36, 38, 480, 481]. Класичними прикладами комплексних видів спорту є сучасне п'ятиборство [498] та лижне двоборство [276], тому ми обрали їх для аналізу.

У навчальній програмі з сучасного п'ятиборства [498], як і у всіх попередніх випадках, набуття теоретичних знань спортсменами є одним з першочергових завдань навчально-тренувального процесу.

Теоретична підготовка в сучасному п'ятиборстві полягає в отриманні знань гуманітарного, природничо-наукового, спортивно-прикладного характеру, які пов'язані зі спортивною діяльністю [498, с. 9]. Установлено, що теоретична підготовка може реалізовуватися як на практичних заняттях, так і за умов самостійної роботи.

Узагальнення інформації щодо обсягів теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення вказало на можливість корекції. При цьому в групах ПП, які передбачають усього два роки тренування, на кожному з них передбачено 12 год навантаження для набуття спортсменами теоретичних знань. Враховуючи загальні обсяги тренувальних навантажень, це становить на першому році тренувань 3,8 %, на другому – 2,9 %. Для спортсменів, які перейшли на етап ПБП, заплановане збільшення кількості годин, приділених для теоретичної підготовки. При цьому якщо в загальному навантаженні відбувається прогресування з року в рік, то для теоретичної підготовки запропоновано використовувати сходиноподібне зростання. На перших двох роках перебування спортсменів на етапі ПБП це 16 год навантаження та 3 і 4 роках – 24 год. Розрахунок відсоткового вмісту навантаження, спрямованого на удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів, вказав, що для усіх років він є різним. Так, на першому році тренувань в цій групі становив 2,6 %, другому – 2,2 %, третьому – 2,5 та четвертому – 2,3 % від загального обсягу навантаження в річному циклі підготовки. Можемо зауважити, що основні показники коливаються в межах 2–3 %.

З переходом спортсменів на етап СБП (групи спортивного удосконалення) увага авторів програми до теоретичної підготовки не збільшується, проте абсолютні показники обсягу мають незначну позитивну динаміку 26 год (перший рік), 28 год (другий рік), 30 год (третій рік тренувань). У відсотковому співвідношенні це становило для першого року тренувань етапу СБП 2,18 %, другого – 2,17 та третього – 2,16 %. Це може опосередковано вказувати на те, що автори дотримуються стабільності в обсягах теоретичної підготовки на етапі СБП [498].

Завершальним етапом у сучасному п'ятиборстві є етап ПдВД (групи вищої спортивної майстерності). Для цього етапу передбачено діапазон загального тренувального навантаження в річному циклі підготовки в межах від 1662 до 1872 год, при цьому на теоретичну підготовку в обох випадках передбачено 30 год, що становить від 1,8 до 1,6 % від сумарного річного тренувального навантаження спортсменів.

Отже, мінімальну увагу спеціалістів до питань теоретичної підготовки ми частково пов'язуємо з наявністю годин, починаючи з етапу ПБП, приділених для інструкторської та суддівської практики.

Це дещо змінює розподіл годин та їх частку на різних етапах багаторічної підготовки. Проте на в змозі розв'язати актуальні питання її реалізації.

На етапі ПБП комплекс теоретичної підготовки та інструкторської й суддівської практики становить на першому році тренувань 24 год (3,8 %), другому – 24 год (3,3 %), третьому – 42 год (4,5 %), четвертому – 44 год (4,2 %). Ситуація на етапі СБП є такою: перший рік тренувань – 50 год (4,0 %), другий – 52 год (3,8 %), третій – 66 год (4,5 %). Та для етапу ПдВД цьому комплексу приділено 66 год, що становить від 4,0 до 3,5 % загального тренувального навантаження.

Варто зазначити, що обсяг теоретичної підготовки потрібно розглядати в комплексі з її змістом та структурою. Проте, на нашу думку, те що це є комбінований вид спорту, уже повинно зробити акценти на теоретичній складовій навчально-тренувального процесу. Вивчення змісту теоретичної підготовки в сучасному п'ятиборстві вказує, що укладачі програми [498] визначили розділи для усіх років тренувань та етапів багаторічної підготовки (табл. 2.2).

Таким чином, перехід спортсменів на новий якісний рівень підготовленості, рік навчально-тренувальної діяльності супроводжується появою таких розділів теоретичної підготовки: «Загальна та спеціальна фізична підготовка», «Психологічна підготовка», «Планування спортивної підготовки». Поряд із збільшенням обсягів паралельно зростає змістова частина інформації, яка потребує свого належного висвітлення в багаторічній підготовці спортсменів у сучасному п'ятиборстві.

На етапі ПБП у структурі теоретичної підготовки відповідно до появи нових дисциплін (фехтування, верхової їзди) у змагальній та тренувальній діяльності з'являються нові блоки інформації.

Зміст теоретичної підготовки на етапі СБП за тематичними розділами залишається незмінним. Змінюється лише інформація, яка повинна розглядатися в навчально-тренувальному процесі. В окремих розділах вона поглиблює та удосконалює вже наявні дані. Це розділи, які здебільшого стосуються підготовки спортсменів (фізична, техніко-тактична підготовка та змагальна діяльність). Усі інші від етапу до етапу змінюють своє основне інформаційне спрямування, що дозволяє забезпечити різнобічний розвиток особистості спортсмена в сучасному п'ятиборстві [498].

Таблиця 2.2

**Розподіл розділів теоретичної підготовки на різних роках
тренувань у сучасному п'ятиборстві**

Розділи теоретичної підготовки	Роки тренувань (год)											Усього
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Історія розвитку та стан сучасного п'ятиборства*	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11
Заходи безпеки в сучасному п'ятиборстві	3	1	2	1	2	2	1	1	1	1	1	16
Місце занять, обладнання та інвентар	1	-	2	2	2	1	1	1	1	1	1	13
Техніко-тактична (технічна) підготовка	2	2	3	2	2	3	4	4	4	4	4	34
Змагальна діяльність у сучасному п'ятиборстві*	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	27
Контроль у тренувальному процесі	1	2	1	1	2	3	2	3	4	4	4	27
Медико-біологічні аспекти спортивної підготовки	-	1	1	1	3	2	2	3	4	3	3	23
Гігієна п'ятиборця	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22
Загальна та спеціальна фізична підготовка	-	-	-	1	3	3	3	2	2	2	2	18
Психологічна підготовка	-	-	1	1	2	2	4	4	4	4	4	26
Планування спортивної підготовки	-	-	-	1	2	2	2	3	3	4	4	21
Заліки	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11
Усього	12	12	16	16	24	24	26	28	30	30	30	248

Примітка. * – назви розділів можуть мати відмінності у формулюванні на різних етапах підготовки.

Із розвитком особистісних можливостей спортсменів та зміною їх потребово-мотиваційної складової на етапі ПдВД зміст теоретичної підготовки представлений в значно меншому обсязі. При цьому можна припустити, що окремі теми в теоретичній підготовці на цьому етапі зазнають значної конкретизації та диференціації навантаження відповідно до індивідуальних особливостей спортсменів, рівня їхньої спортивної кваліфікації та, можливо, спортивних домагань. Спортсменам запропоновано розглядати усі розділи змісту теоретичної підготовки [479, 490, 504].

Окрім цього, оновлення знань спортсменів є тільки на етапі ПдВД [498], що, найімовірніше, є помилковим. Зважаючи на загальні дидактичні принципи та специфічні принципи спортивного тренування, спортсмени на усіх етапах повинні отримувати нову та найбільш об'єктивну інформацію [409, 508, 558]. Також мало уваги приділяється для особистісної активності спортсменів в оволодінні спеціальними знаннями, тобто самоосвіті та самоудосконаленню.

У видах спорту, які належать до групи комбінованих, є лижне двоборство. Воно характеризується підготовкою в дисциплінах «Стрибки з трампліна» та «Лижні перегони» [37, 39, 40].

Можна спостерігати, що підхід до теоретичної підготовки [504] наявний також у навчальній програмі з лижного двоборства [276]. У процесі теоретичної підготовки спортсмени засвоюють основні питання, що стосуються історії, техніки, методики навчання та тренування, змагальної діяльності, матеріально-технічного забезпечення в лижному двоборстві.

Розглядаючи зміст теоретичної підготовки, зауважимо, що він має ідентичні ознаки з навчальною програмою з лижних перегонів [277] та стрибків на лижах з трампліна [487]. Це вказує, що автори при укладанні програми в частині теоретичної підготовки використали репродуктивний підхід [276]. У змісті програми міститься низка неточностей, пов'язаних з обсягами теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного вдосконалення.

Беззаперечним недоліком запропонованих підходів до планування та реалізації теоретичної підготовки є представлення узагальненого змісту. Таким чином, немає диференціації навчального матеріалу (окремих інформаційних тем та знань) відповідно до етапу підготовки, віку та кваліфікації спортсменів, що порушує основні принципи спортивного тренування та спеціальної спортивної дидактики [118, 229, 312, 411].

Зміст окремих розділів теоретичної підготовки в цих видах спорту є подібним. У системі теоретичної підготовки спортсменів у лижному двоборстві пропонуються такі розділи: «Стан і розвиток лижного двоборства в Україні», «Стислі відомості про будову та функції організму людини», «Вплив фізичних вправ на організм людини», «Гігієна, режим, загартування та харчування спортсменів», «Лікарський контроль, самоконтроль, надання першої допомоги, спортивний масаж», «Стрибки з трампліна зі штучним покриттям», «Засади техніки й тактики в лижному двоборстві», «Засади методики навчання та тренування», «Планування спортивного тренування», «Морально-вольова та психологічна підготовка», «Загальна та спеціальна фізична

підготовка», «Правила, організація та проведення змагань», «Місця занять. Обладнання та інвентар».

Конкретизація цих розділів теоретичної підготовки відповідає теоретичній підготовці спортсменів із лижних перегонів із урахуванням специфіки лижного двоборства та подана в підрозділі 2.1.

Зазначимо те, що на етапі ПП спортсменів у лижному двоборстві розглядають лише п'ять із тринадцяти змістових розділів, а саме: «Стан і розвиток лижного двоборства в Україні», «Гігієна, режим, загартування та харчування спортсменів», «Засади техніки й тактики в лижному двоєборстві», «Загальна та спеціальна фізична підготовка», «Місця занять, обладнання та інвентар». На усіх подальших етапах підготовки укладачі [276] вказують на необхідність розгляду усіх тринадцяти розділів.

Таким чином, наша увага при аналізі навчальної програми була сконцентрована здебільшого не на змісті теоретичної підготовки, а на обсягах навантаження, які запропоновані для спортсменів з лижного двоборства.

Автори [276] при реалізації теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного вдосконалення спортсменів з лижного двоборства пропонують приділяти для етапу ПП 5 год. Цей етап може тривати від одного до трьох років. Специфіка тренувальних впливів дає змогу стверджувати, що суттєвих змін у спрямованості та обсягах загальних навантажень не відбувається. Таким чином, приділена кількість годин є притаманною усім рокам перебування спортсменів на цьому етапі. У відсотковому співвідношенні це становить 1,6 % від загального обсягу тренувального навантаження в річному циклі підготовки.

Із переходом на етап ПБП спостерігаємо зростання обсягу до 20 год. Однак на усіх роках перебування спортсменів ця цифра залишається сталою. Це вказує на регресивну тенденцію відсоткового співвідношення обсягів часу приділених для теоретичної підготовки. На першому році тренувань це – 4,3 %, другому – 3,7 % та третьому (і надалі) роках етапу ПБП – 3,2 %.

При переході спортсменів на етап СБП автори [276] запропонували збільшити кількість годин на теоретичну підготовку удвічі, до 40 год, при цьому обґрунтування позитивної динаміки кількості годин відсутнє. Як і на етапі ПБП, сталість абсолютних показників обсягу теоретичної підготовки разом зі збільшенням загального часу тренувальних навантажень спричиняють негативний характер динаміки відсоткового показника. Отже, на першому році в групі СБП спортсмени з лижного двоборства повинні приділяти 5,1 %, другому

– 4,3 % та третьому (і наступних роках на цьому етапі) – 3,8 % від загального річного обсягу тренувального навантаження.

Етап ПдВД містить свої структурні відмінності [276]. Для першого року тренувань запропоновано збільшити обсяг навантаження до 51 год та надалі ще до 70 год для теоретичної підготовки. На перший, погляд позитивна динаміка вказує на врахування потреби у формуванні системи спеціальних знань спортсменів. Однак, на відміну від інших видів спорту, у запропонованій навчальній програмі при зазначенні необхідності проведення спортсменами інструкторської та суддівської практики окремої кількості годин на її проведення ми не виявили. Можна припустити, що вони є врахованими в частці теоретичної підготовки. Це ускладнює визначення «чистої частки» теоретичної підготовки, проте дає змогу в цілому сформулювати уявлення про розгляд цієї сторони навчально-тренувального процесу в лижному двоборстві [276].

Таким чином, на першому році етапу ПдВД для формування спеціальних знань спортсменів рекомендовано приділяти 4,1 % та другому (й наступні роки) – 4,5 % від загального тренувального навантаження в річному циклі підготовки.

Цінним з огляду на навчальні програми, які були проаналізовані [81, 107, 126, 549] є те, що укладачі [276] спробували подати орієнтовні межі тренувальних навантажень для спортсменів на етапі МРІМ (групи вищої спортивної майстерності). При цьому обсяг тренувального навантаження, спрямованого на вирішення завдань теоретичної підготовки зазнав суттєвого зменшення, до 30 год на рік, що становило 1,6 %. Це парадоксально, адже на цьому етапі спортсмени досягають високого (граничного) рівня індивідуальної фізичної, технічної, тактичної підготовленості [410, 564]. Ураховуючи паралельне значне зростання змагальної практики, ефективність якої забезпечується удосконаленням психічної підготовленості спортсменів [118, 130], на наш погляд, теоретичній підготовці потрібно приділяти також більше уваги. Проте її зміст повинен відображати кваліфікацію спортсменів та зміст основної спортивної діяльності.

Водночас позитивним у розглянутій навчальній програмі з лижного двоборства є потреба в здійсненні поточного та етапного контролю успішності, у тому числі стосовно теоретичної підготовленості. При цьому інших складових системи контролю (критерії, рівні тощо) немає. Також немає необхідності вивчення окремо спеціальних знань, пов'язаних із різними дисциплінами комплексу, та відсутня методологічна складова теоретичної підготовки. Це дозволяє узагальнено

стверджувати про суттєві недоліки в реалізації цієї сторони підготовки спортсменів з лижного двоборства.

Для об'єктивності аналізування навчальних програм, що регламентують систему багаторічної підготовки спортсменів у різних групах видів спорту ми додатково проаналізували навчальну програму з шахів [227].

Узагальнення даних навчальної програми з цього виду спорту [557] дало підстави визначити типові форми занять, що використовуються в теоретичній підготовці спортсменів, а саме: бесіда, семінар, диспут, лекція, робота з літературою, розгляд та аналіз партій-першоджерел, заняття з теорії дебюту, міттельшпілю, ендшпілю, змагання зі «швидких шахів», бліц-турніри, конкурси рішення позицій, контрольні заняття та іспити, сеанси одночасної гри, робота з комп'ютером.

На противагу попереднім навчальним програмам із різних видів спорту [107, 126, 335, 488] вперше зроблено спробу структуризації засобів та методів теоретичної підготовки спортсменів. У розгляді фронтального методу пропонується організовувати тренувальну роботу таким чином, щоб уся група виконувала спільне завдання. Його рекомендовано використовувати при вивченні не дуже складного матеріалу. Обов'язковим на початкових етапах при вивченні тих чи інших тем є безпосереднє керівництво тренера. При аналізуванні інших методів (групового, індивідуального) ми зіткнулися з використанням підходів, які детально описано в теорії та практиці організації занять в загальній педагогіці та фізичному вихованні і спорті [87, 136, 574, 575]. Нормативний матеріал програми вказує на можливість використання в теоретичній підготовці також і методів колового тренування та комплексного тренування. Відмінністю навчальної програми з шахів можна вважати наявність конкретизації при визначенні засобів контролю теоретичної підготовленості спортсменів, де визначено можливість використання для контролю тестування[557].

Також вказується на необхідності проведення спеціальних семінарів (курсів тощо), які дають змогу за підсумками перебування спортсмена на різних етапах підготовки присвоїти звання «Громадський суддя зі спорту» та «Юний інструктор зі спорту».

Таким чином, ми вперше комплексно розглянули інформацію стосовно теоретичної підготовки в різних групах видів спорту, що отримано за допомогою аналізу та узагальнення навчальних програм для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ.

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СПОРТІ

В основі обґрунтування передумов розробки концепції теоретичної підготовки було опитування фахівців та спортсменів із різних видів спорту та визначення їх ставлення до теоретичної підготовки в багаторічному процесі спортивного вдосконалення спортсменів [387, 388].

3. 1. Ставлення спортсменів до теоретичної підготовки в спорті

У межах розв'язання завдання дослідження визначено особливості ставлення спортсменів різних кваліфікаційних груп до питань теоретичної підготовки.

За результатами опитування можна стверджувати про наявність відмінностей в ставленні спортсменів різних кваліфікаційних груп (ЗМС, МСМК, МС та КМС) до структури, змісту, організаційних та методичних особливостей теоретичної підготовки в спорті.

Відповідно до аналізу наукової та методичної літератури [195, 210, 490, 504], документальних матеріалів [81, 94, 107, 549] ми визначили орієнтовні структуру та зміст інформації в теоретичній підготовці.

За узагальненими розділами інформації зафіксовано, що ЗМС, МСМК, МС та КМС оцінюють розділ «Гуманітарні та соціалізувальні знання» упродовж багаторічної підготовки (усі етапи) в межах від 5,46 (ЗМС) до 6,20 бала (КМС).

Розгляд важливості цього розділу теоретичної підготовки на окремих етапах багаторічної підготовки вказує на відмінності оцінок на етапах збереження вищих досягнень та поступового зниження досягнень (ЗІП). Спортсмени ЗМС ($5,38 \pm 2,03$ бала) надають суттєво нижчу оцінку розділу знань «Гуманітарні та соціалізувальні знання» на цьому етапі порівняно зі спортсменами МСМК ($6,77 \pm 2,05$ бала) та МС ($6,75 \pm 2,20$ бала) і КМС ($7,36 \pm 2,26$ бала) відповідно. На інших етапах багаторічної підготовки спортсменів відмінностей в оцінюванні цього розділу не спостерігалось ($p > 0,05$). Оцінки розподілилися в межах від $4,03 \pm 2,84$ (МСМК) до $4,76 \pm 2,70$ бала (ЗМС) на етапі початкової підготовки (ПП), від $4,77 \pm 2,66$ (МСМК) до $5,21 \pm 1,64$ бала (КМС) на етапі попередньої базової підготовки (ПБП), від $5,57 \pm 2,07$ (МСМК) до $6,14 \pm 1,86$ бала (КМС) на етапі спеціалізованої базової підготовки (СБП),

від $6,00 \pm 1,71$ (ЗМС) до $7,00 \pm 1,86$ бала (КМС) на етапі ПдВД та від $6,05 \pm 1,78$ (ЗМС) до $7,36 \pm 2,11$ бала (КМС) на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей (МРІМ) відповідно.

Дещо інша ситуація спостерігається при узагальненому розгляді розділу «Змагальна діяльність». Усі етапи багаторічної підготовки спортсмени оцінили на $6,51 \pm 1,19$ бала (ЗМС), $6,90 \pm 1,26$ (МСМК), $7,24 \pm 1,07$ (МС) та $7,70 \pm 1,06$ (КМС) відповідно. За окремими етапами багаторічної підготовки наявні відмінності на етапі ПП, де спортсмени МСМК надають цьому розділу меншого значення ($4,17 \pm 2,24$ бала) порівняно зі спортсменами груп МС та КМС ($5,28 \pm 2,39$ та $5,79 \pm 2,33$ бала відповідно). На етапах СБП, ПдВД та МРІМ спортсмени КМС вказують на необхідність більш акцентованого розгляду цих знань порівняно зі спортсменами ЗМС ($8,79 \pm 1,13$, $9,07 \pm 0,93$ та $8,29 \pm 1,78$ на противагу $6,43 \pm 2,03$, $7,71 \pm 1,59$ та $7,95 \pm 1,97$ бала відповідно, $p \leq 0,05$). Ставлення інших кваліфікаційних груп (МСМК та МС) до цього розділу теоретичної підготовки не має суттєвих відмінностей ($p > 0,05$) на цих етапах. Окрім того, зафіксовано, що незважаючи на різні оцінки спортсменів різних кваліфікаційних груп ($7,43$ – $8,29$ бала), суттєвих відмінностей на етапах ЗіП не зафіксовано.

За розділом теоретичної підготовки «Матеріально-технічне забезпечення» загалом зафіксовано рівномірний розподіл оцінок спортсменів різних кваліфікаційних груп ($5,53$ – $7,00$ бала). Однак на окремих етапах багаторічної підготовки встановлено відмінності. Вони полягають в тому, що спортсмени груп ЗМС та МСМК суттєво нижче за спортсменів МС оцінюють знання цього розділу на етапі ПП ($3,81 \pm 2,09$ та $3,90 \pm 2,57$ на противагу $5,27 \pm 2,65$ бала відповідно при $p \leq 0,01$). Ці відмінності також зафіксовано між групами МСМК та МС на етапі ПБП ($4,73 \pm 2,37$ та $5,81 \pm 2,39$ бала відповідно, $p \leq 0,05$). Характерною ознакою оцінювання значущості зазначеного розділу на етапах ПдВД та наступних (МРІМ, ЗіП) є вище значення, яке надається спортсменами (МСМК, МС та КМС) порівняно зі ЗМС. Так, спортсмени ЗМС оцінюють його в межах $6,05$ – $6,76$ порівняно з іншими, де оцінки становлять від $7,48$ до $8,50$ бала ($p \leq 0,05$). На етапі СБП спортсмени усіх кваліфікаційних груп майже однаково оцінюють значущість розділу теоретичної підготовки «Матеріально-технічне забезпечення» – від $6,19$ (ЗМС) до $6,86$ бала (КМС) при $p > 0,05$.

Стосовно наступного розділу теоретичної підготовки «Медико-біологічне забезпечення» узагальнені оцінки для системи підготовки становлять $5,83$ – ЗМС, $6,36$ – МСМК, $7,09$ – МС та $6,35$ бала – КМС

відповідно. На окремих етапах наявні відмінності в ставленні спортсменів різних кваліфікаційних груп до цього розділу. Так, спортсмени груп ЗМС та МСМК надають йому суттєво меншого значення порівняно зі спортсменами групи МС на етапах ПП та ПБП, що підтверджено показниками 2,90 і 3,90 та 3,60 і 4,53 на противагу 5,18 та 5,69 бала відповідно ($p \leq 0,01$).

Схожі тенденції спостережено на етапах СБП та ЗіП за оцінками спортсменів груп ЗМС та МС, де значущість є достовірно нижчою ($5,90 \pm 1,09$ та $7,29 \pm 1,65$ бала на противагу $6,97 \pm 2,02$ та $8,31 \pm 1,80$ бала відповідно, $p \leq 0,05$). На етапах ПдВД та МРІМ суттєвих відмінностей в оцінках цього розділу не зафіксовано ($5,99-7,95$ та $5,96-8,46$ бала відповідно при $p > 0,05$).

Для розділу теоретичної підготовки «Правила безпеки» можна констатувати рівномірний розподіл оцінок серед спортсменів різних кваліфікаційних груп на ранніх етапах багаторічної підготовки (ПП, ПБП, СБП). На цих етапах зазначений розділ оцінили на $5,55-7,64$, $5,49-7,62$ та $5,42-7,64$ бала відповідно. Водночас зафіксовано відмінності в оцінюванні зазначених розділів між спортсменами кваліфікаційних груп ЗМС, МСМК та МС. Вони полягають у тому, що спортсмени вищого рівня підготовленості надають питанням розділу «Правила безпеки» меншої значущості порівняно зі спортсменами МС. Це відображено в результатах опитування, за якими спортсмени ЗМС та МСМК оцінюють ці знання на зазначених етапах на $5,10-6,33$, а МС – $7,15-7,38$ бала відповідно при $p \leq 0,01-0,05$.

Для останнього розділу теоретичної підготовки, який оцінювали спортсмени («Система підготовки спортсменів»), загалом зафіксовано такі значення: для групи ЗМС – $5,89 \pm 1,81$, МСМК – $6,00 \pm 1,34$, МС – $7,26 \pm 1,04$ та КМС – $6,27 \pm 1,47$ бала відповідно. На окремих етапах багаторічної підготовки були суттєві відмінності між думками респондентів. Основні з них простежено між кваліфікаційними групами ЗМС, МСМК та МС, КМС. Так, спортсмени ЗМС та МСМК вказують на нижчі показники узагальненого розділу «Система підготовки спортсменів» на етапах ПП, ПБП, СБП порівняно зі спортсменами МС. Це підтверджено оцінками спортсменів груп ЗМС ($2,57$, $3,81$, $5,86$ бала на відповідному етапі) та МСМК ($3,43$, $4,77$, $5,78$ бала) на противагу оцінок спортсменів групи МС ($5,47$, $6,07$, $7,21$ бала на відповідному етапі). Окрім того, зауважимо суттєву відмінність оцінок спортсменів МС та КМС. У групі МС спортсмени надають суттєво більшої значущості ($p \leq 0,05-0,01$) розділу знань «Система

підготовки спортсменів» на ранніх етапах багаторічної підготовки (ПП–СБП).

Тенденції, що засвідчили відмінності в думках спортсменів груп МСМК та МС, які були наявні на ранніх етапах багаторічної підготовки, проявилися й пізніше. Так, на етапах ПдВД, МРІМ та ЗіП знанням із цього розділу спортсменами МСМК (7,04–7,63 бала) рекомендовано приділяти відносно менше уваги ($p \leq 0,05$) порівняно зі спортсменами МС (8,16–8,50 бала).

Узагальнюючи дані за блоком питань, пов'язаним із представленням систематизованих знань за основними розділами теоретичної підготовки на різних етапах багаторічної підготовки та загалом можна стверджувати, що їх значущість коливається в межах середнього рівня за усіма розділами для спортсменів групи ЗМС (5,46–6,51 бала), МСМК (5,65–6,90 бала), та окремих розділів, наприклад для спортсменів МС (5,84 бала – «Гуманітарні та соціалізувальні знання» та 6,89 бала – «Матеріально-технічне забезпечення»), КМС (6,20–6,77 бала). Водночас для таких розділів теоретичної підготовки: «Змагальна діяльність», «Медико-біологічне забезпечення», «Правила безпеки», «Система підготовки спортсменів» спортсмени групи МС та «Змагальна діяльність», «Матеріально-технічне забезпечення» спортсмени групи КМС визначили високий рівень значущості впродовж багаторічного удосконалення (7,00–7,70 бала).

Визначення раціонального змісту теоретичної підготовки на різних етапах багаторічної підготовки за окремими блоками інформації (частин розділів) вказало на спільні та відмінні думки респондентів. Для зручності сприйняття даних опитування ми використали ранжування значущості блоків знань, отриманої при оцінюванні спортсменами різних кваліфікаційних груп (табл. 3.1–3.6).

Відзначимо, що за першим розділом теоретичної підготовки «Гуманітарні та соціалізувальні знання» (табл. 3.1) виявлено однотайність думок респондентів стосовно окремих блоків. Найвищим за рейтингом серед спортсменів різних кваліфікаційних груп на етапах ПП та ПБП був блок «Відомі постаті у виді спорту», на етапах СБП, ПдВД, МРІМ та ЗіП – «Стан розвитку виду спорту в Україні».

До важливих, на думку спортсменів, різних кваліфікаційних груп з огляду на завдання етапу підготовки належать також такі блоки інформації: «Фізична культура та спорт в Україні» (на етапах ПП, СБП), «Стан розвитку виду спорту в країнах світу» (на етапах ПдВД,

МРІМ та ЗіП), «Історичні аспекти зародження та розвитку виду спорту» (ПП та ПБП), «Тенденції подальшого розвитку виду спорту» (ПдВД, МРІМ, ЗіП), які отримали здебільшого рейтинги в межах 2–4 позицій.

Таблиця 3.1

Значущість блоків інформації за розділом теоретичної підготовки «Гуманітарні та соціалізувальні знання» (за результатами опитування спортсменів, ранг)

№ з/п	Етапи багаторічної підготовки																							
	ПП				ПБП				СБП				ПдВД				МРІМ				ЗіП			
*	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г
1	1	1	1	1	1	1	4	2	1	2	4	5	1	2	6	5	6	6	7	5	5	6	7	6
2	8	9	9	9	8	9	9	9	8	8	8	9	5	5	7	7	4	2	5	7	4	3	5	8
3	2	2	3	6	2	3	3	4	4	4	6	6	8	7	8	9	9	8	9	9	9	9	9	9
4	5	5	7	5	5	5	7	7	5	7	7	7	7	8	5	8	7	7	6	8	6	8	5	7
5	9	7	8	8	9	6	8	8	9	9	9	8	9	9	9	6	8	9	8	6	8	7	8	5
6	6	6	5	7	6	7	5	6	6	6	2	4	3	3	1	3	2	2	1	1	2	2	2	2
7	4	4	4	2	3	2	2	1	2	1	1	2	1	1	2	2	3	1	2	2	3	1	1	1
8	7	8	6	3	7	8	6	4	7	5	5	1	3	6	3	1	1	4	3	3	1	5	2	3
9	3	3	2	4	4	4	1	3	3	3	3	3	6	4	4	4	5	5	4	4	7	4	4	4

Примітки: * – по вертикалі, блоки знань: 1 – відомі постаті у виді спорту; 2 – діяльність МОК, НОК; 3 – історичні аспекти зародження та розвитку виду спорту; 4 – олімпійська освіта; 5 – спорт інвалідів; 6 – стан розвитку виду спорту в країнах світу; 7 – стан розвитку виду спорту в Україні; 8 – тенденції подальшого розвитку виду спорту; 9 – фізична культура та спорт в Україні; по горизонталі, кваліфікаційні групи: а – ЗМС (n=21); б – МСМК (n=32); в – МС (n=130); г – КМС (n=14).

Для розділу «Змагальна діяльність» встановлено домінування в змісті теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного спортивного удосконалення блоку інформації, пов'язаного із правилами змагань (табл. 3.2). Він визначений найбільш важливим на етапах від ПП до ПдВД та ще на двох (МРІМ та ЗіП) є лідером. Варто відзначити, що з-поміж інших блоків інформації на різних етапах багаторічної підготовки важливими є «Єдина спортивна класифікація»

на етапі ПП, «Міжнародна система змагань» – МРІМ та ЗіП, «Обов'язки суддів та суддівство змагань» – ПдВД та ЗіП, «Організація та проведення змагань» – ПП, ПБП, СБП та МРІМ, «Правила змагань» – МРІМ та ЗіП, «Національна система змагань» – ПП, ПБП та ПдВД.

Таблиця 3.2

**Значущість блоків інформації
за розділом теоретичної підготовки «Змагальна діяльність»
(за результатами опитування спортсменів, ранг)**

№ з/п	Етапи багаторічної підготовки																							
	ПП				ПБП				СБП				ПдВД				МРІМ				ЗіП			
*	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г
1	2	2	5	5	2	2	4	3	4	4	5	4	3	9	7	4	8	9	8	5	9	9	9	9
2	5	6	8	8	5	8	7	7	3	6	6	6	2	5	5	3	1	2	1	4	3	7	1	1
3	7	9	6	2	8	5	5	2	5	5	4	2	3	2	2	2	6	4	3	1	4	3	2	4
4	8	5	9	3	7	7	9	6	8	9	9	5	8	6	9	7	4	7	9	6	6	6	8	7
5	3	4	2	6	3	3	3	4	2	2	3	7	6	3	4	6	4	3	5	3	5	2	7	2
6	6	7	4	7	6	5	6	8	7	7	7	9	9	8	6	9	8	8	7	8	8	8	6	8
7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	6	2	1	1	4	2
8	9	8	7	9	9	9	8	9	9	8	8	8	7	7	8	8	3	5	4	9	2	4	5	6
9	4	3	3	4	4	4	2	5	6	3	2	3	5	4	3	5	7	5	2	6	7	5	3	4

Примітки: * – по вертикалі, блоки знань: 1 – єдина спортивна класифікація; 2 – міжнародна система змагань; 3 – обов'язки суддів та суддівство змагань; 4 – організаційні структури України у виді спорту та їх діяльність; 5 – організація та проведення змагань; 6 – положення про змагання; 7 – правила змагань; 8 – світові організаційні структури у виді спорту та їх діяльність; 9 – національна система змагань; по горизонталі, кваліфікаційні групи: а – ЗМС (n=21); б – МСМК (n=32); в – МС (n=130); г – КМС (n=14).

Такий розподіл блоків інформації за значущістю на етапах багаторічної підготовки ми вважаємо закономірним. Зафіксовано тенденції, за якими із зростанням спортивної майстерності пропонуються ті розділи, які можуть визначати професійну орієнтацію спортсменів. Та, навпаки, на ранніх етапах багаторічної підготовки важливі блоки, які формують професійні компетенції та дозволяють створити передумови для досягнення вищого рівня спортивного

результату. Блоки цього розділу змісту теоретичної підготовки («Змагальна діяльність») отримали досить високу оцінку від спортсменів кваліфікаційних груп МСМК, МС та КМС на етапах підготовки від ПдВД до ЗіП (у межах від 21 до 24 позицій з середньо-груповими оцінками вище за 7,00 балів) та значно нижчу від представників групи ЗМС (на 3 позиції). Це, на нашу думку, пов'язано із наявністю значного обсягу інформації в спортсменів ЗМС з цього розділу та об'єктивно нижчою інформаційною потребою з його окремих блоків.

Для окремих блоків інформації розділу теоретичної підготовки «Матеріально-технічне забезпечення» також спостерігається варіативність думок респондентів на різних етапах системи багаторічної підготовки спортсменів (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Значущість блоків інформації за розділом теоретичної підготовки «Матеріально-технічне забезпечення» (за результатами опитування спортсменів, ранг)

№ з/п	Етапи багаторічної підготовки																							
	ПП				ПБП				СБП				ПдВД				МРІМ				ЗіП			
*	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г
1	4	4	4	2	5	4	5	2	6	3	5	2	4	4	4	3	5	4	3	2	4	3	3	1
2	6	6	6	3	6	6	6	3	5	6	6	3	2	5	5	4	3	2	5	4	2	1	4	4
3	2	2	2	4	2	1	2	4	1	1	2	3	3	3	3	5	4	5	4	5	3	5	5	5
4	5	5	5	6	4	5	4	5	3	5	3	3	1	1	2	2	1	1	2	3	1	2	1	3
5	1	1	3	5	1	2	3	6	1	4	4	6	6	6	6	6	2	6	6	6	6	6	6	6
6	3	3	1	1	3	3	1	1	4	2	1	1	5	2	1	1	6	3	1	1	5	4	2	2

Примітки: * – по вертикалі, блоки знань: 1 – вимоги до місць проведення занять та змагань; 2 – економічні аспекти проведення змагань, участі в них та забезпечення навчально-тренувального процесу; 3 – загальна характеристика спортивного інвентарю та обладнання; 4 – планування організації та участі в змаганнях; 5 – правила збереження та експлуатації спортивного устаткування; 6 – спортивна екіпіровка та вимоги до неї; по горизонталі, кваліфікаційні групи: а – ЗМС (n=21); б – МСМК (n=32); в – МС (n=130); г – КМС (n=14).

Установлено відсутність блоку інформації із вираженою перевагою в рейтингу. Для низки блоків інформації спостерігається рівномірний розподіл думок респондентів стосовно їх змістовності на етапах багаторічної підготовки.

Передусім, до змісту теоретичної підготовки потрібно вводити інформацію з таких блоків: «Вимоги до місць проведення занять та змагань», «Економічні аспекти проведення змагань» – на етапі ЗіП, «Загальна характеристика спортивного інвентарю та обладнання» – від етапу ПП до ПдВД, «Планування організації та участі в змаганнях» – від етапу СБП до ЗіП, «Правила збереження та експлуатації спортивного устаткування» – від етапу ПП до ПдВД і «Спортивна екіпіровка та вимоги до неї» – від етапу ПП до МРІМ.

Можна стверджувати про збільшення обсягів інформації за окремими блоками розділу «Матеріально-технічне забезпечення», які забезпечують спортивний результат від етапу початкової підготовки до досягнення індивідуального результату (МРІМ) та подальшого зниження на етапі ЗіП. Також на етапі ЗіП важливі блоки, які можуть визначити додаткові резерви для підтримання досягнутого спортсменами результату.

Найвище оцінили блоки розділу «Матеріально-технічне забезпечення» спортсмени кваліфікаційних груп МСМК, МС та КМС на етапах від ПдВД до ЗіП та спортсмени КМС на етапі СБП (у межах середньогрупових значень від 7,00 до 9,57 бала).

Більш виражену диференціацію думок респондентів зафіксовано стосовно блоків інформації розділу теоретичної підготовки «Медико-біологічне забезпечення» (табл. 3.4).

Аналіз результатів ранжування відповідей респондентів вказав, що найбільшу значущість для спортсменів на етапах багаторічної підготовки мають такі блоки інформації: «Вплив фізичних вправ на організм людини», «Гігієна, загартування, режим спортсмена», «Збалансоване харчування» для етапів ПП, ПБП, СБП; «Засоби стимуляції та підвищення працездатності й відновлення. Масаж та самомасаж», «Збалансоване харчування» для етапів ПдВД, МРІМ, ЗіП.

Це вказує, що в структурі спеціальних знань спортсменів представники різних кваліфікаційних груп вважають за потрібне детально розглядати чинники підвищення ефективності тренувальної діяльності. Отож аналіз абсолютних значень оцінок респондентів

кваліфікаційних груп (МСМК–КМС) вказав, що більшість блоків інформації цього розділу мають важливе значення на етапах багаторічної підготовки ПдВД, МРІМ та ЗіП (20–27 оцінок із середньогруповими значеннями 7,20–9,54 бала). Деяко меншу кількість високих оцінок значущості інформації для спортсменів зафіксовано серед респондентів групи ЗМС (9 оцінок із середньогруповими значеннями 7,00–8,33 бала).

Таблиця 3.4

Значущість блоків інформації за розділом теоретичної підготовки «Медико-біологічне забезпечення» (за результатами опитування спортсменів, ранг)

№ з/п	Етапи багаторічної підготовки																							
	ПП				ПБП				СБП				ПдВД				МРІМ				ЗіП			
*	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г
1	4	4	5	6	5	4	5	6	4	4	5	6	5	6	5	5	5	3	6	5	5	4	4	7
2	2	3	3	3	2	2	3	2	2	2	2	3	7	4	1	3	9	6	1	5	7	3	1	2
3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	6	7	3	3	8	7	4	3	6	8	5	3
4	8	8	8	4	7	7	9	4	7	6	8	4	2	3	4	2	1	2	1	1	1	2	2	4
5	3	2	2	2	3	3	2	2	3	1	3	1	1	1	2	1	2	1	3	2	2	1	3	1
6	7	6	7	9	9	8	8	9	9	9	7	7	9	2	8	7	7	4	7	4	9	6	9	5
7	6	5	9	8	6	9	7	8	5	5	9	5	3	8	9	6	3	8	7	7	3	7	7	6
8	9	7	6	6	8	5	6	7	8	8	6	8	8	5	6	8	6	5	5	6	8	5	6	8
9	5	9	4	4	4	6	4	5	6	7	4	9	4	9	7	9	4	9	9	9	4	9	8	9

Примітки: * – по вертикалі, блоки знань: 1 – відомості про будову та функції організму людини; 2 – вплив фізичних вправ на організм людини; 3 – гігієна, загартування, режим спортсмена; 4 – засоби стимуляції та підвищення працездатності й відновлення. Масаж та самомасаж; 5 – збалансоване харчування; 6 – особливості енерговитрат в обраному виді спорту; 7 – об’єктивні та суб’єктивні показники втоми; 8 – функціональні системи організму спортсмена та їх значення для спортивного результату; 9 – самоконтроль. Щоденник самоконтролю; по горизонталі, кваліфікаційні групи: а – ЗМС (n=21); б – МСМК (n=32); в – МС (n=130); г – КМС (n=14).

Для блоків інформації за розділом «Правила безпеки» (табл. 3.5) у теоретичній підготовці виявлено, що на початкових етапах варто концентрувати увагу спортсменів на блоках «Правила поведінки під час тренувань та змагань», «Техніка безпеки та дії в критичних ситуаціях», «Травми, причини виникнення, профілактика» (етапи від ПП до СБП).

Таблиця 3.5

Значущість блоків інформації за розділом теоретичної підготовки «Правила безпеки» (за результатами опитування спортсменів, ранг)

№	Етапи багаторічної підготовки																							
	ПП				ПБП				СБП				ПдВД				МРІМ				ЗіП			
*	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г	а	б	в	г
1	3	5	4	5	3	5	5	5	3	5	5	5	1	2	2	5	2	2	1	4	1	2	1	3
2	5	4	5	4	4	4	4	4	5	4	4	3	5	4	4	3	5	3	3	1	4	3	3	1
3	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	3	5	3	1	3	5	4	5	5	5	5	5
4	2	1	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	4	3	4	2	4	4	5	3	3	4	4	4
5	4	3	3	3	5	3	3	3	4	3	3	4	2	1	1	4	1	1	2	2	2	1	2	2

Примітки: * – по вертикалі, блоки знань: 1 – лікарський (медичний) контроль; 2 – надання першої допомоги; 3 – правила поведінки під час тренувань та змагань; 4 – техніка безпеки та дії в критичних ситуаціях; 5 – травми, причини виникнення, профілактика; по горизонталі, кваліфікаційні групи: а – ЗМС (n=21); б – МСМК (n=32); в – МС (n=130); г – КМС (n=14).

Надалі потрібно дещо переорієнтувати зміст теоретичної підготовки в напрямі інформації про «Лікарський (медичний) контроль», «Правила поведінки під час тренувань та змагань», «Травми, причини виникнення, профілактика» на усіх наступних етапах багаторічної підготовки спортсменів (ПдВД, МРІМ, ЗіП). Це, на нашу думку, відображає сутність етапів з огляду на безпечну діяльність у спорті. Для початкових етапів потрібно формувати оптимальний рівень дисциплінованості та розуміння сутності процесу підготовки. У другій частині багаторічного удосконалення підтримують досягнутий рівень майстерності зі залученням знань про збереження здоров'я та запобігання травматизму.

Якісним показником значущості блоків інформації розділу «Правила безпеки» може бути те, що спортсмени кваліфікаційних груп від МСМК до КМС надали їм у середньому від 7,05 до 8,86 бала на етапах від ПдВД та вище. Винятком стали оцінки спортсменів групи ЗМС, які визначали високий рівень значущості блоків інформації лише для блоку «Лікарський (медичний) контроль» – 7,05–8,24 бала.

Ураховуючи, що для розділу знань визначено порівняно з іншими розділами теоретичної підготовки більшу кількість блоків, звернемо увагу на п'ять найбільш важливих для окремих етапів багаторічної підготовки спортсменів (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Значущість блоків інформації за розділом теоретичної підготовки «Система підготовка спортсменів» (за результатами опитування спортсменів, ранг)

№ з/п	Етапи багаторічної підготовки																							
	ПП				ПБП				СБП				ПдВД				МРІМ				ЗіП			
	a	б	в	г	a	б	в	г	a	б	в	г	a	б	в	г	a	б	в	г	a	б	в	г
1	6	13	11	4	8	10	12	6	9	10	12	6	12	9	12	5	12	12	12	7	9	13	12	7
2	9	10	8	6	7	6	6	5	6	3	5	5	3	3	4	7	2	3	5	5	2	3	5	5
3	8	6	4	4	9	4	3	4	7	6	3	3	7	6	3	3	6	6	1	4	7	6	2	9
4	4	4	1	3	2	1	2	2	2	2	1	1	1	1	2	2	1	1	4	1	1	1	3	2
5	2	1	2	1	3	2	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	4	2	2	3	3	2	1	4
6	12	9	13	12	10	10	13	11	10	7	10	10	5	4	4	6	3	4	3	6	4	4	4	2
7	7	8	7	7	6	7	8	7	8	4	6	7	8	7	6	9	9	5	7	8	8	5	6	6
8	13	7	10	10	12	9	10	11	12	7	9	8	10	11	9	11	7	7	8	11	5	7	8	8
9	10	12	12	13	13	12	11	11	13	12	13	10	4	13	10	8	5	9	10	8	5	10	10	11
10	3	2	3	2	4	5	4	3	3	5	4	4	6	4	6	3	8	8	6	2	10	8	8	1
11	4	11	9	7	11	13	9	9	11	13	7	9	9	12	8	9	11	10	9	8	11	11	7	10
12	5	5	6	10	5	8	7	10	5	11	8	13	11	10	11	13	10	10	11	13	12	9	11	13
13	1	3	5	9	1	3	5	7	4	9	10	10	13	8	13	12	13	13	13	12	13	12	13	12

Примітки: * – по вертикалі, блоки знань: 1 – інтегральна підготовка; 2 – знання з психологічної підготовки; 3 – знання з тактичної підготовки; 4 – знання з технічної підготовки; 5 – знання з фізичної підготовки; 6 – індивідуальний план тренування; 7 – методи та засоби підготовки спортсменів; 8 – методологія удосконалення різних сторін підготовленості спортсменів; 9 – модельні характеристики спортсменів вищої кваліфікації; 10 – організація навчально-тренувального процесу; 11 – періодизація підготовки спортсменів; 12 – планування та облік спортивного тренування. Конспект

навчально-тренувального заняття; 13 – понятійний апарат виду спорту; *по горизонталі*, кваліфікаційні групи: а – ЗМС (n=21); б – МСМК (n=32); в – МС (n=130); г – КМС (n=14).

Спортсмени усіх кваліфікаційних груп визначили значущість блоків інформації «Знання з технічної підготовки» та «Знання з фізичної підготовки» на усіх етапах багаторічного спортивного удосконалення. Водночас на ранніх етапах (ПП та ПБП) структура найбільш значущих блоків інформації є ідентичною. Окрім вже зазначених, туди належать блоки «Організація навчально-тренувального процесу» та «Понятійний апарат виду спорту».

Для завершальних етапів системи підготовки МРІМ та ЗіП також зафіксовано подібність структур значущих блоків інформації. Її становлять блоки інформації «Знання з психологічної підготовки», «Знання з технічної підготовки», «Знання з фізичної підготовки», «Індивідуальний план тренування». При цьому для етапів СБП та ПдВД наближена структура значущих блоків інформації до ранніх та вищих етапів підготовки відповідно. На етапі СБП вона має блоки «Знання з психологічної підготовки», «Знання з технічної підготовки», «Знання з фізичної підготовки», «Організація навчально-тренувального процесу» та ПдВД – «Знання з психологічної підготовки», «Знання з тактичної підготовки», «Знання з технічної підготовки», «Знання з фізичної підготовки», «Індивідуальний план тренування».

Установлено, що спортсмени усіх кваліфікаційних груп зазначили найбільшу кількість балів для блоків інформації розділу «Система підготовки спортсменів» на етапах ПдВД, МРІМ та ЗіП. Середньогрупові значення оцінок на них становили 7,00–9,14 бала, 7,03–9,14 та 7,10–8,79 бала відповідно для окремих блоків інформації.

Продовженням аналізу опитування спортсменів стало з'ясування вичерпності змісту знань, що містилися в блоках та розділах теоретичної підготовки та були запропоновані на основі наукової та методичної літератури [44, 66, 474, 504] і документальних матеріалів [94, 488, 536, 549].

На думку респондентів, зазначені блоки враховують інформаційну потребу спортсменів. Із опитаних спортсменів кваліфікаційної групи ЗМС 90,48 % переконані, що запропоновані розділи та блоки задовольняють інформаційні потреби багаторічного удосконалення спортсменів. Такої самої думки дотримувалися 96,88 % спортсменів МСМК, 95,38 % – МС та 100 % – КМС. Інші спортсмени в кваліфікаційних групах (ЗМС, МСМК та МС) вказали на необхідність

доповнення змісту теоретичної підготовки такими знаннями: «Fair Play», діяльність федерацій з виду спорту, профілактика вживання та шкідливих звичок, ЗМІ фізичної культури в Україні, значення фізичної культури і спорту взагальній культурі людства, перспективи заробітку засобами спорту, релігійна та патріотична освіта тощо.

Визначення можливості введення до системи знань спортсменів в обраному виді спорту інформації, пов'язаної із правилами змагань, системою підготовки зі «споріднених» видів спорту, а також правил змагань та системи підготовки з видів спорту, елементи яких використовуються в навчально-тренувальному процесі виявило наступні результати. Серед респондентів групи ЗМС 33,3 % висловилися за підтримку варіанта введення інформації з правил змагань «споріднених» видів спорту до змісту теоретичної підготовки. Цю відповідь підтримали 41,94 % спортсменів групи МСМК, 50,39 % – МС та 42,86 % – КМС. Водночас не вважають за потрібне долучити інформацію з правил змагань «споріднених» видів спорту до змісту теоретичної підготовки 52,38 % (ЗМС), 38,71 % (МСМК), 31,78 % (МС) та 28,57 % (КМС). Частина респондентів 14,29–28,57 % відповідно до кваліфікаційних груп не змогли однозначно відповісти.

Знання з особливостей системи підготовки в «споріднених» видах спорту для впровадження в теоретичну підготовку в обраному виді спорту підтримали від 68,46 до 85,71 % респондентів за кваліфікаційними групами. Проти висловились значно менша частина респондентів 9,23 % (МС), 12,90 (МСМК), 9,52 (ЗМС). Жоден зі спортсменів групи КМС не заперечив можливості введення цього блоку знань у теоретичну підготовку в обраному виді спорту. Незначна частина, від 4,76 % (ЗМС) до 28,57 % (КМС), спортсменів не змогла однозначно відповісти на це запитання.

Схожа структура відповідей сформувалася й для варіанта з впровадженням правил змагань та системи підготовки з видів спорту, елементи яких використовуються в навчально-тренувальному процесі обраного виду спорту. Так, більшість спортсменів у кваліфікаційних групах 80,95 % (ЗМС), 84,38 % (МСМК), 76,15 % (МС) та 71,43 % (КМС) висловилися за необхідність розгляду цього блоку знань. Значно менше спортсменів різних кваліфікаційних груп висловилися проти (4,76–12,50 %) та утрималися від однозначної відповіді (3,13–21,43 %).

Наступний блок запитань присвячений оптимальному поєднанню теоретичної підготовки з іншими розділами підготовки. У цьому блоці обговорення результатів проводиться за розподілом ознаки на

окремих етапах, на усіх етапах та серед типологічних ознак в системі підготовки загалом.

Власне теоретичну підготовку в поєднанні з інтегральною в системі підготовки загалом розглядають 16,74 % спортсменів ЗМС, 16,03 % – МСМК, 15,59 % – МС та 15,60 % – КМС.

Спортсмени групи ЗМС пропорційно рекомендують застосовувати теоретичну підготовку в комплексі з інтегральною на етапах багаторічної підготовки. Починаючи від етапу ПП й надалі, відсоток респондентів, які визначають той чи інший етап пріоритетним, коливається від 12,33 до 20,55 %. Серед спортсменів МСМК виявлені дещо нижчі показники – від 11,34 до 21,65 %. Цікавим виявилася ситуація із думками спортсменів групи МС, які зосереджені в діапазоні 11,20–20,27 % та групи КМС, де зафіксовано найменшу відмінність відсоткових значень – від 13,64 до 20,45 % респондентів.

Реалізацію теоретичної підготовки разом із психічною рекомендують проводити 17,43 % спортсменів ЗМС, 19,17 % – МСМК, 17,80 % – МС та 15,25 % – КМС.

Отже, серед спортсменів, які пропонують поєднувати теоретичну і психічну підготовку, є розбіжності в пріоритетному етапі підготовки, на якому варто реалізовувати цей взаємозв'язок. Так, зі спортсменів ЗМС пропонують поєднувати цих два розділи підготовки на етапах ПП та ПБП 7,89 та 9,21 % респондентів. На етапах СБП та ЗіП ця кількість спортсменів є дещо більшою 15,79 та 19,74 %. Найбільше прихильників серед спортсменів групи ЗМС поєднання сполученого удосконалення теоретичної та психічної підготовленості пропонують етапи ПдВД та МРІМ (по 23,68 %). Серед спортсменів груп МСМК та МС ці співвідношення є схожими. Це підтверджується тим, що спортсмени цих груп на етапах ПП (9,48 та 9,35 %) та ПБП (9,48 та 12,15 % відповідно) рекомендують поєднувати тренувальні впливи теоретичної та психічної підготовок. При цьому серед представників групи КМС, які визначили необхідність поєднання тренувальних навантажень із теоретичної та психічної підготовок, пріоритетним є етап ПдВД (23,26 % респондентів). Стосовно інших етапів думки розподілилися в межах 13,95–18,60 %, окрім відставання етапу ПП, який підтримали 9,30 % респондентів.

Поєднання в навчально-тренувальному процесі теоретичної та тактичної підготовки вбачають доцільним 18,58 % опитаних спортсменів групи ЗМС, 16,53 % – МСМК, 17,05 % – МС та 18,44 % – КМС. Серед цієї сукупності спортсменів 11,11 % (ЗМС), 5,00 % (МСМК), 7,80 % (МС) та 7,69 % (КМС) вважають доречним таке

поєднання на етапі ПП. Варто відзначити, що найбільш пріоритетними етапами для сполученого розвитку теоретичної та тактичної підготовки, на думку спортсменів групи ЗМС, є етап СБП, за який висловилося 20,99 % респондентів. Для спортсменів групи МСМК – етапи ПдВД та МРІМ (по 23,00 %); МС та КМС – етап ПдВД (22,68 та 23,08 % респондентів відповідно). Думки стосовно інших етапів та їх пріоритетності в поєднанні теоретичної та тактичної підготовок коливалися в широкому діапазоні від 7,69 (КМС на етапі ПП) до 20,73 % (МС на етапі МРІМ).

Відповідно до структур компонентів забезпечення змагальної діяльності та підготовленості спортсменів ще одним розділом є фізична підготовка. Це спричинило з'ясування можливості поєднання тренувальних навантажень в межах теоретичної та фізичної підготовок для оптимального досягнення завдань системи підготовки спортсменів. За такий варіант поєднання висловилося 18,12 % представників групи ЗМС, 21,82 % – МСМК, 19,46 % – МС, 20,92 % – КМС.

У різних кваліфікаційних групах серед спортсменів, які підтримали цей варіант, найбільш доречним таке поєднання передбачалося групою ЗМС на етапі ПБП (19,54 % думок респондентів). Інші розділи представлені показниками від 14,94 (МРІМ та ЗіП) до 18,39 % (ПП). Думки спортсменів групи МСМК схилилися до пріоритетності етапу ПдВД (18,40 %) порівняно з іншими етапами (14,40–17,60 %), МС – етапу СБП (18,83 %) порівняно з іншими (14,23–17,78 %), КМС – етапів ПдВД та МРІМ (по 20,00 %) порівняно з іншими етапами (14,00–16,00 %).

Аналіз наукової та методичної літератури й узагальнення даних вказують на варіант самостійної реалізації теоретичної підготовки. Варто зазначити, що цей варіант найменше підтримали респонденти кваліфікаційних груп. Самостійну реалізацію теоретичної підготовки загалом у системі багаторічного удосконалення підтримало 9,17 % спортсменів групи ЗМС, 5,79 % – МСМК, 10,23 % – МС та 12,06 % – КМС. При цьому серед спортсменів різної кваліфікації, які обрали цей варіант реалізації теоретичної підготовки, представники групи ЗМС зазначають пріоритетність етапів МРІМ та ЗіП (30,00 та 35,00 % відповідно), МСМК, МС та КМС – етапу ЗіП (28,57 %, 25,20 %, 26,47 % відповідно). Серед усіх кваліфікаційних груп на ранніх етапах багаторічної підготовки (ПП, ПБП, СБП) у цьому випадку суттєво поступаються за абсолютними показниками (3,33–14,71 %).

Узагальнення вказали на пріоритетність етапу реалізації теоретичної підготовки разом з іншими розділами підготовки, що засвідчено тими спортсменами, які вказували на необхідність такого взаємозв'язку (у кожному окремому випадку).

Таким чином, потребує розгляду пріоритетність поєднання реалізації теоретичної підготовки з іншими розділами системи багаторічного удосконалення спортсменів, що зазначені спортсменами окремих кваліфікаційних груп та на різних етапах (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

**Пріоритетність способу реалізації теоретичної підготовки
(за результатами опитування спортсменів, n=197)**

Етапи багаторічної підготовки (кваліфікаційні групи)		Спосіб реалізації					
		у поєднанні з розділом підготовки					самостійно
		інтегральна	психічна	тактична	технічна	фізична	
ПП	ЗМС (n=21)	19,30	10,53	15,79	22,81	28,07	3,51
	МСМК(n=32)	17,46	17,43	7,94	23,81	28,57	4,76
	МС(n=130)	15,91	15,15	12,12	23,86	25,76	7,20
	КМС(n=14)	20,00	13,33	13,33	23,33	23,33	6,67
ПБП	ЗМС (n=21)	15,00	11,67	18,33	23,33	28,33	3,33
	МСМК(n=32)	14,81	13,58	12,35	28,40	27,16	3,70
	МС(n=130)	16,46	16,15	13,35	23,29	23,29	7,45
	КМС(n=14)	15,38	15,38	15,38	28,21	17,95	7,69
СБП	ЗМС (n=21)	14,86	16,22	22,97	22,97	18,92	4,05
	МСМК(n=32)	13,33	17,14	19,05	24,76	19,05	6,67
	МС(n=130)	14,66	16,78	19,62	20,09	21,28	7,57
	КМС(n=14)	15,38	15,38	21,15	23,08	15,38	9,62
ПдВД	ЗМС (n=21)	17,07	21,95	19,51	15,85	17,07	8,54
	МСМК(n=32)	17,65	22,69	19,33	20,17	16,81	3,36
	МС(n=130)	15,10	19,59	18,98	18,37	17,35	10,61
	КМС(n=14)	14,29	17,86	21,43	16,07	17,86	12,50
МРІМ	ЗМС (n=21)	18,07	21,69	16,87	13,25	15,66	14,46
	МСМК(n=32)	16,80	20,80	18,40	19,20	18,40	6,40
	МС(n=130)	16,07	19,66	17,97	17,12	17,12	12,05
	КМС(n=14)	16,07	14,29	19,64	17,86	17,86	14,29
ЗіП	ЗМС (n=21)	16,25	18,75	17,50	13,75	16,25	17,50
	МСМК(n=32)	16,07	20,54	16,96	17,86	19,64	8,93
	МС(n=130)	15,70	17,55	17,09	17,09	18,24	14,32
	КМС(n=14)	14,29	14,29	16,33	20,41	16,33	18,37

Можна стверджувати, що доміантними розділами, з якими рекомендують поєднувати теоретичну підготовку, є технічна та фізична підготовка. Цей варіант способу реалізації теоретичної підготовки повністю підтверджений на етапі ПБП, на думку спортсменів усіх кваліфікаційних груп. Поєднання тренувальних навантажень теоретичної та технічної підготовок підтримало від 23,29 до 28,40 % та теоретичної із фізичною – 23,29–28,33 % респондентів.

Схожа ситуація спостерігалася й для етапу ПП, на якому підтримку поєднання із технічною підготовкою висловили 22,81–23,86 % та фізичною підготовкою – 23,33–28,57 % спортсменів. Однак на етапі ПП у двох кваліфікаційних групах (ЗМС та КМС) спортсмени запропонували як один із пріоритетних розглядати варіант поєднання з інтегральною підготовкою (19,30 та 20,00 % опитаних відповідно).

Стосовно теоретичної підготовки на етапі СБП однотайність думок спортсменів різних кваліфікаційних груп спостерігається при розгляді теоретичної підготовки в поєднанні із технічною (20,09–24,76 %). При цьому спортсмени окремих кваліфікаційних груп визначили провідну роль поєднання теоретичних тренувальних навантажень із тактичною підготовкою (22,97 % – ЗМС та 21,15 % – КМС) та фізичною (21,28 % – МС) підготовками.

Починаючи від етапу ПдВД, можна констатувати про умовну варіативність способів реалізації теоретичної підготовки, що запропоновані спортсменами різних кваліфікаційних груп. Так, на цьому етапі усі кваліфікаційні групи підтримали варіант поєднання тренувальних навантажень теоретичної із психічною підготовкою (17,86–22,69 % спортсменів). Актуальним спортсмени груп ЗМС, МС та КМС вважають поєднання теоретичної із тактичною підготовкою. Його підтримали 19,51, 18,98, 21,43 % спортсменів відповідно. Окремі кваліфікаційні групи вбачають оптимальним поєднання на цьому етапі теоретичної підготовки із технічною (20,17 % – МСМК а 18,37 % – МС) і фізичною (17,86 % респондентів групи КМС).

Схожа ситуація спостерігається й на етапі МРІМ. Так, значну увагу спортсмени груп ЗМС, МСМК та МС пропонують приділяти, як і на попередньому етапі, поєднанню навантажень теоретичної підготовки із психічною (21,69 %, 20,80 % та 19,66 % респондентів відповідно). Отож зросла варіативність пропонованих поєднань тренувальних навантажень. Окремі кваліфікаційні групи спортсменів пропонували поєднувати теоретичну підготовку з інтегральною

(18,07 % – ЗМС), тактичною (17,97 % – МС та 19,64 % – КМС), технічною (19,20 % – МСМК та 17,86 % – КМС), фізичною (17,86 % – КМС) підготовками.

Цікавою виявилася ситуація із способом реалізації теоретичної підготовки на етапі ЗіП, оскільки переваги одного із варіантів не спостерігалось. Однак було незначне домінування варіанта, у якому запропоновано поєднання теоретичної підготовки з психічною (групи ЗМС, МСМК, МС – 17,55–20,54 %). Окремі пропозиції із паралельного удосконалення теоретичної та тактичної (17,50 % – ЗМС), технічної (20,41 % – КМС), фізичної (19,64 % – МСМК та 18,24 % – МС) підготовок. Окрім того, набув значущості та підтриманий кваліфікаційними групами ЗМС та КМС варіант способів самостійної реалізації теоретичної підготовки (17,50 % та 18,37 % респондентів відповідно), що спостерігалось вперше, починаючи з етапу ПП.

Таким чином, ми вперше виявили, що більшість спортсменів різної кваліфікації підтримують варіанти поєднання тренувальних навантажень теоретичної підготовки з технічною й фізичною на ранніх етапах багаторічного удосконалення. Починаючи із етапу ПдВД, зростає частка думок із оптимального поєднання з психічною підготовкою та варіативність інших варіантів реалізації теоретичної підготовки. На вищих етапах багаторічної підготовки спортсмени вказують на необхідність поєднання теоретичної підготовки з більшістю інших розділів (окрім інтегральної) та вказують на зростання значущості самостійної реалізації цього розділу.

Важливим, з огляду на формування організаційно-методологічних основ теоретичної підготовки в спорті, є визначення обсягу тренувальних навантажень, які потрібно виділяти на реалізацію завдань теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів. Ураховуючи сукупність даних наукової та методичної літератури [229, 312, 409, 411] універсальним структурним утворенням можна вважати річний цикл підготовки. Тому критерієм оцінювання обсягу визначено обсяг у річному циклі підготовки на окремих етапах багаторічного удосконалення спортсменів (табл. 3.8).

За результатами проведеного опитування засвідчено, що спортсмени різних кваліфікаційних груп мають відмінності в баченні обсягів теоретичної підготовки на етапах багаторічного удосконалення. Серед представників окремих кваліфікаційних груп 17,36 % (ЗМС), 20,44 % (МСМК), 14,27 % (МС) та 9,52 % (КМС) пропонують

виділяти на теоретичну підготовку в межах 1–2 % річного тренувального навантаження. Ці значення переважно відповідають показникам, які зазначено у програмах ДЮСШ з видів спорту (див. розділ 2).

Таблиця 3.8

Обсяг тренувальних навантажень з теоретичної підготовки в річному циклі тренувань (за результатами опитування спортсменів, n=197)

Кваліфікаційна група	Обсяг тренувального навантаження (%)					
	1–2	3–4	5–6	7–8	9–10	11–12
ЗМС (n=21)	17,36	11,57	20,66	10,74	11,57	28,10
МСМК(n=32)	20,44	13,81	18,78	17,68	14,92	14,36
МС(n=130)	14,27	15,46	18,76	19,29	17,70	14,53
КМС(n=14)	9,52	11,90	27,38	21,43	14,29	15,48

Зазначимо, що у кваліфікаційних групах є як спільні, так і відмінні думки спортсменів. Для оптимального аналізу ми обрали ті обсяги, які отримали найбільше підтримки зі сторони спортсменів окремих кваліфікаційних груп.

Установлено, що серед спортсменів групи ЗМС сформувалося дві провідні думки. Так, одні спортсмени (20,66 %) пропонують виділяти на теоретичну підготовку 5–6 %, а інші (28,10 %) – 11–12 % тренувальних навантажень річного циклу підготовки. Високі показники, які пропонують спортсмени групи ЗМС, були, на перший погляд, неочікуваними. Однак ми пов'язуємо таку думку респондентів із тим, що на зазначеному рівні кваліфікації спортсмени здебільшого сформували основні види підготовленості (фізична, технічна, тактична, психічна) і, власне, за рахунок теоретичної підготовки вбачають пошук резервів для підтримання високого рівня спортивних досягнень.

Узагальнення результатів опитування за цим блоком питань вказало, що серед усіх кваліфікаційних груп спортсменів присутня значна кількість спортсменів, які підтримують варіант обсягу теоретичної підготовки в річному циклі на рівні 5–6 %, окрім групи ЗМС, МСМК (18,78 %), МС (18,76 %) та КМС (27,38 %). Відзначимо, що ця величина обсягу значно вища за ті, які ми отримали при аналізі більшості програм ДЮСШ з окремих видів спорту [373, 384, 391, 393]. Схожа ситуація спостерігається й для варіанта річного обсягу

теоретичної підготовки в 7–8 %. Його підтримало 17,68 % представників групи МСМК, 19,29 % – МС, 21,43 % – КМС.

Отже, можна стверджувати про один альтернативний варіант, пов'язаний із тим, що спортсмени груп МСМК (20,44 %) та ЗМС (17,36 %) запропонували виділяти впродовж системи багаторічної підготовки 1–2 % від загального обсягу річного навантаження на теоретичну підготовку.

Окрім того, багато спортсменів групи МС пропонують виділяти 9–10 % обсягу тренувальних навантажень в річному циклі підготовки та передачу спортсменам системи спеціальних знань.

Інші варіанти обсягу в річному циклі тренувального навантаження з теоретичної підготовки отримали меншу підтримку, яка коливалася від 9,52 до 17,36 % респондентів за окремими кваліфікаційними групами

Серед тих спортсменів, які пропонували 1–2 % від загального обсягу навантажень в річному циклі виділяти на теоретичну підготовку в групі ЗМС вважають таке найбільш прийнятним на етапі ПП (23,81 %). Такої самої думки дотримуються представники групи МСМК (44,83 % спортсменів) та МС (42,59 %). Для кваліфікаційної групи КМС характерний поділ думок, де етап ПП та етап ЗіП отримали однакову підтримку (по 37,50 %).

Серед тих, хто визначив оптимальним у системі підготовки виділяти 3–4 % річного обсягу тренувальних навантажень на теоретичну підготовку 28,57 % (ЗМС) та 30,00 % (КМС) пропонують цей обсяг на етапі МРІМ. У інших кваліфікаційних групах найбільшу підтримку отримав етап ПБП – 40,00 % (МСМК) та 32,48 % (МС).

Найбільш пріоритетними етапами багаторічної підготовки спортсменів, на яких потрібно реалізовувати теоретичну підготовку в обсязі 5–6 % від загального навантаження, є етап СБП (28,00 % – ЗМС, 32,35 % – МСМК та 33,10 % – МС). Спортсмени кваліфікаційної групи КМС цей обсяг переважно пропонують на етапі ПБП (26,09 % респондентів).

Так, спортсмени групи ЗМС вказують на доцільність обсягу 7–8 % для теоретичної підготовки на етапі ПБП (38,46 % респондентів). При цьому спортсмени групи МСМК надають перевагу етапу ПдВД (31,25 %), а спортсмени груп МС та КМС відзначили доцільність такого обсягу на етапі СБП (24,66 та 27,78 % відповідно).

Спортсмени різних кваліфікаційних груп, які визначили оптимальним обсяг навантаження 9–10 %, по-різному зазначили

оптимальні для цього етапи. Думки представників групи ЗМС розподілилися порівну між етапами ПП та СБП (по 28,57 % респондентів), для груп МСМК (40,74 %), МС (22,39 %) та КМС (33,33 %) виявлення відмінностей в домінантних етапах – МРІМ, ПБП та ПдВД відповідно.

Остання частина спортсменів, які вказували на необхідність виділення для теоретичної підготовки обсягу 11–12 % від річного, мала такий розподіл. Серед спортсменів групи КМС та МС найбільш доцільним такий обсяг визначено для етапу ПП (38,46 % та 30,00 % респондентів відповідно). Серед спортсменів кваліфікаційної групи МСМК зафіксовано відносно рівномірний розподіл думок (11,54–19,23 %) з незначною перевагою етапу СБП (23,08 % респондентів). Неочікуваною виявилася ситуація пов'язана із тим, що спортсмени кваліфікаційної групи ЗМС оптимальними для цього обсягу теоретичної підготовки зазначили етапи МРІМ та ЗіП (по 20,59 % респондентів). Це дозволяє нам стверджувати, що в представників цього рівня кваліфікації відбулося усвідомлення необхідності системи спеціальних знань для самореалізації в спортивній діяльності та поза нею.

Проведений аналіз розподілу думок респондентів стосовно пріоритетного обсягу теоретичної підготовки для окремого етапу (табл. 3.9) дозволив визначити окремі організаційні особливості. Респонденти зазначали, що для етапу ПП найбільш оптимальним обсягом теоретичної підготовки є 1–2 %, на що вказали 25,00 % спортсменів ЗМС, 44,83 % – МСМК та 36,22 % – МС. При цьому спортсмени групи ЗМС (25,00 %) та КМС (33,33 %) визначили, що обсяг 11–12 % також є доречним для теоретичної підготовки на етапі ПП.

Для етапу ПБП виявлено відмінності домінантних думок респондентів окремих кваліфікаційних груп. Серед спортсменів ЗМС знову відзначено дві оптимальні величини обсягу тренувального навантаження 7–8 % та 11–12 % (по 25,00 % респондентів). Спортсмени кваліфікаційних груп МСМК (32,26 % респондентів) та МС (30,16 % респондентів) відзначили оптимальним для цього етапу обсяг тренувального навантаження теоретичної підготовки 3–4 %, та спортсмени групи КМС (42,86 % респондентів) – 5–6 %.

Більш узгодженою були думки спортсменів різних кваліфікаційних для етапу СБП. Найбільшим обсягом теоретичної підготовки для цього етапу визначено 5–6 %. Це підтверджено думками 33,33 % спортсменів групи ЗМС, 35,48 % – МСМК, 37,30 – МС та 35,71 % – КМС.

Проте спортсмени групи КМС (35,71 %) підтримали обсяг 7–8 % від загального в річному циклі підготовки.

Таблиця 3.9

**Обсяг тренувальних навантажень теоретичної підготовки
(за результатами опитування спортсменів, n=197)**

Етапи багаторічної підготовки (кваліфікаційні групи)		Обсяг тренувального навантаження (%)					
		1–2	3–4	5–6	7–8	9–10	11–12
ПП	ЗМС (n=21)	25,00	10,00	15,00	5,00	20,00	25,00
	МСМК(n=32)	44,83	3,45	17,24	6,90	13,79	13,79
	МС(n=130)	36,22	7,87	5,51	11,81	12,60	25,98
	КМС(n=14)	20,00	13,33	13,33	20,00	0	33,33
ПБП	ЗМС (n=21)	15,00	15,00	10,00	25,00	10,00	25,00
	МСМК(n=32)	19,35	32,26	12,90	12,90	12,90	9,68
	МС(n=130)	5,56	30,16	11,11	21,43	23,81	7,94
	КМС(n=14)	0	14,29	42,86	21,43	14,29	7,14
СБП	ЗМС (n=21)	14,29	0	33,33	14,29	19,05	19,05
	МСМК(n=32)	9,68	6,45	35,48	22,58	6,45	19,35
	МС(n=130)	3,97	7,94	37,30	28,57	14,29	7,94
	КМС(n=14)	7,14	7,14	35,71	35,71	7,14	7,14
ПдВД	ЗМС (n=21)	15,00	10,00	30,00	5,00	10,00	30,00
	МСМК(n=32)	9,38	12,50	28,13	31,25	6,25	12,50
	МС(n=130)	3,94	11,81	28,35	25,20	18,90	16,80
	КМС(n=14)	0	7,69	23,08	23,08	30,77	20,00
МРІМ	ЗМС (n=21)	15,00	20,00	15,00	10,00	5,00	35,00
	МСМК(n=32)	12,90	16,13	9,68	12,90	35,48	12,90
	МС(n=130)	6,40	24,00	12,00	18,40	22,40	16,80
	КМС(n=14)	14,29	14,29	14,29	35,71	7,14	14,29
ЗіП	ЗМС (n=21)	20,00	15,00	20,00	5,00	5,00	35,00
	МСМК(n=32)	29,63	11,11	7,41	18,52	14,81	18,52
	МС(n=130)	29,37	11,11	18,25	10,32	14,29	16,67
	КМС(n=14)	23,08	7,69	38,46	7,69	15,38	7,69

Можна констатувати, що на вищих етапах багаторічної підготовки (починаючи з ПдВД) наявна варіативність пріоритетності в думках спортсменів різних кваліфікаційних груп. На етапі ПдВД спортсмени ЗМС визначили два пріоритети в 5–6 % та другий в 11–12 % річного обсягу навантаження для теоретичної підготовки (по 30,00 % респондентів). Серед представників інших кваліфікаційних груп доміантними величинами визначено такі: МСМК (31,25 % респонден-

тів) – 7–8 %, МС (28,35 %) – 5–6 % та КМС (30,77 %) – 9–10 % річного обсягу тренувальних навантажень на теоретичну підготовку.

Ще більшої варіативності зазнали обсяги на етапах МРІМ та ЗіП. Спортсмени кваліфікаційної групи ЗМС (35,00 % респондентів) визначили домінуючу величину обсягу для етапу МРІМ на рівні 11–12 %, МСМК (35,48 %) – 9–10, КМС (35,71 %) – 7–8 та МС (24,00 %) – 3–4 %.

Більшість спортсменів ЗМС (35,00 % респондентів) підтримали таку величину обсягу й на завершальних етапах ЗіП. Проте в представників груп МСМК (29,63 %) та МС (29,13 %) виявлена спільність стосовно домінуючого обсягу теоретичної підготовки на рівні 1–2 %. Водночас більшість спортсменів кваліфікаційної групи КМС (38,46 % респондентів) висловлюють думки стосовно рекомендованого обсягу теоретичної підготовки 5–6 % на етапі на ЗіП.

Таким чином, можна констатувати про спільність думок спортсменів різних кваліфікаційних груп щодо обсягу теоретичної підготовки тільки на етапі СБП – 5–6 %. У всіх інших випадках наявна варіативність думок респондентів.

За результатами встановлення основних джерел передання інформації та частоти їх використання в навчально-тренувальному процесі спортсмени, які брали участь в опитуванні, ми встановили, що значна кількість спортсменів більшості кваліфікаційних груп вказує, що використання спілкування із друзями та колегами по команді є повсякденним джерелом інформації. За це висловилося 42,86 % респондентів кваліфікаційної групи ЗМС, 65,63 % – МСМК, 54,62 % – МС. Дещо меншу частоту залучення цього джерела для інформації отримання зазначають спортсмени групи КМС (35,71 % респондентів) – 2–3 рази на тиждень. Це, на нашу думку, пов'язане із особливостями навчально-тренувального процесу та рівнем соціальної сформованості спортсменів. Так, зрозуміло, що спортсмени групи КМС мають менш щільний графік тренувань та участі в змаганнях, відповідно відносно менше коло спілкування. Із переходом спортсменів на вищі рівні майстерності, тобто починаючи із звання МС, комунікаційний компонент та обсяг інформації суттєво збільшується.

Передбачуваною виявилася ситуація із використанням спортсменами різних кваліфікаційних груп таких джерел інформації, як: періодична науково-популярна, наукова та методична література. Більшість спортсменів різних кваліфікаційних груп (ЗМС, МСМК та МС) вказали, що майже ніколи не використовують ці джерела

інформації (40,00 та 52,63 %, 31,25 та 43,75 %, 32,81 та 38,10 % респондентів відповідно). Однак для групи КМС та МСМК спостерігається ситуація за якою 35,71 % та 37,50 % спортсменів 3–4 рази на місяць цікавляться інформацією, пов'язаною зі спортивною діяльністю власне через періодичну науково-популярну літературу. При цьому рейтинг наукової та методичної літератури для спортсменів КМС, так само як і серед представників інших кваліфікаційних груп залишається низьким, 42,86 % майже ніколи її не використовують. Кількість спортсменів різних кваліфікаційних груп, які частіше використовують для отримання інформації періодичну науково-популярну й наукову та методичну літературу є незначною – від 0,78 (МС) до 25,00 % (ЗМС).

Це вказує на те, що сьогодні існують суттєві прогалини в розробленні інформативних матеріалів для практичного використання спортсменами, що представлені в науково-популярній літературі. Також можна припустити, що наукові здобутки фахівців з галузі спорту надто складно подано в науковій та методичній літературі для їх ефективного сприйняття спортсменами.

Водночас більшість представників усіх кваліфікаційних груп основним джерелом отримання нової інформації вважають тренера (75,00 % – ЗМС, 78,13 % – МСМК, 70,54 % – МС та 64,29 % – КМС). На пріоритетність цього джерела інформації вказує 90,00 % спортсменів ЗМС, 93,76 % (МСМК), 92,24 % (МС) та 92,87 % (КМС), які використовують це джерело (тренера) щоденно або кілька разів на тиждень (2–5). Це підтверджує наявну наукову інформацію [210, 317, 490, 491] стосовно пріоритетності ролі тренера в побудові та реалізації системи підготовки спортсменів, зокрема теоретичної підготовки. При цьому варто наголосити, що отримані результати підтверджують наші припущення стосовно високого рівня вимог до підготовленості тренера з реалізації розділів підготовки, зокрема теоретичної. Це дає змогу нам говорити про необхідність розвитку наукового напрямку із вивчення професійних компетенцій майбутніх та наявних спеціалістів із галузі спорту.

Стосовно наступного джерела інформації спортсменів (сім'я) наявна дискретність думок. Так, низкою груп спортсменів визначається як часте (щоденне) використання інформації завдяки ньому, так й ігнорування ним (майже ніколи). Спортсмени ЗМС (по 31,58 % респондентів) вказали на відмінності у використанні цього джерела. Схожа ситуація спостерігається для спортсменів МСМК та

МС, де 32,26 % та 23,02 % респондентів щодня отримують інформацію з нього та 25,81 % та 33,33 % відповідно, навпаки, майже ніколи. Тільки в групі КМС є відносна однотайність думок, що виявилася в підтримці більшості респондентів (57,14 %) мінімального використання цього джерела інформації (майже ніколи). Отримані дані дозволяють припустити, що рівень використання сім'ї як джерела інформації для спортсменів визначається локалізованим ставленням до спортивної діяльності. Інформація до спортсмена надходить систематично від сім'ї в разі зацікавлення її учасників діяльністю спортсмена та, навпаки, суттєво обмежена внаслідок емпатичності членів сім'ї.

У середині ХХ століття значного поширення набуло телебачення. У цей період і сьогодні воно характеризується як один із найбільш потужних каналів інформації. При цьому трансформація технологічного змісту й еволюція інформаційних потреб суспільства привела до виникнення широкого діапазону джерел передання інформації. Аналіз спеціальної (телекомунікаційної) літератури та інтерпретація з огляду на специфіку спортивної діяльності і теоретичної підготовки спортсменів дозволили нам запропонувати три основні варіанти отримання інформації (кінофільми, телепрограми, новини).

Спортсмени різних кваліфікаційних груп зазначають, що не використовують (27,78 % представниками кваліфікаційної групи ЗМС та 25,00 % – МС) кінофільми як джерело інформації в межах реалізації завдань системи багаторічного удосконалення. Водночас 41,98 % спортсменів МСМК залучають це джерело для отримання інформації 3–4 рази на місяць та 30,77 % спортсменів КМС – 5–6 разів на місяць. Такий низький рівень залучення кінофільмів для формування системи спеціальних знань спортсменів, на нашу думку, може бути пов'язаним зі значним спадом у виготовленні якісного інформаційного продукту. Незважаючи на жанр кінофільмів (художні, документальні, мультиплікаційні), їх кількість за змістом, пов'язаним із розкриттям актуальних питань для спортивної діяльності, є малою.

Для телепрограм як джерела інформації ситуація є дещо відмінною. Серед спортсменів кваліфікаційної групи ЗМС можна спостерігати відносно рівномірний розподіл відповідей спортсменів за частотою в межах від 16,67 до 22,22 % спортсменів, які від щодня до 5–6 разів на місяць залучають телепрограми для оновлення змісту своїх знань, пов'язаних зі спортивною діяльністю. Серед представників кваліфікаційних груп МСМК та КМС є дві характерні величини

частоти використання джерела інформації телепрограми. Для спортсменів МСМК це 2–3 рази на тиждень та 3–4 рази на місяць (по 26,67 % респондентів) та для спортсменів КМС – 4–5 разів на тиждень та 3–4 рази на місяць (по 28,57 % респондентів).

Серед спортсменів кваліфікаційної групи МС домінантною була відповідь стосовно залучення телепрограм для удосконалення системи знань 3–4 рази на місяць (24,59 %) з відносно рівномірним розподілом варіантів із більшою частотою застосування (16,39–18,03 % респондентів).

Варто відзначити, що телепрограми є більш варіативними та мобільними джерелами інформації порівняно із кінофільмами, що й визначає, на нашу думку, вищі показники їх використання. Окрім того, сучасні умови роботи телеканалів диктують вимоги, за якими телепрограми повинні враховувати інформаційні потреби суспільства. У зв'язку із проведенням найбільших міжнародних спортивних змагань (Ігри Олімпіад, Чемпіонати світу тощо) на більшості телеканалів створюють проекти із розкриття особливостей як змагань, так і специфіки видів спорту, систем підготовки спортсменів тощо.

Об'єктивно найвища мобільність серед джерел, пов'язаних із телебаченням, характерна для новин. При цьому варто зазначити, що це джерело суттєво поступається іншим за можливостями варіативності та ґрунтовності змісту інформації [539, 550, 551, 563]. До того ж спортсмени різних кваліфікаційних груп зазначили широкий діапазон його використання, переважно від щодня до 2–3 разів на тиждень (по 26,32 % респондентів групи ЗМС, 19,35–35,48 % групи МСМК, 25,00–25,81 % групи МС. Водночас спортсмени групи КМС (15,38–23,08 % респондентів) не підтримали жодного з варіантів частоти використання цього джерела інформації.

У кінці ХХ та на початку ХХІ століття сформувався ще один потужний засіб комунікації та відповідно джерело інформації – Інтернет. Як явище всесвітнього масштабу Інтернет має сьогодні різні форми представлення, доступні широким верствам населення на різних соціальних рівнях. Така універсальність дозволила нам запропонувати спортсменам визначити, наскільки вони часто використовують спеціальні сайти, соціальні мережі, та форум-спілкування для оновлення структури та змісту своїх знань. Ці дані вперше розглядаються в науковій та методичній літературі.

Згідно з отриманими даними, більша частина спортсменів кваліфікаційних груп ЗМС, МСМК та МС щодня користуються Інтернетом, використовують спортивні сайти для отримання

спеціальної інформації 38,10 %, 40,63 % та 35,43 % респондентів відповідно. Ще значна частина спортсменів користується послугами спортивних сайтів 2–5 разів на тиждень (від 14,20 до 25,00 % респондентів за окремими кваліфікаційними групами). Незначні відмінності спостерігають в спортсменів кваліфікаційної групи КМС, де більша частина залучає це джерело 4–5 разів на тиждень. Хоча й серед них присутні представники, які щодня (28,57 %) та 2–3 рази на тиждень (21,43 %) звертаються за інформацією до баз даних спортивних сайтів.

У значній кількості наукової та методичної літератури соціальні мережі не визначаються як безпосередні джерела інформації [1, 7, 8, 567]. Отож ми дотримуємося думок, які зазначають, що комунікація між учасниками двостороннього процесу можлива за умов задоволення інформаційної потреби хоча б однієї з них [21, 54, 64, 99]. Таким чином, встановлено, що соціальними мережами користується більшість спортсменів кваліфікаційних груп (МСМК – 38,71 %, МС – 43,75 % та КМС – 42,86 % респондентів відповідно). Виняток становлять спортсмени групи ЗМС (16,67 % респондентів). Ми вважаємо, що це пов'язано із віковими особливостями спортсменів. Активна інформатизація суспільства розпочалася недавно і водночас пріоритети доступу до новітніх засобів комунікації належать відносно молодим спортсменам, які в переважній більшості представляють кваліфікаційні групи КМС, МС та дещо менше МСМК. Представники групи ЗМС, середній вік яких перевищує 30 років, мали менші можливості, що й відображається в результатах опитування. Однак більшість спортсменів цієї групи (ЗМС) зазначають, що використовують соціальні мережу для отримання інформації 3–4 рази на місяць та 4–5 разів на тиждень (по 27,78 % респондентів).

Протилежною виявилася ситуація із таким джерелом інформації, пов'язаним із Інтернетом, як форум-спілкування. Більша частина спортсменів усіх кваліфікаційних груп вказали, що форум-спілкування вони майже ніколи не використовують для отримання спеціальної інформації, пов'язаної із вирішенням завдань системи підготовки (ЗМС – 36,84, МСМК – 36,67, МС – 48,36 %, КМС – 28,57 %). Відзначимо, що серед спортсменів групи КМС присутня однакова кількість тих, які використовують форум-спілкування 4–5 разів на тиждень для отримання спеціальної інформації.

Таким чином, можна стверджувати, що форум-спілкування спортсмени різних кваліфікаційних груп розглядають як елемент комунікації для розваг, забезпечення переключення від напруженої

навчально-тренувальної діяльності тощо, а не як одне із основних джерел інформації.

Окрім визначення частоти, з якою спортсмени звертаються до джерел інформації, ми виявили який потенціал мають ці джерела для задоволення інформаційної потреби в разі використання спортсменами (рис. 3.1). На запитання цього блоку передбачено чотири варіанти відповіді. Установлено, що друзі та колеги частково або здебільшого задовольняють інформаційну потребу спортсменів різних кваліфікаційних груп. Частка суми цих варіантів відповідей становить 85,00 % спортсменів кваліфікаційної групи ЗМС, 90,63 % – МСМК, 80,77 % – МС та 92,85 % – КМС.

Для джерела інформації періодична науково-популярна література спортсмени усіх груп відзначили часткове задоволення інформаційної потреби при його використанні (ЗМС – 63,16 %, МСМК – 50,00 %, МС – 57,36 % та КМС – 57,14 % респондентів відповідно). При цьому в окремих кваліфікаційних групах частиною спортсменів зазначається, що це джерело інформації може здебільшого задовольнити їхні потреби в спеціальній інформації (31,25 % – МСМК та 27,13 % – МС), повною мірою (21,43 % – КМС) або не задовольняє інформаційної потреби (21,05 % – ЗМС).

Згідно з аналізом результатів опитування, стосовно наукової та методичної літератури спортсмени висловлюють ставлення, за яким це джерело частково задовольняє їхню інформаційну потребу в разі звернення до нього. На цьому наполягає 44,44 % спортсменів групи ЗМС, 30,00 % – МСМК, 53,17 % – МС та 64,29 % – КМС. Другою провідною відповіддю спортсменів груп ЗМС та МСМК є не задовольняє – 33,33 % та 30,30 % респондентів відповідно та для спортсменів МС та КМС переважає відповідь здебільшого – 28,57 % та 21,43 % респондентів відповідно.

Відзначимо, що для цих двох джерел інформації (періодична науково-популярна, наукова та методична література) низький відсоток задоволення інформаційної потреби спортсменів ми пов'язуємо як із якістю їх виконання (складність, надмірна науковість, низька варіативність), так і невідповідністю підготовленості контингенту спортсменів (відсутність достатнього рівня аналітичних умінь, якісної роботи сенсорних систем тощо).

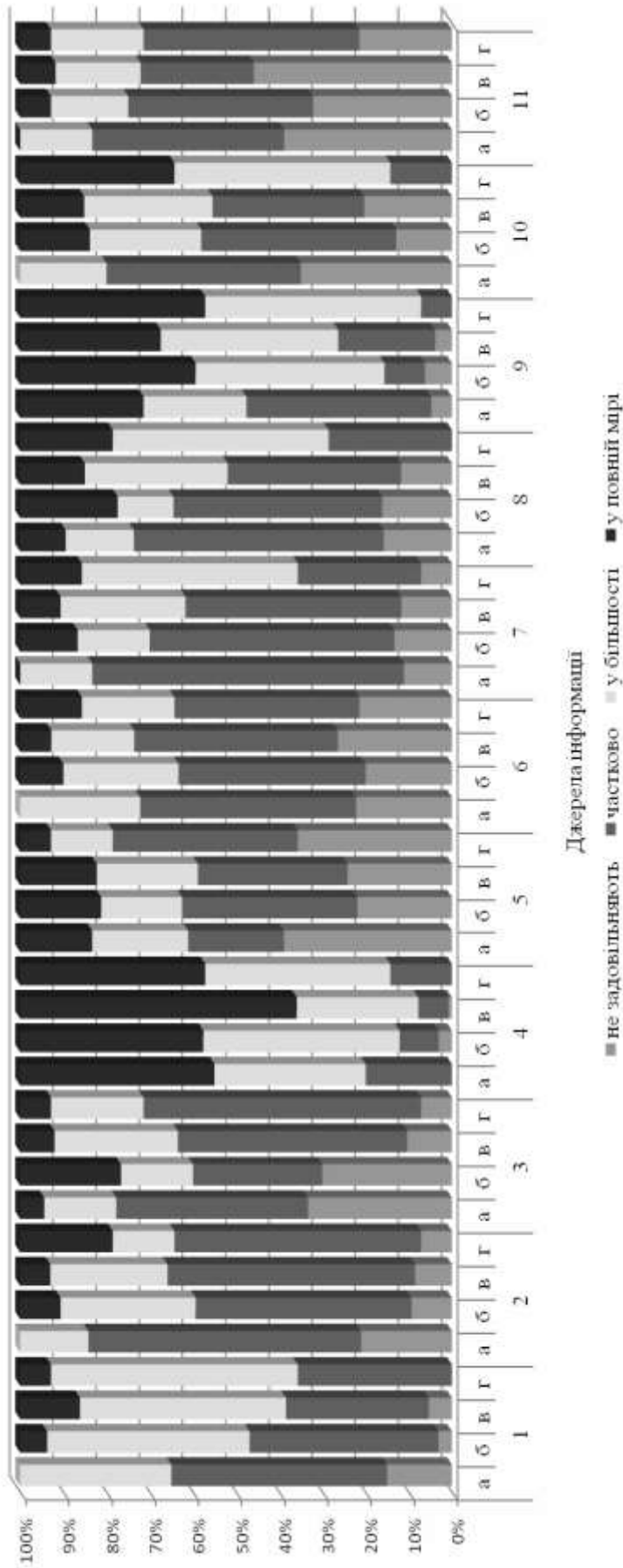

Рис. 3.1. Рівень задоволення джерелами інформаційної потреби спортсменів різних кваліфікаційних груп:

спортсмени кваліфікаційних груп:

- а – ЗМС; б – МСМК; в – МС; г – КМС; джерела інформації: 1 – друзі та колеги по команді;
- 2 – періодична науково-популярна література; 3 – наукова та методична література; 4 – тренер;
- 5 – сім'я; 6 – телебачення (кінофільми); 7 – телебачення (телепрограми); 8 – телебачення (новини);
- 9 – Інтернет (спортивні сайти); 10 – Інтернет (соціальні мережі); 11 – Інтернет (форум-спілкування)

Тренер як носій спеціальної інформації, за твердженням представників різних кваліфікаційних груп, здебільшого або повною мірою задовольняє інформаційні потреби спортсменів. На цьому наголосило 80,00 % респондентів ЗМС, 87,97 % – МСМК, 92,19 % – МС та 85,72 % – КМС. Таким чином, підтверджується тісний взаємо-зв'язок у межах персоніфікованої частини системи підготовки спортсменів [409, 411].

Щодо частоти використання сім'ї як джерела інформації є дискретність в твердженнях спортсменів різних кваліфікаційних груп стосовно наповненості змісту інформації. Так, для більшості спортсменів кваліфікаційної групи ЗМС (38,89 % респондентів) це джерело інформації не задовольняє інформаційної потреби. При цьому в інших кваліфікаційних групах (МСМК–КМС, 34,68–42,86 % респондентів) зафіксовано часткове задоволення потреби спортсменів у спеціальній інформації. Це вказує на те, що на найвищому рівні кваліфікації сім'я не може надати спортсменові інформації на відповідному рівні вимогливості. Водночас серед спортсменів усіх кваліфікаційних груп є такі, які по-різному ставляться до отриманої в сім'ї інформації. Наприклад, 7,14–17,74 % вважають отриману в сім'ї інформацію такою, що задовольняє їхні потреби.

Це може бути зумовлене низкою чинників, а саме: високим рівнем теоретичної підготовленості (спортсменів та членів сім'ї), низькою інформаційною потребою спортсменів. Окрім того, варто наголосити, що в сім'ях спортсменів батьки (інші члени сім'ї) можуть бути з фаховою освітою.

Розглядаючи блок джерел інформації, які пов'язані з сучасним телебаченням, зауважимо, що кінофільми переважно частково (42,86–50,00 % респондентів різних кваліфікаційних груп) задовольняють інформаційну потребу спортсменів. Схожа ситуація, проте із тенденціями до збільшення частки респондентів, спостерігається для телевізійних телепрограм. Значний потенціал часткового задоволення інформаційної потреби визначили спортсмени груп ЗМС – 72,22 % респондентів, МСМК – 56,57 % та МС – 50,00 % та дещо вищі резерви (здебільшого) зазначили спортсмени КМС – 50,00 %.

Досить неочікуваними виявилися результати стосовно задоволення інформаційної потреби за допомогою новин. Переважна більшість спортсменів різних кваліфікаційних груп (ЗМС, МСМК та МС) зазначили тільки часткове задоволення їхньої потреби в спеціальних знаннях (40,16–57,89 % респондентів) та лише представники КМС

визначили це джерело таким, що здебільшого задовольняє інформаційну потребу (50,00 % респондентів).

Науково-технічний процес останніми роками суттєво втрутився в розподіл частки джерел інформації для сучасної людини. З кожним роком розробляють нові засоби комунікації для задоволення потреб населення, які дедалі більше зростають [138, 151, 152, 165]. Інтернет-середовище перейшло від поодинокого використання до глобального. На підставі цього зазначені респондентами дані дозволили нам стверджувати, що для більшої частини кваліфікаційних груп спортсменів (МСМК, МС та КМС) спортивні сайти як джерело інформації дають змогу здебільшого задовольнити інформаційну потребу. На це вказують від 41,09 до 50,00 % респондентів. Окрім цього, у цих самих групах є дещо менше спортсменів, які повною мірою задоволені отриманою інформацією зі спортивних сайтів (32,56–42,86 % респондентів). Виняток становлять спортсмени групи ЗМС, серед яких для 42,86 % респондентів інформація є частковою, 23,81 % – здебільшого та 28,57 % – повною мірою задовольняє їхні інформаційні потреби. Це ми пов'язуємо як із частотою використання джерел інформації із малою обізнаністю спортсменів кваліфікаційної групи ЗМС, так із новітніми інформаційно-технологічними засобами.

Наше припущення має додаткову аргументацію щодо використання та задоволення отриманою інформацією за допомогою соціальних мереж. Так, 80,00 % респондентів групи ЗМС вказали, що це джерело не задовольняє, або частково задовольняє їхню потребу в спеціальних знаннях.

Водночас зі зменшенням кваліфікації спортсменів та відповідно віку рівень задоволення соціальними мережами як джерелом інформації зростає. Для домінантної частини спортсменів груп МСМК та МС це джерело частково (45,16 % та 35,16 %) або здебільшого (25,81 % та 29,69 % відповідно) задовольняє їхню інформаційну потребу. Для спортсменів групи КМС це джерело має ще більш виражену значущість – 50,00 зазначили, що здебільшого та 35,71 % – повною мірою задоволені рівнем отриманої інформації.

При розгляді рівня задоволення інформаційної потреби спортсменів за допомогою форум-спілкування отримано низькі оцінки значущості цього джерела. У кожній із кваліфікаційних груп є спортсмени, які не задоволені рівнем отриманої інформації (ЗМС – 38,89 %, МСМК – 32,14 %, МС – 45,90 %, КМС – 21,43 % респонден-

тів відповідно) та потребу в спеціальній інформації яких лише частково задоволено (ЗМС – 44,44 %, МСМК – 42,86 %, МС – 26,23 % та КМС – 50,00 %). Це підтверджує необхідність розгляду форум-спілкування в структурі додаткових джерел інформації із малим рівнем задоволення інформаційної потреби спортсменів у межах теоретичної підготовки.

Таким чином, ми вперше встановили частоту використання та значущість для задоволення інформаційної потреби джерел, пов'язаних із телебаченням (новини, телепрограми, кінофільми) та Інтернетом (спортивні сайти, соціальні мережі, форум-спілкування). Для спортсменів різних кваліфікаційних груп при оцінюванні частоти використання та значущості джерел виявлено характерні відмінності, пов'язані із рівнем кваліфікації, віком, особливостями сприйняття інформації.

3. 2. Ставлення фахівців зі спорту до теоретичної підготовки в спорті

Система підготовки спортсменів у персоніфікованій частині передбачає суб'єктно-об'єктні відносини як основні складові спортсмена та тренера. Таким чином, поряд із з'ясуванням ставлення спортсменів до теоретичної підготовки постає необхідність визначення ставлення фахівців зі спорту до цього процесу. Для вирішення цього завдання ми використали опитування у вигляді анкетування серед фахівців галузі спорту.

За результатами опитування встановлено, що усі фахівці зі спорту мають відношення до підготовки спортсменів на різних етапах підготовки та спортсменів різної кваліфікації, що вказує на об'єктивність отриманої інформації.

Фахівці вказують, що розділ теоретичної підготовки «Гуманітарні та соціалізувальні знання» зростає від етапу ПП до ПдВД (від $4,1 \pm 2,9$ до $6,0 \pm 2,1$ бала) та надалі стабілізується на рівні значущості $5,9 \pm 2,3$ – $6,0 \pm 2,6$ бала (етапи МРІМ та ЗіП). Водночас значення стандартного відхилення від середньогрупового показника дозволяють стверджувати про відсутність узгодженості думок респондентів цієї групи.

Узагальнюючи значення розділу «Змагальна діяльність», простежуємо відмінну ситуацію. Згідно з отриманими даними, значення цього розділу стрімко зростає впродовж ранніх етапів багаторічної підготовки (ПП – $4,0 \pm 2,3$, ПБП – $5,8 \pm 2,0$, СБП – $7,3 \pm 1,7$

бала відповідно) та надалі стабілізується на високому рівні значущості в межах 8,41–8,89 (етапи ПдВД–ЗіП). Порівняно із попереднім розділом теоретичної підготовки оцінки фахівців є більш схожими, стандартне відхилення в другій частині системи підготовки коливається в межах стандартного відхилення 1,29–1,89 бала.

Для розділу «Матеріально-технічне забезпечення» спостерігається більш рівномірне, поступове збільшення значущості інформації для вирішення основних завдань системи підготовки спортсменів. Від етапу ПП до етапу ЗіП зафіксовано постійний приріст оцінок (від $3,81 \pm 2,23$ до $7,50 \pm 2,38$ бала відповідно). Схожа ситуація наявна також для узагальненого розгляду розділу «Медико-біологічне забезпечення». До того ж для його оцінок характерний більший діапазон оцінок впродовж етапів багаторічної підготовки спортсменів від $3,28 \pm 2,39$ бала на етапі ПП до $8,25 \pm 1,95$ бала – ЗіП. Стрімке зростання оцінок фахівців спостерігається до етапу ПдВД ($7,64 \pm 1,86$) та в подальшому відбувається його відносна стабілізація.

На противагу зазначеним вище розділам теоретичної підготовки, для «Правил безпеки» спостерігається стабільно високий рівень значущості від етапу ПП, де середньогрупові оцінки становили $7,8 \pm 2,4$ до етапу ЗіП – $7,0 \pm 2,8$ бала. Це вказує на необхідність концентрації уваги на знаннях спортсменів, які дозволяють превентивно забезпечити збереження здоров'я спортсменів у різних ситуаціях змагальної та тренувальної діяльності та поза нею.

Передбачуваними, на наш погляд, виявилися результати оцінок значущості розділу «Система підготовки спортсменів». На ранніх етапах багаторічної підготовки їх значущість є суттєво нижчою (ПП – $3,68 \pm 2,32$ бала та ПБП – $5,00 \pm 2,21$ бала відповідно). Починаючи з етапу СБП, відзначено зростання значущості до $6,77 \pm 2,35$ та, з етапу ПдВД, відносна стабілізація оцінок на рівні від $8,03 \pm 1,83$ до $8,48 \pm 1,82$ бала. На нашу думку, такий розподіл оцінок пов'язаний із розумінням фахівцями індивідуального рівня сформованості особистості спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки та усвідомленням особливостей спортивної діяльності.

Розгляд значущості окремих блоків інформації проведений у межах розділів теоретичної підготовки спортсменів (табл. 3.10–3.15).

Установлено, що в межах розділу теоретичної підготовки «Гуманітарні та соціалізувальні знання» (табл. 3.10) фахівці на перших двох етапах визначили ідентичну структуру найбільш значущих блоків інформації. До них належать блоки «Відомі постаті у виді спорту», «Історичні аспекти зародження та розвитку виду спорту» і

«Фізична культура та спорт в Україні». На етапі СБП до перших двох долучено блок «Стан розвитку виду спорту в Україні». Починаючи із етапу ПдВД, у фахівців не спостерігається однотайності у визначенні найбільш значущих блоків інформації. Так, на етапі ПдВД визначено такі блоки: «Відомі постаті у виді спорту», «Тенденції подальшого розвитку виду спорту», «Стан розвитку виду спорту в Україні», на етапі МРІМ – «Тенденції подальшого розвитку виду спорту», «Стан розвитку виду спорту в країнах світу», «Стан розвитку виду спорту в Україні» та на етапах ЗіП – «Відомі постаті у виді спорту», «Тенденції подальшого розвитку виду спорту», «Історичні аспекти зародження та розвитку виду спорту» відповідно.

Таблиця 3.10

**Значущість блоків інформації за розділом теоретичної підготовки
«Гуманітарні та соціалізувальні знання»**

(за результатами опитування фахівців зі спорту, ранг, n=38)

Етапи багаторічної підготовки*	Блоки інформації**								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ПП	1	8	2	4	9	6	5	7	3
ПБП	1	8	2	6	9	5	4	7	3
СБП	1	8	2	7	9	4	3	5	6
ПдВД	1	6	5	7	9	4	3	2	8
МРІМ	4	5	6	7	9	2	3	1	8
ЗіП	1	4	7	6	9	3	5	2	8

Примітки: * – місце в рейтингу; ** – блоки інформації: 1 – відомі постаті у виді спорту; 2 – діяльність МОК, НОК; 3 – історичні аспекти зародження та розвитку виду спорту; 4 – олімпійська освіта; 5 – спорт інвалідів; 6 – стан розвитку виду спорту в країнах світу; 7 – стан розвитку виду спорту в Україні; 8 – тенденції подальшого розвитку виду спорту; 9 – фізична культура та спорт в Україні.

Можна спостерігати акценти фахівців на питаннях, що пов'язані з особливостями становлення виду спорту та, що важливо з огляду на формування мотивації, спортивний шлях відомих постатей у виді спорту.

За блоками інформації розділу «Змагальна діяльність» виражену перевагу на усіх етапах багаторічної підготовки має блок «Правила змагань» (табл. 3.11). Поряд із цим блоком для різних етапів до групи

найбільш значущих блоків потрапили такі: на етапі ПП – «Організація та проведення змагань», «Єдина спортивна класифікація», ПБП – «Єдина спортивна класифікація», «Положення про змагання», СБП – «Обов'язки суддів та суддівство змагань», «Національна система змагань», ПдВД – «Міжнародна система змагань», «Обов'язки суддів та суддівство змагань», МРІМ – «Міжнародна система змагань», «Організація та проведення змагань» та ЗіП – «Міжнародна система змагань», «Світові організаційні структури у виді спорту та їх діяльність».

Таблиця 3.11

Значущість блоків інформації за розділом теоретичної підготовки «Змагальна діяльність» (за результатами опитування фахівців зі спорту, ранг, n=38)

Етапи багаторічної підготовки*	Блоки інформації**								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ПП	3	8	5	7	2	4	1	9	6
ПБП	2	8	5	7	6	3	1	9	4
СБП	5	8	2	7	4	6	1	9	3
ПдВД	7	3	2	8	5	6	1	9	4
МРІМ	8	1	6	9	3	5	2	7	4
ЗіП	9	2	4	8	5	5	1	3	7

Примітки: * – місце в рейтингу; ** – блоки інформації: 1 – єдина спортивна класифікація; 2 – міжнародна система змагань; 3 – обов'язки суддів та суддівство змагань; 4 – організаційні структури України у виді спорту та їх діяльність; 5 – організація та проведення змагань; 6 – положення про змагання; 7 – правила змагань; 8 – світові організаційні структури у виді спорту та їх діяльність; 9 – національна система змагань.

Фахівці пропонують на ранніх етапах багаторічної підготовки із розділу «Змагальна діяльність» ті блоки, які дозволяють спортсменам краще адаптуватися до особливостей участі в змаганнях. Із підвищенням майстерності, на думку фахівців, дедалі більше потрібно звертати увагу на забезпечення організації та проведення змагань. У цьому, на наш погляд, вони вбачають резерви до поліпшення спортивного

результату та можливості побудови стратегії навчально-тренувального процесу й участі в змаганнях різного рівня.

Серед блоків інформації розділу теоретичної підготовки «Матеріально-технічне забезпечення» також визначилася виражена перевага блоку «Спортивна екіпіровка та вимоги до неї» (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Значущість блоків інформації за розділом теоретичної підготовки «Матеріально-технічне забезпечення»

(за результатами опитування фахівців зі спорту, ранг, n=38)

Етапи багаторічної підготовки*	Блоки інформації**					
	1	2	3	4	5	6
ПП	3	6	4	5	2	1
ПБП	2	5	3	4	3	1
СБП	2	6	4	3	5	1
ПдВД	5	3	4	2	6	1
МРІМ	5	3	4	1	6	2
ЗіП	5	4	3	2	6	1

Примітки: * – місце в рейтингу; ** – блоки інформації: 1 – вимоги до місць проведення занять та змагань; 2 – економічні аспекти проведення змагань, участі в них та забезпечення навчально-тренувального процесу; 3 – загальна характеристика спортивного інвентарю та обладнання; 4 – планування організації та участі в змаганнях; 5 – правила збереження та експлуатації спортивного устаткування; 6 – спортивна екіпіровка та вимоги до неї.

Цей блок інформації отримав найвищий рейтинг на усіх (окрім МРІМ – 2 місце в рейтингу) етапах багаторічного спортивного удосконалення. Отже, на різних етапах багаторічної підготовки спортсмени пропонують розглядати блоки «Вимоги до місць проведення занять та змагань», «Збереження та експлуатації спортивного устаткування» (ПП), «Вимоги до місць проведення занять та змагань», «Загальна характеристика спортивного інвентарю та обладнання» (ПБП), «Вимоги до місць проведення занять та змагань», «Планування організації та участі в змаганнях» (СБП), «Економічні аспекти проведення змагань, участі в них», «Забезпечення навчально-тренувального процесу», «Планування

організації та участі в змаганнях» (ПдВД і МРІМ) і «Загальна характеристика спортивного інвентарю та обладнання», «Планування організації та участі в змаганнях» (ЗіП).

Можна зауважити, що на ранніх етапах багаторічної спортивної підготовки фахівці наголошують на необхідності формування знань із забезпечення проведення змагань, що можуть безпосередньо чи опосередковано впливати на результативність виступів спортсменів. На етапах із можливістю досягнення максимального результату увагу пропонується сконцентрувати на фінансових аспектах як визначальних. Поряд із тим для завершальних етапів, з огляду на можливість вичерпання функціональних резервів спортсменів, ключовими визначено планування участі в змаганнях загалом та пошук додаткових резервів для збереження високого рівня спортивного результату.

Для блоків інформації розділу «Медико-біологічне забезпечення» (табл. 3.13) наявна диференціація змісту теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного спортивного удосконалення.

Таблиця 3.13

Значущість блоків інформації за розділом теоретичної підготовки «Медико-біологічне забезпечення»

(за результатами опитування фахівців зі спорту, ранг, n=38)

Етапи багаторічної підготовки*	Блоки інформації**								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ПП	5	3	1	8	2	9	6	7	4
ПБП	3	2	1	9	4	8	6	7	5
СБП	6	4	1	4	2	9	8	7	3
ПдВД	8	6	3	2	1	7	8	5	4
МРІМ	8	7	9	2	1	5	6	3	4
ЗіП	9	7	8	2	1	5	6	4	3

Примітки: * – місце в рейтингу; ** – блоки інформації: 1 – відомості про будову та функції організму людини; 2 – вплив фізичних вправ на організм людини; 3 – гігієна, загартування, режим спортсмена; 4 – засоби стимуляції та підвищення працездатності й відновлення. Масаж та самомасаж; 5 – збалансоване харчування; 6 – особливості енерговитрат в обраному виді спорту; 7 – об’єктивні та суб’єктивні показники втоми; 8 – функціональні системи

організму спортсмена та їх значення для спортивного результату; 9 – самоконтроль. Щоденник самоконтролю.

На ранніх етапах (ПП–СБП) беззаперечним лідером рейтингу є блок «Гігієна, загартування, режим спортсмена» при цьому узгодженості думок стосовно інших значущих блоків на цих етапах не спостерігається. Для першочергового розгляду в змісті теоретичної підготовки пропонуються блоки інформації «Вплив фізичних вправ на організм людини», «Збалансоване харчування» (ПП); «Відомості про будову та функції організму людини», «Вплив фізичних вправ на організм людини» (ПБП) та «Збалансоване харчування», «Самоконтроль. Щоденник самоконтролю» (СБП).

Починаючи із етапу ПдВД, домінантного значення набув блок «Збалансоване харчування» та (також фахівці визначили другим) «Засоби стимуляції та підвищення працездатності й відновлення. Масаж та самомасаж». При цьому ще одним найбільш значущим блоком інформації на етапі ПдВД став «Гігієна, загартування, режим спортсмена», на етапі МРІМ – «Функціональні системи організму спортсмена та їх значення для спортивного результату» та етапах ЗіП – «Самоконтроль. Щоденник самоконтролю».

Можна констатувати, що фахівці із підвищенням рівня майстерності спортсменів дедалі більше вважають за потрібне розглядати у системі знань ті чинники, які дозволяють розкрити резерви та підтримати досягнутий рівень підготовленості спортсменів.

Серед інформації, що складає зміст теоретичної підготовки за розділом «Правила безпеки» (табл. 3.14) варто відзначити блоки «Травми, причини виникнення, профілактика» і «Техніка безпеки та дії в критичних ситуаціях». які мають вищі рейтинги на більшості етапів багаторічної підготовки. Водночас на ранніх етапах (ПП–СБП) фахівці визначили серед лідерів розділи «Правила поведінки під час тренувань та змагань» і на вищих (ПдВД–ЗіП) – «Лікарський (медичний) контроль».

Отримані результати опитування за цим розділом теоретичної підготовки вказують, що всі фахівці усвідомлюють імовірність отримання спортсменами травм і пошкоджень організму різного характеру та етіології. Таким чином, відзначивши вищими за рейтингом ці блоки, вони виконують превентивну функцію інформації. Також високі рейтинги блоку «Правила поведінки під час тренувань та змагань» вказують на необхідність формування знань із

толерантної поведінки та надалі потреби дотримання норм поведінки в навчально-тренувальному та змагальному процесах.

Таблиця 3.14

**Значущість блоків інформації
за розділом теоретичної підготовки «Правила безпеки»
(за результатами опитування фахівців зі спорту, ранг, n=38)**

Етапи багаторічної підготовки*	Блоки інформації**				
	1	2	3	4	5
ПП	4	5	1	2	3
ПБП	5	4	1	2	3
СБП	4	5	2	3	1
ПдВД	2	5	3	4	1
МРІМ	2	5	4	3	1
ЗіП	2	5	4	3	1

Примітки: * – місце в рейтингу; ** – блоки інформації: 1 – лікарський (медичний) контроль; 2 – надання першої допомоги; 3 – правила поведінки під час тренувань та змагань; 4 – техніка безпеки та дії в критичних ситуаціях; 5 – травми, причини виникнення, профілактика.

Беззаперечно, що найбільш широко була представлена структура розділу теоретичної підготовки «Система підготовка спортсменів» (табл. 3.15).

Варто звернути увагу на те, що на ранніх етапах багаторічної підготовки спортсменів (ПП–СБП) серед групи найбільш значущих спостерігається домінування трьох блоків інформації («Знання з технічної підготовки», «Знання з фізичної підготовки», «Організація навчально-тренувального процесу»). При цьому інші блоки мають варіативний рівень значущості. Серед них на етапі ПП наявні «Планування та облік спортивного тренування. Конспект навчально-тренувального заняття», «Понятійний апарат виду спорту», на етапі ПБП – «Понятійний апарат виду спорту», «Методи та засоби підготовки спортсменів» та на етапі СБП – «Знання з психологічної підготовки», «Знання з тактичної підготовки».

Із здобуттями спортсменами вищого рівня кваліфікації та переходом на етап ПдВД варто відзначити цілісність групи найбільш значущих блоків інформації, а саме: «Знання з психологічної підготовки», «Знання з тактичної підготовки», «Знання з технічної підготовки», «Знання з фізичної підготовки» та «Індивідуальний план тренування».

Таблиця 3.15

Значущість блоків інформації за розділом теоретичної підготовки «Система підготовка спортсменів»

(за результатами опитування фахівців зі спорту, ранг, n=38)

Етапи багаторічної підготовки*	Блоки інформації**												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ПП	8	9	7	2	1	10	6	12	13	5	11	4	3
ПБП	11	8	7	1	2	9	5	12	13	3	10	6	4
СБП	8	3	4	2	1	7	6	12	13	5	10	11	9
ПдВД	10	1	3	2	3	6	5	11	8	7	8	12	13
МРІМ	10	1	3	4	2	5	7	9	6	11	8	12	13
ЗіП	10	1	4	2	3	5	8	9	6	12	7	11	13

Примітки: * – місце в рейтингу; ** – блоки інформації: 1 – інтегральна підготовка; 2 – знання з психологічної підготовки; 3 – знання з тактичної підготовки; 4 – знання з технічної підготовки; 5 – знання з фізичної підготовки; 6 – індивідуальний план тренування; 7 – методи та засоби підготовки спортсменів; 8 – методологія удосконалення різних сторін підготовленості спортсменів; 9 – модельні характеристики спортсменів вищої кваліфікації; 10 – організація навчально-тренувального процесу; 11 – періодизація підготовки спортсменів; 12 – планування та облік спортивного тренування. Конспект навчально-тренувального заняття; 13 – понятійний апарат виду спорту.

Це дозволяє констатувати, що фахівці рекомендують в змісті теоретичної підготовки від ранніх до пізніх етапів багаторічної підготовки формувати ті знання, які пов'язані спочатку із загальним розумінням процесу підготовки, та надалі ті, які безпосередньо визначають результативність підготовки.

Для з'ясування вичерпності запропонованих розділів та блоків інформації запропоновано оцінити повноту змісту теоретичної підготовки. За результатами опитування можна стверджувати, що 94,59 % респондентів переконані в тому, що визначені нами розділи задовольняють вимоги системи підготовки спортсменів у їхніх видах спорту.

Таким чином, ми вперше отримали рекомендації фахівців зі спорту стосовно змісту теоретичної підготовки та його деталізованого

розгляду (за розділами та блоками інформації) на різних етапах багаторічного спортивного удосконалення спортсменів.

Метою опитування фахівців було визначення не тільки раціонального змісту знань спортсменів на різних етапах багаторічного удосконалення, а й інших аспектів цього розділу підготовки.

Установлено, що більшість фахівців, які брали участь в опитуванні, переконані в необхідності залучення до структури системи знань спортсменів інформації, пов'язаної із характеристикою правил змагань зі «споріднених» видів спорту (60,00 % респондентів), характеристикою системи підготовки в «споріднених» видах спорту (88,57 % респондентів) та характеристикою правил змагань і системи підготовки в різних видах спорту, елементи яких використовуються в спортивному тренуванні (89,19 % респондентів). Незначна частина фахівців не змогла дати однозначної відповіді (2,70–28,57 % респондентів) та 5,71–11,43 % фахівців заперечили таку необхідність.

Наступний блок питань стосується оптимального поєднання теоретичної підготовленості з іншими сторонами підготовленості спортсменів. Зазначимо, що серед фахівців 16,91 % вважали за потрібне поєднувати тренувальні навантаження із теоретичної підготовки з інтегральною, 17,77 % – психічною, 18,48 % – тактичною, 19,05 – технічною, 20,34 % – фізичною підготовкою та 7,45 % респондентів за самостійну реалізацію теоретичної підготовки.

Серед тих фахівців, які запропонували об'єднати тренувальні впливи теоретичної з інтегральною підготовкою спостерігаються рівномірний розподіл думок стосовно етапу, який є найбільш оптимальним для цього. Приблизно 17,80–20,34 % респондентів вважають, що це може бути реалізовано на етапі від СБП до ЗіП. Схожі відповіді наявні у фахівців, які пропонують об'єднати тренувальні впливи теоретичної та психічної підготовок, 18,55–21,77 % респондентів за такий симбіоз на етапах від СБП до ЗіП.

При розгляді рекомендацій поєднання теоретичної та тактичної підготовок розподіл за усіма етапами був майже ідентичним із попередніми варіантами (17,05–22,48 % респондентів пропонували поєднувати їх переважно на етапах від СБП та вище). Водночас серед прихильників поєднання тренувальних навантажень теоретичної та технічної підготовок спостерігається перевага реалізації цього на етапах ПБП–ПдВД (18,05–21,05 % респондентів).

При поєднанні тренувальних впливів теоретичної та фізичної підготовок ті фахівці, які на цьому наполягають, відносно рівномірно

розподілили свої уподобання між усіма етапами багаторічної підготовки (15,49–18,31 % респондентів).

Як зазначалося вище, найменше серед фахівців прихильників самостійної реалізації теоретичної підготовки. Проте серед них спостерігається стійка тенденція, за якою частка такої реалізації теоретичної підготовки зростає від етапу до етапу. Так, для етапу СБП кількість фахівців, які підтримали такий варіант становила 15,38 %, для етапу ПдВД – 17,31 %, для етапу МРІМ – 25,00 % та ЗіП – 32,69 % респондентів відповідно.

Думки фахівців щодо поєднання тренувальних навантажень теоретичної та інших розділів підготовки вказали на пріоритетність на кожному з етапів багаторічного удосконалення спортсменів (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

**Пріоритетність способу реалізації теоретичної підготовки
(за результатами опитування фахівців зі спорту, n=38)**

Етапи багаторічної підготовки	Спосіб реалізації (%)					самостійно
	у поєднанні з розділом підготовки					
	інтегральна	психічна	тактична	технічна	фізична	
ПП	19,05	10,71	16,67	21,43	28,57	3,57
ПБП	13,40	15,46	17,53	28,87	22,68	2,06
СБП	18,18	19,01	18,18	18,18	19,83	6,61
ПдВД	15,91	19,70	21,97	18,18	17,42	6,82
МРІМ	17,78	20,00	17,78	15,56	19,26	9,63
ЗіП	17,05	18,60	17,83	15,50	17,83	13,18

Отримані дані дозволяють визначити пріоритетним для теоретичної підготовки на етапі ПП поєднання тренувальних навантажень переважно із фізичною підготовкою (28,57 % респондентів).

На етапі ПБП виражена перевага реалізації теоретичної підготовки разом із тренувальними навантаженнями в межах технічної підготовки (28,87 % респондентів). На етапі СБП думки респондентів розподілилися пропорційно між усіма варіантами реалізації теоретичної підготовки разом з іншим розділами (18,18–19,87 % респондентів) та відносно низьким значенням самостійної реалізації. Для етапу ПдВД найбільш доцільним, на думку фахівців, є поєднання тренувальних

навантажень теоретичного, психічного й тактичного розділів підготовки спортсменів (19,70 та 21,97 % респондентів відповідно)

Водночас провідну реалізацію теоретичної підготовки на етапі МРІМ варто вбачати разом із психічною (20,00 %) та фізичною (19,26 % респондентів) та на етапах ЗіП – психічною, тактичною, фізичною (17,83–18,60 % респондентів) підготовками.

Отримані дані засвідчують відсутність єдиних пріоритетів серед фахівців із галузі спорту щодо особливостей поєднання реалізації теоретичної підготовки з іншими розділами підготовки на основних етапах багаторічного спортивного удосконалення спортсменів. Фахівці схильні визначати рекомендований обсяг теоретичної підготовки на етапах багаторічного удосконалення в межах 1–2 % річного обсягу тренування (22,22 %), 3–4 % (15,66 %), 5–6 % (14,14 %), 7–8 % (20,20 %), 9–10 % (13,64 %) та 11–12 % (14,14 % респондентів) відповідно.

Серед тих фахівців зі спорту, які рекомендували виділити на теоретичну підготовку 1–2 % річного обсягу навантаження є ті, які запропонували його на етапах ПП (27,27 %), ЗіП (25,00 %) та МРІМ (22,73 % респондентів). Ті фахівці, які вважали оптимальним обсяг теоретичної підготовки 3–4 %, здебільшого зупинили свою увагу на етапі ПБП (35,48 % респондентів). На інших етапах багаторічної підготовки такий обсяг підтримало значно менше респондентів (9,68–16,13 %).

Інший рівень обсягу (5–6 %) фахівці вважають найбільш характерним для етапів ПБП (32,14 %) та СБП (39,29 % респондентів) відповідно. Цікавим є те, що обсяг 5–6 % від річного для етапів ЗіП не зазначив жоден із респондентів.

Виражену перевагу фахівці, які підтримали обсяг теоретичної підготовки на рівні 7–8 % від загальнорічного, продемонстрували на етапі ПдВД (32,50 % респондентів). Домінантна група фахівців зі спорту з пріоритетом обсягу 9–10 % загального річного навантаження визначили, що він є характерним для етапів МРІМ (33,33 %) та ПБП (25,93 % респондентів) відповідно. Дещо неочікуваним виявився розподіл пріоритетів серед фахівців, які визначили необхідність застосування для теоретичної підготовки обсягу навантаження 11–12 % від річного. Так, відносно більше респондентів висловилися за такий обсяг навантаження на етапі ЗіП (28,57 %) та ПП (21,43 %). Ми це пов'язуємо із тим, що, з одного боку, фахівці керувалися об'єктивними можливостями реалізації теоретичної підготовки в межах річного обсягу навантаження (етап ПП). З другого –

значущістю зазначеного обсягу, як резерву підтримання високих спортивних результатів спортсменів (етапи ЗіП).

Вивчення загальногрупових закономірностей розподілу думок фахівців стосовно обсягу тренувальних навантажень теоретичної підготовки вказало на низку особливостей (табл. 3.17). Розглядаючи пріоритети обсягу тренувальних навантажень, відзначимо, що для низки етапів є виражені значення обсягів, які визначили фахівці.

Таблиця 3.17

**Обсяг тренувальних навантажень теоретичної підготовки
(за результатами опитування фахівців зі спорту, n=38)**

Етапи багаторічної підготовки	Обсяг тренувального навантаження (% у річному циклі підготовки)					
	1-2	3-4	5-6	7-8	9-10	11-12
ПП	36,36	12,12	6,06	21,21	6,06	18,18
ПБП	6,25	34,38	28,13	3,13	21,88	6,25
СБП	6,25	15,63	34,38	21,88	9,38	12,50
ПдВД	20,59	8,82	14,71	38,24	8,82	8,82
МРІМ	27,78	13,89	2,78	16,67	25,00	13,89
ЗіП	35,48	9,68	0,00	19,35	9,68	25,81

Це спостерігається на етапах ПП (1–2 %), СБП (5–6 %), ПдВД (7–8 %) та ЗіП (1–2 % обсягу від річного навантаження). Такі думки підтримали 36,36 %, 34,38 %, 38,24 %, 35,48 % респондентів відповідно.

Окрім того, на двох етапах багаторічної підготовки ПБП та МРІМ респонденти підтримали два варіанти обсягу навантаження в річному періоді підготовки. При цьому на етапі ПБП це суміжні обсяги 3–4 та 5–6 % на теоретичну підготовку, що підтримали 34,38 та 28,14 % респондентів. Однак на етапі МРІМ фахівці продемонстрували більші розбіжності – 27,78 % респондентів вказали на обсяг 1–2 % та 25,00 % респондентів – 9–10 % від загального річного обсягу навантаження для спортсменів на цьому етапі. Поясненням такого ставлення може бути те, що деякі фахівці припускають, що спортсмени на етапі МРІМ повинні максимально реалізувати свої можливості та, відповідно, часу для теоретичної підготовки потрібно приділяти мало. Інші, на нашу думку, виділяють за обсягом навантаження на рівні 9–10 % на теоретичну підготовку резерви в забезпеченні досягнення високого спортивного результату, внаслідок вичерпання інших розділів підготовки.

Одним із основних організаційних чинників теоретичної підготовки, стосовно якого ми опитували фахівців зі спорту, було визначення найбільш оптимального джерела інформації для спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки (табл. 3.18).

Таблиця 3.18

**Значущість основних джерел передачі інформації
(за результатами опитування фахівців зі спорту, n=38, бали)**

Джерело передачі інформації		Етапи багаторічної підготовки					
		ПП	ПБП	СБП	ПдВД	МРІ М	ЗіП
Друзі та колеги по команді		5,76 ±3,02	6,07 ±2,36	6,78 ±2,23	6,93 ±2,09	6,54 ±2,46	6,63 ±2,58
Періодична науково-популярна література		2,88 ±2,26	3,60 ±2,46	5,48 ±2,26	6,41 ±2,14	6,87 ±2,11	6,89 ±2,30
Наукова та методична література		2,68 ±2,42	3,12 ±2,41	4,30 ±2,63	6,03 ±2,24	6,77 ±2,39	6,64 ±2,43
Тренер		8,77 ±1,64	8,93 ±1,23	9,00 ±1,03	9,13 ±0,96	9,03 ±1,33	8,61 ±1,72
Сім'я		5,59 ±3,53	5,74 ±2,81	5,57 ±2,61	5,61 ±2,98	5,00 ±3,17	4,67 ±3,26
Телебачення	кінофільми (спортивні)	4,73 ±3,04	5,07 ±3,03	5,48 ±2,78	5,66 ±2,75	5,83 ±2,88	5,44 ±3,28
	телепрограми (спортивні)	5,17 ±2,84	5,48 ±2,67	5,86 ±2,43	6,31 ±2,49	6,52 ±2,60	6,54 ±2,93
	новини (спортивні)	4,82 ±2,80	5,36 ±2,48	5,75 ±2,34	6,19 ±2,55	6,59 ±2,54	6,54 ±2,79
Інтернет	спеціалізовані спортивні сайти	4,66 ±2,82	5,57 ±2,64	6,25 ±2,32	7,21 ±2,06	7,52 ±2,17	7,55 ±2,42
	соціальні мережі	4,68 ±2,56	5,22 ±2,32	6,11 ±2,63	6,61 ±2,72	6,73 ±2,85	6,93 ±3,05
	форум-спілкування	2,88 ±1,96	3,44 ±1,89	4,74 ±2,47	5,43 ±2,73	5,34 ±2,68	5,55 ±3,02

Встановлено, що для друзів та колег по команді, як джерела інформації, характерне незначне зростання значущості від етапу ПП (5,76 бала) до ПдВД (6,93 бала) та надалі стабілізація на рівні 6,54–6,63 бала.

Фахівці зі спорту скептично оцінили можливості таких джерел, як: періодична науково-популярна література, наукова та методична література. Для цих джерел інформації характерна низька значущість

на етапах ПП–СБП (2,68–5,48 бала). Це може бути викликане переконаннями фахівців стосовно складності сприйняття та усвідомлення інформації із цих джерел спортсменами на зазначених етапах. Отож на етапах ПдВД–ЗіП можна спостерігати приріст показника значущості, де він перебуває на рівні 6,03–6,89 бала.

За результатами опитування фахівців як джерело інформації переважає тренер. На усіх етапах ми зафіксували найвищу значущість (8,61–9,13 бала) та найменші показники стандартного відхилення.

Варто відзначити, що фахівці вказують на зниження рівня забезпечення інформацією з сім'ї. Спостерігається планомірне зниження значущості від етапу ПП (5,59 бала) до ЗіП (4,67 бала) на середньому рівні.

Можна стверджувати, що для усієї сукупності джерел інформації, пов'язаних із телебаченням, характерний середній рівень значущості для вирішення питань системи підготовки спортсменів. На всіх етапах (кінофільми, телепрограми, новини) спостерігається приріст показників від ранніх до завершальних етапів багаторічної підготовки. При цьому середньогрупові показники значущості коливаються від 4,73 до 6,59 бала. Джерела інформації, пов'язані із Інтернетом, спеціалізовані спортивні сайти та соціальні мережі характеризуються відмінностями. Фахівці вказують на приріст від етапу ПП до ЗіП значення усіх цих джерел інформації.

Проте найбільшої значущості, на думку фахівців зі спорту, набувають спеціалізовані спортивні сайти. Вони досягають високого рівня значущості на етапах ПдВД, МРІМ та ЗіП – 7,21–7,55 бала. Соціальні мережі як джерело інформації перебувають у межах середнього рівня значущості та на завершальних етапах багаторічної підготовки (МРІМ та ЗіП) наближається до високого (6,73 та 6,93 бала відповідно). Для форум-спілкування респонденти визначили другорядну роль в передачі інформації, що підтверджується низьким (ПП, ПБП) та середнім (ПдВД–ЗіП) рівнем значущості цього джерела інформації.

Таким чином, ми вперше з'ясували значущість джерел інформації в теоретичній підготовці, пов'язаних з Інтернетом і телебаченням [581, 584], доповнено низку даних [205, 207, 208, 493, 495] стосовно потреби використання в навчально-тренувальному процесі науково-популярної, наукової та методичної літератури та удосконалено відомості про роль тренера і сім'ї у формуванні теоретичної підготовленості спортсменів.

РОЗДІЛ 4

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СПОРТІ

4.1. Концепція теоретичної підготовки в спорті

Концепція теоретичної підготовки в спорті повинна бути системою поглядів на навчально-тренувальний процес із притаманними йому цілісно-результативними аспектами з передачі та утворення специфічних знань на усіх етапах багаторічного вдосконалення спортсменів, способом трактування педагогічного процесу в спорті для розуміння й основоположну спрямованість на вирішення основних завдань з досягненням максимального індивідуального результату та формування особистості, ідеєю теорії теоретичної підготовки [44, 78, 374, 406]. Розглядати цю теорію можна на підставі виявлення сукупності висновків, що відображає об'єктивно наявні відносини і зв'язки між об'єктивними явищами системи теоретичної підготовки в спорті [24, 411, 468, 547].

Для обґрунтування концепції теоретичної підготовки в спорті ми перевірили її на відповідність основним властивостям системи.

За основними властивостями теоретична підготовка має усі підстави, щоб її розглядали як систему [270, 357, 468]. Основними властивостями теоретичної підготовки є такі:

- сукупність елементів, які за певних умов можуть розглядатися як підсистеми;
- істотність зв'язків між елементами і (або) їх властивостями, що перевершують за потужністю (силою) зв'язку ці елементи з елементами, що не належать до цієї системи;
- наявність певної організації, що виявляється в зниженні ступеня невизначеності системи порівняно з ентропією системоутворювальних чинників;
- існування інтеграційних властивостей, характерних для системи загалом, але не властивих жодному з її елементів окремо.

Подання концепції пов'язане з належним визначенням типології системи, до якої належить теоретична підготовка. Аналіз наукової та методологічної літератури дає змогу стверджувати, що теоретична підготовка як система взаємопов'язаних елементів, сформована для досягнення спільної мети в спорті, є відкритою системою, де відбува-

ється вільний обмін інформацією з навколишнім середовищем. За рангом теоретична підготовка належить одночасно до підсистем та надсистем. Це пояснюється тим, що вона, з одного боку, є частиною більшого системного утворення, власне системи підготовки спортсменів та здатна виконувати відносно незалежні функції, має другорядні завдання, спрямовані на досягнення загальної мети цієї системи. З другого, надсистема – більша система, частиною якої є елементи, які за певних обставин наукових чи методологічних досліджень та практики можуть бути виокремлені в самостійні системи [345, 357, 377, 468].

За формою наведення теоретична підготовка належить до логічних систем, які є результатом дедуктивного або індуктивного подання матеріальних систем. Її можна розглядати як систему понять і визначень (сукупність уявлень) про структуру, про основні закономірності станів і про динаміку матеріальних систем навчально-тренувального та змагального процесу в спорті. Це дає змогу тлумачити систему (елементів, зв'язків, підсистем) теоретичної підготовки за походженням як природну (живі, соціальні), оскільки вона взаємодіє з безпосередніми учасниками соціального явища (спорту) в різних часових проміжках (на різних етапах багаторічного вдосконалення спортсменів).

Таким чином, концепція теоретичної підготовки в спорті становить собою сукупність елементів із зв'язками, що перебувають на різних рівнях організації (рис. 4.1).

Пояснення закономірностей теоретичної підготовки в спорті, формування концепції містило кілька рівнів методологічного обґрунтування, а саме:

1) світоглядна інтерпретація результатів наукової діяльності в межах теоретичної підготовки в спорті, форм і методів наукового мислення;

2) опора на загальнонаукові принципи, форми, підходи до відображення дійсності (системний підхід, моделювання, дидактика, теорія спорту), які визначаються передумовами сформованої авторської концепції;

3) конкретна наукова методологія як сукупність методів, форм, принципів дослідження в конкретному вченні, тобто теоретичній підготовці;

4) обґрунтування концепції як дисциплінарної методології, що стосується частини системи теоретичної підготовки (незалежний розгляд методів, засобів, умов реалізації);

5) методологія міждисциплінарних досліджень пов'язана з необхідністю відображення концепції теоретичної підготовки в спортивній діяльності.

Таким чином, послідовними кроками обґрунтування організаційно-методологічних основ у формі авторської концепції теоретичної підготовки в спорті вбачаємо в трактуванні вчення про принципи, форми і методи, які є невід'ємними її елементами.

Запропонована концепція теоретичної підготовки в спорті ієрархічно містить чотири рівні. Першим є рівень передумов, який містить ті елементи, на основі яких сформовано авторську концепцію. До нього належать, з одного боку, система підготовки спортсменів загалом з притаманною їй цільово-результативною спрямованістю та, з другого – керівні положення педагогічного та навчально-тренувального процесів (загальнопедагогічні (дидактичні) принципи, специфіка дидактичних принципів у системі підготовки спортсменів та специфічні принципи спортивної підготовки).

Другим є рівень базису, який містить у собі основні явища та процеси (категорії), які визначають специфіку системи теоретичної підготовки в спорті та власне її саму. Як зазначає більшість фахівців із теорії спорту (загалом та окремих видів спорту), система підготовки спортсменів повинна реалізовуватися в складній сукупності тренувальних впливів. Вони реалізуються впродовж етапів багаторічної підготовки та враховують специфіку змагальної діяльності, результативність якої забезпечується такими розділами підготовленості спортсменів: фізична, технічна, тактична, психічна, теоретична та інтегральна [229, 312, 345, 411]. Це дає змогу стверджувати, що розроблена концепція повинна враховувати складні взаємозв'язки між теоретичною підготовкою в спорті та іншими розділами підготовки спортсменів і етапами багаторічної підготовки.

Усі елементи рівня базису мають своє відображення на рівні реалізації, що забезпечує цілісність концепції та структурно-ієрархічну узгодженість. Рівень реалізації представлений значною кількістю елементів. Це пов'язано з тим, що він містить основне функціональне наповнення. На цьому рівні умовно можна виокремити два блоки. Перший низинні (похідні) елементи системи теоретичної підготовки, другий – реалізаційно-визначальні елементи відповідно до яких вона повинна будуватися (окремі розділи підготовки спортсменів та конкретизовані етапи багаторічної підготовки).

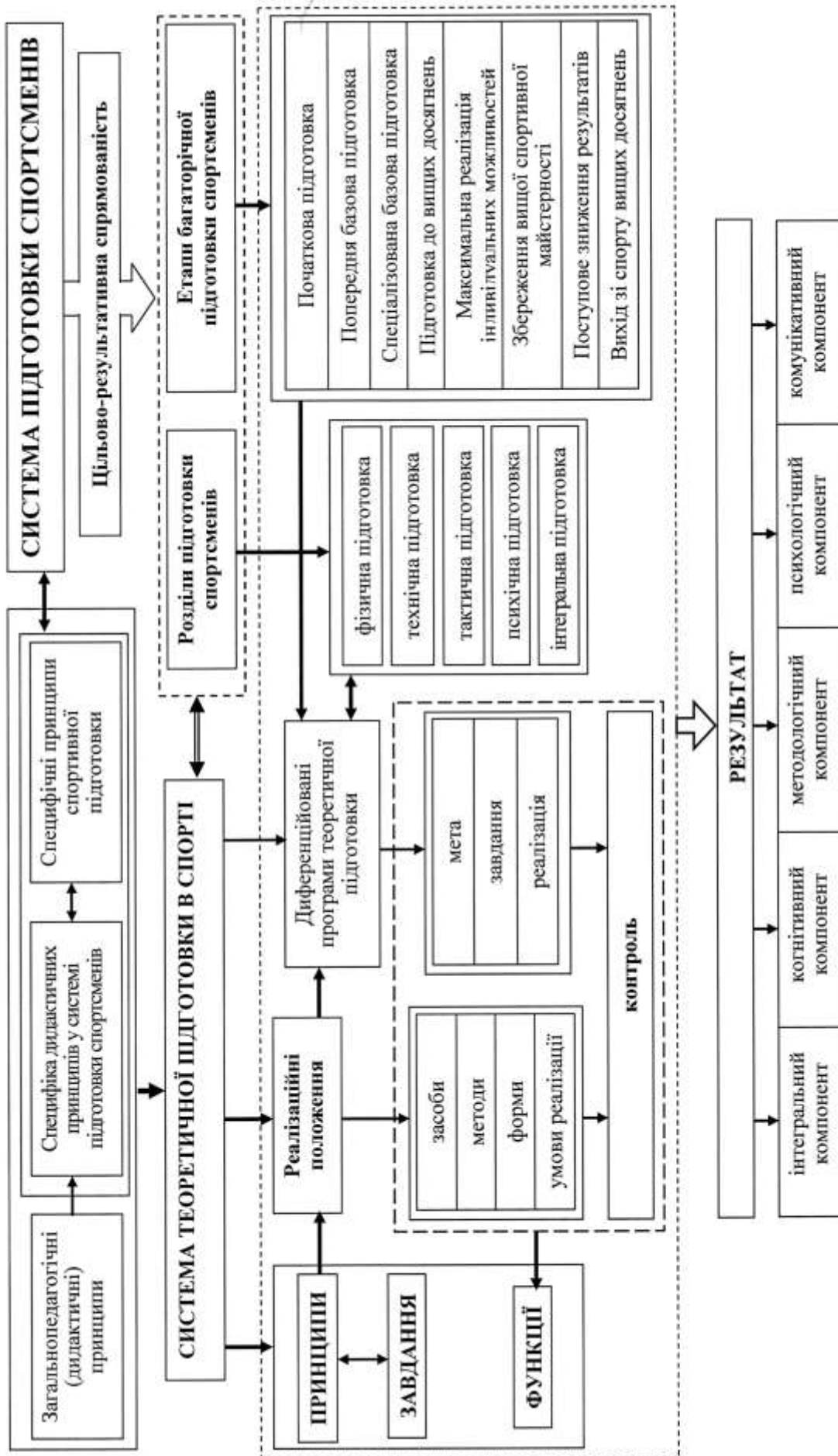

Рис. 4.1. Концепція теоретичної підготовки в спорті

Блок елементів системи теоретичної підготовки в спорті представлений її керівними положеннями (принципами), завданнями та функціями. Відповідно до них відбувається формування реалізаційних положень, які містять такі низинні елементи: методи, засоби, форми, умови реалізації теоретичної підготовки та її контроль. Разом із урахуванням змісту елементів другого блоку окремі розділи підготовки спортсменів (фізична, технічна, тактична, психологічна, інтегральна) та конкретизовані етапи багаторічної підготовки (ПП, ПБП, СБП, ПдВД, МРІМ, ЗіП) дозволяють розробляти та конструювати диференційовані програми теоретичної підготовки. За їх основу взято мету та завдання, безпосередню реалізацію та контроль.

Сукупність реалізаційних положень, врахування етапів та розділів підготовки, поданих у диференційованих програмах теоретичної підготовки, що створені на основі керівних положень та завдань, забезпечують реалізацію функцій теоретичної підготовки в спорті.

Кумулятивний ефект взаємодії на рівні реалізації дає змогу утворити завершальний рівень концепції теоретичної підготовки в спорті, що визначається її результатом. Рівень результату концепції теоретичної підготовки в спорті складається з окремих компонентів, які наявні при врахуванні елементів попередніх рівнів. Виокремлено інтегральний, когнітивний, методологічний, психологічний та комунікативний компоненти результату концепції теоретичної підготовки в спорті.

Отже, розглядати авторську концепції теоретичної підготовки доцільно з врахуванням таких структурно-ієрархічних рівнів: передумов, базису, реалізації, результату.

Рівень передумов концепції теоретичної підготовки містить у собі систему підготовки спортсменів, її цільово-результативну спрямованість та керівними положеннями педагогічного й навчально-тренувального процесів.

Система підготовки спортсменів становить собою сукупність основних засобів та методів забезпечення підготовленості спортсменів до досягнення, обґрунтовану спеціально організовану практику використання їх у взаємозв'язку з умовами, які сприяють зростанню спортивного результату. Цільово-результативна спрямованість спортивної підготовки потребує досягнення максимально можливого для окремо взятого індивіда рівня техніко-тактичної, фізичної, психологічної підготовленості, що зумовлено специфікою

виду спорту й вимогами досягнення максимально високих результатів у змагальній діяльності [229, 312, 411, 507].

Система підготовки спортсменів загалом та теоретична підготовка тісно пов'язані з загальнопедагогічними принципами [136, 542, 574], специфікою дидактичних принципів у системі підготовки спортсменів та специфічними принципами спортивної підготовки, які були враховані в концепції теоретичної підготовки в спорті. Ці групи принципів обґрунтовано в багатьох фундаментальних дослідженнях [229, 344, 409, 411].

Концепція теоретичної підготовки на рівні базису містить у собі основні явища та процеси (категорії), які визначають специфіку системи теоретичної підготовки в спорті та власне саму систему. При цьому цей рівень формувався відповідно до основних зазначених вище передумов. Беззаперечним є те, що система підготовки спортсменів повинна реалізовуватися в складній сукупності тренувальних впливів [162, 176, 241, 358]. Тому на рівні базису увагу зосереджено на основних елементах системи підготовки спортсменів, які визначають подальшу ієрархічну структуру концепції теоретичної підготовки спортсменів. Це розділи системи підготовки та етапи багаторічної підготовки.

Рівні базису та реалізації концепції теоретичної підготовки тісно взаємопов'язані. Останній підхід до розподілу багаторічної системи підготовки спортсменів, запропонований В. М. Платоновим [411], містить такі етапи: ПП, ПБП, СБП, ПдВД, МРІМ, ЗІП та вихід зі спорту вищих досягнень. Також багато науковців вважають, що система підготовки спортсменів містить такі розділи підготовки (окрім теоретичної): фізична, технічна, тактична, психічна, інтегральна. Структуру та зміст їх деталізовано розкрито в наукових дослідженнях [163, 315, 340, 359].

Окрім цього, рівень реалізації концепції теоретичної підготовки визначається наявністю блоку елементів системи теоретичної підготовки в спорті, який представлений її керівними положеннями (принципами), функціями та завданнями. Відповідно до них формуються реалізаційні положення теоретичної підготовки спортсменів як результату відповідного виду підготовки. Власне реалізаційні положення представлені такими низинними елементами, як: методи, засоби, форми, умови реалізації теоретичної підготовки та її контроль. Вони разом із урахуванням розділів підготовки спортсменів та етапами багаторічної підготовки дають змогу розробляти та

компонувати диференційовані програми теоретичної підготовки (мету, завдання, безпосередню реалізацію та контроль).

Принципи теоретичної підготовки – це керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу передачі та формування системи спеціальних знань спортсменів і визначають вимоги до змісту, організації і методів цього процесу. З урахуванням специфічної спрямованості цього розділу підготовки принципом теоретичної підготовки можна вважати вихідну вимогу до процесу передачі та формування знань, що впливає із закономірностей його ефективної організації [376, 377, 400]. Ми в межах авторської концепції конкретизували такі принципи: особистісної орієнтації змісту, критичності, інформатизації, економізації, полісенсорності, інтеграції, контрольованості, гуманізації.

Принцип особистісної орієнтації змісту визначає, що при формуванні та реалізації системи теоретичної підготовки в спорті потрібно враховувати особистісні мотиви суб'єктів діяльності (персоніфікованої частини системи підготовки спортсменів) їхні потреби, індивідуальні оптимальні шляхи сприймання інформації, рівень сформованості особистості, спортивної майстерності. Варто наголосити на необхідності такої організації навчально-тренувального процесу, при якій повинна зростати ефективність орієнтації на формування та розвиток особистості спортсмена незалежно від етапу багаторічної підготовки.

Тлумачення цього принципу вбачаємо в низці напрямів. Перший з них пов'язаний із цілісною науково-методологічною орієнтацією змісту педагогічної діяльності тренера та його взаємодії зі спортсменом, яка б дала можливість через систему взаємопов'язаних дефініцій, переконань і способів дій забезпечити процеси й утримати їх тенденції до самопізнання, самоорганізації та самореалізації особистості спортсмена з усвідомленням ним своєї індивідуальності.

У межах теоретичної підготовки варто розглядати не тільки взаємодію тренера та спортсмена. До теоретичної підготовки повинні активно долучатися організаційні структури з розвитку видів спорту (національні та міжнародні федерації, спортивні клуби та ДЮСШ тощо) та спорту загалом (Національний олімпійський комітет, вищі навчальні заклади відповідного профілю тощо).

Наступний напрям передбачає таке формування змісту та організації теоретичної підготовки при якому спортсмен усвідомлює

себе як особистість, з його безперешкодним відповідальним самовираженням через специфіку спортивної діяльності.

У межах цього принципу розуміємо таку реалізацію змісту теоретичної підготовки, де головною є особистість спортсмена, її самоцінність, тобто першочергове розкриття суб'єктного досвіду спортсмена та подальше узгодження із змістом знань, що потребують формування в процесі багаторічного спортивного удосконалення [33, 34, 203, 319, 517].

За основу дотримання цього принципу взято забезпечення раціонального саморегулювання в навчально-тренувальній діяльності, оскільки спортсмен є не лише суб'єктом навчально-тренувального процесу (засобом отримання результату), а й учасником суспільного життя.

Урахування цього принципу в теоретичній підготовці спортсменів дає змогу сприяти розвитку інтелектуального потенціалу суб'єктів педагогічного процесу в спорті. Можна стверджувати, що це сприятиме формуванню різноманітних стилів мислення (алгоритмічного, наочно-образного, рефлексивного, теоретичного), поліпшить уміння приймати раціональні або варіативні рішення в складних ситуаціях, уміння обробляти інформацію в умовах змагальної діяльності [328, 334, 432, 447].

Особистісний компонент є системоутворювальним чинником при індивідуалізації різних сторін підготовки спортсменів у видах спорту [50, 235, 281, 434]. При цьому відсутня аргументація та обґрунтування принципу, який би забезпечував відповідні процеси в теоретичній підготовці.

Реалізація принципу особистісної орієнтації змісту теоретичної підготовки має низку таких вимог:

- забезпечення розвитку й саморозвитку особистості спортсмена як суб'єкта пізнання та діяльності, що ґрунтується на виявленні його індивідуальних особливостей;
- визначення та програмування змісту і структури теоретичної підготовки з дотриманням можливості варіативного представлення засобів та з розкриттям інформаційного матеріалу, який визначається специфікою етапу багаторічної підготовки;
- урахування комплексу критеріїв, що містить рівень досягнутих знань, умінь і навичок та об'єктивно сформований наявний рівень інтелекту спортсмена (властивості, якості, прояв);

- залучення сукупності знань, умінь, індивідуальних здібностей, які отримують у процесі спортивного тренування як невід'ємного засобу розвитку духовних й інтелектуальних сторін особистості спортсмена, що належать до системоутворювальних завдань теоретичної підготовки;
- формування індивідуалізованого сприйняття світу спортсменом із можливістю його творчого перетворення, якісної інтерпретації при оцінюванні фактів, явищ, подій спортивної та побутової діяльності на підставі особистісних цінностей і широкого використання суб'єктивного досвіду.

За допомогою врахування цього принципу передбачається формування таких умінь: пошук шляхів вирішення проблеми, що виникає в спортивній діяльності; конструювання власної роботи (поведінки) в межах спортивної діяльності, в тому числі застосування знань, умінь та навичок у нестандартних ситуаціях; самостійний аналіз змагальної діяльності та компонентів системи підготовки спортсменів на фаховому рівні; самовизначення в суперечливих ситуаціях спортивної діяльності та взаємодія з іншими її учасниками.

Принцип критичності передбачає, що в межах теоретичної підготовки в спорті потребує формування така система знань, яку ретельно проаналізували й обґрунтували фахівці зі спорту з урахуванням специфіки змагальної діяльності, етапу багаторічної підготовки та спортивної майстерності спортсменів, шляхів передачі інформації, суспільного устрою тощо.

У спортивній діяльності часто трапляються випадки, коли узагальнений процес теоретичної підготовки спортсменів будується винятково на суб'єктивному ставленні до нього тренера. Це суперечить фундаментальним основам побудови багаторічної підготовки спортсменів [229, 345, 411, 508] та психолого-педагогічним аспектам цієї діяльності [87, 136, 450, 507]. Так, власний практичний досвід тренера може бути опорою для його діяльності лише у висококваліфікованих тренерів. Це керівне положення вказує, що формування системи знань спортсменів, незалежно від виду спорту, повинно відбуватися з залученням групи спеціалістів, роботу яких повинні координувати організаційні структури в конкретному виді спорту.

У процесі побудови системи знань для спортсменів повинна реалізовуватися здатність до об'єктивного оцінювання чинників, явищ та аналізування результатів притаманних спортивній діяльності. Цей процес має ґрунтуватися на науковій перевірці

змісту, що пропонується для залучення до системи знань спортсменів з обов'язковим об'єктивним оцінюванням позитивних й негативних сторін.

Цілісна система знань передбачає ухвалення ретельно обміркованих та незалежних рішень стосовно введення до теоретичної підготовки окремих розділів та блоків інформації з огляду на основні завдання системи підготовки спортсменів.

Взаємозалежними процедурними положеннями принципу критичності в теоретичній підготовці варто вважати такі:

1) усвідомлення необхідності залучення інформації до системи знань спортсменів, доведення цієї потреби з прийняттям відповідних та несуперечливих аргументів стосовно запропонованої інформації;

2) обґрунтування запропонованої сукупності дефініцій, змісту, шляхів реалізації (упровадження);

3) власне впровадження;

4) оцінювання ефективності за допомогою співвідношення інформації з певною системою цінностей, урахування обмеження з її використання та застосування на різних етапах багаторічної підготовки;

5) корекція з вибором альтернативи стосовно змісту, шляхів реалізації (впровадження) тощо або відмова від залучення інформації до системи знань спортсменів.

Вагомими характеристиками цього принципу вважаємо показники структурної важливості та надійності. Йдеться про відповідність структури та змісту теоретичної підготовки та можливості вирішення за її допомогою основних завдань (їх частин) системи підготовки спортсменів, що містяться та підпорядковані основній меті – досягненню максимального індивідуально-можливого результату з одночасним формування особистості спортсмена. Надійність передбачає таку властивість теоретичної підготовки як зберігання в часі та у встановлених межах значення всіх параметрів, необхідних для виконання її функцій у заданих та заздалегідь визначених умовах застосування в системі багаторічного удосконалення спортсменів.

Для якісної реалізації принципу критичності визначено такі вимоги:

– використання комплексного підходу до обґрунтування та визначення структури і змісту теоретичної підготовки з урахуванням системоутворювальних чинників спортивної діяльності;

- встановлення об'єктивних взаємозв'язків між структурою та змістом теоретичної підготовки та сторонами життєдіяльності спортсмена, пов'язаними зі спортивною діяльністю та побутом;
- залучення передового досвіду до тлумачення спрямованості системи підготовки спортсменів та узагальненого розуміння місця суб'єктів та їх функцій в спортивній діяльності;
- урахування еволюції наукових поглядів на окремих елементах системи підготовки спортсменів, їх оперативне залучення до структури та змісту теоретичної підготовки, корекція з урахуванням доцільності та ефективності змагальної діяльності.

Принцип інформатизації в широкому розумінні ставить за мету якісну перебудову системи передачі знань у процесі багаторічного спортивного удосконалення в напрямі використання основних здобутків науково-технічного прогресу, підготовки особистості спортсмена до існування в світовому інформаційному просторі. У вузькому тлумаченні – це використання сучасних технологічних рішень для забезпечення якісного формування системи спеціальних знань в спортивній діяльності.

Цей принцип передбачає досягнення таких умов функціонування теоретичної підготовки в спорті, де формування знань, умінь та навиків потенційно забезпечується можливістю кожному суб'єкту спортивної діяльності (спортсмену) до вільного доступу та взаємодії з «відкритою інформацією» за допомогою спеціально створених засобів, адекватних сучасному рівневі науково-технічного та економічного розвитку країни, рівневі організації діяльності в конкретному виді спорту.

Узагальнення думок науковців, їх структурно-змістове доповнення дає змогу стверджувати, що переваги врахування принципу інформатизації теоретичної підготовки при правильному підході до розроблення, впровадження, спрямованого використання інформаційно-комунікативних технологій варто вбачати в таких ознаках [11, 91, 186, 247, 365]:

- рекламна передбачає популяризацію специфічної інформації з розділу знань (блоку, виду спорту, їх групи тощо) та збільшення кількості учасників навчально-тренувального процесу в частині теоретичної підготовки;
- організаційна ґрунтується на оптимізації використання лімітованих для кожного етапу багаторічної підготовки тренувальних обсягів,

що в умовах завантаженості тренерів дозволить збільшити обсяги роботи;

- продуктивна передбачає підвищення якості отриманої інформації, адже суб'єкт освітнього процесу матиме можливість обирати джерела інформації (тренер, спеціалізовані сайти, форуми тощо) та при потребі порівнювати їх когнітивний рівень;

- інформаційна передбачає отримання спортсменом інформації певного типу, значної кількості ґрунтовних знань із розділу (блоку) теоретичної підготовки;

- орієнтаційна передбачає формування інформаційного наповнення віртуального засобу теоретичної підготовки зі спрямованістю на вирішення цілей і завдань цілісної системи підготовки спортсменів (навчально-тренувального процесу й змагальної діяльності) та усунення характерних недоліків, які трапляються в спортивній діяльності на окремих етапах становлення спортивної майстерності;

- прогностична полягає в прогнозуванні соціального запиту щодо формування, систематизації, актуалізації та необхідності інформації з різних розділів теоретичної підготовки.

Урахування принципу інформатизації дає змогу вирішити проблеми накопичення та концентрації різної за спрямованістю інформації, одержаної в результаті проведення досліджень в окремих видах спорту чи галузі загалом. Це ґрунтується на властивості засобів теоретичної підготовки до нагромадження, коригування та створення так званих «банків інформації».

Зазначене вище засвідчує, що принцип інформатизації має потенціал конструктивного впливу на реформування та удосконалення системи теоретичної підготовки в спорті. Для якісної його реалізації визначено такі вимоги:

- використання в теоретичній підготовці широкого спектра засобів медіатехнологій (інформаційної мережі Інтернет, соціальних комунікацій, візуалізації та відеопродукції, веб-технології тощо);

- створення спеціальних засобів теоретичної підготовки з високим рівнем надійності і стійкої працездатності, гетерогенності (робота на різних поширених комп'ютерних та інших схожих на них засобах), можливості тестових перевірок, доступності, надійності і повноти інсталяції та деінсталяції;

- розгляд змісту теоретичної підготовки повинен будуватися з опорою на взаємозв'язок і взаємодію поняттєвих, образних і функціональних компонентів мисленнєвої діяльності спортсмена;

– відображення системи спеціальних знань в теоретичній підготовці як ієрархічної структури із урахуванням логічних взаємозв'язків, можливості контрольованих тренувальних дій, поетапного підвищення рівня знань суб'єктів навчально-тренувального процесу та засвоєння інформації достатньої для здійснення професійної діяльності.

Принцип економізації полягає в зменшенні витрат учасниками процесу теоретичної підготовки, технологічній оптимізації з використанням якісно нових підходів до його організації, створення й корекції наявних засобів і методів та у використанні загальних тенденцій до зменшення використання ресурсів та/або збільшенні їх ефективності.

Це можна розглядати як визначення раціонального використання та об'єктивного розподілу послідовних кроків, потрібних для досягнення визначених завдань теоретичної підготовки різного контингенту спортсменів. Суспільство зацікавлене в скороченні витрат на спортивний результат (видовище) [61, 323].

Вимога досягнення результатів теоретичної підготовки з урахуванням принципу економізації може відбуватися в двох стратегічних напрямках та їх поєднанні. Перший передбачає досягнення ефекту з залученням найменших витрат, другий – найвищого результату за умов конкретного обсягу затрат.

Тренер при підготовці до тренувального заняття проводить низку операцій для збільшення його ефективності з плануванням та організацією окремих частин, добір засобів та методів тощо. При цьому під час теоретичної підготовки часто спостерігається нехтування цього через суб'єктивне ставлення чи перевантаженість іншими видами діяльності тренера, що надалі опосередковано може призвести до негативного впливу на результативність змагальної діяльності спортсмена.

Як показує практика, реалізація теоретичної підготовки спортсменів проводиться за залишком часу. Тобто якщо в тренувальному занятті залишається вільний від реалізації інших розділів підготовки час, є суб'єктивне бажання тренера, можливості до якісної підготовки інформаційного матеріалу, тоді вивчають теорію. Водночас це є неприйнятним.

У процесі теоретичної підготовки необхідно досягати не тільки ефективної взаємодії в межах персоніфікованої частини системи підготовки спортсменів (тренер–спортсмен) та матеріальних ресурсів, а й значної економії зусиль на його реалізацію, найбільш продуктивну адаптацію роботи.

Ефективна реалізація принципу економізації передбачає такі вимоги:

- визначення перспективної стратегії теоретичної підготовки в межах певного виду спорту чи групи видів спорту, об'єднаних за спільними ознаками змагальної діяльності;

- використання та залучення інноваційних технологій, які б дозволили інтенсифікувати безпосередній процес передачі та формування системи спеціальних знань у спортсменів;

- упровадження ефективних форм організації та управління, прискорення структурних змін, найбільш прогресивних форм організації діяльності, пов'язаної з формуванням системи спеціальних знань спортсменів;

- орієнтація на індивідуальні можливості контингенту, на який спрямовано тренувальні впливи, пов'язані з вибором оптимальних шляхів передачі інформації, доступністю та адаптованістю змісту тренувальних занять, їх частин та інших видів реалізації теоретичної підготовки;

- створення чіткої організаційної структури теоретичної підготовки, що передбачає розроблення положень про відповідні організаційні підрозділи при спортивних інститутах (федерація, асоціація, клуб тощо), визначення прав та обов'язків керівників, посадові інструкції виконавців, установа різних видів відповідальності підрозділів за невиконання їхніх обов'язків, чітке прийняття та передача розпоряджень, проведення інших організаційних заходів.

- розподілення відповідальності за змістове наповнення та реалізацію теоретичної підготовки між учасниками спортивної діяльності.

Принцип полісенсорності полягає в урахуванні та залученні до процесу теоретичної підготовки різних шляхів сприйняття (або їх комплексу) спортсменів. Це вказує на вимогу забезпечення наочності для теоретичної підготовки, що реалізується на якісно новому, більш високому рівні з залученням зорового (візуальний), слухового (аудіальний), пропріорецептивного (тактильний канал отримання інформації) сприйняття спортсменом інформаційного матеріалу чи їх комбінуванні.

Науковці неодноразово зазначають, що значною мірою при передачі системи спеціальних знань суб'єкти спортивної діяльності можуть залучати засоби з використанням макетів або моделей, особисте спостереження спортсменів за процесами та явищами навчально-тренувального процесу і змагальної діяльності [125, 147, 411, 565]. Водночас засоби передачі інформації на сучасному етапі

розвитку суспільства значно розширилися завдяки науково-технічному процесу та його інтеграції в різні сфери діяльності людини.

При реалізації цього принципу варто врахувати специфічність подання інформації. За формою її поділяють на текстову (символи для позначення мовних лексем), числову (цифри, знаки, формули дії), графічну (зображення, предмети, графіки), звукову (усна, аудіозапис) [236, 249, 284].

Водночас поширювати інформацію в межах теоретичної підготовки можна будь-яким способом. Традиційними напрямками поширення інформації є опублікування спеціальної інформації в пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації [7, 316, 491, 493]. Найбільшого поширення та застосування за останній період набула популяризація інформації через мережу Інтернет та з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку. Різноманіття мультимедійного контенту містить можливість поєднання «усього в одному», що має значні переваги для створення друкованих, електронних або веб-документів, вставляння в них інформаційних графіків, текстів, відео, аудіо, анімації, а також додавання інтерактивності.

Використання мультимедійних елементів значно поширене в традиційній педагогіці, що власне й забезпечує полісенсорність із залученням практично всіх каналів сприйняття інформації людиною [30, 145, 204, 290].

Ефективними напрямками поширення інформації можна вважати передачу її через повідомлення в публічних виступах та цитуванні в електронних мережах, вивішування (демонстрація) в громадських та загальнодоступних для спортсменів місцях плакатів, гасел, інших засобів зберігання чи накопичення інформації. Інші методи поширення інформації також можуть бути використані в системі теоретичної підготовки (завдяки листівкам, опису в характеристиках, заявах, листах тощо).

Пріоритетність тих чи інших шляхів поширення інформації визначається матеріально-технічними можливостями суб'єктів формування спеціальної інформації з теоретичної підготовки, рівнем соціальної та інтелектуальної зрілості спортсменів, специфікою етапу багаторічної спортивної підготовки на якому вони перебувають тощо.

Для принципу полісенсорності визначено такі вимоги:

– вироблення потужних підсилювальних впливів при використанні двох та більше аналізаторів у процесі формування системи спеціальних

знань спортсменів, що робить відчутними навіть дуже слабкі інформаційні сигнали;

- запобігання адаптації спортсмена до того чи іншого джерела передачі інформації та зменшення реакції на нього;

- використання можливостей реалізації в теоретичній підготовці сучасних засобів відображення інформації (комп'ютерів, мультимедійних проекторів, засобів віртуальної реальності та можливостей сучасного програмного забезпечення);

- забезпечення збільшення компенсаторної чутливості;

- розроблення варіативних засобів теоретичної підготовки, що спираються при використанні стандартизованого змісту на різні системи аналізаторів спортсмена.

Принцип інтеграції ґрунтується на об'єднанні в процесі теоретичної підготовки раніше умовно розрізнених частин та елементів системи спеціальних знань на основі їх взаємозалежності та взаємодоповнюваності й першочерговій спрямованості на вирішення завдань системи підготовки спортсменів.

Реалізація цього принципу полягає в поетапному введенні елементів системи спеціальних знань в теоретичну підготовку спортсменів, які вдосконалюють свою спортивну майстерність та, відповідно, переходять від одного до іншого етапу багаторічного спортивного удосконалення з обов'язковим визначенням пріоритетних (домінантних) елементів системи знань на кожному етапі.

Принцип інтеграції теоретичної підготовки зумовлює взаємозалежність окремих елементів системи знань, її підсистем (розділів, блоків, тем), у процесі досягнення єдиних цілей передбачає якісні перетворення у кожному елементі, що належить до системи підготовки спортсменів.

З одного боку, науковці визначають існування умовно незалежних та водночас тісно взаємопов'язаних розділів системи підготовки спортсменів (фізичної, технічної, тактичної, психічної, теоретичної та інтегральної), які спрямовані на досягнення найвищого результату [229, 312, 409, 507]. З другого, значна частина науковців у своїх дослідженнях приділяє увагу лише одному з зазначених розділів підготовки, що призводить до виникнення певних суперечностей стосовно реалізаційних можливостей отриманих даних [18, 50, 529, 555].

Урахування визначеного принципу дає змогу ввести в систему теоретичної підготовки новітні дані, отримані науковцями, що ґрунтовно вивчають окремі розділи підготовки спортсменів і

підвищити ефективність взаємодії теоретичного обґрунтування та практичної діяльності в певних видах спорту, їх групах та спорті загалом. Визначено два основних напрями принципу інтеграції – інтеграція змісту (когнітивний аспект) та інтеграція форм і методів навчання (технологічний аспект) [219, 264].

Принцип інтеграції досягається узгодженістю мети, змісту, форм і методів теоретичної підготовки в межах диференційованих програм за допомогою введення узгоджених стандартів очікуваних результатів і процесу передачі знань, зафіксованих у програмах і планах багаторічної системи підготовки спортсменів.

Переваги полягають в об'єднанні завдань, побудові чіткого і здійснимого плану програми, організації здібності з реагування на зміни в зовнішньому середовищі за допомогою планування, контролю, координації, аналізу альтернатив та ініціації змін у всіх пов'язаних між собою компонентах.

Із урахуванням змісту принципу інтеграції теоретичної підготовки, ми визначили низку таких його об'єктивних характеристик:

- сегментація дає змогу якісно підвищити розгляд змісту теоретичної підготовки в різних структурних утвореннях навчально-тренувального процесу за рахунок поділу на декілька незалежних сегментів для збільшення загальної швидкості передачі, засвоєння та обміну інформацією;
- пріоритетність стосується переваги за часом розгляду того чи іншого розділу, блоку чи окремої теми теоретичної підготовки відповідно до етапу багаторічної спортивної підготовки, рівня спортивної майстерності тощо;
- компетентність визначається достатнім рівнем знань у тій або іншій галузі для того, щоб бути наявною в системі спеціальних знань спортсменів;
- інтерактивність полягає в наявності в процесі навчально-тренувальної діяльності та власне теоретичної підготовки взаємодії суб'єктів із засобами формування системи спеціальних знань.

Для принципу інтеграції ми запропонували такі вимоги:

– упровадження новітніх знань у безпосередній процес теоретичної підготовки спортсменів із урахуванням еволюції вимог до рівня підготовленості спортсменів та специфіки змагальної діяльності у виді спорту;

– використання сукупності засобів, що відповідають основним вимогам до структури та змісту теоретичної підготовки (сегментація,

пріоритетність, компетентність, інтерактивність) та враховують спрямованість етапу багаторічної спортивної підготовки;

– забезпечення комплексного інтегрованого впливу на систему знань спортсменів з дотриманням основної спрямованості на досягнення результату та формування особистості за допомогою проведення міжгалузевих та внутрішньогалузевих семінарів, конгресів, відкритих занять, індивідуальних бесід тощо.

Принцип контрольованості ґрунтується на виконанні послідовних дій, які полягають у визначенні структурних взаємозв'язків між змінними системи теоретичної підготовки або її елементами на різних етапах багаторічної системи підготовки спортсменів, перманентного встановлення об'єктивного рівня підготовленості спортсменів із можливістю подальшого врахування результатів в управлінні процесом формування спеціальної системи знань.

Цей принцип забезпечує постійну аферентацію процесу теоретичної підготовки, що певною мірою дає змогу узгодити виконувані дії з початковими намірами стосовно перспективної сформованості системи знань спортсменів та проводити своєчасну корекцію усього процесу.

Згідно з проаналізованими навчальними програмами для ДЮСШ з видів спорту, автори наголошують на необхідності контролювання теоретичної підготовки спортсменів у тому чи іншому виді спорту [372, 373, 384, 391]. Проте в жодній з них не вказано об'єктивних методів та засобів, критеріїв контролю та перспектив урахування його результатів [81, 94, 107, 126]. Таким чином, виявлене протиріччя дозволило нам виокремити в теоретичній підготовці принцип контрольованості, спрямований на упорядкування цієї ланки (елементу) в реалізації цього розділу системи підготовки спортсменів.

Значна кількість науковців вказують, що контроль можна інтерпретувати на двох рівнях реалізації, в ширшому розумінні – як елемент системи управління з введенням частини комунікації та у вузькому – як один із етапів процесу управління (одна з його функцій) [260, 272, 409, 445].

Обґрунтування цього принципу забезпечено такими потребами:

- уникнення невизначеності пов'язане з тим, що навіть ретельне планування системи підготовки загалом та теоретичної підготовки зокрема, не може врахувати усіх можливих умов та труднощів з її реалізації;

- запобігання зриву адаптації, що може утворитися внаслідок низки незначних помилок й неточностей в теоретичній підготовці, адже будь-яка організація функціонування об'єкта не запобігає їх виникненню;

- виявлення не лише деструктивних, а й конструктивних явищ у процесі формування системи спеціальних знань, що пов'язано з можливостями контролю до визначення ефективних рішень, означенні перспективних напрямів діяльності.

Дотримання принципу контрольованості потрібно тому, що, на перший погляд, на повністю керовану систему передачі знань діють «стихійні» чинники, які спричиняють до виникнення потреби в різнобічній поінформованості для еквівалентного реагування на нову ситуацію. Важливим аспектом урахування принципу контрольованості, який ми запропонували, є здійснення основних заходів для досягнення узгодженості та синхронізації зусиль виконавців у межах суб'єктно-об'єктних відносин персоніфікованої частини системи підготовки спортсменів, виявлення розбіжностей і протиріч у їхній діяльності. Передбачається сприяння збереження вектора на виконання основних правил регламентування спортивної діяльності та досягнення її основоположної мети, правильне витрачання ресурсів, дотримання фінансової й виконавської дисципліни.

Для забезпечення якісної реалізації принципу контрольованості обов'язковою в заходах, які підбираються, є наявність мети, характеру управлінської необхідності, можливості для трансформування ресурсів, запобігання виникненню значних відхилень від визначених цілей, коригування відхилень, які виникають в процесі управління, для забезпечення досягнення цілей теоретичної підготовки. При цьому більшість запропонованих положень зумовлені спортивною майстерністю, етапом багаторічної підготовки, на якому перебуває спортсмен, специфікою змагальної та тренувальної діяльності, його особистісними властивостями тощо.

До принципу контрольованості сформовано такі вимоги:

- реалізація обов'язкових заходів контролю на усіх етапах багаторічної підготовки спортсменів і рівнях майстерності з урахуванням спрямованості та специфіки навчально-тренувальної і змагальної діяльності;

- урізноманітнення видів і форм контролю зі збереженням єдності вимог до структури та змісту системи знань спортсменів;

- систематичність перевірки й оцінювання результатів теоретичної підготовки, яка б враховувала природні процеси адаптації спортсменів

до тренувальних навантажень та об'єктивно відображала рівень їхньої підготовленості;

– пріоритетність оцінювання рівня теоретичної підготовленості за основними розділами («Система підготовки спортсменів», «Забезпечення системи підготовки спортсменів») та обов'язковість визначення підготовленості за іншими розділами теоретичної підготовки («Безпека, правила безпеки», «Гуманітарні та соціалізувальні знання»);

– комплексність підходів і вимогливість при плануванні та організації контролю в системі теоретичної підготовки, розробленні засобів та методів його проведення тощо з залученням багатьох спеціалістів із галузі спорту.

Принцип гуманізму полягає у формуванні ставлення до особистості спортсмена як вищої цінності в процесі теоретичної підготовки, життя якої орієнтується на цінності свободи, справедливості, рівності; злитті суспільних і особистих інтересів, створенні умов для вільного розвитку кожної людини, створенні умов для формування кращих особистих якостей і здібностей спортсмена.

Першоджерелом для залучення цього принципу до концепції теоретичної підготовки вважаємо ідеї П'єра де Кубертена у філософії олімпізму. Олімпізм, що визначається як філософія життя, звеличує та об'єднує в гармонійне ціле якості тіла, волі та розуму, передбачає поєднання спорту з культурою та освітою [314, 331, 333, 350].

Гуманізація навчально-тренувального процесу через реалізацію відповідного принципу в теоретичній підготовці спортсменів є однією з головних умов гармонійного розвитку особистості. Принцип гуманізму теоретичної підготовки зумовлений як новим баченням цього процесу, так і певними аспектами розвитку сучасного суспільства загалом. Його завданням є формувати в спортсменів цілісне сприйняття світу, духовність, культуру особистості. Також цей принцип передбачає розгляд національної історії, народних традицій, культури українського народу та їх сприйняття й усвідомлення через призму спортивної діяльності [111].

Варто зазначити, що принцип гуманізму полягає у складному інтегративному утворенні, основним завданням якого є створення усіх умов для розкриття здібностей особистості спортсмена, задоволення його потреб в інтелектуальному, духовному, моральному й власне фізичному розвитку [134, 463].

Зміст та структура теоретичної підготовки мають будуватися таким чином, щоб навчати спортсмена умінню жити, готувати його

до кращого життя в колективі, створювати можливості самореалізації, виявляти активність для виконання професійної діяльності для себе і для навколишніх, а не очікувати, доки нададуть преференції, які належать йому за результатами активної діяльності як спортсмена [111, 134, 332, 336].

Для принципу гуманізму визначено такі характерні ознаки: демократизація (усунення переважаючого авторитарного стилю керівництва), патріотичність (єдність розгляду загальнолюдського і національного), культуровідповідність (органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними традиціями, з народним мистецтвом, ідентифікація себе в умовах спортивної діяльності), прогресування (надання можливостей для підвищення соціального статусу спортсмена через специфічну для нього діяльність або опосередковано (дотична діяльність), у тому числі шляхом вдосконалення його кваліфікаційного рівня та професійних характеристик).

Для якісної реалізації принципу гуманізму є такі вимоги:

- акцентуація в процесі теоретичної підготовки на вихованні особистості спортсмена, виявлення чуйності та уважності до його слабких сторін, тактовне виправлення помилок, стимулювання сильних та слабких сторін особистості спортсмена;
- збудження зацікавленості та формування інтересу до загальнонаукових і професійних знань, розширення загального кругозору і розвитку творчих здібностей, використання знань, навичок і вмінь у безпосередній професійній діяльності;
- врахування та відстеження розвитку кожного спортсмена як особистості, особливо на більш пізніх етапах багаторічної спортивної підготовки, формування персональної відповідальності спортсмена за власні та командні успіхи й невдачі;
- стимулювання засобами теоретичної підготовки самопізнання, формування життєвих настанов, позитивного ставлення спортсмена до своєї професійної діяльності.

Узагальнення наукових даних та їх інтерпретація дає змогу виокремити *завдання теоретичної підготовки* як заздалегідь визначений, запланований обсяг досягнень, кінцеве суспільне доручення, що повинно бути здійснене при формуванні спеціальних знань та інформаційних зв'язків між учасниками педагогічного процесу в спорті.

Узагальнення наявної наукової інформації та інтерпретація вимог спорту як соціальної практики дали змогу нам визначити основні завдання для концепції теоретичної підготовки в спорті, що також мають своє безпосереднє відображення і в системі підготовки спортсменів [81, 94, 490, 492], а саме:

- формування спеціальних знань, що взято за основу подальшого утворення умінь і навичок, потрібних для досягнення високих спортивних результатів в обраному виді спорту;
- набуття комплексу знань та створення передумов для набуття практичного досвіду, що потрібні для успішної тренувальної та змагальної діяльності;
- забезпечення гармонійного і всебічного виховання та фізичного розвитку особистості;
- створення реалізаційної компетентності спортсменів стосовно складових успішної побудови навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності;
- сприяння свідомому ставленню до системи спеціальних завдань у межах реалізації різних розділів підготовки спортсменів у їх вибіркового чи комплексного вивченні в багаторічному тренувальному процесі;
- забезпечення повноцінного усвідомлення механізмів самореалізації та набуття навичок здорового способу життя;
- сприяння вихованню вольових та моральних якостей особистості спортсмена;
- патріотична ідентифікація громадянина України на основі спектра знань про видатні здобутки та діяльність провідних спортсменів і діячів спорту України;
- оволодіння засадами педагогічних знань, умінь і навичок у суддівстві змагань та надання допомоги тренерові в повсякденному тренувальному процесі;
- усвідомлення соціальної ролі спортивного результату та вимог до його формування в процесі багаторічного спортивного удосконалення.

Концепція теоретичної підготовки в спорті полягає у визначенні та обґрунтуванні основних функцій, які виконуватимуться при її реалізації. *Функції теоретичної підготовки* ґрунтуються на визначенні ролі теоретичної підготовки в рамках системи багаторічного спортивного удосконалення спортсменів, яка реалізовується через

безпосередню діяльність суб'єкта навчально-тренувальної діяльності та його взаємодії з іншими учасниками цього процесу.

Аналіз особливостей системи підготовки спортсменів, її спрямованість на вирішення основних завдань, які зазначені вище, та інтерпретація з урахуванням потреб теоретичної підготовки, дали змогу нам виокремити такі функції: когнітивна, соціалізувальна, виховна, комунікативна, мотиваційна, гедоністична, аксіологічна, гностична, діагностично-коригувальна, інформативна, холістична, самореалізування, проектувально-конструктивна.

Когнітивна функція передбачає формування здатності до розумового сприйняття і перероблення зовнішньої інформації, виявляється в активізації пізнавальних процесів спортсменів при виконанні завдань навчально-тренувальної діяльності. У процесі теоретичної підготовки людина сприймає і переробляє інформацію, сприймає зовнішні подразники (різного походження) й реалізує рішення, усвідомлено аналізує та обґрунтовує різні варіанти дій, використовує засвоєні знання, навички і вміння, прогнозує можливі ситуації, вдосконалює способи діяльності. Загальновідомим є те, що спортивний досвід спортсменів є одним з ефективних чинників забезпечення результативності змагальної діяльності [229, 312, 346, 411, 507]. При цьому досвід може визначатися для конкретного спортсмена, якщо ми беремо до уваги етапи максимальної реалізації індивідуальних можливостей та подальші. Також досвід можна розглядати через сукупність типових ситуацій, характерних для змагальної діяльності в тому чи іншому виді спорту. У цьому разі когнітивна функція дає змогу сформуванню знання та надалі на їх основі уміння та навички в кваліфікованих спортсменів, які, можливо, й не перебували у визначених ситуаціях змагальної діяльності. Зазначене вище також має можливості до реалізації стосовно побутової діяльності, які спортсмени проводять поза межами навчально-тренувальної та змагальної діяльності.

Соціалізувальна функція пов'язується з тим, що теоретична підготовка є потужним засобом соціальної та культурної інтеграції осіб, яка реалізується через безпосередню їх участь в навчально-тренувальному процесі та змаганнях. У ситуаціях, які виникають в спортивній підготовці, спортсменам необхідно постійно виконувати роль спортсмена, інструктора, помічника тренера з організаційних, методичних та інших питань. Це дозволяє якісно формувати соціальний статус спортсменів та поліпшувати його з переходом від

ранніх до більш пізніх етапів багаторічного спортивного удосконалення.

Ця функція визначається процесом засвоєння спортсменом певної системи знань, норм і цінностей, які дають змогу йому функціонувати як повноправній ланці суспільства, реалізується як конкретний цілеспрямований вплив у межах теоретичної підготовки або/та пов'язана зі стихійними, спонтанними процесами, що впливають на її формування.

У концепції теоретичної підготовки соціалізувальна функція також розглядається в напрямі професійної орієнтації. Цей аспект у системі підготовки спортсменів зумовлює професійну спрямованість майже на всіх етапах багаторічної підготовки і передбачає набуття таких властивостей та умінь, які сприяють адаптації до різних видів діяльності в спорті (тренер, суддя зі спорту, агент, функціонер тощо).

Виховна функція реалізується в тому, що знання, які набуваються в процесі теоретичної підготовки, впливають на свідомість і поведінку людей та ставлять за мету формування сукупності суспільних цінностей. Це також слід вбачати в переданні новому поколінню досвіду попередніх поколінь, підтриманні існуючого суспільного устрою. За допомогою планомірної діяльності суб'єктів навчально-тренувального процесу та їх взаємодії з іншими учасниками, у межах теоретичної підготовки формується діапазон чинних соціальних рис, світогляд, визнаються суспільні норми поведінки, ціннісні орієнтації, відбувається підготовка до виконання ними своїх соціальних обов'язків. Також на основі цієї функції формуються вміння, пов'язані з відповідальною й зосередженою працею над досягненням індивідуально-можливого спортивного результату та із застосуванням прийомів самоконтролю, адаптації спортсменів до систематичності в їхній професійній діяльності, наполегливості в подоланні труднощів, сприяння активності й самоактивності. На більш пізніх етапах системи багаторічного удосконалення теоретична підготовка та її виховна функція може бути пов'язана з конкретизацією та/або переоцінкою знань і цінностей, подальшим професійним самовизначенням.

Комунікативна функція полягає в реалізації можливостей поліпшення спілкування між учасниками навчально-тренувального процесу, що є основою міжособистісних відносин, способом організації спільної діяльності та методом пізнання людини людиною та/або своєї професійної діяльності. Її реалізація стає можливою у

зв'язку з використанням специфічних засобів та методів теоретичної підготовки, раціональною організацією з дотриманням основних принципів. При цьому комунікативна функція може реалізовуватися в декількох напрямках: спортсмен – тренер, спортсмен – спортсмен, спортсмен – глядачі (спортивні функціонери, спонсори тощо).

На сьогодні основними вимогами успішної професійної діяльності спортсмена варто вважати можливості до встановлення ефективних стосунків з іншими спортсменами, адміністрацією спортивного клубу (федерації), спонсорами, засобами масової інформації тощо; розширення і зміцнення контактів із різними суб'єктами в межах спортивної діяльності. Реалізація комунікативної функції в межах концепції теоретичної підготовки передбачає формування таких особистісних рис спортсменів, що дадуть можливість встановлювати ділові й емоційні контакти, які забезпечують виконання всіх інших функцій і компонентів його діяльності. При цьому для реалізації комунікативної функції використовуємо як вербальні, так і невербальні засоби комунікації, що надзвичайно широко спостерігається в умовах змагальної та тренувальної діяльності спортсменів.

Мотиваційна функція визначається такою організацією теоретичної підготовки спортсменів, при якій відбувається стимуляція поліпшення індивідуальних (командних) результатів, розвиток відповідальності за виконання своїх функціональних обов'язків, створення атмосфери здорової конкуренції, формування поглиблених мотивів (потреб) навчально-тренувальної діяльності, що в підсумку поступової цілеспрямованої діяльності сприятиме формуванню інтересів як до самовдосконалення, так і до майбутньої професійної діяльності в спорті.

Мотиваційна функція також пов'язана зі спонуканням спортсмена до активності та підтримання досягнутого рівня спортивного результату впродовж певного часового відрізка. Цей аспект запропонованої функції має особливе значення на етапах ПдВД та ЗіП. Так, на етапі ПдВД за допомогою теоретичної підготовки можна обґрунтувати періоди стабілізації приростів спортивної майстерності при переході з молодіжного (юнацького) спорту в спорт дорослих. А на етапах ЗіП, маючи приклади спортивних «довгожителів» у своєму виді спорту та напрями подальшої професійної орієнтації, що відображені в змісті теоретичної підготовки, потрібно виконати

обґрунтовані дії особистісного стимулювання діяльності на цьому етапі багаторічної спортивної підготовки.

У спеціальній науковій та методичній літературі [118, 136, 533, 552] зазначається, що ця функція реалізується поступово на кількох рівнях, а саме: усвідомлення мотиву, «ухвалення мотиву», реалізація мотиву, актуалізація потенційної спонуки, що ставить додаткові вимоги до обґрунтування змісту теоретичної підготовки на різних етапах спортивного удосконалення.

Гедоністична функція полягає в отриманні спортсменами задоволення від накопиченої інформації, естетичної та емоційної насолоди від сприймання засобів та реалізації методів у процесі теоретичної підготовки та відповідно отриманого результату.

Одним із важливих компонентів життєдіяльності людини і відновлювального процесу, оновлення її почуттів і думок, процесу, який сприяє швидкому переключенню психоемоційних механізмів, є розваги (ігрова діяльність) і задоволення. Як зазначають Е. Н. Годунов, Р. С. Уэйнберг, Д. Гоулд [130, 533], це особливо потрібне в дитячому та підлітковому віці. Ураховуючи загальну напруженість та функціональну мобілізацію організму спортсмена, особливо на ранніх етапах багаторічної спортивної підготовки, на яких формуються передумови для ефективної адаптації та подальшого вдосконалення спортсменів, потреба в переключенні є очевидною.

Основою реалізації гедоністичної функції теоретичної підготовки вважаємо її емоційну складову. Характер і ступінь участі емоцій у формуванні системи спеціальних знань зумовлені їхнім впливом на особистість спортсмена, пов'язаним не тільки з їхнім природним призначенням, а й вторинним продуктом їхнього функціонування, тобто «забарвленням» процесуальної частини та результату теоретичної підготовки.

Аксіологічна функція вказує на здатність накопичення спортсменами в процесі теоретичної підготовки суспільних та особистісних цінностей і їхнього впливу на спосіб мислення і поведінку суб'єктів навчально-тренувальної діяльності. Сукупність усталених цінностей та орієнтацій, що передбачається до реалізації в межах теоретичної підготовки, утворюють базу свідомості, що забезпечує мотивацію поведінки спортсмена та формування культури загалом.

Аксіологічна функція теоретичної підготовки спортсменів проявляється в можливості обґрунтованої оцінки спортивної діяльно-

сті, її окремих аспектів, досягнень, формуванні соціальних відносин у цій діяльності. Загальноприйнятим вважається твердження, що розвинені ціннісні орієнтації – ознака зрілості особистості, показник його соціальності, зовнішньої та внутрішньої узгодженості особистості [33, 41, 560, 570]. Для теоретичної підготовки одним з головних завдань, поряд з досягненням індивідуально-можливого спортивного результату, є повноцінне формування особистості спортсмена.

Гностична функція передбачає формування здібностей до вивчення і оцінювання досвіду управління основними процесами в спортивній діяльності, застосування спортсменами цього в практиці власної діяльності, аналізування власного досвіду, а також досвіду своїх колег, постійній самоосвіті та підвищенні кваліфікації. Визначається здібностями спортсменів до виконання аналітичної діяльності, яка містить у собі поглиблений усвідомлений психолого-педагогічний аналіз різних сторін багаторічного спортивного удосконалення на усіх рівнях його структурної організації як цілісної педагогічної системи. Ця функція дає змогу спортсменам у межах своєї діяльності виявляти причинно-наслідкові зв'язки в процесі формування знань та навчально-тренувальному процесі з урахуванням умов і цільово-результативної спрямованості діяльності в галузі фізичного культури та спорту.

Гностична функція реалізується за допомогою визначення умов, шляхів і засобів підвищення результативності змагальної діяльності та ефективності навчально-тренувального процесу; аналізування використання методики формування понять, що регламентуються специфікою виду спорту та етапом багаторічного спортивного удосконалення; аналізування ефективності використання навчально-методичного комплексу, матеріально-технічного забезпечення з позиції інтенсифікації їх використання в процесі удосконалення спортивної майстерності; прогнозування розвитку навчально-матеріальної бази, перспектив розвитку виду спорту; вивчення передового досвіду з формування та забезпечення чинників результативності змагальної та тренувальної діяльності; отримання інформації з різних джерел наукових знань, що сприяє засвоєнню системи спеціальних знань спортсменів.

Діагностично-коригувальна функція вказує на з'ясування причин ускладнень, які виникають у спортсменів під час навчально-тренувальної та змагальної діяльності та в супутніх сферах діяльності, виявлення прогалин у знаннях і вміннях, особистісному

становленні та виробленні на цій основі коригувальних дій, спрямованих на усунення вад.

Важливою стороною системи підготовки спортсменів є здатність суб'єктів її діяльності, учасників персоніфікованої підсистеми підготовки спортсменів до розпізнання й усвідомлення рівня компетентності та засвоєння спортсменами спеціальної системи знань.

Діагностично-коригувальна функція теоретичної підготовки тісно пов'язана з контролем, що власне й передбачає визначення рівня досягнень окремого спортсмена на конкретному етапі багаторічного спортивного удосконалення. Водночас застосування лише функції контролю надає нам лише ті дані, які повинні мати об'єктивний характер та не передбачає подальшого оброблення й аналізування, які взято за основу запропонованої діагностично-коригувальної функції теоретичної підготовки.

Теоретична підготовка як невід'ємна складова спортивного удосконалення спортсменів за допомогою реалізації діагностично-коригувальної функції визначає оптимізацію засобів та методів для досягнення спортсменами стану оптимальної мобілізації резервних можливостей, формування необхідного рівня його активності, концентрації та спрямованості пізнавальних процесів на досягнення поставленої мети (спортивного результату).

Інформативна функція передбачає передання, отримання, здійснення оптимального пошуку та максимальну ефективність залучення до безпосередньої діяльності спортсменів потрібної інформації. Забезпечує виконання основних завдань процесу теоретичної підготовки, пов'язаних із формуванням системи спеціальних знань спортсменів на різних етапах багаторічного удосконалення, та сприяння досягненню найвищого індивідуально-можливого спортивного результату.

У сучасному суспільстві інформація набуває нових рис та визначається як механізм передачі соціального досвіду в різних галузях діяльності людини. Ця функція реалізується в поліструктурних та складних знакових системах, разом із дефініціями і механізмами їх формування, графічними символами і науковими формулами, своєрідними мовами у видах спорту (сленг), спеціально створених об'єктах накопичення, зберігання та ретрансляції інформації (інформаційні ресурси, плакати, науково-популярна та наукова література, спеціалізовані спортивні періодичні видання тощо).

Водночас варто наголосити, що теоретична підготовка повинна бути не тільки акумуляційною базою інформації стосовно соціального досвіду, накопиченого в спорті, а бути засобом її перероблення, відбору саме тієї інформації, що потрібна спортсменам відповідно до етапів багаторічної спортивної підготовки та специфіки виду спорту (змагальної діяльності).

Холістична функція пов'язана зі здатністю системного внесення різноманітності, створення комфортних умов, сприятливої атмосфери для формування нового, відмінного від попереднього рівня майстерності спортсменів та її умовно окремого компонента – теоретичної підготовленості.

В умовах навчально-тренувального процесу в різних видах спорту (їх групах) часто спостерігається ситуація, за якої відбувається стабілізація використання тих чи інших засобів тренування, що своєю чергою може призвести до виникнення монотонії та відповідно призупинення адаптаційних процесів організму спортсменів. Особливо гостро вона проявляється в теоретичній підготовці спортсменів, на що вказав попередньо проведений аналіз нормативно-правових документів системи підготовки спортсменів [193, 397, 404, 583].

Таким чином, холістична функція реалізована через системне та обґрунтоване урізноманітнення засобів та методів теоретичної підготовки, адаптацію їх структури та змісту під конкретні умови навчально-тренувального процесу. Етап багаторічної підготовки, на якому перебувають спортсмени, їхні вікові особливості сприйняття та мисленнєвої діяльності повинні запобігти монотонії, яка на сьогодні є в реалізації теоретичної підготовки.

Самореалізувальна – це одна з основних функцій теоретичної підготовки, що виявляється в реалізації спортсменами своїх можливостей, самоактуалізації, задоволенні прагнення людини до найбільш повного виявлення й розвитку своїх можливостей і здібностей, формування внутрішньої активної тенденції свого розвитку, прагнення досягнути результату на який спортсмен об'єктивно може претендувати.

Більшість сучасних дослідників соціальних явищ вказують на оновлену ідею цивілізованого суспільства, що визначає вищим гуманістичним змістом різних видів діяльності (у тому числі спорту) розгляд особистості як цілісної системи, яка розвивається, визначення її місця в сучасному світі, створення умов для розвитку сутнісних сил

особистості та її потенціалу [206, 267, 310]. Водночас будь-які впливи системи підготовки спортсменів усвідомлюються за допомогою набутого досвіду, ціннісних орієнтацій, потреб, прагнення до самовираження, самовдосконалення.

Функція самореалізації розглядається як потреба спортсмена, його безпосередня діяльність та як об'єктивний і суб'єктивний результат цієї діяльності. Іншим аспектом є універсальна особистісна здатність до виявлення, розкриття та опредметнення своїх сутнісних сил, що охоплює планування засобів і методів досягнення основної мети тренувальної діяльності. Якісними характеристиками результатів реалізації цієї функції можуть бути досягнення самостійності в плануванні, регулюванні, цілеспрямованості своєї діяльності в спорті, автономної поведінки, саморегуляції в межах міжсуб'єктної взаємодії персоніфікованої частини системи підготовки спортсменів, концентрації креативних зусиль, творчості в діяльності, незалежності в судженнях і відповідальності за свої дії і вчинки.

Проектувально-конструктивна функція полягає в передбаченні й плануванні свого життя в межах спортивної діяльності та спортивного колективу, а також формуванні власної діяльності і поведінки, перспективному вирішенні конкретних індивідуальних оздоровчих, освітніх, виховних характеристик, які повинні бути розвинуті в особистості, встановленні обсягу і змісту видів спортивної діяльності, методичному розробленні окремих напрямів у власній спортивній діяльності. Ця функція також пов'язана з конструктивною координацією навчально-тренувальної діяльності, за якої будь-яку частину організації неможливо ефективно планувати, якщо це робити незалежно від інших складових діяльності. Тобто реалізація теоретичної підготовки повинна містити об'єктивну змістову узгодженість з іншими розділами системи підготовки.

Спортсмени після залучення до процесу імовірного проектування оцінюють майбутні події змагальної діяльності та навчально-тренувального процесу за допомогою здобутого досвіду та зокрема системи спеціальних знань, що передається їм у процесі теоретичної підготовки. Таким чином, із підвищенням ефективності теоретичної підготовки зростає якість та кількість вирішуваних завдань в безпосередній діяльності спортсменів.

Реалізація проектувально-конструктивної функції теоретичної підготовки формує такі вміння спортсменів:

- планувати хід засвоєння інформації відповідно до можливості реалізації поставлених завдань і передбачати кінцеві результати роботи на кожному етапі та в системі підготовки загалом;
- відбирати інформацію відповідно до завдань формування понять, рівня підготовленості та індивідуальних особливостей;
- використовувати засоби формування понять відповідно до методів;
- активізувати пізнавальну діяльність із засвоєння спеціальної інформації;
- правильно реагувати на природні ситуації навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності, що виникають;
- оперативно реагувати на ситуацію і вносити, за погодженням з тренером, зміни в методику власної підготовки.

Відповідно до основних закономірностей побудови систем, варто розглянути *реалізаційні положення* концепції теоретичної підготовки в спорті. Вони в нашому розумінні повинні відповідати основним принципам та завданням підготовки спортсменів та своєю чергою створювати передумови для реалізації основних функцій теоретичної підготовки в спорті. У підсистемі реалізаційних положень ми виокремили методи, засоби, форми та умови реалізації.

Звернемо увагу, що в цій підсистемі методи та засоби перебувають у діалектичному взаємозв'язку, оскільки кожен із цих елементів окремо не може забезпечити ефективного вирішення завдань теоретичної підготовки.

Розгляд основних реалізаційних положень запропонованої концепції теоретичної підготовки пропонуємо розпочати із методів теоретичної підготовки. Загалом метод теоретичної підготовки ми розглядаємо як спосіб досягнення мети з формування й усвідомлення системи спеціальних знань, спрямованих на забезпечення досягнення спортивного результату та особистісного становлення спортсмена. Вони реалізуються відповідно до наявних зв'язків між учасниками процесу та досягаються організацією упорядкованої діяльності в межах багаторічної системи підготовки спортсменів.

Методи теоретичної підготовки визначаються наявністю об'єктивної та суб'єктивної частин. Перша з них обумовлена константами, що наявні за умов використання будь-якого із визначених методів, та незалежно від особистісних характеристик суб'єкта передачі знань (тренера). До них можна зачислити обсяг, ґрунтовність,

інформативність, науковість знань, особливості контингенту спортсменів тощо. Інша (суб'єктивна) частина методу ототожнюється із особливостями організації процесу передачі знань, зумовленими особливостями суб'єкта (тренера), конкретними умовами, що дає змогу виявляти особисту творчість, індивідуальний підхід тощо. Таким чином визначено групи та окремі методи теоретичної підготовки.

Традиційне представлення в спортивній діяльності та свій розгляд мають групи вербальних та наочних методів. Із загальноприйнятих для спортивної діяльності практичних методів у теоретичній підготовці наявні ігровий та змагальний методи. Окремо в теоретичній підготовці ми визначили інтерактивні методи, методи інформаційного пошуку та самоосвіти.

Загальновідомі наукові дані пов'язані з тим, що до сукупності традиційних методів передачі інформації в різних сферах діяльності людини належать вербальні (словесні) та наочні методи. Широкий розгляд особливостей цих груп методів у спеціальній літературі дав можливість нам не зупинятися на їх деталізованій характеристиці та сконцентрувати увагу на особливостях представлення в системі теоретичної підготовки в спорті [136, 411, 542, 574].

До групи *вербальних методів* належать ті, які безпосередньо впливають на теоретичну підготовленість спортсменів (лекція, пояснення, розповідь, бесіда) та ті, які опосередковано впливають (вигук, підказка, вказівка, нагадування тощо). Такий умовний розподіл пов'язаний із об'єктивними чинниками (тривалість, ґрунтовність, інформативність тощо) та можливостями конкретних методів впливати на сприймання та усвідомлення спортсменами інформації [542].

Можна стверджувати, що лекція (виклад великого за обсягом, складного за логічною побудовою інформаційного матеріалу), пояснення (тлумачення понять, явищ, принципів дій приладів тощо), розповідь (послідовне розкриття змісту нових знань), бесіда (виклад інформації в системі питання–відповідь) в аспекті передачі спеціальних знань спортсменам мають значно більший потенціал. Це пов'язано із тривалістю підготовки до введення інформаційного матеріалу, можливостями його постійної актуалізації та створення методичних рекомендацій із використання їх змісту в системі підготовки спортсменів із урахуванням етапів підготовки, індивідуальних особливостей спортсменів.

Для сукупності вербальних методів теоретичної підготовки із безпосереднім впливом варто визначити окремі вимоги, які містяться в пізнавальній спрямованості; достовірності та науковій обґрунтованості; наявності яскравих прикладів, логіки побудови матеріалу тощо. Окрім цього, суб'єктивний компонент цих методів може бути емоційно забарвленим, з наявністю елементів особистої оцінки і ставлення до змісту інформаційного матеріалу, культурою мовлення тощо [290, 542, 574, 575].

Отже, є такі вербальні методи опосередкованого впливу: вигук (граматично неоформлені слова, що синтаксично не залежать від інших слів), підказка (спрямування на якусь думку, вчинок, дію тощо), вказівка (керівна настанова або порада) та нагадування (відновлення в пам'яті подій, явищ, образів) не мають вираженого механізму, який дозволив би стверджувати про можливість передачі інформації та формування спеціальної системи знань спортсменів. Їхній вплив на теоретичну підготовленість спортсменів пов'язаний переважно із пошуком вже наявної в системі знань спортсмена інформації, яка повинна забезпечити ефективне проведення спортсменом змагальної діяльності та реалізацію завдань системи їх багаторічної підготовки.

Методичні вимоги до вербальних методів [290, 542, 574, 575]:

- науково обґрунтований відбір інформаційного матеріалу й оцінювання його результативної значущості;
- логічна послідовність та верифікованість знань, що забезпечує систематичність сприйняття та їх усвідомлення;
- чіткість і доступність викладу, що сприяють засвоєнню знань та створенню основи для усвідомлених узагальнень й висновків;
- образність, емоційність та правильність способу викладу, що полегшуватимуть сприйняття й осмислювання, викликать інтерес і залучать увагу спортсменів до основних опорних точок інформації;
- урахування індивідуальних особливостей спортсменів для поступового ускладнення способу викладу та змісту матеріалу тренером на послідовних етапах багаторічного спортивного удосконалення.

Наочні методи теоретичної підготовки пов'язані з показом сукупності прийомів, дій і засобів, за допомогою яких у спортсменів створюється наочний образ предмета чи явища, яке вивчають та формують конкретне уявлення про нього. Ми погоджуємося із

більшістю спеціалістів, які визначають два основних види показу: *ілюстрування* і *демонстрування* [411, 542, 574]. При цьому властивістю першого методу є відсутність динамічності змістової частини. Це забезпечується такими засобами, як: зображення, плакати, схеми, таблиці, умовні моделі, муляжі, малюнки тощо. При цьому використання методу ілюстрування має додаткове професійно-орієнтоване навантаження для суб'єкта формування знань (тренера).

Загальна характеристика другого методу теоретичної підготовки (демонстрування) пов'язана із динамічністю показу. На сьогодні в межах методу демонстрування створено низку новітніх засобів, в основі яких використано мультимедійні технології [510, 574]. Технологічні засоби створюють можливість моделювання будь-якого процесу або ситуації, вибір найбільш оптимальних варіантів розв'язання ситуації змагальної діяльності чи тренувального процесу, що, відповідно, значно розширює можливості наочних методів.

Ефективність показу повинна забезпечуватися дотриманням таких методичних вимог [290, 542, 574, 575]:

- чітке визначення мети і предмета показу пов'язане із зосередженням уваги спортсменів на предметі показу або на відповідному його елементі;
- забезпечення оптимальних умов спостереження для спортсменів із дотриманням такої послідовності: загальний показ усіх елементів – повторення окремих елементів – акцентування уваги на ключових елементах;
- відповідність темпу, пояснень елементів, їх швидкості та залучених засобів демонстрування предметів чи явищ показу;
- відповідність засобів, методики, елементів показу структури та змісту тренувального заняття (його частини) та змісту системи знань спортсменів на визначеному етапі багаторічної підготовки;
- умотивованість, диференційованість та комплексність застосування методу показу.

Варто наголосити, що найбільшого ефекту із використання вербальних та наочних методів теоретичної підготовки варто очікувати при їх раціональному поєднанні та дотриманні інших методичних вимог, що обґрунтовані та широко представлені в науковій і методичній літературі [229, 313, 411, 507].

Ігровий та змагальний методи є загальновідомими для спортивної діяльності [229, 311, 409, 477]. Проте узагальнення численних

наукових та методичних досліджень в галузях фізичної культури та спорту, освіти тощо дали змогу нам стверджувати, що ігровий метод у системі підготовки спортсменів має значно ширший спектр свого застосування. Традиційні погляди спеціалістів визначали дієвість ігрового методу та пов'язали її із початковим навчанням рухів, вибіркоким розвитком та удосконаленням окремих фізичних якостей, комплексним удосконаленням рухової діяльності в складних умовах [411, 497, 512, 525].

Отримані дані дозволяють стверджувати про удосконалення існуючої інформації, пов'язаної із використанням *ігрового методу* в теоретичній підготовці спортсменів, що забезпечує ефективну передачу системи спеціальних знань та її усвідомлення спортсменами в навчально-тренувальному процесі.

Основою для такого узагальнення є умови, за яких забезпечується необхідна емоційність, гармонійність та комплексність у формуванні системи знань спортсменів та розвитку їхньої особистості [13]. Гра, як невимушена діяльність у спеціально створених ситуаціях за визначеними правилами, допомагає формуванню фізичних і духовних здібностей, пізнавальної діяльності, уяви тощо. У межах теоретичної підготовки гра трансформується від засобу розваги, спілкування, відпочинку до ефективного способу підвищення теоретичної підготовленості із безпосереднім впливом на спортивний результат.

Важлива роль цього методу в теоретичній підготовці також полягає в переключенні спортсменів від рухової активності до специфічних теоретичних навантажень для прискорення і підвищення ефективності адаптаційних і відновних процесів, підтримання раніше досягнутого рівня підготовленості.

Ігровий метод у спортивній підготовці найчастіше втілюється у вигляді різних рухливих (спортивних) ігор [13, 193, 546, 552]. Проте з позицій теоретичної підготовки акценти варто робити не на рухливих і спортивних іграх, а на інших формах ігрової діяльності, зокрема симуляціях, логічних, настільних, он-лайн (відео), рольових іграх.

Зазначимо основні методичні вимоги для ігрового методу теоретичної підготовки спортсменів [13, 193, 220, 221, 225], а саме:

– наявність у спортсменів необхідного мінімального рівня знань на основі якого може відбуватися формування вищого рівня володіння інформацією чи створення нового її кластеру;

– урахування структури гри, за якої обов'язковими її елементами є експозиція (початок гри, створення проблемної ситуації), зав'язка (повідомлення про правила), розвиток дії (проведення згідно з правилами, контроль за ходом гри та виконанням правил), кульмінація (момент перемоги), розв'язка (повідомлення переможців, обговорення результатів);

– оптимальний вибір гри відповідно до педагогічних завдань навчально-тренувального процесу, етапу багаторічної підготовки, індивідуальних особливостей спортсменів, структури та змісту тренувального заняття і особливостей місця його проведення;

– якість рівня підготовки для проведення гри, що конкретизується в детальному вивченні гри суб'єктом проведення, підготовкою безпосередніх засобів для її реалізації та керівництві за процесом гри до якого належить розподіл гравців, організація простору, пояснення правил гри та визначення переможця, відповіді на запитання гравців тощо;

– обґрунтований аналіз гри та підбиття підсумків, що визначає основний тренувальний вплив, активізує адаптаційні процеси та стимулює процеси пізнання, пов'язані зі спеціальною системою знань, вказує на недоліки рівня підготовленості та резерви його удосконалення, демонструє причинно-наслідкові зв'язки теоретичної підготовленості та результативності змагальної і тренувальної діяльності спортсменів.

Змагальний метод теоретичної підготовки полягає в способі формування системи знань спортсменів, пов'язаний із передачею інформації та її усвідомленням в умовах спеціально організованої змагальної (конфліктної) діяльності, яка є оптимальним середовищем активізації пізнавальних процесів та підвищення ефективності тренувального процесу загалом. Його варто розглядати як один із варіантів стимулювання інтересу та активізації діяльності спортсменів з установкою на перемогу або досягнення високого результату у справі при дотриманні правил змагань [229, 411].

Застосування цього методу теоретичної підготовки пов'язане з високими вимогами до організації навчально-тренувального процесу та до рівня підготовленості суб'єктів передачі знань.

У техніко-тактичній та фізичній підготовці особливості застосування цього методу пов'язані зі змаганнями в ускладнених або полегшених умовах порівняно з офіційними вимогами. Для теоретич-

ної підготовки ці особливості зумовлені необхідністю ускладнення чи спрощення змісту інформації, що пропонується спортсменам.

При використанні змагального методу теоретичної підготовки ми визначили значні резерви варіативності інтерпретації умов проведення змагань із можливостями забезпечення функціонального напруження максимально наближеного до тих вимог, які найбільшою мірою сприяють вирішенню поставлених завдань змагальної та тренувальної діяльності.

Для вирішення більшості завдань теоретичної підготовки будь-який тренувальний засіб може стати предметом зіставлення колективних та індивідуальних знань стосовно їх якості (ліпше – гірше, за умовною шкалою оцінок) чи результату (час, кількість, точність, рахунок, бала), що й зумовлено змістом змагального методу.

Для змагального методу теоретичної підготовки методичними вимогами є такі:

- урахування основних взаємозв'язків теоретичної підготовки з іншими розділами системи підготовки спортсменів, а також завданнями етапу багаторічної підготовки та індивідуальними особливостями спортсменів, структурою та змістом тренувального заняття;

- використання засобів відповідно до тренувальних завдань, можливостей спортсменів із резервними варіантами умов, які дозволяють ускладнити (підвищити) та спростити (знизити) вплив тренувального навантаження;

- чітка контрольованість структури та змісту тренувальних засобів, що використовуються в межах змагального методу теоретичної підготовки, суб'єктом їх реалізації;

- організація тренувальних впливів із урахуванням високої емоційності, полісенсорності, об'єктивних умов сприйняття інформації та потреби подальшої активізації пізнавальних процесів спортсменів і формування позитивної мотивації загалом;

- оптимальна наповненість змісту тренувальних засобів, які виконуються змагальним методом теоретичної підготовки за умов необхідності забезпечення об'єктивності визначення результату та переможця (переможців).

За результатами теоретичного аналізу наукової та методичної літератури, педагогічного моделювання та педагогічного експерименту ми вперше в спортивній діяльності розглянули наукову

інформацію, пов'язану із використанням у теоретичній підготовці та системі багаторічного удосконалення загалом, групи методів інформаційного пошуку та інтерактивних методів.

Упродовж останніх десятиліть науково-технологічні здобутки в різних галузях діяльності людини дали змогу суттєво розширити та поглибити процес пошуку інформації [205, 207, 222, 581]. Це дозволяє нам окреслити групу методів теоретичної підготовки, пов'язану з інформаційним пошуком.

Методи *інформаційного пошуку* визначаються як способи отримання системи спеціальних знань за допомогою послідовних операцій, які виконують для пошуку неструктурованого інформаційного матеріалу або фактичних даних, які відповідають на задані запитання, що забезпечує вирішення основних завдань системи підготовки спортсменів. Здебільшого це пошук інформації в документах різного виду, пошук самих документів та окремих текстів, зображень, відео та звуку в локальних реляційних базах даних, у гіпертекстових базах даних (наприклад Інтернет). Інформаційний пошук спеціалісти з кібернетики визначають як міждисциплінарне явище, яке пов'язане з інформатикою, інформаційним дизайном, лінгвістикою, семіотикою, бібліотечною справою, статистикою та іншими галузями діяльності людини.

Загалом методи інформаційного пошуку характеризуються такими етапами реалізації: уточнення інформаційної потреби і формулювання запиту, визначення сукупності інформаційних масивів, вилучення інформації з інформаційних масивів, ознайомлення з отриманою інформацією і оцінювання результатів пошуку [216, 231, 232, 363].

Засоби, що використовуються в методах інформаційного пошуку, можуть мати різні можливості й особливості стосовно потрібної інформації, що пов'язано із алгоритмами їх використання. Проте мета уніфікована – цілеспрямований, швидкий, точний і ефективний пошук інформаційного матеріалу, що задовольняє потреби теоретичної підготовки та основних завдань системи підготовки спортсменів загалом [354, 531].

До групи методів інформаційного пошуку теоретичної підготовки належать такі:

- безпосередній пошук – послідовний перегляд пов'язаних із інформаційною потребою джерел (каталоги, класифіковані й тематичні списки, довідники тощо). У разі інформатизованого пред-

ставлення варто розглядати використання браузера та гіпертекстових посилань мережі Інтернет;

- використання пошукових машин – застосування взаємозв'язку ключових слів, що пов'язані з інформаційним запитом об'єкта формування системи спеціальних знань. Для Інтернет-простору визначається передачею для пошукових серверів аргументів пошуку, тобто що шукати. При цьому формування списку ключових слів потребує попередньої роботи із усвідомлення інформаційного запиту;

- пошук із застосуванням спеціальних засобів – застосування спеціалізованих програм (спайдерів), які в автоматичному режимі переглядають Web-сторінки, відшукуючи на них потрібну інформацію. Це автоматизований перегляд за допомогою гіпертекстових посилань, який пов'язаний тільки із середовищем мережі Інтернет. Його результати обов'язково потребують подальшого опрацювання;

- аналіз нових ресурсів – пошук інформації в нових ресурсних базах, що зумовлюється проведенням повторного пошуку, оновлення інформації загалом або для визначення тенденцій змісту об'єкта пізнання в динаміці.

Поряд із зазначеним варто наголосити на основних проблемах використання методів інформаційного пошуку теоретичної підготовки. Серед них чільне місце посідають поширення, сортування, упорядкування (класифікація) та відбір потрібної доступної інформації із масиву.

Методичними вимогами до методів інформаційного пошуку є такі:

- формування в спортсменів інформаційної потреби і визначення діапазону інформаційного запиту за об'єктивних умов та врахування завдань навчально-тренувального процесу;

- розробка та доведення до відома спортсменів алгоритму, підходів та стратегії інформаційного пошуку;

- врахування питань, які стосуються подання інформації, знань, багатомовності інформаційного пошуку, одночасності та розподілення інформаційного пошуку;

- планування роботи спортсменів згідно з алгоритмом (постановка пошукової проблеми, створення тезауруса проблеми, відбір джерел інформації для пошуку, оцінювання отриманих результатів пошуку, прийняття рішення про продовження (закінчення) пошуку);

– оцінювання отриманих результатів, пошук з їх інтерпретацією, визначення потреби додаткового (повторного) інформаційного пошуку та загалом ефективного подальшого використання отриманих даних (знань).

Доповненням до зазначеного є твердження науковців про важливість формування в системі підготовки спортсменів інтелектуальної культури спортсменів як характеристики діяльності в сфері мислення, у процесі якої відбувається взаємодія з середовищем, іншими суб'єктами. У результаті цього повинно відбуватися утворення нового розв'язання ситуацій, притаманних змагальній та тренувальній діяльності на об'єктивному чи суб'єктивному рівнях [316, 332, 367, 458].

Згідно з припущеннями багатьох науковців, у спорті важливою є здатність мислення спортсменів стосовно генерування значної кількості варіантів дій при отриманні незначного обсягу інформації з обмеженого обсягу їх джерел [251, 259, 273, 302]. У дидактичному розумінні це забезпечується дивергентним мисленням, що може забезпечуватися групою інтерактивних методів теоретичної підготовки.

Інтерактивні методи теоретичної підготовки – це комплекс способів організації процесу передачі знань, що побудований на суб'єкт-суб'єктних стосунках тренера та спортсмена (паритетності), багатосторонній комунікації, конструюванні знань, використанні самооцінювання та зворотного зв'язку, постійній активності спортсмена.

Загальновідомо, що кількість засвоєної інформації залежить від способу її отримання. Так, понад 50 % засвоєння інформації відбувається тоді, коли реципієнт бачить та чує, повторює, або проговорює та робить [226, 419, 420]. Це, окрім додаткового підтвердження принципу полісенсорності, вказує на потреби використання методів та засобів активізації пізнавальної діяльності.

Сутність групи інтерактивних методів теоретичної підготовки полягає в тому, що процес передачі знань відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учасників системи підготовки (спортсмен–спортсмен, тренер–спортсмен). Інтерактивні методи теоретичної підготовки забезпечують прагнення спортсменів отримати відповіді та вирішити проблему, або пошуку способу виконати завдання змагальної та тренувальної діяльності.

Вибір конкретного інтерактивного методу теоретичної підготовки повинен враховувати низку таких чинників: індивідуальні

особливості спортсменів (вік, кваліфікація, досвід, структура групи), кількість спортсменів у групі, тривалість реалізації тренувального впливу за цим методом, особливості місця проведення, наявне обладнання, зміст теоретичного матеріалу, очікувані результати, частина тренувального заняття, зміст та спрямованість методу тощо.

Для реалізації завдань теоретичної підготовки спортсменів пропонуємо такі інтерактивні методи [58, 120, 534, 574]: «мозковий штурм», метод асоціацій, створення проблемної ситуації, метод проекту, «коло ідей», «мікрофон», «дерево рішень», метод імітацій.

Метод «мозкового штурму» сприяє подоланню творчої інерції, продукуванню максимальної кількості нових ідей за мінімальний період часу. Мозковий штурм є колективним пошуком шляхів розв'язання проблем на основі масиву знань спортсменів. У побутових ситуаціях мислення визначається переважно свідомістю, яка характеризується контролем та порядком. Водночас для вирішення завдань в екстремальних умовах змагальної діяльності потрібно створити умови для підсвідомих проявів теоретичної підготовки в комплексі з іншими сторонами підготовленості із високим рівнем стресу. Цей метод ураховує як індивідуальні, так і групові особливості, що дає змогу залучати більші резерви для розв'язання задач змагального та тренувального процесів. За твердженнями спеціалістів [316, 328, 419] при «мозковому штурмі» забороняється критика та підтримується кожна ідея. Усі висловлені ідеї записують для розгляду, та після прийняття рішення проводиться наступний етап – виявлення слабких місць і їх виправлення.

Метод асоціацій (комбінування різних видів аналогії) ґрунтується на формуванні знань на основі побудови логічно пов'язаного переліку слів, словосполучень та явищ, починаючи з основного. Він дає змогу засвоїти знання, які стосуються найбільш потрібної спортсменам інформації. Механізм методу проявляється в результативності пізнавальної діяльності, особливо на етапі генерування ідей, в разі використання нових асоціацій, які в підсумку розвивають продуктивні варіанти вирішення проблеми. У процесі використання методу асоціацій устанавлюються неординарні зв'язки між компонентами спонукальної проблеми і досвідом спортсменів, у результаті чого виникають творчі ідеї рішення проблеми та новий рівень володіння знаннями.

Створення проблемної ситуації – спосіб, що передбачає створення умов, які виникають в результаті організації суб'єктом передачі знань взаємодії спортсмена з пізнавальним об'єктом, завдяки якому виявляється пізнавальне протиріччя.

Забезпечення проблемності для оптимізації отримання спеціальних знань спортсменами зумовлена сутністю та характером навчально-пізнавальної діяльності. Коли реципієнт інформації (спортсмен) зіштовхується з конкретною проблемною ситуацією, його розумова активність зростає. Унаслідок цього рівень виконуваності дидактичних вимог значно підвищується порівняно із традиційними методами теоретичної підготовки [450].

Метод проектів – це сукупність певних дій, документів, текстів, призначених для усвідомлення інформаційного матеріалу або створення реального об'єкта задля досягнення завдань теоретичної підготовки. Він може бути реалізованим у вигляді нового кінцевого продукту як розв'язання певної значущої для спортсменів проблеми [534]. За допомогою цього методу досягається баланс між академічними знаннями і прагматичними вміннями. Для активізації отримання знань потрібна проблема, взята з реальної змагальної чи тренувальної діяльності, що важлива для спортсмена. Відповідно, для її розв'язання спортсмен повинен інтерпретувати існуючі та/або екстраполювати нові знання.

Метод проектів переважно орієнтований на самостійну пошуково-дослідницьку діяльність, тобто незалежне набуття знань спортсменом у процесі виконання практичних завдань або вирішення проблем, які потребують інтеграції знань з різних розділів теоретичної підготовки. Для суб'єкта передачі знань при реалізації цього методу відводиться роль координатора, експерта і додаткового джерела інформації. Він зобов'язаний зорієнтувати спортсменів у потрібному напрямі для пошуку потрібної інформації. Роль спортсменів як активних реципієнтів інформації виражається залежно від самостійного (спільного) залучення зусиль для розв'язання проблеми із застосуванням потрібних знань, одержанням конкретного результату. Результатом цього є зміна теоретичної підготовленості [316, 419, 534, 571].

Метод «коло ідей» передбачає отримання спеціальних знань за допомогою залучення всіх учасників з їхнім рівнем теоретичної підготовленості до дискусії. Він дозволяє уникнути ситуації, коли перша група (спортсмен), що висуває свої пропозиції та подає

інформацію з проблеми залишається осторонь при подальшому перебігу подій [316].

Цей метод є ефективним в усвідомленому сприйнятті та вирішенні актуальних і суперечливих питань, що виникають в змагальній діяльності та навчально-тренувальному процесі у виді спорту та є корисним для створення списку загальних ідей вирішення завдань як окремо теоретичної підготовки, так і системи підготовки спортсменів загалом. Основні моменти організації та проведення цього методу передбачають висунення питання для дискусії, обговорення, висловлення, узагальнення.

Метод «мікрофона» – спосіб групового обговорення, завдяки якому кожен спортсмен має можливість висловити свою думку та продемонструвати знання із задалегідь сформованого інформаційного запиту. У підсумку отримуємо тренувальний ефект, за яким спортсмени оперативно обмінюються інформацією, та паралельно збільшують власний обсяг знань, удосконалюють мисленнєву діяльність (час на прийняття рішення, лаконічність, образність, точність відтворення інформації тощо).

Організування роботи за цим методом, як і в більшості попередніх методів, передбачає таку послідовність: проговорення інформаційної потреби, образної організації, висловлення спортсменів, узагальнення інформації (проводить суб'єкт передачі знань). Важливим моментом варто вважати відсутність оперативних коментарів та оцінок знань, які демонструють спортсмени. Їх проводять після виступів усіх учасників, що піддаються тренувальному впливові.

Метод «дерево рішень» є варіантом розв'язання конкретного інформаційного запиту (проблеми), що дає змогу спортсменам проаналізувати достатньо великий масив інформаційних даних та ефективніше зрозуміти його за допомогою механізму прийняття складних рішень.

За допомогою цього методу є можливість пов'язати поставлені цілі й завдання навчально-тренувальної та змагальної діяльності з діями, що підлягають реалізації завдяки існуючому обсягу спеціальних знань.

Досягнення мети кожного з нових (більш ґрунтовних) рівнів забезпечується комплексом інформації попереднього рівня. При цьому побудова методу виконується від складніших (важливіших) до простіших завдань, що потребує менше часу для їх усвідомлення.

Організування роботи за цим методом передбачає вибір інформаційної проблеми (її адекватне представлення), надання потрібної інформації, проектування взірця «дерева рішень», характеристику шляхів і варіантів розв'язання, обговорення кожного із варіантів вирішення, обрання одного варіанта рішення.

Імітація – це метод теоретичної підготовки, який пов'язаний із накопиченням знань за допомогою процедури з виконання будь-яких простих відомих дій, які відтворюють, імітують певні явища спортивної діяльності. Спортсмени як учасники імітації реагують на конкретну ситуацію в рамках заданої програми, чітко виконують інструкцію та як наслідок удосконалюють теоретичну підготовленість. Ефективність імітації залежить від індивідуальних особливостей контингенту спортсменів, які залучені до тренувального впливу. Цей метод розвиває увагу, навички критичного мислення, сприяє застосуванню на практиці вміння вирішувати проблеми на основі накопиченого обсягу знань. Важливою умовою ефективності реалізації методу є обговорення результатів.

Складніші імітації називають *симуляціями*. Це створені тренером ситуації, під час яких спортсмени мають можливість у спрощеному вигляді відтворювати процедури, пов'язані з реальністю в спорті. До них належить делегування обов'язків із проведення частин тренувань чи тренувального заняття загалом, виконання доручень, методична допомога юним спортсменам, організація змагань, суддівство тощо.

При підготовці спортсменів до симуляції виникає потреба в чіткому розподілі ролей, обговорення з кожним виконавцем структури та змісту його дій, висловів, дотримання чіткого регламенту, який характерний для проведення такої процедури в реальних умовах, тобто професійній діяльності в спорті [103].

Таке моделювання дає змогу «зблизити» процес передачі знань із практикою, зафіксувати особливості професійної діяльності. Серед властивостей цього методу визначено такі можливості [343, 453, 455]:

- маніпулювання інформаційними потоками при створенні проблемних ситуацій;
- одержання досвіду прийняття рішень на основі обсягу отриманої інформації;
- моделювання стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях;
- набуття навичок спільної діяльності.

Методичними вимогами до інтерактивних методів теоретичної підготовки є такі [103, 221, 225, 343]:

- завершення тренувальних вправ підведенням підсумків та формуванням позитивного ставлення спортсменів до вирішених проблем;

- залучення невеликих груп спортсменів (2–7 осіб) для ефективного організування тренувальних навантажень;

- забезпечення спортсменів усім інформаційним матеріалом на електронних і/чи паперових носіях;

- активізація діяльності і раціональна організація процесу з погано підготовленими спортсменами;

- дотримання позиції консультанта, що надає можливість спортсменові творчо підходити до розв'язання завдань з теоретичної підготовки;

- використання основних опорних точок інформації, що дозволяє активізувати роботу з отримання вичерпних відповідей на наявний інформаційний запит;

- відпрацювання навичок аналізування фактів, інформації, їх інтерпретації, правильного добору необхідних даних для обґрунтування і формулювання висновків.

Метод самоосвіти – це спосіб безпосереднього самостійного опрацювання джерел інформації з урахуванням особистих інтересів і об'єктивних потреб системи підготовки спортсменів.

Відмінною рисою самоосвіти є те, що результатом такої роботи є саморозвиток спортсмена, а не тільки вдосконалення в професійно орієнтованому напрямі.

Використання самоосвіти в навчально-тренувальному процесі передбачає послідовне оволодіння спортсменами видів і прийомів самостійної роботи зі ступенем самостійності як на тренувальному занятті, так і під час організації позатренувальної діяльності.

Основні риси самоосвіти полягають в здобутті спортсменами знань додатково до основних організованих інформаційних потоків та частково зумовлених ними, оволодіння системою знань за індивідуальною ініціативою та із задоволенням інформаційної потреби в змісті, обсязі, джерелі, тривалості та часу проведення впливу, незалежно від суб'єкта передачі знань. Водночас науковці вбачають можливість використання разом із цим методом теоретичної підготовки спеціально створених програм, проведення

консультацій тощо. Вирішальну роль в оволодінні спортсменами системою спеціальних знань за допомогою цього методу посідає індивідуальна самотійна пізнавальна діяльність.

Основними методичними вимогами до цього методу теоретичної підготовки є такі:

- вивчення теоретичної проблеми із визначенням шляхів її практичного застосування в спортивній практиці;
- координація, систематичність та послідовність тренувальних впливів із постійним ускладненням змісту й форм самоосвіти;
- врахування діалектики індивідуального характеру та комплексного підходу в доборі змісту й організації діяльності;
- створення в навчально-тренувальному процесі умов, що спонукають спортсменів до самоосвітньої діяльності;
- забезпечення усього спектра інструктивних матеріалів, доступу до інформації, організаційних умов, чинників для формування інформаційного запиту спортсменів.

Ефективне представлення концепції теоретичної підготовки в спорті передбачає розгляд основних її компонентів. Відповідно до ієрархії розгляду та взаємозв'язків рівнів концепції пропонуємо обговорення засобів.

Під засобом теоретичної підготовки розуміємо спеціальний тренувальний вплив (вправу), що дає можливість накопичення, опрацювання та усвідомлення системи знань, яка прямо або опосередковано впливає на вирішення основних завдань системи багаторічної підготовки спортсменів.

Відповідно до об'єктивних чинників засоби теоретичної підготовки можна розподілити на основні та допоміжні, технічні та нетехнічні. При цьому варто зазначити певну умовність поділу засобів. Так, трактування засобу теоретичної підготовки як основного чи допоміжного визначається винятково специфікою його застосування. По-перше, суб'єкт передачі значно частіше використовує засіб, по-друге (допоміжний) залучає в окремих епізодах теоретичної підготовки спортсменів. Схожа ситуація є також щодо технічних та нетехнічних засобів. Рівень науково-технічного та інформаційного розвитку суспільства дозволяє констатувати, що усі нетехнічні засоби можуть бути переведені в технічні шляхом використання конструктивних відповідних інформаційних технологій.

Розроблення засобів теоретичної підготовки повинно враховувати основні сенсорні домінанти візуального, аудіального, пропріорецептивного, емоційного, логічного, інтуїтивного (творчого), вербального характеру. Зрозумілим є те, що більшої ефективності засобів можна досягти при використанні навчально-методичного комплексу з наявністю значної кількості різнопланових компонентів.

У цій частині монографії акцентуємо увагу тільки на назві та змісті основних засобів теоретичної підготовки.

Книга (брошура) – письмовий запис інформації, неперіодичне видання у вигляді зброшурованих аркушів друкованого матеріалу, набір письмових, друкованих, ілюстрованих або незаповнених аркушів, виготовлених із паперу або іншого матеріалу, як правило, скріплених з одного боку. Книга, яка виготовлена в цифровому вигляді, має назву електронна книга, озвучена й записана на матеріальний носій – аудіокнига. Публікація менша за 48 сторінок вважається брошурою.

Книга може виконувати функції носія змісту теоретичної підготовки та організатора процесу засвоєння цього змісту спортсменами. Основу змісту при цьому становлять знання різних розділів та блоків знань (факти, закони, теорії), способи діяльності (предметні й процесуальні), засоби творчої переробки знань, засоби емоційно-ціннісного впливу на спортсменів [7, 233, 505].

Навчальний посібник – спеціально створене видання, яке дає змогу доповнити або замінити основний виклад інформаційного матеріалу з певних блоків, розділів чи теоретичної підготовки загалом та має офіційне підтвердження своєї структури та змісту. Загальні підходи до навчальних посібників вказують, що до нього можуть належати тексти лекцій, зошити, розвивальні ігри тощо, що застосовуються [221, 244, 262, 326]. Тракткування навчального посібника як засобу теоретичної підготовки дозволило нам визначити резерви його застосування при розгляді різних розділів та блоків системи знань спортсменів. Так, розділи пов'язані із медико-біологічним забезпеченням, безпекою, правилами безпеки, гуманітарними та соціалізувальними знаннями можуть бути представлені в уніфікованих навчальних посібниках. При цьому інші розділи та блоки знань можуть бути за структурою та змістом відмінними, що пов'язано зі специфічними особливостями виду спорту для якого вони призначені [317].

Довідник – упорядкований предметний матеріал, книга, що містить узагальнені, стислі впорядковані відомості з певних розділів та блоків системи спеціальних знань в зручному для швидкого пошуку вигляді.

Журнал – друковане періодичне видання, яке є одним з основних засобів інформації, впливає на рівень поінформованості, формуючи його відповідно до індивідуальної інформаційної потреби спортсменів та специфіки виду спорту. Має порівняно із газетами меншу оперативність подання інформації, проте більше можливостей для ґрунтовного аналізу подій, роздумів, підсумовувань спортивного спрямування. Журнали поділяються на типи за періодичністю виходу, форматом, тематикою, характером, орієнтовані, фахові.

Газета – періодичне видання, що виходить через певні короткі проміжки часу, містить офіційні документи, оперативну інформацію і матеріали з актуальних питань теоретичної підготовки (при спортивній діяльності). Основними властивостями цього засобу передачі інформації є мобільність, доступність, періодичність, офіційність.

Енциклопедія – сукупність наукової інформації, яку спортсмени можуть використовувати для набуття знань з певних питань спортивної діяльності. Належить до наукової або науково-популярної довідкової літератури та має такі особливості, як: популярність викладу, чіткість та логіка викладання матеріалу.

Змістовому викладу енциклопедії властиві стислість, чіткість, лаконічність формулювань, уникнення професійних жаргонізмів, розмовних і просторічних слів, вставних слів і зворотів, емоційно забарвлених оцінок, надмірної кількості скорочень тощо.

Педагогічне тестування – науково обґрунтована форма для процесів, пов'язаних із системою знань, що базується на застосуванні педагогічних тестів. Першочергове його використання пов'язане із оцінюванням знань. Основні вимоги, яким повинні відповідати тести, це валідність, надійність, практичність, коректність, економічність [466].

Однак разом із діагностичною та виховною функціями тестування розглядається навчальна функція, що полягає в мотивуванні до активізації роботи із засвоєння інформаційного матеріалу. Підсилення цієї функції може бути пов'язане також із використанням додаткових заходів стимулювання (перелік питань для самостійної підготовки, наявність в самому тесті підказок та навідних запитань, спільний розбір результатів тесту). Як засіб теоретичної підготовки вбачаємо

перспективним використання адаптивного тестування, що пов'язане із тим, що усі спортсмени розпочинають тестування із запитань легкого або середнього рівня складності. При правильній відповіді вони отримують наступне складніше запитання. Неправильна відповідь залишає учасника на цьому ж рівні або понижує рівень [260, 263].

У практиці спорту трапляється безпосереднє використання цього засобу в теоретичній підготовці спортсменів у боротьбі [320] та дзюдо [317].

Плакат – малюнок із коротким текстом (інформаційним повідомленням) на ньому, що створений для заклику, популяризації, реклами. Власне, властивість плакату привертати увагу та концентрувати ми пов'язуємо із освітніми резервами для спортивної діяльності. Значна кількість створеної продукції на території України та на міжнародному рівні дає змогу популяризувати ту інформацію, яка належить до змісту теоретичної підготовки спортсменів. Прикладом є діяльність Національного олімпійського комітету зі створення продукції такого типу.

Фільм: а) документальний – продукт кінематографу, за основу якого взято зйомки реальних подій та осіб. Темати для документальних фільмів у спортивній діяльності (аспект теоретичної підготовки) можуть бути історичні події, культурні та соціальні явища, екранізація життя відомих спортсменів та спортивних клубів тощо, наприклад, «Брюс Лі – людина легенда» (1977), «Бойовий гопак» (2004), «Тайсон» (2008), «Секрети кросівок» (2008), «Технології майбутнього. Спорт» (2010) «Володимир Кличко. Українська мрія» (2013), «Футбол – моя професія» (у епізодах) тощо;

б) художній фільм – вид кіномистецтва, побудований на грі акторів, до якого належить більшість творів кінематографу, окрім документального кіно, наприклад, «Гроссмейстер» (СРСР, 1972), «Азартна гра» (США, 1994), «Алі» (США, 2001), «42» (США, 2013), «Комп'ютерні шахи» (США, 2013), «Тур де Шанс» (Франція, 2013), «Гонка» (Німеччина, Великобританія, 2013), «Легенда № 17» (РФ, 2013) тощо.

Анімація — вид кіномистецтва, твори якого створюються за допомогою знімання послідовних фаз руху, намальованих (графічна мультиплікація) або об'ємних (об'ємна мультиплікація) об'єктів. Ці твори називають анімаційними або мультиплікаційними фільмами (мультифільмами) [235]. Резерви анімаційних фільмів варто вбачати в

наповненні змісту сюжету окремими основними компонентами теоретичної підготовки. Водночас анімація має значні можливості в опосередкованій передачі інформації та емоційності її сприйняття. Яскравими прикладами використання цього засобу є такі твори: «Снежные дорожки» (1963), «Болек и Лёлек «Зимняя Олимпиада» (1968), «Як козаки в футбол грали» (1970), «Як козаки олімпійцями стали» (1978), «Як козаки мушкетерам допомагали» (1979), «Мультки про спорт и олимпийские игры», «Олимпионики» (1982), «Як козаки в хокей грали» (1995), «Скуби-Ду! Олимпийские игры: Забавные состязания» (2012) тощо.

Телевізійні програми – змістово завершена частина програми на телебаченні, яка має відповідну назву, обсяг трансляції, авторський знак, може бути використана незалежно від інших частин програми і розглядається як цілісний інформаційний продукт [544]. Як засоби теоретичної підготовки варто розглядати такі види телепередач: новини, освітні, спортивні, наукові, розважальні. Детальніше зупинимося на останньому виді, де виражених механізмів передачі знань не спостерігається. Проте окремий вид розважальних телепрограм, що можна використати в теоретичній підготовці спортсменів традиційно розподіляють на пізнавально-розважальні та суто розважальні програми. При цьому для формування системи знань спортсменів доцільними вбачаємо серед пізнавально-розважальних контактні програми (ток-шоу), інтелектуально-розважальні програми, програми «інфотеймент» (інформувати розважаючи) та серед суто розважальних програми реаліті шоу, розважальні шоу-видовища, світські хроніки, ігрові розважальні програми (інтерактивні ігри), «програми-перевтілення».

Практичні заходи – реалізація діяльності різного характеру (конкурси, зустрічі, проекти тощо), під час якої відбувається вибіркове чи комплексне вирішення завдань удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів. Характерними практичними заходами, які належать до засобів теоретичної підготовки, є організовані Національним олімпійським комітетом, наприклад, «Міжнародний день спорту», «Всеукраїнський олімпійський урок», «Олімпійський день», науково-пізнавальних конкурсів серед різних груп населення: «Студент і Олімпійський спорт», «Олімпійська вікторина» тощо; створення відомими спортсменами установ, організацій пропаганди спорту та забезпечення підготовки обдарова-

ної молоді (фонди братів Кличків, А. Котельніка, Д. Силантьєва і Я. Клочкової, проект «Золота лілія» Л. Підкопаєвої, кубок Волкова); організація і проведення загальнонаціональних турнірів і змагань на рівні загальноосвітніх шкіл, а саме: «Шкіряний м'яч», змагання «Біо-ла», «Веселі старты» тощо.

Гра – підпорядковане сукупності правил, прийомів або основане на певних умовах заняття, що має розважальний характер і мету передачі, сприйняття та усвідомлення інформаційного матеріалу, що належить до системи знань і вирішує основні завдання багаторічного удосконалення спортсменів. Важливою перевагою використання ігор у теоретичній підготовці спортсменів є їхня різноманітність. Так ігри розподіляють за повторюваністю (разові, серійні), джерелами невизначеності (комбінаторні, азартні, стратегічні), функцією виграшу (матричні, біматричні, опуклі, статистичні, сепарабельні, дуелі), кількістю стратегій (скінченні, нескінченні), кількістю ходів (одноходові та позиційні), інтересами гравців (антагоністичні, неантагоністичні), кількістю гравців (індивідуальні, парні, множинні), взаємодією гравців (кооперативні, коаліційні, безкоаліційні). До того ж їх використовують переважно на ранніх етапах багаторічної підготовки спортсменів у різних видах спорту.

Відкрита лекція – публічні читання, складені лектором для забезпечення інформаційної потреби, пов'язаної із основними завданнями системи підготовки спортсменів [156]. Вона може охоплювати матеріал змістового розділу, блоку чи окремої теми теоретичної підготовки, забезпечити відносно більше коло об'єднаних інформаційних запитів спортсменів, спростити організацію зворотного зв'язку. До реалізації такого виду засобу теоретичної підготовки належать виступи відомих спортсменів, тренерів, провідних фахівців, дотичних до спорту галузей діяльності, які вміщують пізнавальну інформацію, розкривають модель системи знань та підвищують теоретичну підготовленість спортсменів.

Колекціонування – цілеспрямований збір однорідних предметів, що мають інформаційну цінність наукового, історичного чи іншого характеру. У основі колекціонування є пізнання, задоволення інтересів та/чи інформаційної потреби. Предметами колекціонування можуть бути різні матеріальні предмети. Колекціонування відрізняється від простого збирання наявністю пошуку, виявлення, збору, вивчення, систематизації матеріалів.

Зміст засобу передбачає розповсюдження, систематичний добір предметів, здійснюваний на базі наукової систематизації окремих галузей знань. Важливим є те, що серед напрямів колекціонування наявні тематичні зібрання, що припускають підбір різних матеріалів відповідно до окремих тем. Процес збирання об'єктів, який організовується на основі структурних або системних принципів, що є основою для резерву теоретичної підготовки. Основними видами колекціонування є такі: філателія (види поштової документації: знаки поштової оплати, марки, етикетки, ярлики, конверти, поштові картки і листівки тощо), нумізматики (монети та медалі), філокартії (ілюстровані поштові картки, листівки), фалеристики (металеві прикраси, дрібнички, ордени, медалі, значки і нагрудні знаки), геральдика (герби, кольорові емблеми, символи) тощо. До того ж сьогодні набувають популярності тематичні зібрання вкладок, календарів та іншої продукції, яка стосується знань (Євро-2012 та чемпіонату світу 2014 з футболу, Олімпійських ігор тощо) [191, 269, 459, 556].

Важливим для переходу України до нового рівня функціонування суспільства є ефективно впровадження інформаційної складової в різні галузі діяльності [451, 457, 475, 499].

Інформатизація охопила такі стратегічні щодо формування демократичного суспільства галузі, як: освіта, наука, культура, медицина тощо. Не є винятком галузь фізичної культури та спорту, що завдяки своїй багатогранності широко застосовує надбання сучасного інформаційного суспільства [333, 356, 453, 581]. Інформатизація галузі фізичної культури і спорту має належну нормативно-правову підтримку освітнього, галузевого, інформатизаційного спрямування [202, 203, 283, 426].

Водночас рівень комп'ютерної та інформаційної грамотності населення є недостатнім, впровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних інформаційно-комунікативних технологій – повільним; рівень інформаційної представленості України в Інтернет-просторі є низьким, а наявність україномовних інформаційних ресурсів – недостатньою [186]. На думку науковців [248, 365], ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно зі світовими тенденціями не відповідає її потенціалу та можливостям.

Вирішуючи актуальні питання навчально-тренувального процесу за допомогою сучасних технологічних засобів, варто врахувати [91,

361, 363, 503] основну мету використання можливостей інформаційних засобів, специфічну відповідність інформаційних та комунікативних засобів, обсяг та ґрунтовність програмних продуктів, що пропонуються для вирішення конкретизованих завдань навчально-тренувального процесу, шляхи використання й удосконалення існуючих інформаційних засобів та їх конкретизацію для означеної галузі, зокрема фізичної культури і спорту.

Провідна роль інформаційних технологій у теоретичній підготовці спортсменів зумовлена порівняно з традиційними навчально-методичними засобами новими можливостями особистісно орієнтованих комп'ютерних засобів навчання, що забезпечують реалізацію сучасних педагогічних технологій навчання на якісно вищому рівні [569].

Важливість вирішення широкого спектра наукових питань за умов визначених переваг інформатизації галузі фізичної культури і спорту наголошується також зазначеними в джерелах різного характеру пріоритетними напрямками державної політики, що тією чи іншою мірою реалізуються сьогодні [293, 581], а саме:

- фундаменталізація освіти на всіх рівнях і суттєво більший розвиток системи вищої школи;
- підключення до єдиної цифрової мережі з подальшим виходом в Інтернет;
- формування єдиного інформаційного середовища в теоретичній підготовці спортсменів зі створенням баз даних за напрямками та спеціалізацією;
- реалізація концепції випереджувальної освіти, орієнтованої на нові умови, що вже сформовані в провідних країнах світу інформаційного суспільства;
- упровадження методів інноваційної та розвивальної освіти, орієнтованої на розкриття творчого потенціалу спортсменів;
- прийняття єдиної системи програмно й апаратно сумісних засобів обчислювальної техніки та техніки зв'язку, що використовується в безперервному навчальному процесі;
- організація інфраструктури інформатизації теоретичної підготовки спортсменів як складової частини інформатизації суспільства загалом, яка б виконувала роль структури, що забезпечить створення нових, тиражування та впровадження існуючих інформаційних технологій в систему безперервної освіти;

- підвищення доступності якісної освіти для широких верств населення шляхом розвитку систем дистанційного навчання на основі сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій тощо.

Зазначене засвідчує, що інформатизація має потенціал конструктивного впливу на реформування та удосконалення системи теоретичної підготовки спортсменів. У повному обсязі нерозкритим залишається широкий спектр засобів медіатехнологій, наприклад, кабельного та супутникового телебачення, персональних комп'ютерів, інформаційної мережі Інтернет, соціальних комунікацій, візуалізації та відеопродукції, веб-технології тощо [112].

Веб-сайт – сукупність інформаційних ресурсів, доступних у мережі Інтернет, які об'єднані як за змістом, так і навігаційно. Фізично інформація сайту може розміщуватися на одному або на кількох серверах.

Цікавим при розгляді цього засобу теоретичної підготовки є можливість впливу на процес формування інформаційної культури та стимулювання пізнавальної активності спортсменів [214]. На теоретичному рівні технологія використання сайту може бути спрямована на вирішення тих завдань, які зумовлені загальною орієнтацією системи підготовки спортсменів у певному виді спорту. Вони відповідно повинні бути сформовані відповідно до етапів багаторічної підготовки та індивідуальних особливостей спортсменів.

Роль тренера може визначатися координацією організації роботи ресурсу, використанням сайту для дистанційного контакту зі спортсменами, особистого формування мети теоретичної підготовки. Хоча, на нашу думку, технологічним та змістовим забезпеченням цього засобу теоретичної підготовки повинні були б займатися підрозділи федерації (на національному та міжнародному рівні) із виду спорту.

Технологія складання змісту сайту, забезпечення його функціонування не є предметом теоретичної підготовки та детально описана в спеціальній літературі [423, 571]. Отже, цікавим є досвід використання на національному та міжнародному рівні сайтів Національного олімпійського комітету України (<http://noc-ukr.org/>), «Великие спортсмены» (<http://vespo.com.ua/>), Федерації футболу України (<http://www.ffu.org.ua/>), п'ятого класу загальноосвітньої школи [214], Міжнародного олімпійського комітету (<http://www.olympic.org/>), других юнацьких Олімпійських ігор (www.nanjing2014.org/en/) та

інших, інформація з яких об'єктивно може бути представлена в змісті теоретичної підготовки спортсменів.

Комп'ютерна програма – інформаційна модель процесу передачі знань, яка містить логічне представлення інформаційного матеріалу, розробку переліку дефініцій розділу теоретичної підготовки, виявлення зв'язків між ними та побудови відповідної ієрархії, обґрунтування текстових, логічних і образних форм подання матеріалу, систему контролю знань (оперативного, поточного, етапного) [537, 541, 548, 561]. При розробці інформаційно-алгоритмічних моделей комп'ютерного навчання потрібно враховувати чинник індивідуального підходу, з урахуванням когнітивних якостей обраного для тренувального впливу контингенту спортсменів.

Комп'ютерні програми можуть бути різними, наприклад окремі навчальні програми, комп'ютерні ігри, інтегральні програми, пошукові тощо. Вони можуть існувати в глобальному інформаційному середовищі Інтернет та поза ним, автономно на відповідних технічних пристроях (ноутбук, нетбук, телефон). З урахуванням технічних можливостей та завдань теоретичної підготовки спортсменів кожен програму можна адаптувати до вимог системи підготовки спортсменів. Наприклад, комп'ютерні ігри можуть бути не тільки зручними дидактичними засобами, але й можуть виконувати роль тренажерів. Спортивно-бойові комп'ютерні ігри, особливо рольові, окрім безпосередньої передачі знань, можуть сприяти формуванню установки «на результат» [144]. Також встановлено ефективність комп'ютерної програми «Абетка юного футболіста», основу якого становить однойменний електронний підручник, в якому подано методичний матеріал для навчання футболу на початковому етапі учнів молодших класів. Вчитель за допомогою навчальної програми впливає на керований суб'єкт [85, 423, 437].

Окремо варто розглядати освітні програми, виконані в PowerPoint, які засновані на передових методичних розробках [102]. Їхньою особливістю є можливість існування поза мережею Інтернет.

Мультимедійні інформаційні технології – це один з видів практичної реалізації методологічних і теоретичних основ формування інформаційно-навчального середовища та інформаційної культури. Використання мультимедійних інформаційних технологій в теоретичній підготовці спортсменів (розроблення мультимедійних видань) за наявності множини аналітичних процедур (пошук, сорту-

вання, вибірка, порівняння інформації тощо), відкритої структури, можливості зберегти й опрацювати велику кількість інформації (звукової, графічної, текстової та відео) і компонувати її в зручному вигляді сприяє розкриттю, збереженню та розвитку індивідуальних здібностей спортсменів, поєднанню індивідуальних рис, формуванню пізнавальних потреб, прагненню до самовдосконалення, забезпеченню комплексності вивчення явищ дійсності, неперервності взаємозв'язку блоків та розділів знань, динамічному оновленню змісту, форм та методів навчальних процесів [142, 437].

Одним із таких інструментів, що забезпечує побудову розвивального навчального середовища, є *віртуальна школа* [102]. Система дозволяє забезпечити доступ до інформаційних ресурсів та джерел знань, які розроблені для поглиблення знань, залучення до наукових досліджень, підготовки учнів до участі в різноманітних навчальних і наукових конкурсах, олімпіадах та вступу до вищих навчальних закладів. Інформаційні ресурси в середовищі системи організовані як розподілена база даних, де вони об'єднані в ієрархічні групи відповідно до організаційної структури процесу взаємодії абонентів системи та складу її учасників. Також освітній ресурс «Таеквондо» доступний в мережі Інтернет [456].

Ієрархічні каталоги. На сучасному етапі цей засіб пошуку інформації застосовується різноманітними комп'ютерними системами підтримки пошуку і доступу до інформаційних даних і документів. З усіх типів систем лідерами з використання є веб-каталоги, такі як Yandex, Yahoo! або Rambler. Такі системи незамінні для ефективного пошуку, навігації та систематизації великих масивів даних [353, 354]

Серед відомих зарубіжних пошукових систем слід виокремити такі: AltaVista (<http://www.altavista.com/>), Direct Hit, Google (<http://www.google.com/>), Excite, MSN Search (<http://search.msn.com/>), Northern Light (<http://www.northernlight.com/>), Fast (AllTheWeb) (<http://www.alltheweb.com/>, <http://www.fast.no>), Hot Bot (<http://www.hotbot.com/>), Lycos (<http://www.lycos.com/>), Euroseek (<http://www.euroseek.net/>), Yahoo! (<http://www.yahoo.com/>) тощо [354, 355, 356]. Окрім цього, всі загальнодержавні й обласні універсальні наукові бібліотеки та значна кількість університетських мають онлайн-нові електронні каталоги та бази даних [255, 532].

Інтерактивна дошка – комплексний технічний засіб для передачі інформації з використанням інформаційних технологій. Інтерактивні дошки інтегрують в собі окремі компоненти, а саме: персональний комп'ютер, мультимедійний проектор, програмне забезпечення, власне дошка. Залежно від розташування проектора інтерактивні дошки поділяють на фронтальну і зворотню проекцію [218, 245, 443].

Формою реалізаційних положень у теоретичній підготовці є побудова, спосіб організації тренувальних впливів та педагогічної взаємодії з передачею, сприйняття та усвідомлення спортсменами системи спеціальних знань, характерним зовнішнім виявом цього процесу, пов'язаного з його сутністю й змістом.

Для концепції теоретичної підготовки ми визначили дві основні форми реалізаційних положень: безпосередня та дистанційна (опосередкована). Кожна з них має певні характерні ознаки.

Безпосередня форма визначається особистим спілкуванням спортсменів із суб'єктами передачі знань (тренер, спеціалісти та ін.) для отримання та засвоєння системи спеціальних знань, що є змістом теоретичної підготовки.

Існуючий досвід й інтерпретація даних наукової та методичної літератури вказує, що найбільш ефективною формою системи передачі знань є особистий контакт тренера та спортсмена [143, 343, 344, 420, 527]. Емоційний взаємозв'язок у суб'єкт-суб'єктних відносинах учасників навчально-тренувального процесу дозволяють стверджувати про можливість насиченості й повноти засвоєння спеціальної інформації, що є в змісті теоретичної підготовки спортсменів. Ця форма на сьогодні є основною в системі підготовки спортсменів. Проте її залучення ставить високі вимоги до рівня підготовленості суб'єктів передачі інформації, особливо коли в цій ролі виступає тренер. Сукупність функціональних обов'язків тренера перенавантажена завданнями забезпечення різних розділів підготовки (фізичної, технічної, тактичної, психологічної), що зменшує можливість ефективного реалізації теоретичної підготовки [44, 195, 558, 572]. Окрім цього, неможливо уникнути ефекту апперцепції (залежності людської свідомості від життєвого досвіду) в засвоєнні й набутті професійних знань, засвоєнні цінностей освіти, засвоєнні й прийнятті тих або інших загальнозначущих парадигм на рівні особистісної свідомості тренера, що відображається на ефективності безпосередньої форми реалізаційних положень теоретичної підготовки.

Дистанційною формою є сукупність сучасних технологій, що забезпечують в інтерактивному режимі за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій передавання інформації від суб'єкта передачі знань до реципієнта [212, 245]. Може застосовуватися з урахуванням індивідуальних особливостей спортсменів та специфіки виду спорту на усіх етапах багаторічного спортивного удосконалення. Основою дистанційної форми теоретичної підготовки є інтерактивна взаємодія в процесі отримання інформації, надання спортсменам можливості самостійного опрацювання змісту даних, а також консультаційний супровід суб'єктом їх передачі. Дає змогу реалізовувати теоретичну підготовку на відстані, за можливості відсутності тренера (іншого суб'єкта передачі знань) [128, 343].

Реалізація ідеї дистанційної теоретичної підготовки, спортивної медіа-освіти потребує створення принципово нових комп'ютерних освітніх технологій з використанням анімації, «ефекту присутності всередині» об'єкта, процесу, явища, і «віртуальної реальності», що ґрунтуються на принципах антропоцентризму, а також інших фундаментальних положеннях інтегративної педагогічної та біосоціальної антропології [144, 223, 457, 559].

Умови реалізації теоретичної підготовки варто розглядати на двох рівнях. На узагальненому вони передбачають вимоги для оптимальної передачі, сприйняття, усвідомлення спортсменами системи спеціальних знань з огляду на їх індивідуальні особливості, завдань етапу багаторічної підготовки спортсменів, матеріально-технічне забезпечення та інших чинників. На конкретизованому рівні вони містяться в потрібних обставинах, що робить можливим ефективно здійснення теоретичної підготовки.

Реалізація основних завдань системи підготовки спортсменів визначає, що реалізація будь-якого розділу потребує обґрунтованого підходу. При цьому тренувальні впливи, які здійснюються впродовж окремого тренувального заняття, мікро-, мезо- макроциклу повинні враховувати значну сукупність чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру [229, 411]. Теоретична підготовка не є винятком.

Аналіз наукової та методичної літератури дає змогу нам стверджувати, що тренувальні впливи власне із теоретичної підготовки мають більший спектр свого використання [44, 195, 210, 230]. Це пов'язано із специфічністю навантажень, універсальністю методів та засобів теоретичної підготовки тощо.

До того ж значна варіативність умов реалізації, що характерна для теоретичної підготовки може бути суттєво обмеженою за відсутності обґрунтованих структури та змісту інформаційного матеріалу, при хаотичному проведенні тренувальних впливів без урахування процесів адаптації спортсменів, невідповідній підготовленості суб'єктів передачі знань, відсутності усвідомленого ставлення спортсменів до теоретичної підготовки як розділу системи багаторічного удосконалення тощо.

Отже, можна констатувати, що основними умовами реалізації теоретичної підготовки на узагальненому рівні є такі:

- усвідомлене ставлення та адекватний рівень підготовленості учасників процесу передачі знань до своїх обов'язків;
- обґрунтованість структури та змісту системи спеціальних знань, що взято за основу теоретичної підготовки в конкретних ситуаціях;
- матеріально-технічне забезпечення, що відповідає змісту інформаційної теми, блоку чи розділу теоретичної підготовки;
- взаємозв'язок тренувальних впливів теоретичної підготовки з іншими розділами підготовки;
- спрямованість теоретичної підготовки на досягнення індивідуально можливого результату і формування особистості спортсменів.

Умови реалізації теоретичної підготовки конкретизованого рівня передбачають ті обставини, за яких може відбуватися теоретична підготовка. До них, передусім, належить навчально-тренувальний процес [193, 440, 488, 549], специфічні умови організації тренувальної діяльності, позатренувальний процес. До умови реалізації навчально-тренувального процесу належать усі навантаження в межах тренувальних занять в різних структурних утвореннях (окремі заняття, мікро-, мезо та макроцикли), які відбуваються згідно з програмою підготовки спортсменів. Специфічними умовами ми визначили ті, які стосуються особливої організації тренувальних занять в певному періоді часу (навчально-тренувальний збір, спортивно-оздоровчий табір тощо). Так, прикладом можуть бути результати вирішення окремого науково-практичного завдання, пов'язаного із теоретичною підготовкою юних дзюдоїстів, у процесі літніх спортивно-оздоровчих таборів. Переваги таких умов визначені в багаторазових тренувальних заняттях впродовж дня із приділенням необхідної кількості часу на теоретичні заняття, раціонально-збалансоване чергування таких занять з фізичними навантаженнями [558].

До того ж більшу частину часу спортсмени проводять поза тренувальними заняттями. На відміну від інших розділів, теоретична підготовка має резерви реалізації в спрямованих навантаженнях у позатренувальній діяльності. Це пов'язано із можливістю задавати навантаження, які можуть реалізовуватися за допомогою методів самоосвіти та дистанційної форми теоретичної підготовки.

Детально розглядати умови реалізації варто при формуванні диференційованих програм теоретичної підготовки, які створюються відповідно до низки конкретизованих чинників (завдання, етап підготовки, специфіка виду спорту, вік, стать, індивідуальні особливості сприйняття спортсменів, науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення тощо).

Контроль є одним із головних компонентів концепції теоретичної підготовки, що вирішує низку важливих завдань. Наголосимо, що в сформованій концепції теоретичної підготовки сегмент контролю є заключним компонентом у реалізаційних положеннях та, відповідно, в диференційованих програмах теоретичної підготовки. Це пов'язано із об'єктивними властивостями контролю за якими він є процесом, що забезпечує досягнення системою поставленої мети (окремих завдань); уникнення загострення проблеми (відхилення фактичного від запланованого стану системи); зворотній зв'язок у суб'єктно-об'єктних відносинах теоретичної підготовки.

Для ефективної реалізації контролю потрібно дотримуватися таких вимог: потреба організації в системі управлінських процесів (елементів керування), установлення стандартів діяльності системи, що підлягають перевірці, можливості коригування управлінських процесів у разі невідповідності поставленим та досягнутим цілям процесу теоретичної підготовки.

Низка науковців зазначають, що при контролі варто уникати надмірності, адже несуттєві відхилення фактичного стану об'єкта (керуваної системи) від заданого, що викликають реакцію, роблять цю систему неекономічною. Важливо врахувати, що надмірний контроль може створити хибну спрямованість та переорієнтованість елементів системи теоретичної підготовки з установки на досягнення поставленої мети для задоволення вимог контролю [229, 339, 368, 411].

Аналізування наукової та методичної літератури із проблем контролю вказує на пріоритетність у використанні цих підходів і в теоретичній підготовці спортсменів. Основними керівними положеннями застосування контролю при цьому є такі [272, 339, 409, 411, 507]:

- відповідність змісту, мети і завдань контролю завданням об'єкта, що піддається перевірці та суб'єкта контролю. Доведення результатів до об'єкта контролю, суб'єкта прийняття рішень за результатами контролю;

- системність введення до процесу контролювання усіх аспектів діяльності об'єкта та їх взаємозв'язку;

- неперервність та послідовність спостереження за об'єктами контролю;

- об'єктивність оцінювання діяльності об'єкта контролю і результатів на основі відповідності перевірених фактів із вимогами, що регулюють діяльність системи підготовки у видах спорту;

- ефективність, що проявляється в забезпеченні за результатами контролю повноти та своєчасності виявлення відхилень (фактичного стану від запланованого), виявленні причини відхилень та напрямів подальшого удосконалення;

- наукова обґрунтованість засобів, методів і прийомів, що безпосередньо використовуються при контролі;

- плановість заходів суб'єкта (контролювального органу) контролю на період часу;

- контрольні дії в межах заходів контролю, превентивне вивчення об'єкта контролю для досягнення розуміння його діяльності.

Суть контролю визначається заходами організаційного, змістово-технічного й узагальнювально-коригувального характеру.

Організаційні заходи якісного забезпечення контролю повинні охоплювати обрання об'єкта контролю та організаційно-методичну підготовку до проведення контролю.

Змістово-технологічні передбачають розробку плану проведення контролю, обрання методу вивчення рівня теоретичної підготовленості спортсмена й відповідальних осіб за його проведення.

Узагальнювально-коригувальні містять у собі узагальнення, обговорення (індивідуальне чи групове) результатів, розробку рішень й оцінку щодо їх виконання.

Традиційним для спортивної діяльності є виокремлення таких основних видів контролю: попередній, оперативний, поточний і завершальний. За формою проведення ці види контролю схожі, оскільки мають спільну мету (отримання об'єктивних даних про рівень підготовленості). Відмінності між контролем є в часі проведення. Оперативний відбувається після завершення тренувального впливу, поточний контроль здійснюється безпосередньо в ході проведення

тренувальної діяльності та базується на вимірюванні фактичних результатів, отриманих після проведення роботи, спрямованої на досягнення завдань теоретичної підготовки. Етапний (підсумковий) контроль відбувається після завершення відносно самостійного періоду теоретичної підготовки та дає потрібну для планування подальшої діяльності інформацію про рівень підготовленості [368, 411, 507].

Для теоретичної підготовки формальними критеріями при оцінюванні підготовленості можуть бути загальна кількість правильних відповідей, кількість правильних відповідей на питання основних розділів, загальний час виконання тестування. Неформальними критеріями можна визначити такі: відтворюваність знань (через певні проміжки часу), застосовність знань (уміння застосовувати), взаємозв'язок знань (вміння пов'язувати освоєння знань з іншими), відповідність поставленого запитання в завданні, повнота відповіді на запитання, ясність, зрозумілість змісту відповіді тощо [318, 466].

Усі розглянуті рівні концепції теоретичної підготовки (передумов, базису, реалізації) логічно трансформуються та акумулюють зусилля, створюючи рівень результату.

Кінцевий рівень концепції теоретичної підготовки представлений результатом та його компонентами, які перебувають у діалектичному взаємозв'язку. Підсумок концепції складається з когнітивного, методологічного, психологічного, комунікативного та інтегрального компонентів.

Когнітивний компонент результату концепції теоретичної підготовки представлений новим рівнем аналітичного мислення, розвитком усіх видів розумових процесів спортсменів, серед яких сприйняття, пам'ять, формування понять, рішення завдань, уява та логіка, що є результатом накопичення нових знань. Ця сукупність є спонукальною для подальшого процесу пізнання спортивної діяльності, серед яких розглядаються чинники забезпечення та реалізації спортивного результату і особливості їх формування. Когнітивний компонент результату дозволяє поліпшити розуміння спортсменами власної діяльності (навної та перспективи) за допомогою власних активних дій.

Можна стверджувати, що основними вміннями в межах цього компонента є такі:

- аналіз компонентів власної змагальної діяльності та вироблення ефективної стратегії тренувальної і змагальної діяльності;

- розуміння основоположних процесів системи підготовки спортсменів;
- усвідомлення проблем та особливостей спортивного життя;
- визначення особистих пріоритетів у соціальному становленні в межах спортивної діяльності;
- вироблення індивідуальних способів переробки та сприйняття інформації, що характеризується індивідуальними відмінностями в аналізі, структуризації, категоризації, оцінюванні тощо.

Методологічний компонент представлений утворенням сукупності знань про взаємозв'язані способи та прийоми доцільного проведення навчально-тренувальної і змагальної діяльності. Спортивна діяльність має тісні взаємозв'язки між компонентами змагальної та тренувальної діяльності, що взято за основу системи підготовки спортсменів у виді спорту. Реалізація теоретичної підготовки дозволяє сформувати основи знань та уявлень спортсменів стосовно реалізації розділів підготовки (фізична, технічна, тактична, психічна) та управління в умовах змагальної діяльності.

Зміст методологічного компонента результату концепції теоретичної підготовки визначається також послідовністю й організованістю в пізнанні нової інформації та реалізації основних завдань системи підготовки спортсменів. Формування цього компонента результату концепції визначає, що спортсмени не тільки строго виконують тренувальні завдання, що задають їм, а й усвідомлюють їх сутність у зв'язку із сукупністю відповідних знань, отриманих у межах теоретичної підготовки.

Зрозуміло, що обсяг та ґрунтовність знань спортсменів не можуть ототожнюватися зі знаннями тренера з фаховою освітою. Проте завдання для формування такого рівня знань не належать до теоретичної підготовки. У межах цього компонента є потреба ознайомлення спортсменів із спеціальною системою методів, методичних прийомів тренування і форм організації занять, спрямованих на вирішення завдань системи багаторічного спортивного удосконалення.

Основними вміннями в межах цього компонента є такі:

- обґрунтування методик навчання техніки спортивних вправ у виді спорту;
- побудова методик розвитку фізичних якостей, що належать до структур загальної та спеціальної фізичної підготовленості;

- оптимізація тренувальної та позатренувальної діяльності зі спрямованістю на вирішення основних завдань етапу багаторічної підготовки чи системи загалом;
- допомога в організації навчально-тренувальних занять, їх частин;
- планування та забезпечення проведення змагань.

Психологічний компонент визначається змінами на основі отриманих знань психічних процесів і психічних властивостей особистості спортсмена, що дають змогу досягнути вищої ефективності змагальної та тренувальної діяльності. Цей компонент характеризується активізацією участі в основних процесах спортивної діяльності органів чуття, пам'яті, мислення, емоцій і вольових зусиль спортсменів. Зважаючи на наявність різних форм діяльності спортсмена (фізичної роботи – м'язова діяльність, розумової – процеси мислення) та необхідність їх раціонального поєднання, психологічний компонент повинен відповідати індивідуальним особливостям спортсменів. Однією із важливих частин психологічного компонента результату концепції варто виокремити мотивацію, яка включає якісний стрибок у розвитку самосвідомості, де важливим є питання, пов'язані з усвідомленням свого місця в спортивній діяльності та впевненість за свою поведінку.

Для психологічного компонента характерні такі вміння:

- саморегуляція психологічних станів в неадекватних умовах змагальної та тренувальної діяльності;
- створення індивідуальної ієрархії мотивів та її відповідність етапам багаторічної підготовки і кваліфікації спортсмена;
- вибір і здійснення спортсменами поведінки, що становить поведінкову складову впевненості та є наслідком формування особистості;
- уникнення негативних впливів зовнішнього середовища як стійкість до чинників завад змагальної та тренувальної діяльності;
- вироблення толерантного ставлення до ситуацій «перемоги–поразки» в процесі спортивного життя.

Комунікативний компонент визначається усвідомленням обсягу знань, що забезпечує оптимальний процес обміну інформацією між учасниками системи підготовки спортсменів, залучення до спілкування ефективних вербальних і невербальних засобів для якісної передачі та отримання інформації.

У ситуаціях навчально-тренувального процесу та поза спортивною діяльністю (завершення занять, травма тощо) перед спортсменом виникає потреба ведення діалогу із різними співрозмовниками. Обсяг знань, отриманий в процесі теоретичної підготовки, дає можливість спортсменам оперувати достовірною інформацією системи підготовки, що створює авторитет серед співрозмовників. Окрім цього, вміння вести діалог дозволяє в подальшому впевнено обговорювати питання, пов'язані із укладанням контрактів, обговоренням функціональних обов'язків у спортивному колективі, продовженням спортивної кар'єри тощо.

Основними вміннями комунікативного компонента результату концепції теоретичної підготовки є такі:

- всебічне й об'єктивне сприйняття співрозмовника;
- висловлення індивідуальних вражень та співпереживання в спільній спортивній діяльності;
- передбачення та ліквідування конфліктів, пов'язаних з екстремальними умовами змагальної діяльності та напруженістю навчально-тренувального процесу;
- критичного (справедливого, конструктивного й тактовного) висловлення стосовно дій колег по команді;
- сприйняття й врахування критики та перебудови відповідно до неї своєї діяльності.

Інтегральний компонент характеризується взаємопроникненням структур накопиченого обсягу системи знань, що лежить в основі змісту теоретичної підготовки з іншими напрямками діяльності спортсменів.

Ефективна діяльність, пов'язана із реалізацією теоретичної підготовки, супроводжується узагальненням та комплексністю знань, що може бути актуальним і поза спортивною діяльністю. Окремі блоки та розділи теоретичної підготовки забезпечують формування гармонійно розвинутої особистості. Зазначений компонент результату концепції теоретичної підготовки визначається також взаємозв'язком та впливом теоретичної підготовленості на інші розділи системи підготовки спортсменів (фізична, технічна, тактична, психічна).

Основними вміннями інтегрального компонента результату концепції теоретичної підготовки визначено такі:

- інтерпретація сукупності інформації для удосконалення різних сторін підготовленості спортсменів;

- визначення власного рівня підготовленості за розділами підготовки та розробка напрямів самоудосконалення;
- вироблення механізмів інформаційної та методичної допомоги при організації тренувальної діяльності;
- визначення раціональних варіантів розвитку та забезпечення змагальної діяльності для досягнення спортивного результату;
- установлення індивідуального рівня домагання в поєднанні з об'єктивною оцінкою власного рівня підготовленості та сформованості особистості.

Таким чином, ми вперше обґрунтували концепцію теоретичної підготовки в спорті із визначенням структурно-функціональних рівнів, керівних положень та реалізаційних положень і компонентів результату. Узагальнення та врахування отриманих нами даних у поєднанні зі змістом теоретичної підготовки дозволяють розробляти диференційовані програми для спортсменів із урахуванням специфіки виду спорту, індивідуальних особливостей контингенту, основних завдань етапу та системи багаторічної підготовки спортсменів.

4.2. Модель системи знань спортсменів

Значна якісна зміна спорту загалом та окремих видів спорту за останній історичний період розвитку олімпійського спорту (від 1992 року і до сьогодні) переконливо засвідчує необхідність корекції моделі системи знань, яка є змістом теоретичної підготовки в спорті на макро- (спортивна діяльність загалом) та мікрорівні (окремі види спорту) [229]. У науковій та методичній літературі дискретно подано інформацію про зміст теоретичної підготовки спортсменів, що передбачає актуалізацію науково-практичних питань, пов'язаних із моделлю системи знань спортсменів.

Учені, Л. П. Матвеев та В. М. Платонов, у низці публікацій зазначають про існування та необхідність удосконалення інтелектуальної підготовки спортсменів. При цьому в зміст інтелектуальної освіти введено сукупність різноманітних знань, потрібних для успішної тренувальної і змагальної діяльності (рис. 4.2) [313, 408].

Рис. 4.2. Узагальнена модель системи знань спортсменів [313]

Таким чином, знання, що потрібні спортсменові, поділяються на три групи:

1. Знання світоглядного, мотиваційного, спортивно-етичного характеру. Передбачається, що зміст цієї структурної групи знань повинен формувати правильний особистісний погляд на світ та суспільство загалом і дати змогу осмислити сутність спортивної діяльності, суспільний устрій, особистісний сенс спорту загалом і спорту найвищих досягнень зокрема.

2. Знання системи підготовки. За основу цієї групи взято принципи і закономірності спортивної підготовки, природничо-наукові і гуманітарні основи спортивної діяльності, що повинні передаватися в умовах двостороннього освітнього процесу, який наявний в спортивній діяльності.

3. Спортивно-прикладні знання, що охоплюють основи техніки і тактики обраного виду спорту та методики оволодіння ними, закономірності розвитку фізичних якостей, планування і побудови занять, гігієни, режиму харчування та відпочинку, медичного контролю та самоконтролю, засобів попередження травм, розвитку обраного виду спорту, класифікаційних нормативів тощо, інвентарю, обладнання тощо.

Проте ми схильні говорити не про самостійну інтелектуальну підготовку, а про неї як передумову формування теоретичної підготовленості спортсменів.

Інші фахівці [504] запропонували структуру теоретичної підготовки, що має значно більшу кількість змістових розділів. Зрозуміло, що період виконання дослідження (1981) не відповідає сучасним уявленням, проте ми схематично подали модель системи знань (рис. 4.3).

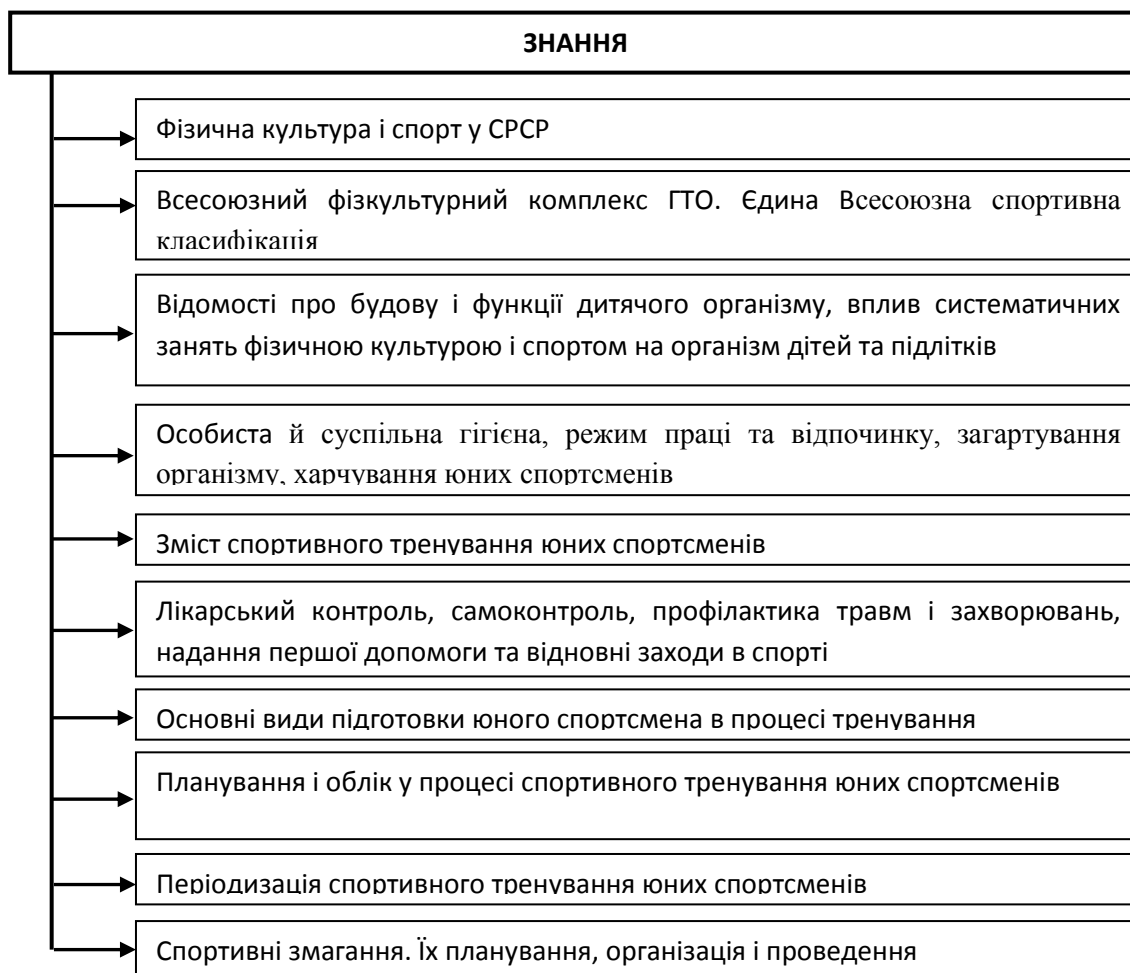

Рис. 4.3. Модель системи знань спортсменів [504]

Недоліками поданих моделей систем знань (рис. 4.2 та 4.3) є їх спрощене представлення та відсутність функціональних зв'язків між окремими розділами знань в теоретичній підготовці. Модель, що становить собою визначену сукупність знань, повинна містити ознаки системи та узгодженість її окремих компонентів для досягнення поставленої мети [132, 468].

Окрім цього, у попередніх дослідженнях виявлено відсутність таких основних властивостей, які пов'язані зі системами [189, 227, 270, 355]:

- цілісності – первинність цілого до частин;
- неадитивності – принципова неможливість зведення властивостей системи до суми властивостей складових її компонентів;
- структурності – можливість декомпозиції системи на компоненти та встановлення зв'язків між ними;
- ієрархічності – кожний компонент системи може розглядатися як система (підсистема) ширшої глобальної системи.

Існування детермінованої та верифікованої системи знань спортсменів є доведеною необхідністю. Більшістю спеціалістів у різних видах спорту зазначається, що без сформованої системи знань спортсменам набагато важче досягнути високих результатів в обраному виді спорту.

Окрім того, аналіз наукової та методичної літератури засвідчив, що існує дискретність при розгляді структури та частково змісту спеціальних знань спортсменів, навіть тих, які не пов'язані зі специфікою змагальної діяльності [245, 430, 485]. Це вказує на те, що в реалізації теоретичної підготовки спортсменів немає чітко визначеної спрямованості. Значна якісна зміна спорту загалом та окремих видів спорту за останній історичний період розвитку олімпійського спорту (від 1992 року і до сьогодні) свідчить про необхідність корекції моделі системи знань, яка є предметом теоретичної підготовки в спорті на макро- (спортивна діяльність загалом) та мікрорівнях (окремі види спорту) [75, 348].

Недоліками відомих на сьогодні моделей систем знань є їх спрощене представлення та відсутність функціональних зв'язків між окремими розділами знань у теоретичній підготовці. Модель, що становить визначену сукупність знань, повинна містити ознаки системи та узгодженість її окремих компонентів для досягнення поставленої мети. У нашому випадку це формування теоретичної підготовленості спортсменів із необхідністю посилення ефективності навчально-тренувального та змагального процесу та входження особистості спортсмена в суспільство, тобто його соціалізація загалом.

Наші дослідження, пов'язані з аналізом документальних матеріалів у різних групах видів спорту [397, 403, 404], дозволяють констатувати, що уявлення теорії та практики підготовки спортсменів стосовно системи знань потребують змін, рівнозначних еволюції спортивної діяльності [75, 414]. Тому ми переосмислили та узагальнили розділи інформації, що дало змогу сформувати авторську модель системи знань в теоретичній підготовці спортсменів (рис. 4.4).

Запропонована модель системи знань спортсменів містить у собі дві підсистеми знань – основні та допоміжні.

Для підсистеми «Основні знання» характерна цілеспрямована та організована передача інформації в процесі підготовки.

Аналіз навчальних програм для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ у різних групах видів спорту дозволив сформувати структуру цієї підсистеми. Ми вдосконалили інформацію, згідно з якою до основних

знань належать такі групи: «Гуманітарні та соціалізувальні знання», «Система підготовки спортсменів», «Забезпечення системи підготовки спортсменів», «Безпека, правила безпеки».

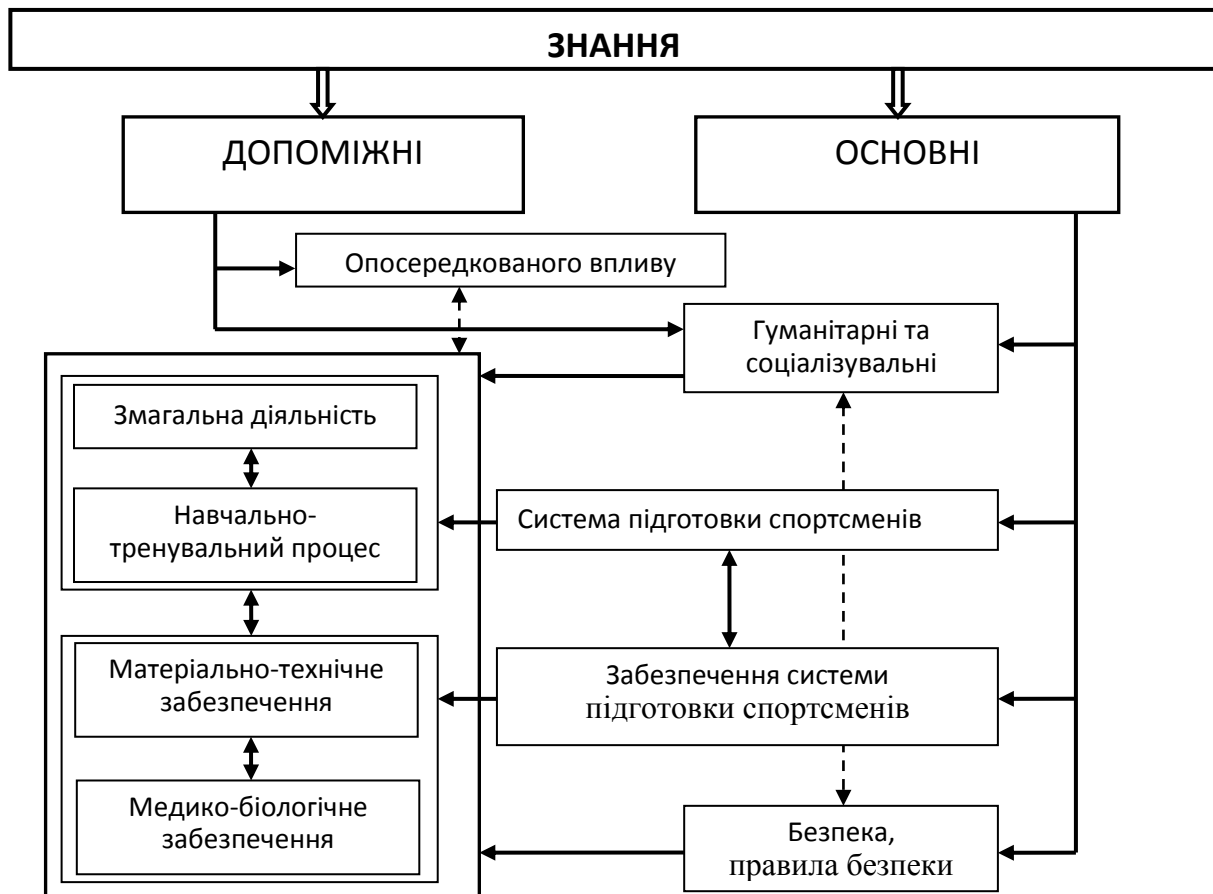

Рис. 4.4. Авторська модель системи знань спортсменів [375, 398]

За твердженням значної частини фахівців зі спорту, першочерговими в структурі системи знань спортсменів повинні бути знання, які стосуються системи підготовки спортсменів [44, 490, 504, 558]. Зважаючи на різноманітність блоків знань, на цьому рівні моделі системи знань ми прийняли рішення про розмежування знань, що пов'язані зі змагальною діяльністю (на прикладі обраного виду спорту) та навчально-тренувальним процесом (на різних етапах багаторічної підготовки). Це дало змогу ввести в авторську модель як похідні від «Системи підготовки спортсменів» – розділи «Змагальна діяльність» та «Навчально-тренувальний процес». Схожа ієрархія взаємозв'язків наявна в системі підготовки спортсменів, тобто її складових тренування, змагання та відпочинку.

Конкретизація змісту теоретичної підготовки в різних групах (видах) спорту вказала, що розділ «Змагальна діяльність» повинен складатися з таких блоків: знання про єдину спортивну класифікацію [335], значення спортивної класифікації в системі підготовки спортсменів [488], правила змагань, положення про змагання, організація та проведення змагань, місце змагань, вікові групи та вагові категорії учасників змагань, права та обов'язки учасників змагань, розмітка змагальної дистанції, поняття про стартову та фінішну зони, проходження дистанції, форма учасників [94, 95], рейтинг спортсменів при відборі до збірних команд [498], планування, характеристика систем визначення переможця [549], відбір та комплектування команд для участі в міжнародних змаганнях серед кадетів і юніорів [26, 27, 242], кількісний та якісний склад суддів, їх обов'язків та офіційні жести [107], умови, в яких відбуватимуться змагання, розробка індивідуальних планів для спортсменів, характеристика суперників, вибір тактичного плану [335].

Необхідність оновлення та доповнення змісту цього розділу пов'язана із суттєвим збільшенням кількості змагань та комерціалізацією спорту загалом [61, 322]. Важливим, на наш погляд, є розгляд питань, пов'язаних із правилами подання та оформлення заявок на участь в змаганнях, ознайомленням з особливостями комерційних змагань чи систем змагань, вивчення правового аспекту участі та відмови в двосторонньому договорі стосовно організації чи участі в змаганнях. Ця інформація повинна залучатися починаючи з етапу підготовки до вищих досягнень.

Більшість фахівців зі спорту зазначає, що система змагань не може існувати відокремлено, що дозволило нам залучити до неї ті знання, які стосуються навчально-тренувального процесу, а саме: інтегральна підготовка, знання з психологічної, тактичної, технічної, фізичної підготовки, індивідуальний план тренування, методи та засоби підготовки спортсменів, методологія удосконалення різних сторін підготовленості спортсменів, модельні характеристики спортсменів вищої кваліфікації, періодизація підготовки спортсменів, планування та облік спортивного тренування, організація та конспект навчально-тренувального заняття, понятійний апарат виду спорту [126, 276, 528, 557].

В умовах створення авторської моделі системи знань спортсменів на гностичному рівні спроектовано залежність підготовки спортсменів

від її забезпечення. При цьому йдеться про знання, які сприяють розумінню та усвідомленню спортсменами ролі цих чинників.

Перед спортсменом переважно ставиться умова беззаперечного виконання вказівок та програми, запропонованої власне тренером. Це зводить до мінімуму не тільки втручання, а й подекуди розуміння спортсменом тренувальних завдань.

Таким чином, розділ «Навчально-тренувальний процес» є важливим з огляду на необхідність усвідомлення спортсменами процесу своєї спортивної підготовки. Він є найбільшим за обсягом на всіх етапах багаторічної системи підготовки та у всіх видах спорту [94, 107, 535, 549]. Основними блоками цього розділу є такі:

- засади техніки – спеціальна термінологія, основні поняття про техніку, властивості спортивного інвентарю, механізми роботи основного й додаткового устаткування, кінематичні характеристики, поняття про ритм і темп, помилки, шляхи та методи їх усунення, розташування спортсменів в умовах навчально-тренувального процесу [549]. Одночасно на більш пізніх етапах підготовки (підготовка до вищих досягнень) пропонується розглядати біомеханічні засади спортивної техніки, її окремих ланок, методи вдосконалення біомеханічної системи, вплив інвентарю на зміни в діяльності біомеханічної системи в виді спорту [94, 126, 335], характеристику етапів навчання техніки, послідовність навчання, помилки в техніці [498];

- засади методики навчання та початкового тренування, що пов'язано з єдністю навчального та виховного процесів, дидактичними принципами, методикою початкового навчання, організацією занять, структурою тренувального заняття, побудовою, змістом, тривалістю та розподілом фізичних навантажень, варіантами проведення тренувальних занять, значенням розминки, особливостями міжм'язової координації [94, 277, 487, 536];

- фізична підготовка – значення в спортивному тренуванні, фізичні якості, загальна та спеціальна фізична підготовка у видах спорту, взаємодія загальної та спеціальної фізичної підготовки, шляхи їх розвитку [335, 528, 536, 549], класифікація вправ [107], тренування в умовах середньогір'я та різних клімато географічних районах [126, 487];

- планування та облік спортивного тренування – характеристика багаторічного тренування, мета, завдання, засоби та їх розподілення за роками, щоденник спортсмена, зміст тренувального заняття, частота серцевих скорочень, самопочуття, показники режиму, організація, зміст і спрямованість навчально-тренувальних занять [277],

індивідуальний план тренування, планування обсягів тренувальних і змагальних навантажень, співвідношення між основними видами підготовки спортсмена [536, 498], підготовка в річному циклі, характеристика періодів, етапів, мезо- та мікроциклів, функції управління процесом, види планування, самоконтроль [549].

Починаючи з етапу спеціалізованої базової підготовки, спортсменам пропонується вводити інформацію, пов'язану з психологічною підготовкою спортсменів, наприклад, характеристика передзмагальних станів, засоби та методи регуляції негативних психічних станів [488, 489, 536], характеристика загальної та спеціальної психологічної підготовки, формування стійкості до чинників, які відволікають спортсмена, психолого-педагогічні підходи до нервово-психічного відновлення спортсмена [549].

На етапі підготовки до вищих досягнень пропонується додати відомості про особливості підготовки кваліфікованих спортсменів на етапах максимальної реалізації індивідуальних можливостей та збереження досягнень, вплив соціально-побутових чинників на збереження спортивної кар'єри [549].

Цікавим виявився підхід, що запропонували фахівці зі стрільби з лука, який полягає у вивченні взаємозв'язку різних розділів підготовки для досягнення найвищого спортивного результату в змаганнях та відображенні цього в системі спеціальних знань спортсменів [488, 489].

У авторській моделі системи знань спортсменів визначено розділи «Матеріально-технічне забезпечення» та «Медико-біологічне забезпечення».

До першого розділу належать такі блоки знань: «Вимоги до місць проведення занять та змагань», «Економічні аспекти проведення змагань, участі в них та забезпечення навчально-тренувального процесу», «Загальна характеристика спортивного інвентарю та обладнання», «Планування організації та участі в змаганнях», «Правила збереження та експлуатації спортивного устаткування», «Спортивна екіпіровка та вимоги до неї» [536]. Для веслування та інших видів спорту, які пов'язані зі спортивним інвентарем, характерні блоки інформації, що стосуються інвентарю [94, 277, 487, 488].

Водночас у волейболі уже на другому році етапу початкової підготовки пропонується для вивчення спеціальне обладнання для вирішення завдань фізичної, техніко-тактичної, інтегральної підготовки, технічні засоби для технічної підготовки [107].

На нашу думку, доповненням до розділу теоретичної підготовки «Матеріально-технічне забезпечення» може бути визначення переваг і недоліків виробників інвентарю та спорядження для певних видів спорту, а також обговорення перспектив удосконалення та доцільність зміни основних характеристик інвентарю, обладнання й інших технічних засобів, що використовуються в навчально-тренувальному процесі спортсменів у різних видах спорту.

Щодо розділу «Медико-біологічне забезпечення» в більшості видів спорту погляди спеціалістів є спільними, наприклад, з відомостей про будову та функції організму людини, вплив фізичних вправ на організм людини, гігієна, загартування, режим спортсмена, засоби стимуляції, підвищення працездатності, відновлення, масаж та самомасаж, збалансоване харчування, особливості енерговитрат в обраному виді спорту, об'єктивні та суб'єктивні показники втоми, функціональні системи організму спортсмена та їх значення для спортивного результату, самоконтроль, щоденник самоконтролю, профілактика вживання заборонених речовин [94, 95, 335, 549], особливості харчування (енергетичності, ємності, повноцінності) [277, 536], догляд за тілом, порожниною рота та зубами, гігієнічні вимоги до одягу і взуття, догляду за спортивною формою та лучним інвентарем [488, 489], будова організму людини (нервова, м'язова, кісткова, серцево-судинна, дихальна системи, зв'язковий апарат) [277, 335], зміни показників організму під впливом фізичних навантажень [107].

Для цього розділу («Медико-біологічне забезпечення») на етапі спеціалізованої базової підготовки в різних видах спорту пропонується вводити вивчення понять про допінг та його шкідливий вплив на здоров'я спортсменів, знання з профілактики шкідливих звичок (паління, вживання алкоголю та наркотиків) тощо [95, 107], лікарсько-педагогічного контролю та самоконтролю під час занять, а також профілактики статевих хвороб і СНІДу [94].

Уже на етапі підготовки до вищих досягнень пропонується розглядати інформацію про енергозабезпечення м'язової діяльності, джерела енергії в організмі, їх використання під час тренувальної та змагальної діяльності, методи контролю та показники функціональних можливостей спортсменів [94, 95, 487, 498].

Разом із зазначеним вище пропонуємо ґрунтовніше розглядати блок інформації, пов'язаний з відповідальністю та покаранням спортсменів у разі використання при підготовці заборонених речовин (допінгу).

З огляду на змістове наповнення поданих блоків, ці дві групи знань («Система підготовки спортсменів» та «Забезпечення системи підготовки спортсменів») тісно взаємопов'язані. Окрім цього, те саме відображено й за умови розподілу на окремі розділи знань.

Однак система багаторічної підготовки спортсменів, окрім досягнення спортивних результатів, повинна сприяти соціалізації спортсмена в суспільстві, формувати світогляд та обізнаність із різних сторін життєдіяльності людини [349, 392, 519]. Для врахування такої спрямованості в авторській моделі системи знань спортсменів було виокремлено розділ «Гуманітарні та соціалізувальні знання». Основне його змістове наповнення таке: відомі постаті у виді спорту, діяльність МОК, НОК, історичні аспекти зародження та розвитку виду спорту, стан розвитку виду спорту в країнах світу та в Україні, стан розвитку виду спорту, тенденції подальшого розвитку виду спорту, фізична культура та спорт в Україні [94, 335, 549], успіхи українських спортсменів на світовій арені [107], етапи розвитку виду спорту в Україні, організаційні структури України і світу [277], загальне уявлення про олімпійський спорт [335, 94], термінологія [488].

Зважаючи на зазначене вище, пропонуємо розширити тематичне наповнення розділу «Гуманітарні та соціалізувальні знання» блоками інформації, пов'язаними з олімпійською освітою, спортом інвалідів, економічними основами спортивної діяльності (менеджменту та маркетингу), професіоналізацією виду спорту та основами спортивної діяльності за умов активної комерціалізації виду спорту, правовими основами діяльності в спортивній практиці.

Самостійним розділом у групі основних знань ми запропонували «Безпека. Правила безпеки». Виокремлення цього розділу пов'язане з тим, що, на нашу думку, спортсмени в умовах тренувального та змагального процесу повинні дотримуватися тих правил безпеки, які регламентовані нормативними положеннями, а також правилами змагань у виді спорту.

Основними блоками знань в розділі «Безпека. Правила безпеки» є такі: «Лікарський (медичний) контроль», «Надання першої допомоги», «Правила поведінки під час тренувань та змагань», «Техніка безпеки та дії в критичних ситуаціях», «Травми, причини виникнення, профілактика», «Вміння плавати», «Правила поведінки в специфічних для виду спорту умовах», «Вибір місця для занять» [107, 277, 528], «Захисні пристрої та їх застосування» [488, 489], «Об'єктивні показники самоконтролю», «Щоденник самоконтролю», «Спортивний масаж та

самомасаж», «Поняття «стомлення», «перевтомлення»», [277, 549], «Профілактика харчових отруєнь» [536].

Іншою підсистемою знань у теоретичній підготовці спортсменів є «Допоміжні знання». В їх основу покладено ті знання, які мають опосередкований вплив та незначну змістову схожість з предметом діяльності спортсменів. Однак вони можуть сприяти поліпшенню загального рівня знань. Це зокрема знання, пов'язані з характеристикою правил змагань зі «споріднених» видів спорту, системи підготовки в «споріднених» видах спорту та правил змагань і системи підготовки в різних видах спорту, елементи яких використовуються в спортивному тренуванні. Цей розділ знань ми вперше ввели в зв'язку з тим, що для підготовки спортсменів тренери часто використовують засоби тренування, які запозичені в інших видах спорту. Ця ситуація є найбільш характерною для відновних мікроциклів, мезоциклів перехідного періоду макроциклу підготовки [229, 411].

Окрім розділу знань «Опосередкований вплив», до допоміжних належить інформація, яку спортсмени отримують поза межами навчально-тренувального та змагального процесу, проте завдяки цьому блоку. Наприклад, під час перебування спортсменів на змаганнях у межах країни та за кордоном, вони отримують певний масив інформації, що пов'язаний з історією міста організатора змагань, культурою регіону чи країни, знайомляться з відомими постатями спорту та суспільного життя тощо. Важливим чинником у формуванні цих знань є програми Міжнародного олімпійського комітету з культурного розвитку спортсменів, що наявні на усіх наймасштабніших змаганнях. Варто зазначити, що при виборі міста організатора Ігор Олімпіад, зимових Олімпійських ігор, юнацьких Олімпійських ігор тощо до обов'язкових вимог внесено культурно-мистецькі заходи, що повинні проводитися під час основних змагань. Це, з одного боку, є засобом стимуляції відвідуваності змагань, а з другого – впливом на особистісний розвиток спортсменів, щоб заохотити їх до подальшого розвитку в межах олімпійського руху та поза ним.

Таким чином, ми вперше запропонували модель системи знань спортсменів, яка враховує структурно-функціональні взаємозв'язки між розділами знань та їх підпорядкованість основним цільово-результативним аспектам багаторічної системи підготовки спортсменів. Також удосконалено зміст окремих розділів теоретичної підготовки спортсменів у різних групах видів спорту та вперше визначено місце й розглянуто в цілісній структурі підготовки спортсменів блоки знань,

пов'язані з олімпійською освітою, спортом інвалідів, економічними основами спортивної діяльності (менеджменту та маркетингу), професіоналізації видів спорту та основами спортивної діяльності за умов активної комерціалізації видів спорту, правовими основами діяльності в спортивній практиці, профілактикою вживання заборонених речовин.

4.3. Характеристика системи теоретичної підготовки в спорті

Система теоретичної підготовки становить собою сукупність сутностей, суб'єктно-об'єктних відносин із формування спеціальних знань та зв'язками між учасниками педагогічного процесу, виокремлених із середовища спортивної діяльності на певний час для забезпечення різностороннього вивчення відповідної сторони підготовки спортсменів.

З огляду на сформовану авторську концепцію та модель системи знань спортсменів, потрібних для формування якісного рівня теоретичної підготовленості спортсменів зі спрямуванням на досягнення основних завдань системи підготовки спортсменів, систему теоретичної підготовки можна подати у вигляді множини взаємопов'язаних елементів та їх взаємодії.

Система теоретичної підготовки функціонує завдяки об'єктивним чинникам. При характеристиці системи теоретичної підготовки розглянемо їх зміст (рис. 4.5).

Рис. 4. 5. Теоретична підготовка в системі багаторічного удосконалення спортсменів

Об'єктивним для системи підготовки є те, що до формування спортивної майстерності спортсменів долучаються різні соціальні

групи та інститути [229, 409]. Таким чином, можна визначити чинник існування системи теоретичної підготовки, пов'язаний з об'єктивною наявністю джерел та шляхів передачі інформації в теоретичній підготовці (рис. 4.6).

Зазначимо, що основними джерелами інформації в спорті можуть бути лише ті організації чи соціальні інститути, які є в межах спортивної діяльності. Незважаючи на те, що значна частина спеціальної інформації для спортсменів сформована поза межами відносин тренера та спортсмена, вона потрапляє в систему підготовки безпосередньо за погодженням соціальних інститутів.

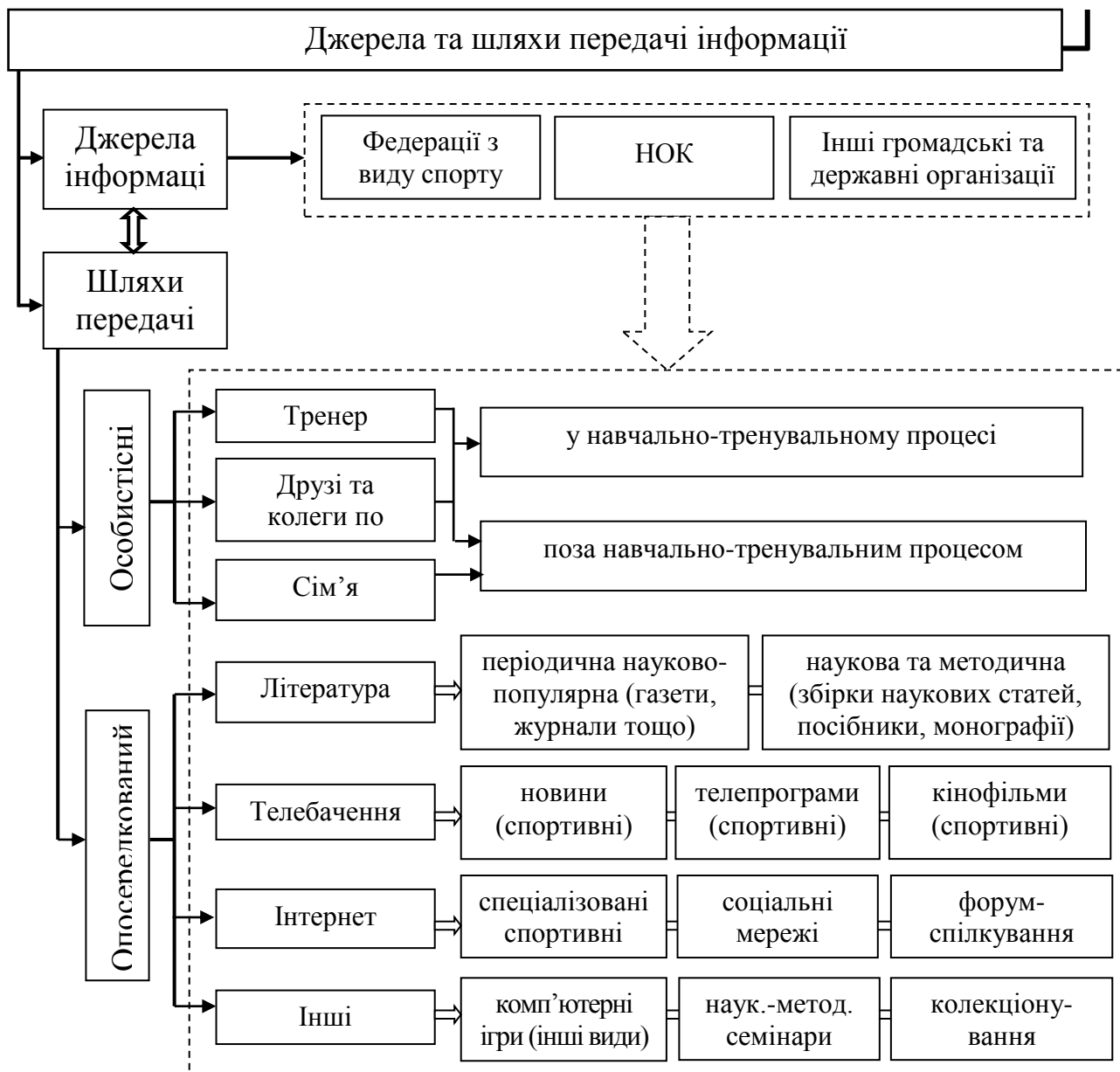

Рис. 4.6. Джерела та шляхи передачі інформації в теоретичній підготовці

Багато фахівців з історії та теорії спорту вказують, що визначальне місце в розвитку того чи іншого виду спорту, його еволюції займає міжнародна федерація з виду спорту [75]. При цьому зазначимо, що діяльність федерації відбувається на кількох рівнях. Макрорівнем діяльності з розвитку виду спорту, зокрема формування системи теоретичної підготовки у виді спорту, вважаємо Міжнародну федерацію.

Мікрорівень визначається діяльністю національних федерацій з відповідних видів спорту, які повинні нести персональну відповідальність за організацію цілісного (у тому числі науково-методологічного) забезпечення системи підготовки спортсменів, її різних сторін. Власне вони й повинні відігравати основну роль у формуванні системи спеціальних знань та сприяти їх передачі спортсменам.

Важливу роль у формуванні та розвитку спорту відіграє діяльність Національного олімпійського комітету (України). Він бере на себе значну частину зобов'язань з проведення просвітницької діяльності серед населення, зокрема в частині олімпійської освіти. На нашу думку, його діяльність також тісно пов'язана зі створенням уявлення та формуванням змісту інформації для спортсменів на різних етапах системи багаторічної підготовки у зв'язку із розробленням великої кількості спеціалізованих просвітницьких програм [75, 77, 448].

Беззаперечно, що цими двома громадськими соціальними інститутами не обмежується робота зі створення змісту теоретичної підготовки. Окрім цього, їхня діяльність може бути частково або взагалі не узгодженою як за часом реалізації, так і за її змістом. Ці два джерела інформації діють на макрорівні системи підготовки та не долучаються до безпосереднього навчально-тренувального процесу.

У зв'язку з цим виокремлено третю групу джерел, що, на нашу думку, суттєво залучаються до організаційно-методичних аспектів теоретичної підготовки в спорті на мікрорівні (інші громадські та державні організації). До них належать громадські спортивні клуби з різних видів спорту, що створюються на місцях, фонди для підтримки спорту (Я. Клочкової, Д. Селантьєва, братів Кличків, А. Котельника), державні установи (дитячо-юнацькі спортивні школи, спеціалізовані ДЮСШ олімпійського резерву, спортивні школи (інтернати), училища фізичної культури тощо), навчальні заклади різного рівня акредитації (коледжі, інститути, академії, університети), відділення обласних та міських спортивних комітетів тощо. Вони відокремлено та в тісній взаємодії створюють надійне підґрунтя для змісту та

структури теоретичної підготовленості спортсменів, залучаючи традиційні та специфічні форми організації діяльності.

Загалом у межах зазначеної класифікаційної ознаки джерела інформації, які ми запропонували, є основою для змісту та структури теоретичної підготовки в спорті, що відображено схематично (див. рис. 4.6). Це відбувається незалежно від додаткового залучення спеціалістів та інформації з інших видів діяльності (медицина, фармакологія, фізіологія, біологія тощо).

При відображенні класифікації теоретичної підготовки ми взяли за основу твердження, стосовно якого джерела інформації є регламентувальними для шляхів передачі, що дозволило їх розглядати в комплексі.

Діяльність тих чи інших організацій, що стосується створення ефективної системи теоретичної підготовки, пов'язана не тільки з визначенням раціональних змісту та структури спеціальної системи знань для передачі спортсменам у навчально-тренувальному процесі. В їх основі також повинно бути визначення найбільш ефективних та доступних шляхів передачі інформації.

Аналітичний огляд теорії та практики спорту вказує на низький рівень розробленості цього сегмента системи підготовки спортсменів. Отже, наявні наукові дані [44, 194, 302, 317] та інтерпретація спеціальної дидактичної інформації вказують на необхідність виокремлення двох основних шляхів передачі інформації, їх груп. Перший пов'язаний з особистісною комунікацією суб'єкта та об'єкта (спортсменів) теоретичної підготовки. При цьому ми встановили, що суб'єктами передачі спеціальних знань можуть бути тренер, друзі та колеги по команді, сім'я.

Основна частка передачі знань та реалізації теоретичної підготовки припадає на тренера. Традиційно, на думку науковців, тренер є керівним елементом персоніфікованої частини системи підготовки спортсменів. Власне професійне становлення та спеціальна освіта тренера повинні бути пов'язаними з оволодінням прийомами якісної передачі знань в навчально-тренувальному процесі [70, 143, 149, 344].

У процесі тренувань спортсмен постійно перебуває в різних соціальних групах. У них відбувається безпосередня тренувальна діяльність, спілкування та в результаті цього передача знань (умінь). Можна стверджувати, що вона може бути як односторонньою (від більш до менш кваліфікованих спортсменів), так і двосторонньою (взаємною між спортсменами одного віку, кваліфікації тощо).

Одним із потужних чинників у формуванні особистості спортсмена, що також опосередковано впливає на рівень підготовленості є сім'я. В умовах окремих форм існування спорту в суспільстві (паралімпійський спорт, Спеціальні Олімпіади) функції сім'ї надається особливе та визначне місце [65, 424, 425], що і зумовило введення цього шляху передачі інформації. При цьому варто зазначити, що для якісної та ефективної діяльності цього безпосереднього шляху передачі інформації потрібно проводити спеціальну просвітницьку та професійно-орієнтовану роботу, що може бути реалізована тими організаціями чи соціальними інститутами, які перебувають в межах спортивної діяльності та є її джерелами.

Зазначене вище дозволяє нам стверджувати, що тренер, друзі та колеги по команді можуть виконувати свої функції передачі знань як у межах навчально-тренувального процесу, так і поза ним. На відміну від цих двох, сім'я як безпосередній шлях передачі інформації може реалізовуватися лише поза навчально-тренувальним процесом, що зумовлено об'єктивними обставинами (фахова підготовка, доступ до місць тренувань, наявність повноважень тощо).

Другий шлях передачі інформації передбачає опосередковану взаємодію суб'єкта та об'єкта процесу теоретичної підготовки. Аналіз значного масиву інформації, пов'язаного з опосередкованим впливом на систему знань особистості, дозволив розглянути кілька груп у межах опосередкованого шляху передачі знань в теоретичній підготовці. Ми розглянули їх на основі хронологічного виникнення. При цьому зауважимо, що визначення ступеня доступності та обґрунтованості потребує низки подальших наукових досліджень.

Таким чином, однією з першочергових груп для передачі системи знань спортсменів є література. Поява писемності та її розвиток вказує, що цей шлях опосередкованої передачі знань є одним з перших в історичному розгляді. При цьому на сьогодні в світі та Україні видають чимало спеціальної літератури, яка може мати обґрунтоване інформаційне наповнення, пов'язане з теоретичною підготовкою. Основними конкретизованими напрямками його реалізації вважаємо періодичну науково-популярну літературу, до якої належать газети, журнали, брошури тощо. Водночас об'єктивною в сучасній спортивній діяльності є потреба створення та підтримання функціонування наукових і методичних видань різного рівня. Серед них інформаційне наповнення для спортсменів мають збірки наукових статей, навчальні та методичні посібники. Для спортсменів, які перебувають на більш пізніх етапах

багаторічного вдосконалення рекомендовано в процесі теоретичної підготовки ознайомлюватися з монографіями, науковими дослідженнями різного рівня (у тому числі дисертаційними роботами).

Наступним опосередкованим шляхом передачі інформації, що історично сформувався в ХХ столітті, є телебачення. Загальновідомим є те, що сьогодні у світі та Україні функціонує багато телевізійних каналів державного та приватного підпорядкування [251, 439, 493], у тім числі деякі з них повністю присвячені спортивній тематиці. Таким чином, вбачаємо можливість сприяння формуванню та удосконаленню теоретичної підготовленості спортсменів за допомогою використання телебачення. Розгляд зазначеного опосередкованого шляху передачі знань вказує на можливість впливу на систему спеціальних знань спортсменів за допомогою новин, телепрограм, кінофільмів. При цьому відзначимо, що з найбільшою оперативною корекцією та варіативним змістом є новини. Дещо менше, але з вищим рівнем обґрунтованості інформації, можна використовувати тематичні телепрограми. Власне вони вже широко представлені на різних телеканалах. Проте їхня тематика потребує додаткового узгодження з основними розділами теоретичної підготовки, що може бути наявним у функціях джерел інформації. Найбільш об'ємним опосередкованим шляхом передачі знань вважаємо кінофільми. Відомо, що вони мають кілька векторів свого розвитку. Фільми бувають художні, документальні, науково-популярні. Власне для теоретичної підготовки, на нашу думку, найбільш раціонально використовувати дві останні категорії. Створення такого засобу теоретичної підготовки є великим за обсягом та витратним процесом, проте його функціонування може передбачати тривалий час експлуатації та стандартність підходів до розгляду системи спеціальних знань.

Історично останнім створено такий опосередкований шлях передачі інформації як Інтернет. При цьому значна частина фахівців з педагогіки, фізичної культури та спорту визначають його перспективність [137, 188, 207, 456]. Це дозволяє нам наполягати на необхідності його ефективного використання в межах теоретичної підготовки спортсменів. Серед різноманіття варіантів формування теоретичної підготовленості за допомогою Інтернету варто розглянути такі основні шляхи передачі інформації: спеціалізовані спортивні сайти, соціальні мережі (зі створенням відповідних груп за тематикою),

форум-спілкування. З розвитком науково-технічних засобів можна передбачити появу нових варіантів стосовно зазначеного опосередкованого шляху передачі інформації.

Аналітичний огляд та аналіз даних, проведений за цим чинником існування теоретичної підготовки (джерела та шляхи передачі інформації), вказав на групу, яка за своєю структурою та специфікою відрізняється від попередніх. До того ж вона має значний потенціал у формуванні теоретичної підготовленості спортсменів. З урахуванням того, що ця група містить малу кількість об'єднувальних критеріїв, прийнято рішення про виокремлення групи опосередкованого шляху передачі інформації під назвою «інші» (див. рис. 4.6). Основними варіантами передачі інформації в ній є комп'ютерні ігри (інші види ігор), проведення науково- та навчально-методичних семінарів, колекціонування, електронні навчальні посібники тощо.

У сучасній педагогіці думки спеціалістів стосовно комп'ютерних ігор та їх ролі у вихованні особистості різняться [220, 244, 262, 326]. З одного боку, вказується на їх широку різноманітність, та з другого – на недоліки стосовно зміщення акцентів від навчальних до суто розважальних (ігрової діяльності) [114, 217, 337]. На наше переконання при якісному підході до формування змісту, що буде забезпечене діяльністю відповідних джерел інформації, комп'ютерні та інші види ігор мають значні перспективи стосовно використання в системі теоретичної підготовки спортсменів.

Наступний варіант зазначеної групи опосередкованого шляху передачі інформації пов'язаний з когнітивними та організаційними можливостями науково- та навчально-методичних семінарів для спортсменів. Відзначимо, що в практиці спорту трапляються поодинокі згадування стосовно застосування цього варіанта до спортсменів. Проте їх зміст, структура та організація є недостатньо обґрунтованими для того щоб стверджувати про ефективність в навчально-тренувальному процесі для реалізації теоретичної підготовки.

Введення до цієї групи колекціонування пов'язане з тим, що воно в різних його проявах (нумізматики, олімпійська філателія, філокартія, фалеристика тощо) має систематизований та кумулятивний характер. Це дозволяє отримати в процесі теоретичної підготовки обґрунтовані та історично перевірені факти. Водночас функціональними обов'язками джерел інформації вважаємо потребу в

створенні та удосконаленні нових колекційних збірок (різних видів) і наповнення їх об'єктивним і оптимальним змістом.

Своєю чергою електронні навчальні посібники є узагальненим варіантом серед групи опосередкованих шляхів передачі інформації. У них може бути вміщена та якісно репрезентована уся потрібна інформація, що розкриває зміст та структуру теоретичної підготовки спортсменів відповідно до етапу багаторічної підготовки.

Таким чином, розподіл теоретичної підготовки за джерелами та шляхами передачі інформації містить два взаємопов'язаних компоненти. Щодо шляхів передачі інформації визначено існування безпосереднього та опосередкованого шляхів. Перший (безпосередній) представлений тренером, друзями та колегами по команді, сім'єю та другий (опосередкований) такими групами: література, телебачення, Інтернет тощо.

Наступним закономірним чинником існування теоретичної підготовки визначено умови реалізації (рис. 4.7). За основу цього підходу взято об'єктивні критерії організації та забезпечення умов для теоретичної підготовки спортсменів. Так визначено два основні види теоретичної підготовки (організована та стихійна).

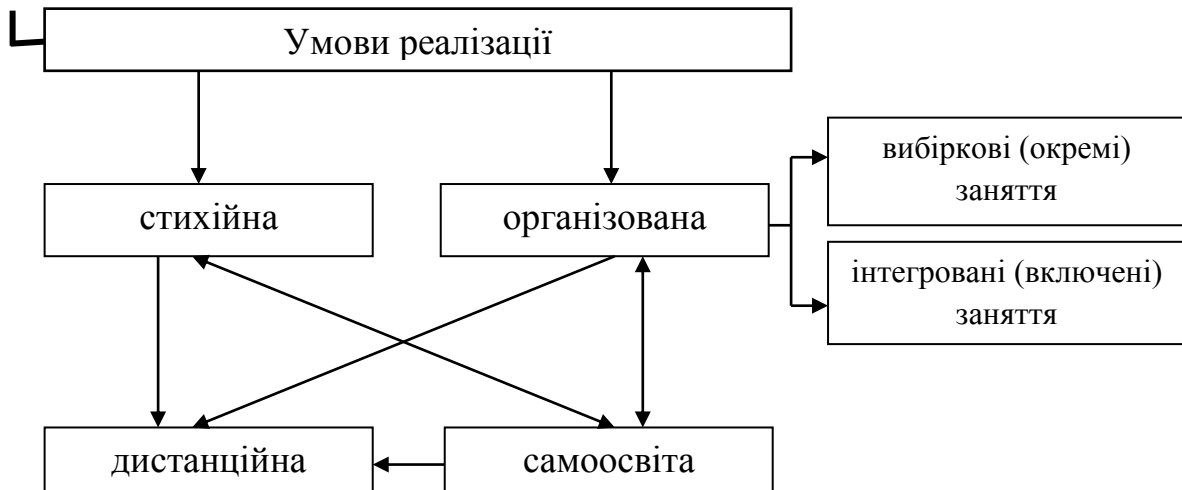

Рис. 4.7. Умови реалізації теоретичної підготовки

Організована теоретична підготовка передбачає, що планування та реалізація теоретичної підготовки спортсменів відбувається на основі залучення обгрунтованих та перевірених знань з дидактики спорту. Суттєвими ознаками цього виду теоретичної підготовки є наявність послідовного розкриття системи знань в багаторічному удосконаленні спортсменів, використання адекватних та ефективних методів і засобів,

критеріїв контролю тощо, та наявність передбачуваного віддаленого ефекту з цього розділу системи підготовки спортсменів.

Ми вважаємо, що власне організована теоретична підготовка є основною в системі підготовки спортсменів при їх перебуванні на різних етапах багаторічного спортивного удосконалення. При цьому варто зазначити можливості до її реалізації як спеціально організовані тренувальні заняття (вибіркові заняття), так і як частину цілісного заняття, разом з удосконаленням інших розділів підготовки (інтегровані заняття). Узагальнення теорії та практики спортивної підготовки в різних видах спорту дозволяє стверджувати на паралельному існуванні та ефективності цих двох організаційних форм навчально-тренувальних занять [176, 183, 195].

На відміну від організованої, стихійна теоретична підготовка не містить чітко виражених систематизованих ознак. Вона переважно є наслідком незапланованих (інколи непередбачуваних) зовнішніх впливів на спортсмена зі сторони навколишніх та інших джерел інформації. Водночас стихійна може вирізнятися значно більшим емоційним впливом та відповідно вмотивованістю спортсменів до сприйняття інформації. Це може відбуватися під час зустрічей з відомими та провідними спортсменами (тренерами) в обраному виді спорту. Зрозуміло, що в цьому разі авторитет особи передавача інформації є суттєвим, що своєю чергою дозволяє стверджувати на більш високому якісному рівні засвоєння інформації.

Окремою групою ми визначили знання, отримані спортсменами за допомогою самоосвіти. Зазначена форма удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів характеризується свідомим та активним ставленням спортсменів до виконання своїх професійних обов'язків. Її визначення пов'язане з великим масивом інформації та різними можливостями контингенту спортсменів, що відкриваються на сучасному рівні розвитку спорту та суспільства загалом [179, 182, 188]. На сьогодні, за умови створення сприятливих умов, самоосвіта як форма теоретичної підготовки може вирішити значну частину питань, пов'язаних з фінансовими та часовими аспектами навчально-тренувального процесу в розділах теоретичної підготовки [184].

Отож зауважимо, що самоосвіта як форма теоретичної підготовки може реалізовуватися як на підставі попередньо створених обґрунтованих та об'єктивних знань, так і на сприйнятті неструктурованої інформації, що може бути наслідком зовнішніх впливів на особистість спортсмена. Це дозволило нам стверджувати

про існування взаємозв'язків між самоосвітою, організованою та стихійною теоретичною підготовкою одночасно.

Більш універсальною є дистанційна теоретична підготовка. Вона отримала можливість суттєвого організаційно-методичного розвитку з появою та удосконаленням сучасних засобів комунікації [259, 355, 449, 511]. Дистанційні технології навчання отримали значне використання в класичній дидактиці, у тім числі навчальному процесі у вищих навчальних закладах [128].

Отже, у науковій та методичній літературі з галузі фізичної культури і спорту визначено можливості використання різних засобів дистанційної освіти [302, 511, 571]. Ми вперше виявили роль дистанційних технологій у теоретичній підготовці спортсменів із можливостями їх якісного та широкого використання. При цьому зауважимо, що дистанційна теоретична підготовка за організаційно-методичними складовими може бути як систематизованою, так і стихійною, реалізовуватися спортсменами самостійно та перебувати в межах визначеного навчально-тренувального процесу (тренувальні заняття, навчально-тренувальний збір тощо). Насамперед ідеться про те, що державні та громадські спортивні організації можуть та, на наш погляд, повинні створювати нові якісні та ефективні засоби формування теоретичної підготовленості спортсменів. Ці засоби, за умови їх доступного розміщення (Інтернет, соціальні мережі, засоби масової інформації тощо), можна використовувати в систематизованій та стихійній формах теоретичної підготовки. Окрім цього, їх доступність дозволяє спортсменам самостійно корегувати рівень ґрунтовності бажаних для отримання знань або ж тренерам включати їх при плануванні розділу теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного спортивного удосконалення.

Наступним важливим чинником для обґрунтування організаційно-методологічних основ теоретичної підготовки є її обсяг (рис. 4.8).

Сформована авторська модель системи знань спортсменів (див. підрозділ 4.2) зумовлює необхідність відображення ґрунтовності та обсягу висвітлення інформації в навчально-тренувальному процесі. Так, ми визначили кілька видів теоретичної підготовки за обсягом інформації.

Узагальнена теоретична підготовка передбачає розгляд (переважно поверхневий) розділу теоретичної підготовки або кількох розділів, об'єднаних спільною тематикою. Вона може проводитися для кількох

груп спортсменів, що потребують формування визначеного компонента системи спеціальних знань.

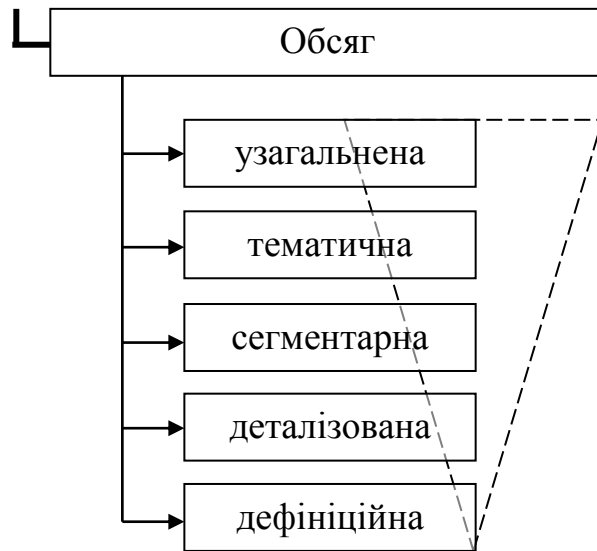

Рис. 4.8. Види теоретичної підготовки за обсягом

Тематична теоретична підготовка передбачає розгляд окремої теми в межах визначеного розділу теоретичної підготовки, сегментарна – частини інформаційної теми окремого розділу теоретичної підготовки спортсменів на визначеному етапі системи багаторічного удосконалення. Своєю чергою деталізована теоретична підготовка є ґрунтовним розглядом спеціальної інформації, що міститься в окремому сегменті інформаційної теми розділу теоретичної підготовки.

Дефініційна теоретична підготовка спортсменів пов'язана із з'ясуванням змісту окремих термінів та понять, що використовуються в спортивній діяльності з урахуванням специфіки змагальної діяльності в певному виді спорту. При цьому в дефініційній можна також використати ті терміни та поняття стосовно яких спортсмен свідомо відчуває потребу в роз'ясненні (фізіологічні, біохімічні, медичні тощо) [506].

Виявлений чинник (обсяг) теоретичної підготовки сформований за принципами «концентрації» та «матрьошки». Тобто з переходом від одного до іншого рівня відбувається більш поглиблений та якісний розгляд змісту теоретичної підготовки. Це дозволяє тренерам (іншим суб'єктам передачі інформації) запропонувати спортсменам той рівень ґрунтовності інформації, який відповідає етапу багаторічної підготовки та сформованості пізнавальних процесів спортсменів.

Із удосконаленням рівня майстерності та тренуваності спортсменів виникає потреба більш детального розгляду різних аспектів системи підготовки спортсменів. Окремі науковці вказують, що для постійного формування та підтримання надійності адаптаційних процесів від тренера вимагається постановка перед спортсменом нових вимог з використанням різноманітних засобів тренування, що є актуальним і для теоретичної підготовки [176, 452, 562, 564]. Це можна спостерігати при порівнянні спортсменів на етапі початкової підготовки зі спортсменами, які перебувають на етапах підготовки до вищих досягнень та подальших. Тобто на початкових етапах спортсмени зацікавляються тільки поверхневими аспектами стосовно змісту теоретичної підготовки. Водночас форсування їх підготовки на цьому етапі може призвести до зриву адаптації загалом (незалежно від розділу системи підготовки). При цьому спортсмени на більш пізніх етапах ставлять перед тренером низку професійно орієнтованих, вузько спрямованих питань, які, на їхню думку, дозволять підвищити рівень спортивних результатів, розкрити власні приховані резерви, здобути (перейняти) новий досвід в обраному виді спорту. Можна стверджувати, що інколи тренери не можуть відповісти на окремі запитання, що пов'язані з ґрунтовним володінням системою знань, що перебуває частково поза межами галузі фізичної культури та спорту або зазнали еволюційного оновлення та об'єктивно не могли потрапити до системи знань тренера.

Ще одним чинником, що визначає закономірне існування системи теоретичної підготовки, є період реалізації (рис. 4.9).

На нашу думку, теоретична підготовка може реалізовуватися в трьох основних періодах. Перший із них характеризується тим часовим відрізком, коли особа ще не залучена до системи багаторічного спортивного удосконалення.

Водночас у цьому періоді немає можливості отримання спеціальної інформації, що стосується тих чи інших елементів знань, які є компонентами системи теоретичної підготовки в певному виді спорту. На нашу думку, у цей період зазнає своєї реалізації випереджувальна теоретична підготовка. На практиці структуру та зміст випереджувальної теоретичної підготовки пов'язуємо переважно з діяльністю різних спортивних організацій, що надають інформацію суспільству про ті чи інші процеси, які актуальні в окремому виді чи спорті загалом. Зрозумілим є те, що управління випереджувальною теоретичною підготовкою, зокрема визначення рівня її ефективності, є обмеженим. Це пов'язано з тим, що особа, яка

є реципієнтом інформації ще безпосередньо не перебуває в системі педагогічної взаємодії, тобто в навчально-тренувальному процесі. Отже, навіть та спеціальна інформація, яка потрапляє до них через засоби масової інформації, теоретичні заняття з фізичної культури та іншими шляхами визначається приналежністю до сукупності знань випереджувальної теоретичної підготовки.

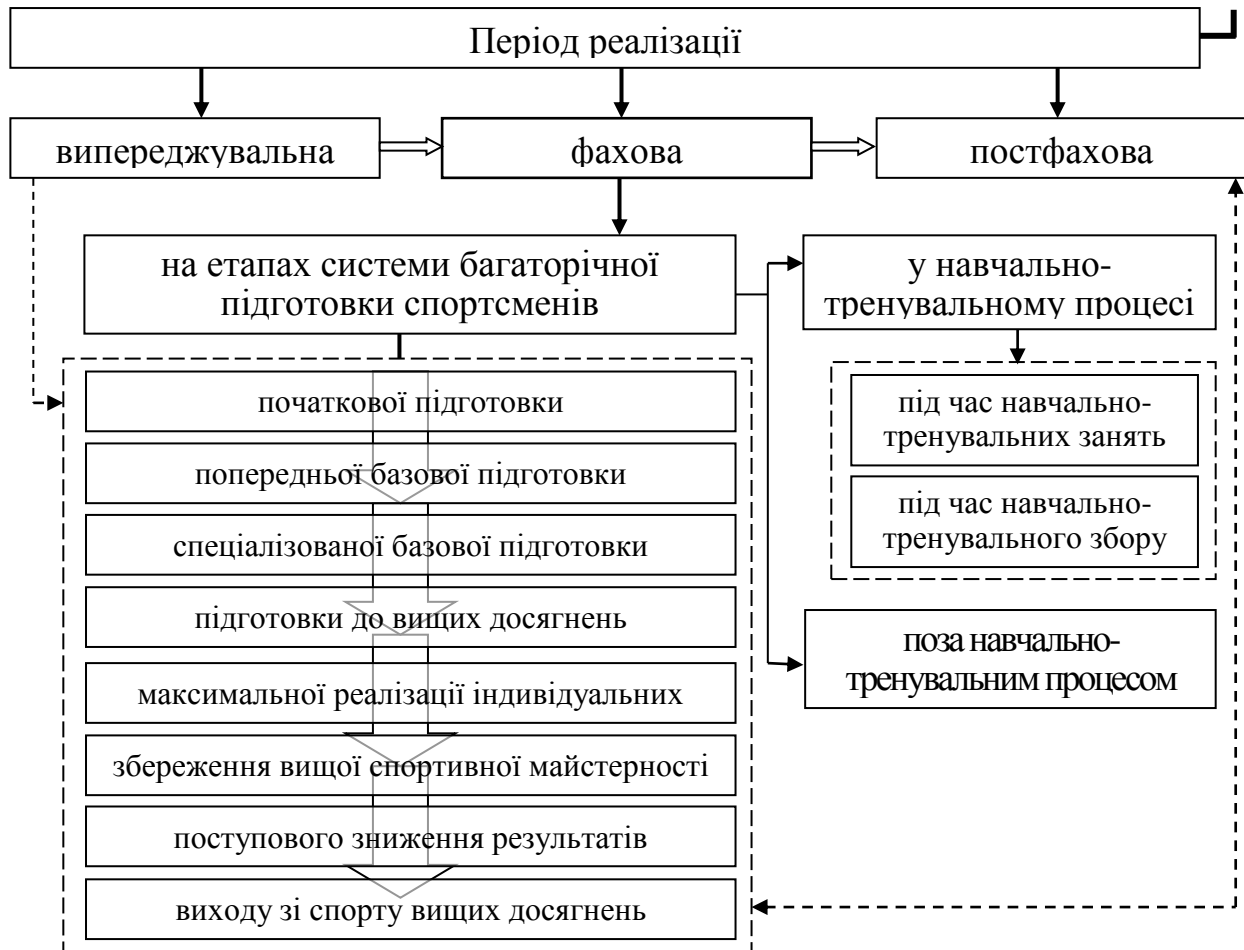

Рис. 4.9. Період реалізації теоретичної підготовки

Окрім цього, варто зазначити, що випереджувальна теоретична підготовка є потужним чинником залучення дітей та молоді до занять певним видом спорту, їх самовизначення та конкретизації пріоритетів за необхідності вибору подальшої поглибленої спеціалізації чи переході до іншого виду спорту.

Значна частина науковців [57, 89, 106, 516] вказують, що залучення нових учасників до навчально-тренувального процесу у виді спорту визначається їхніми знаннями про специфіку змагальної діяльності, вимогами до підготовленості, системою змагань тощо та загалом маркетинговою діяльністю організаційних структур у виді

спорту. Це ставить новий рівень вимог до процесу, який передує власне початку спеціалізованих тренувальних занять, у тому числі й випереджувальної теоретичної підготовки. Яскравим прикладом випереджувальної теоретичної підготовки є відбір (набір) дітей до спортивних секцій, груп початкової підготовки. Згідно з відомим алгоритмом дій, тренер відвідує навчальний заклад (переважно загальноосвітні школи I–III рівня), проводить бесіду (як один з традиційних словесних методів), яка містить структуризовану інформацію та якщо можливо ознайомче тренувальне заняття. Таким чином, можна стверджувати про формування поверхневих знань в дітей, які при достатньому рівні вмотивованості мають можливість потрапити до багаторічної системи підготовки спортсменів у певних видах спорту.

Окрім цього, у практиці спорту частими є випадки, коли спортсмен, перебуваючи на черговому етапі багаторічної підготовки в одному виді спорту, зазнає зміни мотивації та переходить до іншого виду спорту. У цьому випадку також актуальна випереджувальна теоретична підготовка, що пов'язано з наявністю в спортсмена повної (переважно поверхневої чи часткової) системи знань про новий для нього вид спорту (специфіки змагальної діяльності) на підставі якої він визначає зміну спрямованості основної тренувальної діяльності.

Наступною, згідно із зазначеним чинником, вважаємо фахову теоретичну підготовку. Вона передбачає передачу спеціальної системи знань у процесі занять обраним видом спорту впродовж усіх етапів багаторічного удосконалення, на яких перебував спортсмен. Загальновідомим на сьогодні є існування восьми почергових етапів системи багаторічного удосконалення спортсменів, які характеризують весь період занять обраним видом спорту [411]. Проте варто зауважити, що не всім спортсменам вдається пройти усі етапи. Як вказують науковці, значна кількість спортсменів завершують свої тренування з низьким рівнем особистих досягнень чи спортивної майстерності. Причиною цього також є низка об'єктивних та суб'єктивних чинників [118, 130, 136].

На нашу думку, власне фахова теоретична підготовка є предметом розгляду навчальних програм для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ з певних видів спорту. Вона повинна містити структуризовану, обґрунтовану та повну інформацію для спортсменів з урахуванням специфіки змагальної діяльності виду спорту.

Зазначимо, що фахова теоретична підготовка також має свої особливості. Так, система підготовки спортсменів містить різні структурні компоненти (мікро-, мезо-, макрорівні). При цьому визначається, що основною, первинною структурною одиницею системи підготовки є окреме тренувальне заняття [229, 346, 507]. Отже, фахова теоретична підготовка може реалізовуватися як у межах навчально-тренувальних занять, так і поза ним. При цьому в підготовці спортсменів фахівці виокремлюють особливу форму організації навчально-тренувального процесу – навчально-тренувальний збір. На відміну від систематичних занять, упродовж річного макроциклу, час у навчально-тренувальному зборі повністю присвячений удосконаленню різних сторін підготовленості спортсменів, що дозволяє стверджувати про часткову відмінність цільово-результативної спрямованості. Це допускає додаткові можливості для ґрунтовного удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів.

Третім варіантом теоретичної підготовки, на нашу думку, з огляду на період реалізації є постфахова теоретична підготовка. Вона містить у собі ту систему знань (її частину), яку спортсмен набуває після завершення активних виступів у виді спорту. Зрозуміло, що підґрунтям для неї є фахова теоретична підготовка. Проте в спорті часто трапляються випадки, коли спортсмени з об'єктивних чи суб'єктивних причин припиняють заняття спортом або змінюють акценти зі спортивних до лише оздоровчих, при цьому активно цікавляться спеціальною інформацією стосовно обраного виду спорту. Інколи проведення ефективної постфасхової теоретичної підготовки приводить до повернення до спортивної діяльності, що ми можемо спостерігати в спорті «майстрів» (ветеранів спорту) [75].

Таким чином, у процесі дослідження ми вперше виявили чинник існування теоретичної підготовки, пов'язаний із періодом її реалізації. Це дає змогу нам стверджувати, що теоретична підготовка реалізовується впродовж значного періоду життєдіяльності спортсмена, охоплюючи ранній (випереджувальна), основний (фахова) та завершальний періоди (постфахова теоретична підготовка), пов'язані з приналежністю особистості до спортивної діяльності.

Об'єктивним закономірним чинником для вирішення основних завдань теоретичної підготовки є кількість спортсменів, залучених до безпосереднього процесу передачі знань (рис. 4.10).

Визначено, що теоретична підготовка може проводитися з залученням різної кількості спортсменів. Основними чинниками, які

її визначають, є етап багаторічної підготовки, специфіка виду спорту, рівень сформованості пізнавальної діяльності спортсменів тощо.

Таким чином, у порядку збільшення кількості учасників виокремлено такі види теоретичної підготовки: індивідуальна, групова, командна, спільна.

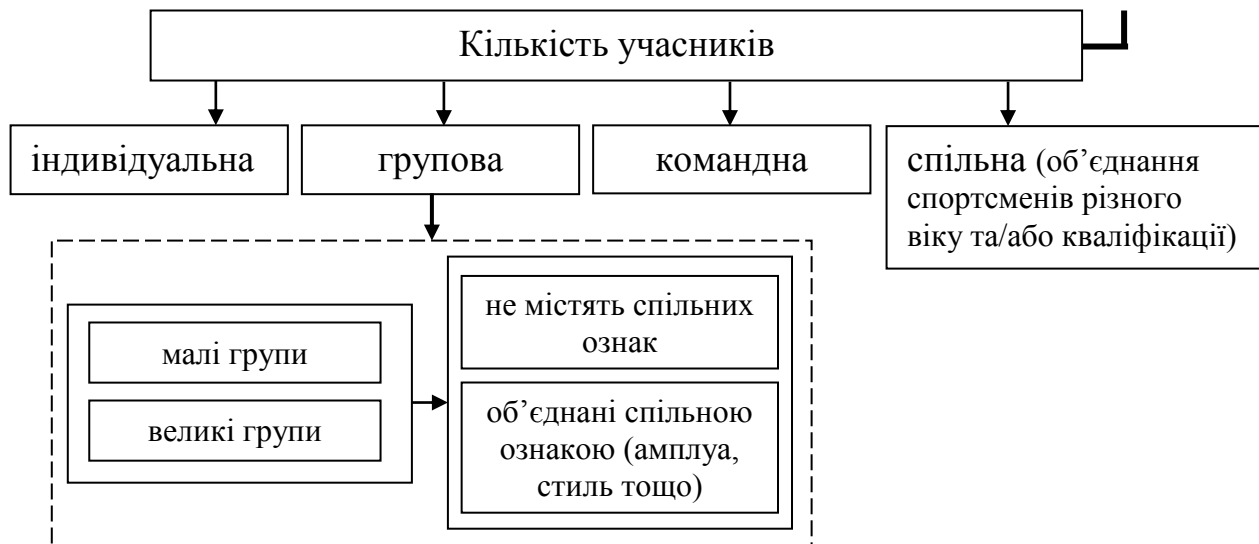

Рис. 4.10. Кількість учасників як чинник ефективності теоретичної підготовки

Індивідуальна теоретична підготовка реалізовується в двосторонньому процесі формування системи спеціальних знань із залученням одного спортсмена. На думку спеціалістів з галузі спорту, індивідуалізація підготовки спортсменів повинна відбуватися на вищих етапах багаторічної підготовки спортсменів [52, 239, 409, 566]. При цьому узагальнення даних наукової та методичної літератури вказує, що індивідуалізацію використовують, починаючи з етапу попередньої базової підготовки, навіть за відсутності значних обсягів спеціалізованої тренувальної роботи [299, 304, 315]. У процесі теоретичної підготовки індивідуальна форма проведення тренувальних занять може бути вже на етапі початкової підготовки. Основою для такого твердження є різноманітність завдань, що вирішуються на етапі початкової підготовки, значні резерви часу, індивідуальні потреби спортсменів, які потрапляють на цей етап підготовки у визначеному виді спорту тощо. Окрім цього, проведення індивідуальної теоретичної підготовки дає змогу сформувати підґрунтя для переходу та стійкої мотивації до занять з обраного виду спорту на подальших етапах

багаторічного удосконалення, що пов'язано з визначенням та використанням індивідуальних чинників у мотивації спортсменів.

Групова теоретична підготовка передбачає залучення певної кількості спортсменів, які належать до одного спортивного колективу. Цей вид теоретичної підготовки може реалізовуватися незалежно від специфіки змагальної діяльності як у циклічних, так і в командних видах спорту. Наприклад, у легкій атлетиці групова теоретична підготовка може реалізовуватися для спортсменів, які спеціалізуються з бігу на схожих дистанціях (спринтерські, середні, стаєрські), у єдиноборствах – для спортсменів різного стилю діяльності тощо.

Водночас за цією ознакою виокремимо теоретичну підготовку, яка може бути реалізована в малих (2–4) та великих групах (5 та більше учасників спортивного колективу). Окрім цього, виникає потреба в диференціації теоретичної підготовки залежно від того чи об'єднані ці групи одною спільною ознакою. Так, у підготовці футболістів можна говорити про проведення групової теоретичної підготовки окремо для нападників, воротарів тощо.

Командна теоретична підготовка передбачає залучення до процесу теоретичної підготовки усього складу спортсменів, що об'єднані в один колектив для участі в тренувальній та змагальній діяльності. Це пов'язано з необхідністю розгляду системи знань, яка стосується усіх учасників команди. Прикладом такої педагогічної взаємодії може бути постановка завдань на змагання для спортсменів однієї команди, розбір гри командою (гандбол, баскетбол тощо) після змагальної діяльності тощо. Цей вид теоретичної підготовки, як і попередній, наявний на усіх етапах багаторічного спортивного удосконалення. Проте варто ззначити, що він є більш характерним для командних видів спорту. Для циклічних, одноборств, швидкісно-силових видів спорту більш характерна групова теоретична підготовка.

Спільна теоретична підготовка передбачає залучення усієї сукупності спортсменів, які належать до визначеної спортивної організації, спортивного об'єкта тощо. Цей вид теоретичної підготовки є доречним, коли перед суб'єктами теоретичної підготовки (тренер, організаційні структури тощо) постають завдання узагальненого розгляду визначених розділів системи знань. Прикладом може бути безпека життєдіяльності, основи раціонального харчування, контроль показників здоров'я тощо.

Варто зазначити що, незалежно від виду теоретичної підготовки за ознакою кількості учасників, вимоги до змісту та структури є

жорсткими, а саме: відповідність специфіці виду спорту, етапу багаторічної підготовки, основним завданням системи підготовки спортсменів, закономірностям і принципам процесу передачі та формування специфічної системи знань спортсменів тощо.

Більшість фахівців зі спорту [229, 312, 346, 433] вказують, що ефективна діяльність із підготовки спортсменів неможлива без проведення якісного контролю за різними сторонами їх підготовленості. Теоретична підготовка як самостійний розділ системи багаторічного удосконалення спортсменів містить особливості, пов'язані з властивостями контролю, що можна визначити як окремий чинник (рис. 4.11).

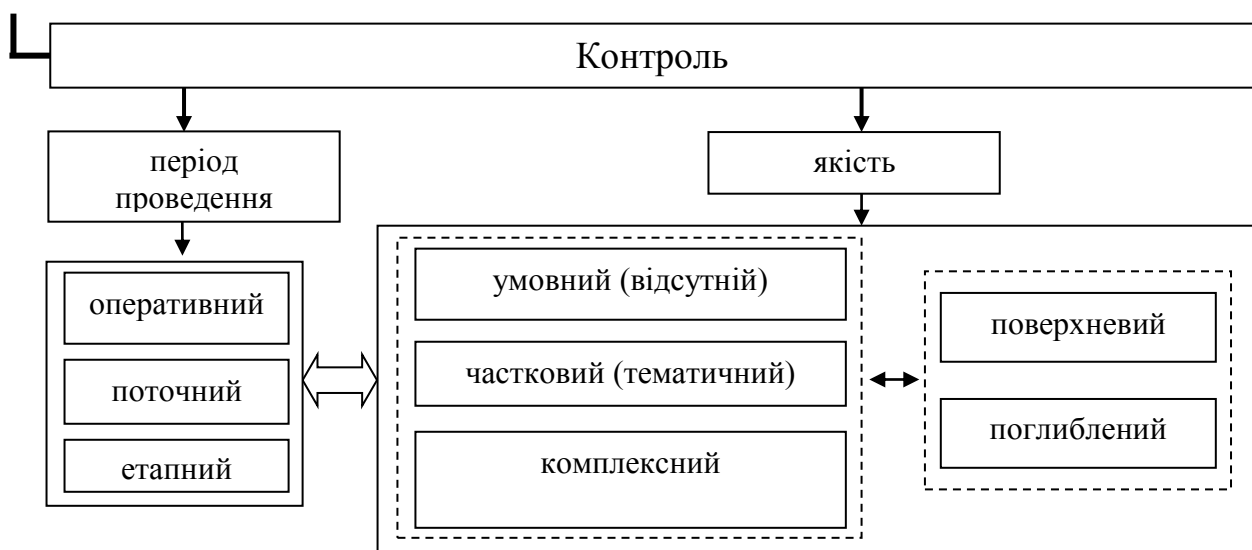

Рис. 4.11. Контроль у теоретичній підготовці

Можна констатувати відсутність у практиці системи підготовки спортсменів комплексних даних про використання контролю теоретичної підготовки. Незважаючи на твердження укладачів навчальних програм для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ із різних видів спорту про потребу проведення контролю, немає чітких критеріїв оцінювання та особливостей застосування [81, 107, 126, 488].

Отже, для ефективного функціонування системи теоретичної підготовки та формування відповідного рівня підготовленості контроль потребує більш детального розгляду з опорою на організаційно-методичні аспекти. При проведенні контролю як у системі підготовки спортсменів, так і в інших видах діяльності людини варто розглядати різні його характеристики. Аналіз досвіду практики, проведене опитування фахівців зі спорту і спортсменів (див. розділ 2) і даних

наукової та методичної літератури дозволили визначити основні з них – період проведення та якість контролю в теоретичній підготовці [260, 272, 315, 411].

У процесі розгляду періоду проведення визначено такі традиційні підходи до контролю в системі підготовки спортсменів, які передбачають наявність та проведення оперативного, поточного, етапного контролю теоретичної підготовки [411]. Попередньо отримані наукові дані стосовно організації та характеристики оперативного, поточного, етапного контролю дозволяють залучити їх до системи теоретичної підготовки.

У групі основних характеристик теоретичної підготовки за періодом проведення контролю, залежно від етапу багаторічної підготовки, рівня майстерності спортсменів, властивостей, передбачено взаємозв'язок окремих підгруп (рис. 4.11), який розрахований на різні ситуації навчально-тренувального процесу.

Поряд із характеристикою, пов'язаною з наявністю контролю в теоретичній підготовці спортсменів, практика підготовки спортсменів стосовно інших розділів підготовки дозволяє стверджувати про необхідність конкретизації якості контролю теоретичної підготовленості спортсменів. За якістю контролю теоретичної підготовки виокремлено умовний (відсутній), частковий (тематичний), комплексний контроль. Умовний (відсутній) контроль теоретичної підготовки характеризується спонтанним ознайомленням суб'єктів формування знань (тренера, спортивних організацій) з рівнем підготовленості спортсменів без наявності чіткої організаційної структури. Частковий контроль характеризується систематизованим визначенням рівня підготовленості з обґрунтованими підходами до критеріїв контролю. Проте при його організації для власне контролю обирається окрема змістова тема чи розділ теоретичної підготовки на визначеному етапі багаторічної підготовки спортсменів. Своєю чергою комплексний контроль характеризується визначенням рівня підготовленості з урахуванням цілісної структури та змісту теоретичної підготовки, котра повинна реалізовуватися на визначеному етапі системи багаторічної підготовки з обґрунтованими критеріями для спортсменів відповідної кваліфікації. Окрім цього, визначено поверхневий та поглиблений рівень визначення рівня оволодіння системою спеціальних знань спортсменами. Поверхневий рівень передбачає з'ясування теоретичної підготовленості без подальшого

з'ясування причинно-наслідкових взаємозв'язків та корекції навчально-тренувального процесу за розділом теоретичної підготовки.

Водночас поглиблений контроль є протилежно спрямований та передбачає визначення рівня теоретичної підготовленості спортсменів із подальшим з'ясуванням причинно-наслідкових взаємозв'язків та визначенням оптимальних шляхів корекції навчально-тренувального процесу за розділом теоретичної підготовки.

Можна констатувати, що сьогодні найбільш поширеними варіантами контролю теоретичної підготовки в навчально-тренувальному процесі спортсменів є різні варіанти з залученням таких видів, як: умовний (відсутній), поверхневий, поточний. У окремих наукових та методичних дослідженнях [299] трапляються варіанти поєднання етапного, часткового (тематичного), поглибленого контролю. Водночас розробка єдиних підходів до контролю в системі теоретичної підготовки передбачає проведення низки подальших досліджень для забезпечення ефективності навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності в різних видах спорту.

РОЗДІЛ 5

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РЕАЛІЗАЦІЙНИХ ПОЛОЖЕНЬ КОНЦЕПЦІЇ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СПОРТІ

Концепція теоретичної підготовки на рівні реалізації має положення, які потребують експериментального обґрунтування в природних умовах навчально-тренувального процесу спортсменів окремих видів (груп видів) спорту. Для цього впродовж 2011–2014 років проведено низку педагогічних експериментів із залученням представників різних видів спорту та спортивної кваліфікації. Констатувальні педагогічні експерименти проведено серед спортсменів з гандболу та фехтування [379, 389, 390]. При цьому результати, отримані серед спортсменів-фехтувальників, стали підґрунтям для подальшого вирішення науково-практичного завдання [193, 195]. Формувальні педагогічні експерименти проведено серед спортсменів зі стрільби з лука та важкої атлетики [385, 394, 395, 402].

5.1. Теоретична підготовленість спортсменів на етапах спеціалізованої базової підготовки та підготовки до вищих досягнень у гандболі

Результатом реалізації будь-якого розділу підготовки спортсменів є набутий рівень підготовленості. Для перевірки теоретичної підготовленості гандболістів ми проводили констатувальний педагогічний експеримент від січня до квітня 2011 року. Педагогічне тестування проводилося серед спортсменів на етапах СБП та ПдВД у командах вищої ліги України серед чоловіків («Політехнік-СкалДУФК», м. Львів) та суперліги чемпіонату України серед жінок («Галичанка», м. Львів) сезону (2011–2012 років).

Результати визначення теоретичної підготовленості спортсменок на етапі підготовки до вищих досягнень виявилися досить варіативними (табл. 5.1).

За блоком запитань «Правила» середній відсотковий показник правильних відповідей становив – 74,00 %, «Історія та цікаві факти» – 69,00 %, «Тактика в гандболі» – 31,40 %, «Пляжний гандбол» – 69,30 %. Узагальнений показник теоретичної підготовленості гандболісток становив 61,22 % правильних відповідей.

Таблиця 5.1

**Теоретична підготовленість гандболісток
на етапі підготовки до вищих досягнень (n=20)**

Розділ теоретичної підготовки	Загальна кількість запитань	Результат	
		абсолютне значення	відсоткове значення (%)
Правила	12	8,88	74,00
Історія гандболу	8	5,52	69,00
Тактика в гандболі	10	3,14	31,40
Пляжний гандбол	10	6,93	69,30
Загалом	40	24,49	61,22

Зважаючи на те, що знання правил змагальної діяльності безпосередньо регламентують спортивний результат та зіставлення змісту відповідей спортсменок, можна сформулювати рекомендації для поліпшення теоретичної підготовленості. Вони, передусім, повинні бути спрямованими на роз'яснення спортсменам пунктів правил №1, 2, 3, 4, 5, 7, 9 17. Таким чином, перспективними є визначені можливості впровадження в тренувальний процес контрольних-практичних занять, самостійного проведення змагань із гандболу, введення нових засобів і методів теоретичної підготовки для роз'яснення правил змагань та методики суддівства в гандболі з обов'язковою реалізацією контролю.

Для блоку питань «Історія гандболу» в результаті визначеного рівня теоретичної підготовленості основними рекомендаціями є залучення до теоретичної підготовки додаткових історичних джерел інформації, які базуватимуться на українському та зарубіжному гандболі загалом.

Аналіз теоретичної підготовленості за блоком питань, пов'язаного із тактикою в гандболі, дав можливість констатувати низький рівень знань спортсменок. Варто зазначити, що одна із причин низького рівня продемонстрованих гандболістками знань пов'язана із відкритим типом питань. Спортсменки не змогли продемонструвати високого рівня володіння спеціальними знаннями у зв'язку із самостійним формулюванням відповідей, що вказує на потребу в реалізації відповідної функції теоретичної підготовки.

Загальна результативність щодо блоку питань «Пляжний гандбол» є вищою за середній рівень. Проте, на наш погляд, це пов'язано з тим, що в 2008–2012 роках Федерація гандболу України проводила

активну пропаганду та популяризацію пляжного гандболу в Україні. Це дало змогу досягти високих спортивних результатів на чемпіонатах світу серед чоловіків і жінок та об'єктивно звернуло увагу багатьох спортсменів, задіяних у системі підготовки в гандболі.

Аналіз отриманих результатів теоретичної підготовленості спортсменок на етапі підготовки до вищих досягнень вказав на правильність відповідей за більшою частиною питань. Отож вважаємо недопустимою наявність значної кількості помилок у відповідях на запитання, які стосуються правил та тактики в гандболі. Проблемність теоретичної підготовленості стосується етапу на якому вони перебувають. Згідно з даними наукової та методичної літератури, власне цей етап багаторічної спортивної підготовки передбачає значний приріст показників участі в змаганнях різного рівня та вищого рівня результату [229, 312, 411].

У результаті теоретичної підготовленості спортсменів на етапі спеціалізованої базової підготовки в гандболі також виявлено прогалини (табл. 5.2). Для контролювання теоретичної підготовленості використано алгоритм, що відповідає попередньому дослідженню. Винятком стала заміна блоку питань «Тактика» на блок «Техніка», що зумовлено специфікою системи багаторічної підготовки в гандболі та послідовністю формування різних сторін підготовленості спортсменів.

Можна констатувати, що гандболісти на етапі спеціалізованої базової підготовки мають загальний рівень підготовленості нижчий за середній (52,80 % правильних відповідей). При цьому за такими блоками інформації, як «Правила» (67,66) %, «Історія гандболу» (53,12 % правильних відповідей) вони поступаються своїм більш кваліфікованим колегам ($p > 0,05$). Це ми, передусім, пов'язуємо із об'єктивними чинниками (тривалість перебування спортсменів у системі багаторічної підготовки, рівень майстерності, кількість та географія змагань) і суб'єктивних (особливостей внутрішньогрупової взаємодії, якість міжособистісного взаємозв'язку тренера та спортсменів, пріоритетні шляхи отримання інформації тощо).

При цьому неприпустимою є ситуація з рівнем теоретичної підготовленості за блоком «Техніка», за яким спортсмени показали середньогруповий показник у 15,00 % правильних відповідей. Зазначимо, що в ході аналізу теоретичної підготовленості за цим блоком запитань зафіксовано нерозуміння базової термінології техніки в гандболі. Здебільшого спортсмени ототожнюють інформацію щодо техніки та тактики гандболу.

Таблиця 5.2

**Теоретична підготовленість гандболістів
на етапі спеціалізованої базової підготовки (n=16)**

Розділ теоретичної підготовки	Загальна кількість запитань	Результат	
		абсолютне значення	відсоткове значення (%)
Правила	12	8,12	67,66
Історія та цікаві факти	8	4,25	53,12
Техніка в гандболі	10	1,50	15,00
Пляжний гандбол	10	7,25	72,50
Загалом	40	21,12	52,80

Гандболісти на етапі СБП продемонстрували незначно вищу за своїх більш кваліфікованих колег результативність відповідей на блок запитань «Пляжний гандбол» – 72,50 % правильних відповідей ($p > 0,05$). Причиною цього, на наш погляд, є більша спеціалізованість тренувального процесу гандболісток на етапі ПдВД порівняно зі спортсменами на етапі СБП. Окрім цього, менш напружений графік тренувань та змагань спортсменів на етапі СБП дозволяє окремим із них брати участь у змаганнях із пляжного гандболу, що об'єктивно могло підвищити рівень теоретичної підготовленості за цим блоком запитань.

Таким чином, отримані результати вказують на потребу підвищення акцентів у теоретичній підготовленості спортсменів у гандболі на етапах СБП та ПдВД на блоках інформації («Техніка» та «Тактика») розділу «Система підготовки спортсменів». Як резерв удосконалення підготовленості можна розглядати проведення систематичних тренувальних занять вибіркової спрямованості на теоретичну підготовку, використання в навчально-тренувальному процесі оновлених джерел інформації, поглиблення взаємозв'язку теоретичних і практичних занять та робити акцент на вдосконаленні вміння спортсменів щодо самостійного формулювання відповідей.

Ключовою ознакою теоретичної підготовленості спортсменів у гандболі, що підтверджує значущість теоретичної підготовки, є зростання її рівня від етапу СБП до етапу ПдВД.

У межах констатувального експерименту серед спортсменів-гандболістів ми перевірили гіпотези науковців зі спорту [75, 77, 101, 482] стосовно впливу олімпійської освіти на вирішення основних завдань формування гармонійно розвинутої особистості в системі багаторічного спортивного удосконалення.

Блок запитань «Олімпійська освіта» був ідентичним для цих кваліфікаційних груп спортсменів (етапи СБП та ПдВД) (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

**Теоретична підготовленість за блоком інформації
«Олімпійська освіта» гандболістів різної кваліфікації**

Теми блоку інформації «Олімпійська освіта»	Загальна кількість запитань	Результат			
		СБП (n=16)		ПдВД (n=20)	
		абсолютне значення (правильні відповіді)	відсоткове значення (%)	абсолютне значення (правильні відповіді)	відсоткове значення (%)
Стародавні Олімпійські ігри	10	7,8*	78,1	5,9	51,9
Олімпійські Ігри сучасності	14	9,8	70,1	9,8	69,9
Україна в олімпійському русі	6	4,8*	80,2	4,1	69,2
Загалом	30	22,4	74,8	19,8	66,2

Примітка. * – перевага на рівні істотності $p \leq 0,05$.

Репрезентативними для блоку інформації в межах цього констатувального педагогічного експерименту ми визначили окремі теми: «Стародавні Олімпійські ігри», «Олімпійські ігри сучасності», «Україна в олімпійському русі». За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що узагальнений середньогруповий рівень підготовленості спортсменів на етапі СБП є дещо вищим, ніж у представників етапу ПдВД (74,8 на противагу 66,2 % правильних відповідей).

Найбільше відмінностей у теоретичній підготовленості зафіксовано в темах «Стародавні Олімпійські ігри» та «Україна в олімпійському русі» (78,1 % – на етапі СБП та 51,9 % – ПдВД; 80,2 % – СБП та 69,2 % – ПдВД відповідно при $p \leq 0,05$). Поясненням до отриманих результатів є додаткова діяльність спортсменів. Більшість

гандболістів на етапі СБП навчалися в ЛДУФК, що могло об'єктивно вплинути на рівень знань, які стосувалися цього блоку інформації.

Варто звернути увагу на те, що при формулюванні запитань враховано національну приналежність спортсменів та запропоновано зазначити олімпійських чемпіонів України із гандболу. Згідно з аналізом відповідей спортсменів, лише один респондент зміг чітко відповісти на запитання, інші давали часткові відповіді. Це дало змогу рекомендувати розробку та впровадження в теоретичну підготовку гандболістів спеціальної літератури де б йшлося про українських олімпійських чемпіонів у складі команд СРСР та досягнення українських спортсменів-гандболістів за період незалежності.

Для теоретичної підготовленості гандболістів на цих етапах багаторічного удосконалення за іншими інформаційними темами блоку «Олімпійська освіта» характерних ознак не виявлено.

Таким чином, за підсумками констатувального педагогічного експерименту серед спортсменів на етапах СБП та ПдВД у гандболі встановлено, що вдосконалення теоретичної підготовки повинне бути спрямованим на пошук новітніх джерел інформації, налагодження тісного взаємозв'язку змісту теоретичної та інших розділів підготовленості, використання фондів спеціальних інформаційних баз, активізації самовдосконалення, забезпечення якісного контролю тощо.

5.2. Теоретична підготовленість спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки у фехтуванні

5.2.1. Значущість компонентів теоретичної підготовки фехтувальників на різних етапах багаторічного удосконалення

Метою багаторічної підготовки фехтувальників є формування гармонійно розвинутих, висококваліфікованих спортсменів, здатних максимально проявити власний потенціал на змаганнях високого рівня [313, 412, 508].

У зв'язку з цим ми провели локальне дослідження, яке складалося з двох етапів. На першому етапі опитували експертів, для виявлення значущості формування окремих блоків теоретичних знань на різних етапах багаторічної підготовки фехтувальників. На другому встановлено теоретичну підготовленість спортсменів та зіставлено її із рекомендованим експертами рівнем. Розроблено спеціальні бланки для опитування спортсменів і тренерів. Вони містили такі блоки

інформації: «Історія зародження і розвиток фехтування», «Змагальна діяльність фехтувальників», «Техніка і тактика фехтування», «Основи теорії і методики підготовки спортсменів», «Олімпізм». До експертної оцінки було залучено 8 тренерів з фехтування, середній стаж професійної діяльності яких становив 20 років. Експерти повинні були визначити рівень значущості кожного блоку теоретичних знань на етапах ПБП, СБП, ПдВД та МРІМ.

Значущість змісту блоків інформації визначалася за п'ятибальною шкалою. Кількість балів 0–1,00 вказувала на низький рівень, 1,1–2,00 – на рівень нижчий за середній рівень, 2,1–3,00 – середній рівень, 3,1–4,00 – вищий за середній рівень, 4,1–5,00 бала – високий рівень значущості відповідно.

Згідно з алгоритмом проведення письмової експертизи, визначено ступінь узгодженості думок експертів [270, 538]. Отримане значення коефіцієнта конкордації дорівнювало 0,45, що вказувало на достатній ступінь узгодженості думок експертів.

Установлено відмінності значущості блоків знань у теоретичній підготовці фехтувальників на етапах багаторічного удосконалення (рис. 5.1).

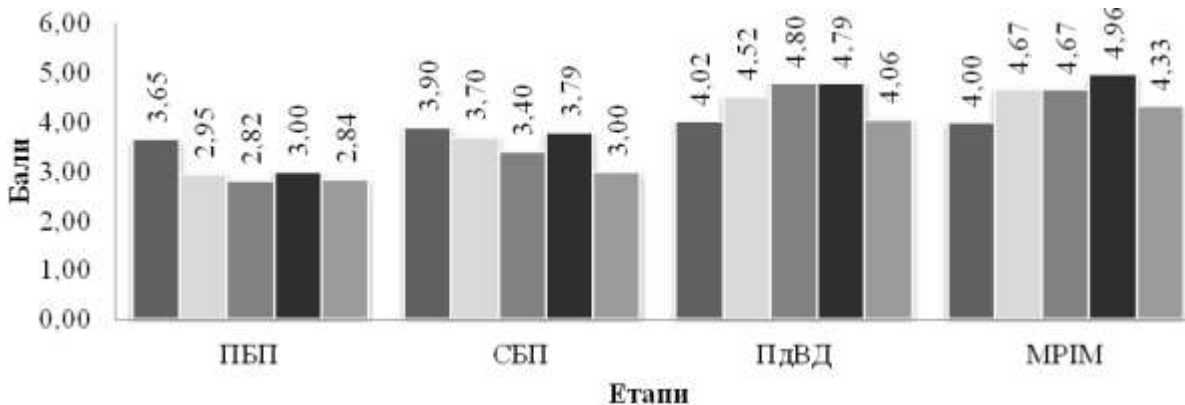

Рис. 5.1. Значущість блоків інформації в теоретичній підготовці фехтувальників на різних етапах багаторічного вдосконалення

- Історія зародження і розвиток фехтування
- Змагальна діяльність фехтувальників
- Техніка і тактика фехтування
- Основи теорії і методики підготовки спортсменів
- Олімпізм

На етапі ПБП найбільший рівень значущості (вищий за середній) зафіксовано за блоками інформації «Історія зародження і розвиток

фехтування» – 3,65 бала. Важливість формування інших блоків знань є в межах середнього рівня (2,82–3,00 бала). На нашу думку, таке оцінювання значущості блоків інформації фахівцями з фехтування зумовлено тим, що спортсмени на цьому етапі ще не спроможні сприймати значних обсягів інформації, які не мають яскраво вираженого та безпосереднього впливу на результативність їхньої діяльності. До того ж вирішенням цього питання можна вважати впровадження нових змістових, емоційно забарвлених засобів теоретичної підготовки спортсменів [218, 250, 378].

На етапі СБП спостерігається зростання значущості практично усіх блоків знань до рівня вищого за середній (3,40–3,90 бала), окрім блоку «Олімпізм», рівень якого залишився в межах середнього (3,00 бала). Це дає змогу наголосити на необхідності поглиблення розгляду змісту теоретичної підготовки в ході багаторічного спортивного вдосконалення спортсменів у фехтуванні.

Підтвердженням нашого припущення також є значущість змісту теоретичної підготовки фехтувальників на етапі ПдВД. Значення усіх оцінок для блоків на цьому етапі є в межах вищого за середній рівень (4,02–4,80 бала). Така ж тенденція спостерігається й для блоків інформації на етапі МРІМ (4,00–4,96 бала). Це доповнює наявні наукові знання стосовно значущості розділів підготовки на етапах, що забезпечують реалізацію індивідуальних можливостей та досягнення спортсменами найвищого спортивного результату.

Встановлено, що в окремих блоках інформаційні теми змісту теоретичної підготовки, на думку експертів, мають відмінності в значущості для спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки (табл. 5. 4).

Зафіксовано, що для теми «Зародження фехтування» експерти рекомендують регресивну значущість розгляду. Від етапу ПБП до МРІМ зниження значущості пов'язуємо зі зменшенням потреби формування мотивації спортсменів до спортивних занять.

Отже, для окремих тем «Відомі постаті у фехтуванні» та «Фехтування на Олімпійських іграх» варто зазначити постійний приріст значущості в межах 4,00–4,62 бала та 3,75–4,62 бала відповідно. Оцінки на основних етапах багаторічної підготовки (ПдВД та МРІМ) відповідають вимогам до теоретичної підготовленості, пов'язані з інформаційною потребою, яка максимально враховує актуальний рівень розвитку виду спорту, соціально-економічні умови тощо.

**Значущість змісту теоретичної підготовки фехтувальників
(за результатами експертного оцінювання, n=8)**

Зміст теоретичної підготовки		Етапи багаторічної підготовки			
Блок	Тема	ПБП	СБП	ПдВД	МРІМ
Історія зародження та розвитку фехтування	Зародження фехтування	4,12	3,37	2,75	2,50
	Відомі постаті у фехтуванні	4,00	4,12	4,62	4,62
	Фехтування в світі та в Україні	3,75	4,25	4,12	4,37
	Фехтування на Олімпійських іграх	3,75	4,37	4,62	4,62
	Фехтування в СРСР	2,62	3,37	4,00	3,87
Змагальна діяльність	Правила та суддівство змагань	4,00	4,45	4,87	4,67
	Особливості систем проведення змагань	3,25	3,44	4,12	4,48
	Стили ведення бою	2,62	3,70	4,55	4,92
	Програма національних та міжнародних змагань	1,93	3,20	4,55	4,61
Техніка і тактика фехтування	Значення техніки і тактики в спорті	3,37	3,37	4,62	4,25
	Взаємозв'язок техніки і тактики у фехтуванні	3,12	3,50	5,00	4,25
	Різновиди технічних дій фехтувальника	2,75	4,00	4,87	4,87
	Основи тактики ведення бою у фехтуванні	2,50	3,12	4,75	5,00
	Сучасні тенденції розвитку техніки і тактики фехтування	2,37	3,00	4,75	5,00
Теорія і методика підготовки спортсменів	Техніка безпеки та профілактика травматизму у фехтуванні	3,62	4,25	4,75	4,87
	Компоненти підготовленості фехтувальників та їх особливості	2,87	3,62	4,75	5,00
	Тренувальні та змагальні навантаження у фехтуванні	2,50	3,50	4,87	5,00
Олімпізм	Олімпійські ігри Стародавньої Греції	3,37	3,12	3,25	3,62
	Сучасний олімпійський рух та Україна	3,00	3,25	4,50	4,70
	Міжнародна олімпійська система	2,87	3,12	4,37	4,50
	Проблеми в сучасному олімпійському спорті	2,12	2,50	4,12	4,50

Для інших інформаційних тем змісту теоретичної підготовки за блоком «Історія зародження та розвитку фехтування» наявні варіативні оцінки експертів. Дещо неочікуваним виявилися результати за темою «Фехтування в СРСР» (2,62–4,00 бала), особливо на етапі ПдВД (4,00 бала). Проте середній рівень значущості на зазначеному етапі багаторічної підготовки ми пов'язуємо із найбільшими досягненнями спортсменів-фехтувальників власне в період виступів у складі збірних команд СРСР.

Інформаційна тема «Фехтування у світі та Україні» отримала на різних етапах багаторічної підготовки оцінки значущості (3,75–4,37 бала), що відповідають середньому та вищому за середній рівневі значущості. Це підтверджує необхідність професійного самовираження спортсменів на основних етапах багаторічної підготовки та усвідомлення потреби в постійній актуалізації знань у галузі професійної діяльності.

Для усіх тем блоку «Змагальна діяльність» змісту теоретичної підготовки фехтувальників наявні спільні тенденції збільшення оцінок експертів значущості на етапах від ПБП до МРІМ. При цьому якщо на етапі ПБП була суттєва диспропорція («Програма національних та міжнародних змагань» – 1,93 бала, «Правила та суддівство змагань» – 4,00), то на етапах ПдВД та МРІМ оцінки набули однакового (вище за середній) рівня значущості (4,55–4,61 та 4,67–4,87 бала відповідно). Отримані дані за цим блоком теоретичної підготовки вказують на необхідність деталізованого розгляду питань, пов'язаних із існуючим станом, напрямами удосконалення та регламентувальними чинниками змагальної діяльності на усіх із досліджуваних етапів багаторічної підготовки фехтувальників.

Блок інформації «Техніка і тактика фехтування» варто визначити як такий, що формує чинники забезпечення результативності змагальної діяльності [193, 535, 536]. Серед інформаційних тем, на думку експертів, наявні пріоритетні для етапів ПдВД («Взаємозв'язок техніки і тактики у фехтуванні» – 5,00 балів) та МРІМ («Основи тактики ведення бою», «Сучасні тенденції розвитку техніки і тактики фехтування» – по 5,00 балів). Для інших інформаційних тем спостерігається тенденція до збільшення значущості впродовж етапів багаторічної підготовки, що розглядаються від нижчого за середній рівень (2,37 бала) до вищого за середній (4,87 бала). Це підтверджує думки значної частини фахівців стосовно значення як практичного удосконалення, так й обґрунтування і усвідомлення спортсменами діяльності із техніко-тактичної підготовки [529, 530, 535, 572].

Зміст теоретичної підготовки фехтувальників за блоком «Теорія і методика підготовки спортсменів» на етапах багаторічної підготовки повинен бути активно представлений на етапах ПдВД та МРІМ (4,75–4,87 бала та 4,87–5,00 балів відповідно). Це підтверджує часткову переорієнтацію діяльності фехтувальників на цих етапах із суто досягнення спортивного результату до формування основ професійно-педагогічної практики. При цьому на етапах ПБП та СБП значущість тем блоку є на нижчому за середній та середньому рівнях (2,50–3,62 бала та 3,50–3,62 бала відповідно).

Аналіз значного обсягу наукової та методичної літератури [9, 75, 98, 243] і попередні наші дослідження [194, 385, 392, 396] вказали на об'єктивну потребу розгляду олімпійської освіти в структурі теоретичної підготовки спортсменів для розуміння ролі цієї інформації в теоретичній підготовці фехтувальників на різних етапах багаторічної підготовки. Отримані результати свідчать про збереження загальних тенденцій стосовно зростання значущості інформаційних тем блоку від етапу ПБП до МРІМ (від 2,12–3,37 до 3,62–4,70 бала відповідно). Отож зазначимо, що найвищі оцінки експертів отримали теми, пов'язані із сучасними аспектами олімпійського руху в Україні, міжнародної олімпійської системи та проблем олімпійського спорту. Це є передбачуваним, адже фаховість визначається наявністю в представників у будь-якій галузі діяльності (спорті) ґрунтовної та актуальної системи знань.

Установлені за допомогою експертного оцінювання рівні значущості змісту теоретичної підготовки на різних етапах багаторічної підготовки у фехтуванні дають підстави для об'єктивізації контролю теоретичної підготовленості спортсменів.

5.2.2. Структура та зміст теоретичної підготовленості фехтувальників різної кваліфікації

У процесі підготовки кваліфікованих спортсменів особливо актуальною є раціональна інтелектуальна діяльність, яка створює передумови для ефективної реалізації набутих знань, умінь і навичок.

Теоретична підготовленість передбачає оволодіння необхідною системою знань, передусім, щодо теорії і методики обраного виду спорту та її реалізацію на практиці, що є важливою складовою удосконалення спортивної майстерності [490, 504, 558, 572]. У зв'язку з цим ми провели констатувальний педагогічний експеримент із залученням фехтувальників на різних етапах багаторічної підготовки.

Для об'єктивного оцінювання отримання даних про рівень теоретичної підготовленості фехтувальників ми розробили бланки тестувань для різних кваліфікаційних груп. Перший передбачав опитування фехтувальників на етапах ПБП та СБП («А»), другий – на етапах ПдВД та МРІМ («Б»). Кожний бланк тестування містив 5 блоків запитань, пов'язаних із відповідними розділами змісту теоретичної підготовки, а саме: «Історія зародження і розвиток фехтування», «Змагальна діяльність фехтувальників», «Техніка і тактика фехтування», «Основи теорії і методики підготовки спортсменів». Кількість запитань в бланках тестування була різною («А» – 53 та «Б» – 52 запитання відповідно).

До педагогічного експерименту залучено 60 фехтувальників (по 15 на етапах ПБП і СБП та по 10 на етапах ПдВД і МРІМ). Анкетування проводилося під час навчально-тренувальних занять у м. Львові, навчально-тренувального збору в м. Києві та змагань (Міжнародний турнір пам'яті ЗТУ Л. Авербаха в м. Харкові, Першість України серед кадетів у м. Львові) особисто та груповим способом, а також роздавальним способом із поверненням заповнених анкет за допомогою електронної пошти.

Рівень теоретичної підготовленості респондентів оцінювався в балах, отриманих за правильні відповіді в кожному блоці питань шляхом переведення їх у п'ятибальну шкалу. Так, оцінка 0,01–1,00 бал зумовлена низьким рівнем підготовленості, 1,01–2,00 – нижчим за середній, 2,01–3,00 – середнім, 3,01–4,00 – вищим за середній, 4,01–5,00 балів – високим рівнем підготовленості відповідно.

За результатами цього дослідження встановлено, що рівень теоретичної підготовленості фехтувальників на різних етапах багаторічної підготовки має відмінності (табл. 5.5).

Отримані дані дозволяють стверджувати, що за більшістю блоків інформації теоретична підготовленість фехтувальників є на рівнях від низького до вищого за середній. Згідно з кваліфікаційними групами, можна спостерігати підвищення рівня підготовленості за окремими блоками інформації. Так, чітку тенденцію до поліпшення рівня підготовленості фехтувальників від одного до іншого етапу багаторічної підготовки зафіксовано за блоками «Історія зародження та розвитку фехтування» (від 1,60 до 3,01 бала), «Теорія і методика підготовки спортсменів» (від 2,17 до 3,34 бала) та «Олімпізм» (від 1,63 до 3,34 бала).

**Теоретична підготовленість
фехтувальників різної кваліфікації**

Зміст теоретичної підготовки (блок інформації)	Етапи багаторічної підготовки			
	ПБП (n=15)	СБП (n=15)	ПдВД (n=10)	МРІМ (n=10)
Історія зародження та розвитку фехтування	1,60	2,47	2,65	3,01
Змагальна діяльність	2,97	3,75	2,9	2,93
Техніка і тактика фехтування	2,60	3,29	2,60	2,75
Теорія і методика підготовки спортсменів	2,17	2,33	2,72	3,34
Олімпізм	1,63	2,76	3,18	3,34

Ще за двома блоками інформації зафіксовано «хвилеподібну» динаміку теоретичної підготовленості. Для блоків «Змагальна діяльність» та «Техніка і тактика фехтування» при загалом середніх рівнях підготовленості можна відзначити дещо вищі показники на етапі СБП (3,75 та 3,29 бала) порівняно з іншими етапами (2,90–2,97 та 2,60–2,75 бала відповідно). Це вказує на збереження пріоритету, пов'язаного з інформаційною потребою стосовно чинників забезпечення результату серед фехтувальників на різних етапах багаторічної підготовки.

Узагальнення результатів опитування дає змогу стверджувати, що на етапах ПБП та СБП спортсмени найліпше орієнтуються в запитаннях щодо змагальної діяльності фехтувальників, на етапі ПдВД – щодо олімпізму, на етапі МРІМ – щодо олімпізму та основ теорії і методики підготовки спортсменів. Також для фехтувальників на різних етапах багаторічної підготовки характерною є тенденція до підвищення теоретичної підготовленості відповідно до зростання спортивної майстерності.

З урахуванням попередньо визначеної значущості компонентів теоретичної підготовки фехтувальників ми порівняли зазначений експертами рівень значущості та об'єктивний рівень теоретичної підготовленості фехтувальників на різних етапах багаторічного удосконалення (табл. 5.6). У результаті порівняння вказаної експертами значущості змісту теоретичної підготовки для окремих етапів багаторічного удосконалення фехтувальників та визначеного рівня теоретичної підготовленості спортсменів на відповідних етапах у фехтуванні отримано такі результати.

Таблиця 5.6

**Значущість змісту теоретичної підготовки
та теоретична підготовленість фехтувальників
на різних етапах багаторічної підготовки**

Блоки інформації теоретичної підготовки	Етапи багаторічної підготовки							
	ПБП		СБП		ПдВД		МРІМ	
	Е (n=8)	Ф (n=15)	Е (n=8)	Ф (n=15)	Е (n=8)	Ф (n=10)	Е (n=8)	Ф (n=10)
Історія зародження та розвитку фехтування	3,65*	1,60	3,90*	2,47	4,02*	2,65	4,00*	3,01
Змагальна діяльність	2,95	2,97	3,70	3,75	4,52*	2,90	4,67*	2,93
Техніка тактика фехтування	2,82	2,60	3,40	3,29	4,8*	2,60	4,67**	2,75
Теорія методика підготовки спортсменів	3,00*	2,17	3,79*	2,33	4,79*	2,72	4,96**	3,34
Олімпізм	2,84*	1,63	3,00	2,76	4,06	3,18	4,33	3,37

Примітки: Е – експерти; Ф – фехтувальники; * – $p \leq 0,05$ (для етапів ПБП та СБП – $U \leq 36$, для ПдВД та МРІМ – $U \leq 15$); ** – $p \leq 0,01$ (для етапів ПБП та СБП – $U \leq 26$, для ПдВД та МРІМ – $U \leq 13$).

Суттєву диспропорцію ($p \leq 0,05$) між рівнем знань та важливістю визначеного блоку інформації зафіксовано на етапі ПБП стосовно розділів «Історія зародження та розвитку фехтування», «Теорія та методика підготовки спортсменів» та «Олімпізм». На наш погляд, нижча підготовленість фехтувальників за вказаними блоками інформації «Історія зародження та розвитку фехтування», «Олімпізм» пов'язана з низькою вмотивованістю до освоєння їх змісту, що є наслідком відсутності усвідомлення взаємозв'язків цих блоків із безпосередньою навчально-тренувальною діяльністю зі сторони спортсменів. Щодо теорії та методики підготовки спортсменів, навпаки, варто говорити про високу вмотивованість, проте невідповідність об'єктивних передумов засвоєння відповідної інформації. Адже на початкових етапах підготовки фехтувальників розгляд запитань цього блоку є обмеженим [535, 536].

На етапі СБП тенденції невідповідності рівня значущості, на думку фахівців із фехтування, та теоретичної підготовленості фехтувальників зафіксовано за блоками інформації «Історія зародження та розвитку фехтування», «Теорія та методика підготовки спортсменів» ($p \leq 0,05$). Щодо «Історії зародження та розвитку фехтування» це, з одного боку, свідчить про низьку усвідомленість спортсменами ролі історичних даних в їхньому становленні як спортсменів та з другого – завищеного значення цього блоку серед фахівців з фехтування.

Отже, дисонанс за блоком «Теорія та методика підготовки спортсменів» вказує на потребу ефективної корекції засобів теоретичної підготовки фехтувальників на окремих етапах багаторічного спортивного удосконалення.

Ще більш виражена дисгармонія спостерігалася на етапах ПдВД та МРІМ. Структурно схожа на цих етапах багаторічної підготовки вона міститься в суттєвих відмінностях ($p \leq 0,05-0,01$) між оцінками значущості змісту теоретичної підготовки для фехтувальників та власне підготовленістю спортсменів за більшістю блоків інформації. Це вказало на те, що спортсмени значною мірою пов'язують свою основну діяльність із забезпеченням удосконалення різних розділів підготовленості та на теоретичну підготовку виділяють залишковий час. Окрім цього, ця ситуація свідчить про нагальні потреби удосконалення організаційно-методичного забезпечення теоретичної підготовки фехтувальників на етапах ПдВД та МРІМ.

Відсутність достовірних відмінностей в оцінках експертів та підготовленості спортсменів за блоком «Олімпізм» ми пов'язуємо з тим, що інформацію цього блоку фехтувальники можуть отримувати з різних джерел та в комплексі забезпечити відповідність рівня підготовленості – значущості змісту теоретичної підготовки на етапах багаторічного удосконалення.

Отримані за результатами аналізу теоретичної підготовленості спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки у фехтуванні дані стали передумовою для розв'язання окремого науково-практичного завдання. Воно пов'язано з удосконаленням теоретичної підготовки на етапі попередньої базової підготовки у фехтуванні та розв'язане О. Р. Задорожною за нашої безпосередньої участі впродовж 2012–2014 років [72, 194, 193, 379]. Згідно з отриманими даними, ми розробили комплект навчально-ігрового засобу «Фехтувальні позиції» [250], модель ігрового засобу «Алгоритмізований спосіб

теоретичної підготовки в спорті» [325], тренажер «ТТТ» [524] та стверджуємо про ефективність положень концепції теоретичної підготовки, використаних у диференційованій програмі теоретичної підготовки, на прикладі контингенту фехтувальників на етапі попередньої базової підготовки [193, 197].

5.3. Удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів на етапі початкової підготовки зі стрільби з лука

Безпосередню перевірку організаційно-методичних основ теоретичної підготовки в спорті проведено в природних умовах навчально-тренувального процесу на контингенті спортсменів-початківців зі стрільби з лука. Вирішено низку таких завдань: визначено зміст теоретичної підготовки стрільців з лука на ранніх етапах багаторічної підготовки, встановлено рівень теоретичної підготовленості, розроблено диференційовану програму теоретичної підготовки для стрільців з лука на етапі початкової підготовки та перевірено її ефективність [380, 381, 385, 392].

5.3.1 Зміст теоретичної підготовки стрільців з лука на ранніх етапах багаторічної підготовки (за результатами експертного оцінювання)

Для об'єктивізації змісту теоретичної підготовки спортсменів-лучників на ранніх етапах багаторічної підготовки ми використали метод експертної оцінки. У процесі його реалізації розроблено анкету для експертів – фахівців зі стрільби з лука, що мають звання заслужений тренер України, тренери вищої категорії зі стажем роботи понад 10 років. Анкету умовно розподілено на 2 частини (теорія стрільби з лука та олімпійська освіта).

При формуванні першого блоку запитань було поставлено за мету визначити постаті спортсменів, тренерів та спортсменів-паралімпійців, інформація про яких потребує залучення до системи знань початківців. Для конкретизації за основу взято результати українських спортсменів з початку незалежності України. Проте результати українських спортсменів за 1991 та 1992 роки не розглядалися, що пов'язано з виступами в складі збірної команди Союзу Незалежних Держав. Таким чином, до цього списку увійшли

чемпіони і призери чемпіонатів Європи (м. Камбрілсі, Іспанія, 2011 р.; м. Пореч, Хорватія, 2010 р.), чемпіонатів світу (м. Анталія, Туреччина, 1993 р.; м. Вікторія, Канада, 1997р.; м. Нью-Йорк, США, 2003 р.), Ігор Олімпіад (м. Атланта, США, 1996 р.; м. Сідней, Австралія, 2000 р.; м. Афіни, Греція, 2004 р.; м. Пекін, КНР, 2008 р.) (табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Оцінки експертів щодо формування в спортсменів-початківців знань про відомих стрільців з лука (n=8, бали)

Чоловіки	Рейтинг	Жінки	Рейтинг
Рубан Віктор	7,0	Садовніча Олена	7,0
Грачов Дмитро	6,8	Палеха Катерина	5,8
Івашко Маркіян	4,8	Бурдейна Наталія	5,6
Пархоменко Ігор	4,8	Коваль Вікторія	5,6
Сердюк Олександр	4,8	Белуха Наталія	4,8
Антонов Сергій	4,6	Сумко Катерина	4,8
Забродський Станіслав	4,6	Герасименко Ліна	4,8
Шкільний Костянтин	4,0	Бережна Тетяна	4,6
Євцький Валерій	3,0	Дорохова Тетяна	4,0

За результатами експертного оцінювання визначено пріоритетність формування знань щодо провідних спортсменів-лучників України. Значущими для розгляду спортсменів-початківців були теоретичні знання про Віктора Рубана (7,0 балів), Олену Садовнічу (7,0 балів), Дмитра Грачова (6,8 бала), Катерину Палеху (5,8 бала). Інші спортсмени отримали дещо нижчу кількість балів.

Основним обґрунтуванням такого розподілу місць у рейтингу, на думку фахівців, може бути те, що В. Рубан – чемпіон Ігор ХХІХ Олімпіади, бронзовий призер Ігор ХХVІІІ Олімпіади і Д. Грачов – бронзовий призер Ігор ХХVІІІ Олімпіади. Ці спортсмени очолюють національний рейтинг України і є рекордсменами світу (м. Огден, США, 2011 р.) та учасниками Ігор ХХХ Олімпіади (м. Лондон, Велика Британія, 2012).

Беззаперечним лідером, за необхідністю розгляду в змісті теоретичної підготовки юних стрільців із лука експерти визначили серед жінок О. Садовнічу – бронзовий призер Ігор ХХVІ Олімпіади (м. Атланта, США, 1996 р.), срібний призер Ігор ХХVІІ Олімпіади (м. Сідней, Австралія, 2000 р.) та К. Палеху – рекордсменку України (м. Черкаси, Україна, 2000 р.), рекордсменку Європи в складі

команди (м. Турин, Італія, 2008 р.), учасницю Ігор XXVII Олімпіади (м. Афіни, Греція, 2004 р.), чемпіонку світу 2011 р. (м. Огден, США). Зазначимо, що В. Коваль – учасниця Ігор XXIX Олімпіади в Пекіні (КНР, 2008), член збірної команди України, срібна призерка Кубка світу (м. Единбург, Шотландія, 2010 р.) набрала однакову кількість балів із Н. Бурдейною (5,6 бала).

Склад тренерів визначався відповідно до досягнень спортсменів, наставниками яких вони є. До опитування були залучені ті тренери, під керівництвом яких спортсмени демонстрували вагомі результати на змаганнях міжнародного рівня. Беззаперечними лідерами стали М. К. Хусківадзе (6,8 бала), В. В. Сидорук (6,8 бала) (табл. 5.8).

Таблиця 5.8

**Значущість інформації про відомих тренерів зі стрільби з лука
для введення в зміст теоретичної підготовки
спортсменів-початківців (n=8, бали)**

Прізвище та ініціали	Рейтинг	Прізвище та ініціали	Рейтинг
Хусківадзе М. К.	6,8	Прокопенко Л. Ц.	5,8
Сидорук В. В.	6,8	Михайленко Н. Д.	5,8
Ніколаєв О. М.	6,4	Гавелко М. П.	5,6
Міненко В. А.	6,2	Сердюк В. А.	5,4
Михайленко В. А.	6,2	Коваль М. А.	4,0
Єгоров А. І.	5,8	–	–

Це може бути пов'язане з тим, що ці тренери є фундаторами стрільби з лука як виду спорту в Україні, здобули значні спортивні досягнення та сьогодні активно працюють в своїй галузі.

Окремим блоком першої частини анкети розглядалися спортсмени-паралімпійці. Структура запитання передбачала відкриту відповідь. Серед таких спортсменів експерти відзначили Сергія Атаманенка та Романа Гутника. Сергій Атаманенко – срібний призер Паралімпійських ігор в Сіднеї (2000 р.). Роман Гутник – учасник трьох Паралімпійських ігор, неодноразовий чемпіон Європи (2006).

Другий блок запитань стосувався техніки спортивної вправи зі стрільби з лука. За основу взято компоненти технічної підготовки спортсменів на ранніх етапах багаторічного вдосконалення (табл. 5.9).

**Оцінки експертів щодо значущості знань про техніку спортивної
вправи зі стрільби з лука на різних етапах багаторічної
підготовки спортсменів (n=8, бали)**

Етапи багаторічної підготовки	Зміст інформації			
	Загальна структура пострілу	Деталі техніки пострілу	Методики технічної підготовки	Характерні помилки під час виконання пострілу
ПП	5,2	3,0	3,2	3,8
ПБП	5,2	3,6	4,6	4,8
СБП	5,4	5,0	5,4	4,8
ПдВД	5,6	4,8	6,4	5,2

Можна спостерігати, що інформаційна тема «Загальна структура пострілу» в стрільбі з лука, на думку фахівців зі стрільби з лука, має найвищу значущість на етапах від ПП до СБП (5,2–5,4 бала) та є однією із найбільш значущих на етапі ПдВД (5,6 бала).

Деяко неочікуваним виявилися думки експертів стосовно інформаційної теми «Деталі техніки пострілу». Для етапів ПП та ПБП зафіксовано нижчі значення оцінок (3,0 та 3,6 бала відповідно). Отож значущість інформації цієї теми зростає до 5,0 балів (етап СБП) та 4,8 бала (етап ПдВД). Це вказує на необхідність розгляду в технічній підготовці тих інформаційних тем, які забезпечують індивідуальні особливості підготовленості та можуть значною мірою визначити досягнення спортивного результату. Більш стрімким виявилось зростання значущості теми «Методика технічної підготовки». Практично на кожному послідовному етапі рівень значущості зростав на один та більше бала (від 3,2 бала (етап ПП) до 6,4 бала (етап ПдВД)). Відзначимо, що на етапі ПдВД зафіксовано найвищу значущість серед усіх запропонованих інформаційних тем. Більш стабільною виявилася значущість інформаційної теми «Характерні помилки під час виконання пострілу», рівень якої послідовно збільшився в межах від 3,8 до 5,2 бала на послідовних етапах багаторічної підготовки стрільців з лука.

Таким чином, у межах розділу теоретичної підготовки для стрільців з лука «Техніка спортивної вправи в стрільбі з лука» на різних етапах багаторічної підготовки спортсменів можна спостерігати збільшення значущості окремих інформаційних тем «Загальна

структура пострілу», «Деталі техніки пострілу», «Методика технічної підготовки», «Характерні помилки під час виконання пострілу». При цьому найбільша стабільність значущості спостерігалася для інформації стосовно загальної структури пострілу.

Третій блок запитань стосувався спортивного інвентарю та його значення для підготовки стрільців з лука на різних етапах багаторічної підготовки (табл. 5.10).

Таблиця 5.10

Оцінки експертів щодо значущості знань про спортивний інвентар на ранніх етапах підготовки спортсменів зі стрільби з лука (n=8, бали)

Етапи багаторічної підготовки	Зміст інформації				
	Еволюція спортивного інвентарю	Структура лука	Підбір інвентарю	Виробники спортивного інвентарю	Різновиди стрільби з лука
ПП	3,6	2,8	1,4	2,2	3,2
ПБП	4,2	4,0	3,0	3,2	3,6
СБП	4,0	5,2	5,4	4,8	4,8
ПдВД	4,4	5,4	6,4	5,8	5,2

Для цього блоку можна спостерігати зростання значущості інформаційних тем для вирішення завдань системи підготовки стрільців з лука.

Відзначимо, що для етапу ПП виражена перевага в значущості інформаційних тем «Еволюція спортивного інвентарю» та «Різновиди стрільби з лука» (3,6 та 3,2 бала відповідно). На наш погляд, така ситуація пов'язана із тим, що в стрільбі з лука сьогодні розвиваються два основних види, а саме: стрільба із класичного та з блочного лука. Це дає підстави для припущення, що фахівці зі стрільби з лука вважають за потрібне ознайомити лучників-початківців із цими варіантами продовження спортивної кар'єри.

Вже починаючи із етапу ПБП спостерігається більш рівномірний розподіл значущості між окремими інформаційними темами (3,0–4,2 бала). Більш характерними для етапу ПБП експерти вважають інформаційні теми «Еволюція спортивного інвентарю» та «Структура лука». Можна припустити, що, починаючи із цього етапу (ПБП), експерти наголошують на необхідності розуміння юними лучниками особливостей будови лука як одного з чинників забезпечення спортивного результату.

Водночас на етапі СБП можна спостерігати зростання значущості більшості інформаційних тем, окрім теми «Еволюція спортивного інвентарю». Це вказує, що експерти передбачають зміщення акцентів теоретичної підготовки, починаючи з цього етапу. Безпосередній зміст етапу свідчить про збільшення обсягів спеціальних навантажень, що притаманно і теоретичній підготовці.

Отже, щодо інших інформаційних тем зафіксовано збільшення значущості від 4,8 до 6,4 бала відповідно. Найбільших значень експерти надали блоку «Підбір інвентарю» на етапі ПдВД (6,4 бала). Це вказує на особливу увагу експертів щодо налаштування лука в блоці «Матеріальна частина» для спортсменів. Отримані результати були досить очікуваними, адже увага до матеріально-технічного забезпечення та його відповідність індивідуальним особливостям є резервом для удосконалення спортивного результату із урахуванням його наближення до абсолютних показників [6, 315, 435]

Четвертий блок стосувався Олімпійської освіти як компонента змісту теоретичної підготовки спортсменів (табл. 5.11). За результатами експертної оцінки можна стверджувати, що серед інформаційних тем за блоком «Олімпізм» найбільшої значущості на етапі ПП набули «Олімпійські ігри Стародавньої Греції» (4,0 бала) та «Олімпійська символіка» (4,4 бала). Значна частина інформаційних тем були в межах середньої значущості від 3,2 до 3,8 бала. Найменшого значення фахівці зі стрільби з лука надають таким інформаційним темам: «Міжнародний олімпійський комітет», «Міжнародна олімпійська академія», «Президенти Міжнародного олімпійського комітету» (2,4–2,8 бала). Можна припустити, що експерти більш важливими визначили ті інформаційні теми, завдяки яким можна сформулювати початкове розуміння спортивної діяльності, усвідомлення ролі спорту в житті юних спортсменів.

Деяко інша ситуація спостерігається на етапі ПБП. Із переходом особистості на новий рівень свого розвитку, удосконалення спортивної майстерності, набуття соціального досвіду експерти пропонують розширити перелік найбільш значущих інформаційних тем розділу теоретичної підготовки «Олімпізм». Серед інформаційних тем із груповими оцінками вищими за середні були такі: «Олімпійські ігри Стародавньої Греції», «Період відродження Олімпійських ігор», «Олімпійська символіка», «Чесна гра», «Олімпійська хартія», «Міжнародний олімпійський комітет» (4,0–4,8 бала). Це вказує, що завдяки введенню відповідних інформаційних

тем до змісту теоретичної підготовки юних стрільців з лука можна урізноманітнити навчально-тренувальний процес та уникнути монотонії, що може бути характерною для стрілецьких видів спорту.

Таблиця 5.11

Оцінки експертів щодо формування знань про олімпізм на ранніх етапах підготовки спортсменів (n=8, бали)

Зміст інформації	Етапи багаторічної підготовки			
	ПП	ПБП	СБП	ПдВД
Олімпійські ігри Стародавньої Греції	4,0	4,2	5,2	5,8
Період Відродження Олімпійських ігор	3,8	4,4	5,4	5,8
Олімпійська символіка	4,4	4,8	5,4	5,4
Види спорту в Олімпійській програмі	3,2	3,6	5,2	5,2
Олімпійська Україна	3,2	3,6	4,8	5,2
“Чесна гра”	3,4	4,0	5,8	6,2
Спортивне мистецтво	3,2	3,8	5,0	5,8
Олімпійська хартія	3,6	4,2	5,0	6,0
Міжнародний олімпійський комітет	2,8	4,0	5,6	6,4
Міжнародна олімпійська академія	2,6	3,4	4,6	5,6
Президенти Міжнародного олімпійського комітету	2,4	3,8	5,2	6,2

Варто зазначити, що на етапах СБП та ПдВД спостерігається зростання оцінок експертів для інформаційних тем блоку «Олімпізм», що для нас було дещо неочікуваним. Зростання значущості відбулося для усіх інформаційних тем, при цьому значення приросту становило від 0,8 до 1,8 бала для етапу СБП та від 1,4 до 2,4 бала для етапу ПдВД порівняно з оцінками на етапі ПБП. Таким чином, інтерпретація оцінок значущості змісту теоретичної підготовки експертів стрільби з лука дає змогу розкрити значні резерви для олімпійської освіти. Це, на наш погляд, пов'язано із усвідомленням значення ідеалів олімпізму у вирішенні основних завдань системи підготовки та їх

представленням у структурі підготовленості спортсменів зі стрільби з лука впродовж етапів, що ми розглядали.

Окрім цього, відзначимо, що значущість окремих інформаційних тем «Чесна гра», «Олімпійська хартія», «Міжнародний олімпійський комітет», «Президенти Міжнародного олімпійського комітету» становила 6,0–6,4 бала. Такі оцінки експертів на етапі ПдВД, що суттєво відрізняється від етапу ПП, вказують, що спортсмени готові до сприйняття та усвідомлення інформації, пов'язаної із цими темами. Це підтверджує більшу значущість змісту інформації, пов'язаної із подальшим професійним самовизначенням спортсменів.

5.3.2. Ефективність програми удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів із застосуванням ігрових засобів на етапі початкової підготовки у стрільбі з лука

Отримані на попередньому етапі дослідження дані дали змогу створити та реалізувати програму формувального педагогічного експерименту із залученням спортсменів-початківців зі стрільби з лука. Ми сформуваємо експериментальну (18 осіб) та контрольну групи (16 осіб). Впродовж двох мезоциклів (6 тижнів) від 4.02.2013 до 11.03.2013 проводилися тренувальні впливи з теоретичної підготовки. Тривалість становила 15–20 хв та передбачала введення в окремі тренувальні заняття (1 раз на тиждень) засобів теоретичної підготовки. Основними методами при реалізації засобів були ігровий та змагальний. До дослідження було залучено три об'єкти (ЗСУ СКА, СДЮШОР «Електрон», КДЮСШ «Динамо»). Для оптимальної організації педагогічного експерименту на об'єктах дослідження спортсменів експериментальної групи було розділено на 2 підгрупи по 3 особи. На кожному окремому тренувальному занятті реалізовувалися різні засоби теоретичної підготовки, які супроводжувалися короткими теоретичними відомостями. Для контрольної групи були розроблені і роздані методичні матеріали з аналогічним змістом, що і для тренувальних засобів експериментальної програми.

За основу авторської програми удосконалення теоретичної підготовленості стрільців з лука взято систему знань з олімпійської освіти як компонента розділу «Гуманістичні та соціалізувальні знання» теоретичної підготовки на етапі початкової підготовки [75, 77] (табл. 5.12).

Таблиця 5.12

**Програма удосконалення теоретичної підготовленості
спортсменів зі стрільби з лука на етапі початкової підготовки**

1 тренувальне заняття	
1	Види спорту в програмі Ігор Олімпіад
2	В алфавітному порядку скласти правильну послідовність зображень з видами спорту та надати їх коротку характеристику. Переможцем визнається та команда, яка швидше і більш якісно впоралася із завданням
3	Гра починається із формування двох команд (можливе збільшення кількості команд). Учасникам роздаються окремі компоненти гри, які розташовані в довільному порядку. Перед ними представлений кінцевий цілісний варіант. Паралельно учасники отримують коротку теоретичну інформацію
4	20–25 хв
5	При однаковому результаті учасники отримують додаткові запитання
2 тренувальне заняття	
1	Міста-організатори Ігор Олімпіад
2	Потрібно в хронологічному порядку скласти правильне зображення з зазначенням основних емблем Ігор Олімпіад різних років, при цьому подається коротка характеристика міст-організаторів та частково особливості проведення зазначених змагань. Переможцем визнається та команда, яка швидше і більш якісно впоралася із завданням
3	Гра починається із формування двох команд (можливе збільшення кількості команд). Учасникам у довільному порядку роздається однакова кількість компонентів гри, на які поділені цілісні пазли, їм подано кінцевий цілісний варіант. Паралельно учасники отримують коротку теоретичну інформацію, яка не заперечує дій команд
4	20–25 хв
5	При однаковому результаті учасники отримують додаткові запитання
3 тренувальне заняття	
1	Олімпійська історія
2	Потрібно скласти цілісне зображення на якому наявні елементи олімпійської тематики. Переможцем визнається та команда, яка швидше і більш якісно впоралася із завданням та охарактеризувала кожен з елементів цілісного зображення
3	Гра починається із формування двох команд (можливе зміна кількості команд та проведення індивідуально). Перед учасниками розкладаються компоненти гри, що розташовані в довільному порядку. Перед ними представлений кінцевий цілісний варіант. Паралельно учасники отримують коротку теоретичну інформацію з розкриттям та характеристикою зображень.
4	15–20 хв
5	При однаковому результаті учасники отримують додаткові запитання

4 тренувальне заняття	
1	Зіставлення
2	Потрібно знайти взаємозв'язок між трьома ланками: зображення спортсмена (фотографія), прізвищем та короткою інформацією про досягнення спортсмена. Переможцем стає команда чи спортсмен, який швидше впорався із завданням та більш якісно охарактеризував особистість кожного спортсмена
3	Гра починається із формування двох команд (можливе збільшення кількості команд). Учасникам роздаються компоненти гри, де в хаотичному порядку розташовані фотокартки відомих спортсменів, їхні прізвища, імена та коротка інформація про їхні спортивні досягнення (11 спортсменів). Паралельно учасники отримують коротку теоретичну інформацію
4	15–20 хв
5	При однаковому результаті учасники отримують додаткові запитання
5 тренувальне заняття	
1	Квадрат
2	Потрібно правильно відповісти на поставлені ведучим запитання, фіксуючи при цьому відповіді в своєму квадраті. Переможцем вважається та команда чи спортсмен, який швидше і більш якісно впорався із завданням та обгрунтував свою відповідь
3	Гра починається із формування двох команд (можливе зміна кількості команд або учасників). Учасникам роздаються картки із зображенням квадрата (забарвленого в один або декілька кольорів), в якому є слова, що читаються зверху вниз, зліва направо, справа наліво. Числа складаються зверху вниз та по діагоналі
4	12–15 хв
5	Учасники повинні надати якомога більшу кількість правильних відповідей за мінімально короткий термін. Команди змагаються послідовно або одна з одною
6 тренувальне заняття	
1	Провідні стрільці-лучники України
2	На швидкість скласти правильну картинку. Переможцем є команда, яка швидше і якісніше впоралася із завданням
3	Гра починається із формування двох команд (можливе збільшення кількості команд). Учасникам роздаються компоненти гри, поділені на пазли в хаотичному порядку. Перед ними представлений кінцевий цілісний варіант. Паралельно учасники отримують коротку теоретичну інформацію про видатних стрільців з лука
4	10–15 хв
5	При однаковому результаті учасники отримують додаткові запитання

Примітки: 1 – назва гри; 2 – зміст гри; 3 – умови проведення; 4 – час виконання; 5 – організаційно-методичні вказівки.

Для отримання об'єктивних вихідних даних стосовно теоретичної підготовленості стрільців з лука на етапі початкової підготовки проведено педагогічне спостереження. Для визначення об'єктивних змін у рівні знань спортсменів після завершення педагогічного експерименту проведено повторне визначення рівня підготовленості та порівняння результатів у двох (експериментальній та контрольній) групах (табл. 5.13). Ураховуючи кількісний склад контингенту та специфіку вимог до педагогічних досліджень галузі фізичної культури і спорту обрахунок достовірності відмінностей проводився з використанням непараметричних методів математичної статистики, зокрема U-критерію Манна–Уїтні.

Таблиця 5.13

**Ефективність диференційованої програми
удосконалення теоретичної підготовленості стрільців з лука**

Блоки знань	ЕГ (n=18)		U _{рознр} , р	КГ (n=16)		U _{рознр} , р	Достовірність відмінностей ЕГ та КГ	
	до ПЕ (бали)	після ПЕ (бали)		до ПЕ (бали)	після ПЕ (бали)		до ПЕ	після ПЕ
Історія зародження і розвиток стрільби з лука	1,2	2,3	34,5 <0,01	1,4	1,5	120,0 >0,05	115,5 >0,05	48,5 <0,01
Змагальна діяльність	1,9	3,7	45,0 <0,01	1,8	1,8	134,0 >0,05	124,0 >0,05	37,0 <0,01
Техніка стрільби з лука	2,9	3,0	127,0 >0,05	3,0	3,0	142,0 >0,05	132,0 >0,05	143,5 >0,05
Олімпізм	2,4	4,6	12,5 <0,01	2,6	2,6	140,0 >0,05	113,5, >0,05	23,0 <0,01
Середнє арифметичне	2,1	3,4	–	2,2	2,2	–	–	–

Примітки: ЕГ – експериментальна група, КГ – контрольна група, ПЕ – педагогічний експеримент, U_{кр} (n=18) = 95 при p<0,05 та 76 при p<0,01; U_{кр} (n=16) = 83 при p<0,05 та 66 при p<0,01.

Таким чином, на етапі початкової підготовки наявний рівень обізнаності спортсменів експериментальної групи щодо історії зародження і розвитку стрільби з лука до і після впровадження авторської програми становив 1,2 та 2,3 бала, що на вихідному етапі відповідало низькому та після завершення педагогічного експерименту

– нижчого за середній. Теоретична підготовленість стрільців з лука стосовно запитань змагальної діяльності була на нижчому за середній рівні (1,9 бала) та після впровадження авторської програми становила 3,7 бала. Обізнаність щодо техніки стрільби з лука до і після впровадження авторської програми можна віднести до високого рівня (2,9 та 3,0 бала відповідно), що відповідає належному рівневі. Підготовленість спортсменів стосовно питань олімпійської освіти («Олімпізму») на початку педагогічного експерименту була на рівні нижчому за середній (2,4 бала) та після впровадження авторської програми становила 4,6 бала – середній (належний) рівень відповідно. Варто зазначити, що у всіх блоках, окрім «Техніка стрільби з лука» в рівні теоретичної підготовленості стрільців з лука на етапі початкової підготовки зафіксовано суттєві позитивні зміни ($p < 0,05$).

Теоретична підготовленість спортсменів контрольної групи та її зміни дають змогу стверджувати, що з проблематики історії зародження і розвитку стрільби з лука та змагальної діяльності до і після педагогічного експерименту рівень підготовленості був нижчим за середній (1,4 і 1,5 бала та 1,8 і 1,8 бала відповідно). Це вказує на відсутність суттєвих змін у рівні теоретичної підготовленості спортсменів контрольної групи за умов використання традиційних методів та засобів теоретичної підготовки. Отримані дані підтвердили попередні наші припущення стосовно необхідності зміни методологічних основ реалізації цієї сторони підготовленості спортсменів, зокрема в стрільбі з лука. Варто відзначити, що в контрольній групі також не відбулося суттєвих зрушень за інформаційними темами, пов'язаними з технікою стрільби з лука та олімпійською освітою («Олімпізм»). В обох випадках до та після педагогічного експерименту рівні підготовленості залишалися сталими – 3,0 бала для блоку «Техніка стрільби з лука» та 2,6 бала – для блоку «Олімпійська освіта».

Зауважимо, що в навчально-тренувальному процесі стрільців з лука на етапі початкової підготовки питанням техніки та технічної підготовки приділяється основна увага. Власне цим ми можемо пояснити високий рівень теоретичної підготовленості спортсменів як експериментальної, так і контрольної груп на вихідному етапі визначення теоретичної підготовленості. Також у зв'язку з цим в авторській програмі акценти зроблено не на техніці виконання пострілу, а переважно на інформаційних темах за розділом «Гуманістичні та соціалізувальні знання».

Таким чином, спортсмени експериментальної групи належний рівень підготовленості продемонстрували за блоками знань «Змагальна діяльність», «Техніка стрільби з лука» та «Олімпізм». Узагальнений рівень теоретичної підготовленості спортсменів експериментальної групи після педагогічного експерименту був у межах належного та середнього рівнів. Водночас спортсмени контрольної групи показали результати нижче за середній рівень теоретичної підготовленості.

За результатами дослідження можна стверджувати, що теоретична підготовленість в експериментальній групі підвищилася за більшістю інформаційних тем на 1,1–2,2 бала відносно початкового рівня. Щодо контрольної групи, то приріст результатів був відсутній або мінімальний (0,1 бала) за час педагогічного експерименту. Загалом між представниками експериментальної та контрольної груп спостерігаються відмінності на вихідному педагогічному спостереженні – 0,1–0,2 бала та завершальному 0,8–2,0 бала ($p \leq 0,05$). Винятком були результати теоретичної підготовленості за тематикою техніки стрільби з лука, що не зазнали суттєвих змін.

Окрім порівняння результатів дослідження між спортсменами контрольної та експериментальної груп, ми також дослідили зміни в окремих підгрупах. Це пов'язано з потребою визначення дієвості підходів, використаних у авторській програмі в умовах різних варіантів організації навчально-тренувального процесу стрільців із лука на етапі початкової підготовки. Запропонований аналіз результатів педагогічного експерименту не передбачав диференціації змісту теоретичної підготовленості стрільців із лука. Його метою було визначити загальні тенденції теоретичної підготовленості в умовах використання авторської програми і традиційних засобів теоретичної підготовки стрільців із лука на етапі початкової підготовки (табл. 5.14).

При розрахунку результатів експериментальної перевірки авторської програми удосконалення теоретичної підготовки стрільців із лука на етапі початкової підготовки ми зважали на максимально можливу кількість правильних відповідей, що за абсолютним показником становила 26,5 бала.

Зазначимо, що в нашому дослідженні жодному зі спортсменів не вдалося показати максимальний результат при визначенні теоретичної підготовленості. Водночас це свідчить про те, що контроль теоретичної підготовленості та бланк опитування складений з урахуванням рівня

спортивної майстерності та принципу спонукальної доступності інформації для контингенту спортсменів [118, 130, 149].

Таблиця 5.14

Теоретична підготовленість стрільців із лука різних дитячо-юнацьких спортивних шкіл

Місце проведення дослідження	ЕГ (n=18)		U _{розр} , р	КГ (n=16)		U _{розр} , р	Достовірність відмінностей ЕГ та КГ	
	до ПЕ (бали)	після ПЕ (бали)		до ПЕ (бали)	після ПЕ (бали)		до ПЕ	після ПЕ
КДЮСШ «Динамо» n=6 (ЕГ), n=5 (КГ)	8,1	12,7	0,5 <0,01	8,7	8,6	15,5 >0,05	4,0 <0,05	0,0 <0,01
СДЮШОР «Електрон» n=6, (ЕГ), n=6 (КГ)	8,9	14,7	1,0 <0,01	9,1	9,0	14,0 >0,05	15,5 >0,05	0,0 <0,01
ЗСУ СКА n=6, (ЕГ), n=5 (КГ)	7,9	13,4	0,5 <0,01	8,1	8,3	11,5 >0,05	13,0 >0,05	0,0 <0,01
Середнє арифметичне	8,4	13,7	–	8,7	8,7	–	–	–

Примітки: ЕГ – експериментальна група, КГ – контрольна група, ПЕ – педагогічний експеримент, U_{кр} (n=6) = 7, при p<0,05; 3, при p<0,01; U_{кр} (n=5) = 4, при p<0,05; 1, при p<0,01.

За результатами педагогічного експерименту (розділ «Гуманітарні та соціалізувальні знання») спортсмени експериментальної групи, які представляли різні об'єкти дослідження, суттєво поліпшили свій рівень знань. Прирости становили від 4,6 бала, 56,1 %, p<0,01 (КДЮСШ «Динамо») до 5,8 бала, 69,6, p <0,01 (ЗСУ СКА). Середній приріст результатів у експериментальній групі становив 5,3 бала, 63,0 % при p<0,01.

Ситуація для представників контрольної групи була протилежною. На усіх об'єктах дослідження спортсмени повторили результати вихідного рівня теоретичної підготовленості педагогічного спостереження або несуттєво їх змінили в діапазоні 0,1–0,2 бала, 1,1–2,3 % при p>0,05.

Аналіз даних порівняння показників стрільців з лука експериментальної та контрольної груп вказав, що вихідний рівень теоретичної підготовленості спортсменів був наближено однаковим ($p > 0,05$) серед спортсменів СДЮШОР «Електрон» та ЗСУ СКА. Для об'єкта дослідження КДЮСШ «Динамо» зафіксовано переважання стрільців з лука контрольної над експериментальною підгрупою, що становило 0,6 бала, 7,4 % ($p < 0,05$). Можна припустити, що це зумовлено віком спортсменів, стажем занять спортом, змагальним досвідом, методикою проведення навчально-тренувальних занять.

Водночас після завершення педагогічного експерименту ситуація змінилася на користь представників експериментальної групи. На усіх об'єктах дослідження зафіксовано достовірно ліпші результати представників власне цієї групи, для КДЮСШ «Динамо» перевага становила 4,1 бала, 47,6 %, СДЮШОР «Електрон» – 5,7 бала, 63,3 % та ЗСУ СКА – 5,1 бала, 61,4 % (у всіх групах $p < 0,01$).

Отримані результати варто трактувати як результат зміни підходів до теоретичної підготовки стрільців з лука на етапі початкової підготовки. Власне комплекс засобів, які ми запропонували, дали змогу ефективно реалізувати керівні положення концепції теоретичної підготовки в спорті. У поєднанні з нетрадиційним для системи підготовки початківців поданням інформації це могло підвищити якість засвоєння інформації спортсменами експериментальної групи.

Отже, можна припустити, що методи та засоби передачі інформації, які традиційно використовувалися тренерами в навчально-тренувальному процесі, при розгляді теоретичної підготовки недоцільно застосовувати для стрільців із лука на етапі початкової підготовки.

Таким чином, вперше серед контингенту стрільців із лука на етапі початкової підготовки теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено авторську програму вдосконалення теоретичної підготовленості спортсменів за розділом «Гуманітарні та соціалізувальні знання», що містить ігрові засоби формування теоретичної підготовленості стрільців з лука, а саме: «Види спорту в програмі Ігор Олімпіад», «Міста-організатори Ігор Олімпіад», «Олімпійська історія», «Зіставлення», «Провідні спортсмени-лучники України», «Квадрат». Переваги цих ігор полягають в полісенсорності, інформативності, можливості варіативного коригування складності відповідно до індивідуальних особливостей, загальної підготовленості тощо. Це дає змогу рекомендувати обґрунтовані в теоретичній

підготовці спортсменів-початківців засоби та методи до екстраполяції в різних групах видів спорту.

5.4. Удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів із важкої атлетики

Перевірка реалізаційних положень концепції теоретичної підготовки, які були основою диференційованої програми удосконалення технічної підготовленості проводилася також серед контингенту спортсменів з важкої атлетики. До формувального педагогічного експерименту залучено спортсменів на етапах ПдВД та МРІМ з важкої атлетики (13 спортсменів мали кваліфікацію МС та 6 – КМС). Особливістю запропонованого педагогічного експерименту з урахуванням масиву отриманих на попередніх етапах дослідження даних використано дві експериментальні програми удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів.

Спільними ознаками для них було використання методів інформаційного пошуку та самоосвіти. На нашу думку, для спортсменів на цих етапах характерний достатній рівень мисленнєвої діяльності, який дає змогу вирішувати завдання теоретичної підготовки за допомогою послідовних операцій. Вони виконуються для пошуку неструктурованого інформаційного матеріалу, фактичних даних та реалізації безпосереднього самостійного опрацювання джерел інформації з урахуванням особистих інтересів і об'єктивних потреб системи підготовки.

Для отримання об'єктивних даних з урахуванням специфіки обраних методів дослідження реалізація дослідження проведена в одному передзмагальному мезоциклі підготовки (загалом педагогічний експеримент тривав із 15. 05 до 11. 06. 2014 р).

Зміст теоретичної підготовки, який перевірили за умов педагогічного експерименту, містив у собі основні інформаційні блоки та їх окремі теми, які наявні в системі підготовки спортсменів з важкої атлетики, а саме: «Харчування», «Фармакологічне забезпечення», «Змагальна діяльність», «Основи теорії і методики підготовки спортсменів». Також у програмі теоретичної підготовки додатково залучено інформаційний блок «Олімпізм».

Експериментальним чинником було поєднання визначених нами реалізаційних положень (методів та засобів) концепції теоретичної

підготовки в спорті для удосконалення рівня підготовленості спортсменів з важкої атлетики. Використано спосіб доказу гіпотези – єдиної відмінності. Перша експериментальна група використовувала метод безпосереднього пошуку інформації (послідовний перегляд пов'язаних із інформаційною потребою джерел – каталоги, класифіковані й тематичні списки, довідники тощо). Особливістю експериментального чинника для другої групи спортсменів був інформаційний пошук із застосуванням спеціальних засобів (спеціалізовані програми – спайдери), які в автоматичному режимі допомагали переглядати Web-сторінки, відшукуючи на них потрібну інформацію. Це автоматизований варіант перегляду за допомогою гіпертекстових посилань, пов'язаний лише із середовищем мережі Інтернет.

Розподіляли спортсменів за експериментальними групами методом випадкової вибірки. При цьому враховувалася пропорційність розподілу спортсменів із кваліфікацією КМС (по 3 особи в групах). Безпосереднє дослідження проводилося на базі ЛДУФК. Це пов'язано із наявністю необхідного інформаційного ресурсу, баз даних на паперових носіях та електронного характеру і технологічне забезпечення, що передбачалося до використання за умовами педагогічного експерименту.

Програма педагогічного експерименту містила проведення попереднього педагогічного спостереження за рівнем теоретичної підготовленості спортсменів. Воно організоване за індивідуальною та індивідуально-груповою формою тестування. Результати цього педагогічного спостереження були прийняті за вихідний рівень теоретичної підготовленості спортсменів. У подальшому перед спортсменами обох груп сформовано ідентичну інформаційну потребу.

Для спортсменів першої експериментальної групи (ЕГ1) було поставлене завдання провести інформаційний пошук із залученням джерельної бази бібліотеки ЛДУФК. Представники другої експериментальної групи (ЕГ2) мали можливість підвищити рівень підготовленості за допомогою роботи в комп'ютерному класі ЛДУФК із доступом до баз інформації мережі Інтернет. Для спортсменів обох груп була передбачена можливість використання метаріально-технічного забезпечення та баз інформації у вільний від академічних занять час. Тривалість роботи визначалася індивідуально з урахуванням суб'єктивної думки учасників педагогічного експерименту.

Організація експерименту не передбачала суміжного використання тренувальних засобів теоретичної підготовки. Ми також обумовили із тренерами спортсменів самостійність пошуку інформації для уникнення підказок з їх сторони.

Критеріями ефективності програми теоретичної підготовки спортсменів з важкої атлетики була зміна показників теоретичної підготовленості спортсменів між першим (вихідним) та другим (підсумковим) педагогічним спостереженням.

Таким чином, за підсумками проведеного педагогічного експерименту (табл. 5.15) можна констатувати позитивні зміни теоретичної підготовленості спортсменів обох експериментальних груп.

Це слугує основним підтвердженням того, що визначальна роль у формуванні мотивації спортсменів до досягнення якісно нового рівня теоретичної підготовленості та усвідомлення системи знань спортсменами надається тренеру. При розгляді методів інформаційного пошуку та самоосвіти варто зважати на уміння тренера створювати інформаційну потребу в спортсменів.

За аналізом теоретичної підготовленості спортсменів на першому тестуванні (вихідні показники) можна констатувати відсутність відмінностей в більшості тестових завдань за блоками інформації. Тільки в одному випадку (блоку «Змагальна діяльність») спортсмени ЕГ1 поступалися своїм колегам із ЕГ2 (14,63 % при $p \leq 0,05$). Це вказує на нерівномірність теоретичної підготовленості спортсменів з важкої атлетики за цим блоком на етапах ПдВД та МРІМ, що підтверджує нашу гіпотезу щодо невідповідності рівня теоретичної підготовленості спортсменів оптимальному на етапах багаторічного удосконалення.

Відзначимо відносно низький вихідний рівень теоретичної підготовленості спортсменів обох експериментальних груп, продемонстрованих за інформаційними блоками та темами «Харчування», «Фармакологія», де кількість правильно вирішених тестових завдань становила 2,70–3,11 та 3,00–3,50 правильних розв'язань при 8 та 9 тестових завданнях. При цьому зазначимо, що фахівці з цих видів спорту визначають провідне місце в структурі теоретичної підготовленості спортсменів спеціальної інформації, пов'язаної із фармакологічним супроводом та енергетичним обміном [81, 411, 448].

За підсумками педагогічного експерименту зафіксовано, що за більшістю інформаційних блоків та тем у спортсменів обох груп відбулися суттєві зміни ($p \leq 0,05$).

Таблиця 5.15

**Ефективність диференційованої програми удосконалення
теоретичної підготовленості спортсменів із важкої атлетики**

Блоки інформації	Вихідні показники		Міжгрупові відмінності вихідних показників	Підсумкові показники		Міжгрупові відмінності підсумкових показників	Внутрішньогрупові зміни показників у педагогічному експерименті	
	ЕГ1 (n=9)	ЕГ2 (n=10)		Абс. (%)	ЕГ1 (n=9)		ЕГ2 (n=10)	Абс. (%)
Харчування (8 тестових завдань)	3,11 ±0,81	2,70 ±1,04	0,41 (15,23)	7,56 ±0,49	7,50 ±0,50	0,06 (0,74)	4,44* (58,82)	4,80* (64,00)
Фармакологія (9 тестових завдань)	3,00 ±1,33	3,50 ±1,60	0,50 (14,29)	7,56 ±0,81	7,50 ±0,80	0,06 (0,74)	4,56* (60,29)	4,00* (53,33)
Змагальна діяльність (9 тестових завдань)	7,00 ±1,11	8,20 ±0,68	1,20* (14,63)	8,22 ±0,96	8,30 ±0,98	0,08 (0,94)	1,22* (14,86)	0,10 (1,20)
Основи теорії і методики підготовки (5 тестових завдань)	3,33 ±0,96	4,10 ±0,72	0,77 (18,70)	4,22 ±0,52	4,30 ±0,70	0,08 (1,81)	0,89* (21,05)	0,20 (4,65)
Олімпізм (15 тестових завдань)	9,67 ±3,11	10,60 ±2,00	0,93 (8,81)	14,33 ±0,96	14,00 ±0,60	0,33 (2,38)	4,67* (32,56)	3,40* (24,29)
Загалом (46 тестових завдань)	26,11 ±4,81	29,10 ±2,88	2,99 (10,27)	41,89 ±2,77	41,60 ±1,60	0,29 (0,69)	15,78* (37,67)	12,50* (30,35)

Примітки: * – $p \leq 0,05$ ($U_{кр}$ (n=9) = 21; (n=10) = 27, (n=9-10) – 24);
ЕГ1 – експериментальна група №1; ЕГ2 – експериментальна група №2.

Внутрішньогрупові показники поліпшили представники ЕГ1 стосовно тем «Харчування», «Фармакологія», «Олімпізм» на 4,44–4,67 правильних розв'язань тестових завдань (32,56–60,29 %). Для тем «Змагальна діяльність», «Основи теорії і методики підготовки» вони були за значеннями нижчими (0,89 та 1,22 % правильно розв'язаних тестових завдань), що становило 21,05 та 14,86 % відповідно при $p \leq 0,05$. Загалом за блоком тестових завдань при контролі теоретичної підготовленості спортсменів на підсумковому педагогічному

спостереженні зміна становила 15,78 правильних розв'язань (37,67 %) при $p \leq 0,05$.

Для спортсменів ЕГ2 зміни теоретичної підготовленості мали кілька відмінностей. За результатами вихідного та підсумкового тестування були відсутні позитивні зміни за інформаційними блоками «Змагальна діяльність» та «Основи теорії і методики підготовки» (0,10 та 0,20 правильно розв'язаних, 1,20 та 4,65 % відповідно при $p > 0,05$).

Окрім цього, за інформаційними темами «Фармакологія» та «Олімпізм» внутрішньогрупові зміни теоретичної підготовленості були менш вираженими (4,00 та 3,40 правильно розв'язаних, 53,33 та 24,29 % відповідно при $p \leq 0,05$), ніж у представників ЕГ1. До того ж перевага спортсменів ЕГ2 спостерігалася за внутрішньогруповими показниками за інформаційною темою «Харчування» – 4,80 правильних розв'язань (64,00 % при $p \leq 0,05$). У підсумку спортсмени ЕГ2 при використанні спектра інформатизованих засобів теоретичної підготовки підвищили рівень підготовленості за запропонованим змістом на 12,50 правильних розв'язань тестових завдань, тобто 30,35 % при $p \leq 0,05$.

Аналіз міжгрупових відмінностей спортсменів двох експериментальних груп за підсумковими показниками теоретичної підготовленості вказав на те, що спортсменами ЕГ1 знівелювано відставання за показниками інформаційного блоку «Змагальна діяльність». Це дозволило констатувати, що після завершення педагогічного експерименту між спортсменами ЕГ1 та ЕГ2 немає достовірних відмінностей (0,69–2,38 % при $p > 0,05$).

Отримані результати дозволяють стверджувати про високий рівень ефективності методів інформаційного пошуку та самоосвіти в навчально-тренувальному процесі спортсменів з важкої атлетики. При цьому дещо вищі показники приросту результатів ($p > 0,05$) у спортсменів ЕГ1 порівняно із ЕГ2 ми пов'язуємо із накопиченням інформаційного ресурсу і відповідних баз у фондах бібліотеки ЛДУФК та більш відпрацьованим алгоритмом роботи спортсменів у цих умовах. Поясненням незначної переваги ($p > 0,05$) представників ЕГ2 з інформаційної теми «Харчування» є об'єктивне накопичення значного масиву даних у всесвітній мережі Інтернет стосовно раціонального харчування, особливостей енерговитрат тощо.

Таким чином, ми вперше підтвердили ефективність реалізаційних положень концепції теоретичної підготовки в навчально-тренувальному процесі спортсменів на етапах ПдВД та МРІМ у важкій атлетиці, що забезпечено приростами теоретичної підготовленості на 14,86–64,00 % при $p \leq 0,05$.

ВИСНОВКИ

Новітній етап розвитку суспільства характеризується доміантною роллю інформації, що разом з нормативно-правовим забезпеченням інформатизації фізичної культури та спорту України вказують на перебіг під впливом цих чинників еволюційних змін безпосередньо в спортивній діяльності.

Спорт як вид соціальної практики з характеристиками глобальності, універсальності відіграє важливу роль у формуванні безпечного, інтелектуального та мирного суспільства, сприяє поліпшенню якості життя людей, забезпеченню гармонійного розвитку особистості, демократизації суспільства через реалізацію системоутворювального чинника змагання та цілеспрямованої підготовки до них.

Раціоналізація системи підготовки спортсменів сприяла бурхливому зростанню результатів у різних видах спорту, що забезпечено виокремленням та спрямованим удосконаленням відносно самостійних та водночас тісно взаємопов'язаних сторін процесу вдосконалення спортсменів. Це зумовилося появою значної кількості фундаментальних досліджень, присвячених окремим сторонам навчально-тренувального процесу (фізичної, технічної, тактичної, психологічної, інтегральної підготовок) та їх поєднанню в системі багаторічного удосконалення спортсменів у різних видах спорту.

Поодинокі спроби дослідження науковцями стосовно теоретичної підготовки спортсменів дали змогу вирішити окремі науково-практичні завдання стимулювання та економізації пізнавальної і розумової діяльності, підвищення інтелектуального рівня учасників навчально-тренувального процесу та не забезпечили цілісного вивчення системи теоретичної підготовки в спорті.

Потреба створення ефективного підґрунтя процесу вдосконалення спортивної майстерності на різних етапах багаторічної підготовки спортсменів, сприяння гармонійному розвитку особистості спортсмена, дискретність розгляду теоретичної підготовки фахівцями з галузі фізичної культури і спорту та наявне протиріччя між існуванням теоретичної підготовки як відносно самостійного розділу підготовки, відображенням цього в навчальних програмах із видів спорту та відсутністю належного її науково-методичного обґрунтування формує актуальну науково-прикладну проблему зі створення організаційно-методичних основ системи теоретичної підготовки в спорті.

У різних групах видів спорту та їх репрезентативних видах наявна дискретність розгляду теоретичної підготовки як відносно самостійного розділу системи багаторічного удосконалення спортсменів. Це пов'язано із відведеним обсягом часу на реалізацію цього розділу підготовки на різних етапах багаторічного спортивного удосконалення. Для циклічних видів спорту навантаження коливається в межах від 18 до 34 год у річному циклі підготовки, єдиноборств – 4–65 год, складнокоординаційних видів спорту – 7–22 год, швидкісно-силових – 4–160 год, спортивних ігор – 6–60 год, комбінованих видів спорту – 5–70 год. Це також відображено в співвідношенні обсягів теоретичної та інших видів підготовок спортсменів у річному циклі підготовки, де для неї приділяється в циклічних видах спорту від 6,5 до 1,9 %, єдиноборствах – 1,2–3,9 %, складнокоординаційних видах спорту – 3,2–1,3 %, швидкісно-силових – 1,1–12,8 %, спортивних іграх – 1,9–7,4 % та комбінованих видах спорту – 1,6–5,1 % з тенденціями різного спрямування впродовж послідовних етапів багаторічного удосконалення спортсменів.

Значний обсяг знань, який має сформувати тренер, призводить до нівелювання зацікавленості в ефективній реалізації теоретичної підготовки та значно підвищує вимоги до його підготовленості, що фактично унеможлиблює досягнення відповідного рівня фаховості тренера з певного виду спорту.

Структура та зміст програм багаторічного спортивного удосконалення за розділом теоретичної підготовки в різних групах видів спорту (на прикладі окремих видів спорту) засвідчили відсутність конкретизації інформаційного матеріалу, що формує перед спортсменами та тренерами низку суперечностей стосовно інтерпретації, представлення та контролю цієї сторони підготовленості.

Узагальнення структури та змістового наповнення навчальних програм з видів спорту стосовно теоретичної підготовки вказали на наявність низки протиріч та проблем, що потребують вирішення шляхом їх науково-методологічного обґрунтування. Серед них основні такі:

- відсутність наслідування інформації та логічний взаємозв'язок окремих розділів і блоків інформації, що розглядаються на різних послідовних етапах системи багаторічного спортивного удосконалення спортсменів;

- потреба в розподілі інформаційних пріоритетів змісту теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного спортивного удосконалення;
- необхідність обґрунтування інноваційних засобів і методів теоретичної підготовки відповідно до специфіки виду спорту, етапу багаторічної підготовки та індивідуальних особливостей контингенту спортсменів;
- доцільність упровадження дидактично обґрунтованої послідовності формування системи спеціальних знань, що міститиме в собі вивчення, засвоєння (усвідомлення), закріплення, повторення та контроль інформаційного матеріалу;
- необхідність оновлення змісту теоретичної підготовки та введення блоків інформації соціально-гуманістичної спрямованості, пов'язаних із олімпійською освітою, спортом інвалідів, що спричинено новітніми тенденціями спорту як соціальної практики;
- відсутність наукового та методичного обґрунтування теоретичної підготовки на пізніх етапах багаторічної підготовки спортсменів (максимальної реалізації індивідуальних можливостей спортсменів, поступового зниження результатів, збереження вищої спортивної майстерності, виходу зі спорту вищих досягнень).

Узагальнення даних, пов'язаних зі структурою та змістом нормативних документів підготовки спортсменів у різних групах видів спорту, дає об'єктивні підстави стверджувати про наявність низки науково-практичних завдань та науково-прикладної проблеми загалом, пов'язаної із розробкою науково-методологічного підґрунтя теоретичної підготовки, розв'язання якої сприятиме підвищенню ефективності у вирішенні завдань системи багаторічного удосконалення спортсменів.

Комплексне вивчення проблематики теоретичної підготовки в спорті забезпечено структурою та змістом опитування фахівців зі спорту та спортсменів. Воно пов'язане із особистісною ідентифікацією (вік, вид спорту, стаж занять, кваліфікація тощо), установленням потребово-мотиваційного характеру отримання спеціальної інформації в спорті, змісту та структури теоретичної підготовки, організації її в навчально-тренувальному процесі, шляхів передачі інформації, визначенням пріоритетів у побудові теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення в спорті. Опитування фахівців зі спорту та спортсменів проведено за методом анкетування. Анкета містила 21 запитання, які стосувалися теоретичної підготовки в спорті.

Значущість основних узагальнених розділів змісту теоретичної підготовки упродовж етапів багаторічної підготовки спортсмени різної кваліфікації та фахівці зі спорту визначають по-різному. Для спортсменів вона така: «Гуманітарні та соціалізувальні знання» оцінили на 5,46–6,20 бала, «Змагальна діяльність» – 6,51–7,70, «Матеріально-технічне забезпечення» – 5,53–7,00, «Медико-біологічне забезпечення» – 5,83–7,09, «Правила безпеки» – 5,55–7,64, «Система підготовки спортсменів» – 5,89–7,26 бала відповідно. Фахівці зі спорту визначили значущість відповідних розділів теоретичної підготовки. Розділ «Гуманітарні та соціалізувальні знання» оцінили на 4,1–6,0 балів, «Змагальна діяльність» – 4,0–8,89, «Матеріально-технічне забезпечення» – 3,81–7,50, «Медико-біологічне забезпечення» – 3,28–8,25, «Правила безпеки» 7,0–7,8, «Система підготовки спортсменів» – 3,68–8,48 бала відповідно.

Для ефективного розв'язання завдань системи підготовки спортсменів у змісті теоретичної підготовки потребують вивчення на усіх етапах такі блоки інформації: «Правила змагань», «Спортивна екіпіровка та вимоги до неї», «Збалансоване харчування», «Травми, причини виникнення, профілактика», «Знання з технічної підготовки» та «Знання з фізичної підготовки», що підтримано представниками усіх кваліфікаційних груп спортсменів та фахівцями зі спорту. Загалом основа структури та змісту теоретичної підготовки на етапі початкової підготовки повинна бути представлена 19 блоками інформації, попередньої базової підготовки – 17, спеціалізованої базової підготовки – 17, підготовки до вищих досягнень – 18, максимальної реалізації індивідуальних можливостей – 18 та етапів збереження вищої спортивної майстерності й поступового зниження досягнень – 19 блоками інформації відповідно.

Більшість спортсменів різних кваліфікаційних груп та фахівців зі спорту (68,46–89,19 %) наполягають на введенні до змісту теоретичної підготовки інформації про особливості системи підготовки в «споріднених» видах спорту та правил змагань і системи підготовки з видів спорту, елементи яких використовуються в навчально-тренувальному процесі обраного виду спорту.

Реалізація теоретичної підготовки на ранніх етапах багаторічного удосконалення (початкової підготовки, попередньої та спеціалізованої базової підготовки), на думку більшості спортсменів, повинна відбуватися переважно в поєднанні із технічною та фізичною підготовками. Починаючи з етапу підготовки до вищих досягнень, існують суттєві

розбіжності в думках спортсменів різних кваліфікаційних груп стосовно поєднання тренувальних впливів теоретичної та інших розділів підготовки спортсменів. При цьому фахівці зі спорту наполягають на пріоритетності поєднання тренувальних навантажень теоретичної з психічною та фізичною підготовками на більшості етапів багаторічного удосконалення спортсменів

Більшість спортсменів різних кваліфікаційних груп вважають оптимальними обсяги 5–6 та 7–8 % річного навантаження, що потрібно відводити на теоретичну підготовку на різних етапах багаторічного удосконалення. Фахівці зі спорту наголошують на необхідності поступового збільшення обсягів теоретичної підготовки від етапу початкової підготовки (1–2 %) до максимальної реалізації індивідуальних можливостей (9–10) та різке зменшення на етапах збереження вищої спортивної майстерності й поступового зниження досягнень (1–2 %).

Найбільш характерними джерелами інформації для спортсменів різних кваліфікаційних груп є тренер (64,29–78,13 % респондентів), друзі та колеги по команді (42,86–65,63 % респондентів), Інтернет (28,57–43,75 %). При цьому найвищі рівні задоволення інформаційної потреби спортсменів (здебільшого та повною мірою) характерні для тренера (42,42–64,06 % респондентів) та Інтернету (28,57–50,00 % респондентів). На думку фахівців зі спорту, найбільш значущими для спортсменів є такі джерела інформації як тренер і друзі та колеги по команді (8,61–9,13 і 5,76–6,93 бала відповідно).

Теоретична підготовка в спорті є системою для наукового пізнання, яка представлена сукупністю сутностей, суб'єктно-об'єктних відносин із формування спеціальних знань та зв'язками між учасниками педагогічного процесу, що може бути виокремлено з середовища спортивної діяльності на певний час для забезпечення різнобічного вивчення відповідної сторони підготовки спортсменів.

Концепція теоретичної підготовки в спорті представлена такими чотирма ієрархічними рівнями:

- рівень передумов містить елементи, на основі яких сформовано авторську концепцію (система підготовки спортсменів і керівні положення педагогічного та навчально-тренувального процесів);
- рівень базису містить основні явища та процеси (категорії), які визначають специфіку системи теоретичної підготовки в спорті та власне її саму (розділи підготовки спортсменів (у тому числі теоретичну підготовку) та етапи багаторічного спортивного удосконалення);

- рівень реалізації має основне функціональне навантаження, низинні (похідні) елементи концепції теоретичної підготовки (принципи, завдання, функції, реалізаційні положення методи, засоби, форми, умови реалізації теоретичної підготовки та її контроль) і реалізаційно-визначальні елементи, відповідно до яких вона повинна будуватися (окремі розділи підготовки спортсменів та конкретизовані етапи багаторічної підготовки);

- рівень результату – наслідок реалізації попередніх рівнів концепції, який складається з окремих компонентів (інтегральний, когнітивний, методологічний, психологічний та комунікативний).

Основним інструментом реалізації теоретичної підготовки спортсменів є диференційовані програми, побудовані з урахуванням організаційно-методологічних основ. В основі їх структури та змісту є принципи (особистісної орієнтації змісту, критичності, інформатизації, економізації, полісенсорності, інтеграції, контрольованості, гуманізації), завдання, функції (когнітивна, соціалізувальна, виховна, комунікативна, мотиваційна, гедоністична, аксіологічна, гностична, діагностично-коригувальна, інформативна, холістична, самореалізації, проектувально-конструктивна), методи (вербальні, наочні, ігровий, змагальний, інтерактивні, інформаційного пошуку та самоосвіти), засоби, умови реалізації та контроль, що відповідають індивідуальним особливостям контингенту спортсменів стосовно яких проводиться теоретична підготовка.

Зміст теоретичної підготовки в спорті пов'язаний з авторською моделлю системи знань спортсменів із структурно-функціональними зв'язками та підсистемами «Основні знання» та «Допоміжні знання». Підсистема «Основні знання» містить групи та розділи, які відповідають специфіці цільово-результативних аспектів системи підготовки спортсменів. Група «Система підготовки спортсменів» містить розділи інформації «Змагальна діяльність» та «Навчально-тренувальний процес», група «Забезпечення системи підготовки спортсменів» містить розділи інформації «Матеріально-технічне забезпечення» та «Медико-біологічне забезпечення» і відносно самостійні розділи «Гуманітарні та соціалізувальні знання» і «Безпека, правила безпеки».

Об'єктивними чинниками існування та ефективною реалізації організаційно-методичних основ теоретичної підготовки в спорті є обсяг інформації, джерела та шляхи передачі інформації, кількість учасників, період реалізації, умови реалізації, контроль.

Перевірка ефективності організаційно-методологічних основ теоретичної підготовки в спорті можлива на констатувальному та формувальному рівнях з урахуванням об'єктивних показників теоретичної підготовленості та їх змін унаслідок реалізації диференційованих програм, побудованих на основі індивідуальних особливостей контингенту спортсменів, стосовно яких проводяться тренувальні впливи.

Дисонанс рівня кваліфікації та теоретичної підготовленості спортсменів на етапах спеціалізованої базової підготовки та підготовки до вищих досягнень у гандболі за блоками інформації («Техніка» – 15,0 % та «Тактика» – 31,4 % правильних відповідей) розділу «Система підготовки спортсменів» та нижчі за оптимальні показники теоретичної підготовленості за блоком «Правила» (67,66–74,00 % правильних відповідей) вказав на резерви удосконалення теоретичної підготовленості за допомогою використання оновлених джерел інформації, поглиблення взаємозв'язку теоретичних та практичних занять, удосконалення вміння якісного формулювання відповідей.

Суттєва диспропорція ($p \leq 0,05$) між теоретичною підготовленістю спортсменів з фехтування (1,60–2,47 бала) та значущістю блоків інформації «Історія зародження та розвитку фехтування», «Теорія та методика підготовки спортсменів» (2,84–3,90) наявна на етапах попередньої базової та спеціалізованої базової підготовок. Більш виражений дисонанс ($p \leq 0,05–0,01$) наявний за більшістю блоків інформації на етапах підготовки до вищих досягнень та максимальної реалізації індивідуальних можливостей між значущістю змісту теоретичної підготовки для фехтувальників (4,00–4,96 бала) та їхньою теоретичною підготовленістю (2,60–3,34 бала). Достовірних відмінностей оцінок експертів (3,00–4,33 бала) та теоретичної підготовленості спортсменів у фехтуванні (2,76–3,37 бала) за блоком інформації «Олімпізм» немає, починаючи з етапу спеціалізованої базової підготовки ($p > 0,05$).

Диференційована програма теоретичної підготовки спортсменів зі стрільби з лука на етапі початкової підготовки побудована на основі врахування результативно-значущих блоків розділу «Гуманістичні та соціалізувальні знання». Її структура та зміст передбачали використання ігрового і змагального методів та окремих засобів теоретичної підготовки, пов'язаних із такими інформаційними темами: «Види спорту в програмі Ігор Олімпіад», «Міста-організатори

Ігор Олімпіад», «Олімпійська історія», «Провідні спортсмени-лучники України». Ефективність диференційованої програми теоретичної підготовки спортсменів на етапі початкової підготовки підтверджено більшими значеннями внутрішньогрупових та міжгрупових відмінностей (на 1,1–2,2 бала, $p < 0,01$) та загалом теоретичної підготовленості стрільців з лука експериментальної групи (56,1–69,6 %, при $p < 0,01$).

Внутрішньогрупові зростання теоретичної підготовленості спортсменів (14,86–64,00 %) за основними інформаційними блоками й темами вказали на ефективність методів інформаційного пошуку та самоосвіти теоретичної підготовки у важкій атлетиці на етапах підготовки до вищих досягнень та максимальної реалізації індивідуальних можливостей. Установлено відсутність відмінностей (0,69–2,38 % правильних розв'язань завдань при $p > 0,05$) між спортсменами, які проводили інформаційний пошук із залученням джерельної бази бібліотеки ЛДУФК, та тими, які користувалися доступом до баз інформації мережі Інтернет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации / Р. Ф. Абдеев. – М., 1994. – 51 с.
2. Абільтарова Е. Н. Дидактичні принципи та вимоги до використання комп'ютерних технологій під час вивчення основ праці / Е. Н. Абільтарова // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К., 2009. – Вип. 56. – С. 54–58.
3. Абрамкин Г. П. Информатизация общества и проблемы образования / Г. П. Абрамкин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://aeli.altai.ru/nauka/sbornik/2001/abramkin.html> (дата обращения: 20.01.2013).
4. Агаев Натиг Фарман оглы. Личностный уровень освоения ценностей физической культуры [Электронный ресурс] / Агаев Натиг Фарман оглы. Режим доступа : http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2011/Sport/1_88653.doc.htm (дата обращения: 10.02.2013).
5. Алексеева И. Ю. Возникновение идеологии информационного общества [Электронный ресурс] / Алексеева И. Ю. – Режим доступа : www.iis.ru/events/alexeeva.ru. (дата обращения: 12.06.2013).
6. Аналіз спортивних результатів з використанням інформаційних технологій (на матеріалі стрілецького спорту) / [В. І. Богіно, В. О. Дрюков, Ю. О. Павленко та ін.] // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : зб. наук. пр. – К., 2004. – № 3. – С. 5–19.
7. Антонюк Р. І. Концептуальні засади формування особистості на основі дитячої книжки / Р. І. Антонюк // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К., 2009. – Вип. 57. – С. 21–27.
8. Ань Цзин. Спортивное воспитание детей в современном информационном обществе (на материалах настольного тенниса в КНР) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Ань Цзин ; Нац. гос. ун-т физ. культуры, спорта и здоровья им. П. Ф. Лесгафта. – СПб., 2011. – 22 с.
9. Апциаури Л. Олимпийский спорт как социальный институт и фактор социализации личности / Лела Апциаури // Молодежь – наука – олимпизм : материалы Междунар. форума. – М., 1998. – С. 40–42.
10. Апшай Н. І. Підвищення культури студентів в умовах інформатизації освіти / Н. І. Апшай // Педагогіка, психологія та

медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 5. – С. 3–5.

11. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / І. В. Арістова ; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 368 с.

12. Арпино М. Образовательные программы в спорте / Марко Арпино / Наука в олимпийском спорте. – 2011. – №1/2. – С. 32–41.

13. Артеменко В. М. Навчатися граючись. Ігрові форми і методи навчання / В. М. Артеменко // Педагогічна майстерня. – 2012. – № 5(17). – С. 16–20.

14. Артеменко Т. Інтелектуальний розвиток, мислення й особистісна тривожність юних баскетболістів / Тарас Артеменко // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури і спорту. – Л., 2005. – Вип. 9, т. 1. – С. 250–253.

15. Артеменко Т. Г. Відбір баскетболістів на етапі початкової підготовки з урахуванням їх особистісних особливостей : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» / Артеменко Тарас Григорович ; НУФВСУ. – К., 2010. – 22 с.

16. Афанасьев В. Особенности Олимпизма как философской концепции [Электронный ресурс] / Афанасьев В., Финогенова Л. – Режим доступа : <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=1053> (дата обращения: 21.07.2012).

17. Ахметов Р. Ф. Комп'ютеризація спорту / Ахметов Р. Ф., Ахметов І. Р. // Вісник Житомирського держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. – Житомир, 2003. – № 11. – С. 14–17.

18. Ахметов Р. Ф. Совершенствование техники прыжка в высоту способом „фосбери-флоп” при помощи специализированного тренажера „облегчающего лидирования” / Ахметов Р. Ф. // Современный олимпийский спорт и спорт для всех : тез. докл. VII Междунар. науч. конгр. – М., 2003. – С. 233–234.

19. Ахметов Р. Ф. Теоретико-методичні основи управління системою багаторічної підготовки спортсменів швидкісно-силових видів спорту (на матеріалі дослідження стрибків у висоту) : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» / Ахметов Рустам Фагимович ; НУФВСУ. – К., 2006. – 36 с.

20. Ашанин В. Олимпийское образование: международный и отечественный опыт, актуальные вопросы реализации в спортивном

вузе / Владимир Ашанин, Владимир Кудиненко, Николай Олейник // Наука в олимпийском спорте. – 2007. – № 2. – С. 93–95.

21. Ашанин В. С. Информационные технологии тестирования индивидуальных когнитивных способностей студентов спортивных специализаций / Ашанин В. С., Филенко Л. В. // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. – Х., 2008. – № 3. – С. 3–8.

22. Ашанин В. С. Компьютерные технологии диагностики точности двигательных действий спортсменов / Ашанин В. С., Голосов П. П., Горбатенко Ю. И. // Физическое воспитание студентов. – 2010. – № 2. – С. 11–13.

23. Ашанин В. С. Технология разработки компьютерного тестирования знаний студентов в условиях кредитно-модульной системы / Ашанин В. С., Нестеренко Н. С. // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. – Х., 2008. – № 2. – С. 84–89.

24. Ашмарин Б. А. Теория и методика педагогических исследований в физическом воспитании : пособие для студ., аспирантов и преподавателей ин-тов физ. культуры / Б. А. Ашмарин. – М. : Физкультура и спорт, 1978. – 223 с.

25. Базалук О. Філософія освіти : навч.-метод. посіб. / О. Базалук, Н. Юхименко. – К. : Кондор, 2010. – 238 с.

26. Базілевський А. Основи формування тактичного мислення в нападі юних баскетболістів / Андрій Базілевський, Іван Глазирін // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2011. – Вип. 15, т. 1. – С. 11–15.

27. Байкова М. А. Динамика ценностных ориентиров субъектов спортивной деятельности / Мария Александровна Байкова // Ученые записки им. П. Ф. Лесгафта. – 2011. – № 5 (75) – С. 15–18.

28. Бакіко І. Історичний розвиток шкільних програм із фізичної культури в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ століття / Ігор Бакіко, Віталій Дмитрук, Володимир Ковальчук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. – Луцьк, 2008. – Т. 1. – С. 3–5.

29. Баландин В. А. Развитие познавательных процессов детей 6–10 лет средствами физического воспитания / Баландин В. А. // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2000. – № 1. – С. 39–40.

30. Балашов Д. І. Використання технологій мультимедіа як дидактичних засобів у навчальному процесі сучасної вищої школи /

Балашов Д. І. // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2012. – № 102, т. 2. – С. 9–12.

31. Барабанова В. Б. Место и значение спорта в системе современного мировоззрения / Барабанова В. Б. // Инновационные преобразования в сфере физической культуры спорта и туризма : науч. тр. XI Международ. науч.-практ. конф. – Ростов н/Д, 2008. – Т. 2. – С. 173–174.

32. Барабанова В. Б. Спорт: проблема человекоразмерности : автореф. дис. ... д-ра філософ. наук : [спец.] 09.00.11 «Социальная философия» / Барабанова Виктория Борисовна ; К-БГУ им. Х. М. Бербекова. – Нальчик, 2009. – 46 с.

33. Баранов В. А. Физическая культура: ценностно-гуманистическая основа качества жизни современного общества : автореф. дис. ... д-ра філософ. наук : [спец.] 09.00.11 «Социальная философия» / Баранов Виктор Алексеевич : РГТЭУ. – М., 2010 – 43 с.

34. Баринов С. Ю. Олимпийское образование в процессе воспитания спортивно-гуманистической культуры личности / Сергей Юрьевич Баринов // Ученые записки ун-та имени П. Ф. Лесгафта. – 2010. – № 8 (66). – С. 7–13.

35. Баскетбол : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності (навчально-тренувальні групи та групи спортивного удосконалення) / за ред. Л. Ю. Поплавського, В. Г. Окіпняка. – К., 1999. – 123 с.

36. Бережанський В. О. Спеціальна фізична підготовка кваліфікованих лижників-двоборців : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» / В. О. Бережанський ; Львів. держ. ін-т фіз. культури. – Л., 2002. – 20 с.

37. Бережанський В. Спеціальна фізична підготовка кваліфікованих лижників-двоборців у річному циклі тренування / В. Бережанський // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2002. – № 14. – С. 20–28.

38. Бережанський В. О. Спеціальна фізична підготовка лижників-двоборців : навч. посіб. / В. О. Бережанський, В. М. Трач. – Л. : Українські технології, 2002. – 120 с.

39. Бережанський О. Вдосконалення фізичної працездатності та функціонального стану лижників-двоборців на етапі попередньої

базової підготовки / Олександр Бережанський // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 2. – С. 18–22.

40. Бережанський О. О. Удосконалення структури та змісту фізичної підготовки лижників-двоборців на етапі попередньої базової підготовки : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» / О. О. Бережанський ; Львів. держ. ун-т фіз. культури. – Л., 2011. – 20 с.

41. Березкіна О. Теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка методики формування системи теоретичних знань валеологічного характеру в молодших школярів на уроках фізичної культури / Олена Березкіна, Олексій Біліченко // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. 12. – С. 151–154.

42. Берзин А. А. Местные газеты – эффективное средство пропаганды физической культуры и спорта : метод. реком. / Берзин А. А., Виноградов П. А., Коровинская Н. И. – М. : ВНИИФК, 1983. – 44 с.

43. Беспалов П. В. Модель воспитания подростков в детско-юношеских спортивных школах / Беспалов П. В., Комарова Э. П. // Глобальный научный потенциал. – 2011. – № 8. – С. 16–20.

44. Белих С. Методика теоретичної підготовки кікбоксера / Сергій Белих // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2005. – Вип. 9, т. 1. – С. 117–120.

45. Бишевец Н. Г. Формування навичок розробки інформаційних технологій навчання у майбутніх вчителів фізичного виховання / Бишевец Н. Г. // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2011. – Вип. 91, т. 2. – С. 41–44.

46. Біла книга національної освіти України / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Акад. пед. наук України, 2009. – 185 с.

47. Білан Л. Л. Методика навчання як наука / Л. Л. Білан // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К., 2009. – Вип. 57. – С. 18–21.

48. Білоусова Л. Технологія проектування модульної структури навчальної дисципліни на інтегративних засадах / Людмила Білоусова, Людмила Гризун // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. пр. – К., 2009. – Вип. 11. – С. 23–27.

49. Блудов О. Авторська комп'ютерна програма «інформбаскет» для оцінки ефективності змагальної діяльності в баскетболі / Блудов

- О., Ляпота П. // Теорія та методика фізичного виховання. – 2008. – № 8. – С. 5–9.
50. Бобровник В. И. Совершенствование технического мастерства спортсменов высокой квалификации в легкоатлетических соревновательных прыжках : монография / Бобровник В. И. – К. : Наук. світ, 2005. – 322 с.
51. Бобровник В. И. Формирование технического мастерства легкоатлетов-прыгунов высокой квалификации / Бобровник В. И. // Наука в олимпийском спорте. – 2004.– № 1.– С. 18–24.
52. Бобровник В. І. Раціональна система організації тренувального процесу в стрибках у довжину на етапах максимальної реалізації індивідуальних спроможностей та збереження досягнень / Бобровник В. І. // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2002. – № 1. – С. 3–11.
53. Бобровник В. І. Формування технічної майстерності легкоатлетів-стрибунів високої кваліфікації в системі спортивної підготовки : автореф. дис. ...д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» / Бобровник Володимир Ілліч ; НУФВСУ. – К., 2007. – 37 с.
54. Богданов В. М. Информационные технологии обучения в преподавании физической культуры / В. М. Богданов, В. С. Пономарев. // Теория и практика физической культуры. – 2001. – № 8. – С. 55–59.
55. Богіно В. І. Розробка інформаційних технологій супроводу процесу ефективного розвитку спорту вищих досягнень / Богіно В. І., Калиніченко О. М. // Теорія та методика фізичного виховання. – 2008. – № 1. – С. 37–46.
56. Болгов В. Н. Становление электронного обучения в КамГИФК / В. Н. Болгов // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – 2006. – № 1. – С. 117–125.
57. Бондарев Д. Знання, установки и поведение личности в отношении допинга / Дмитрий Бондарев // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2011. – Вип. 15, т. 3. – С. 44–50.
58. Бондаренко О. М. Використання інтерактивних методів навчання при формуванні валеологічної компетентності студентів педагогічних університетів / О. М. Бондаренко // Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип. 2. – С. 15–19.

59. Бондарчук А. П. Периодизация спортивной тренировки / А. П. Бондарчук. – К. : Олимпийская литература, 2005. – 304 с.

60. Борисов Ю. Олимпийские идеалы сельских спортсменов / Юрий Борисов // Молодежь – наука – олимпизм : материалы Междунар. форума. – М., 1998. – С. 59–61.

61. Борисова О. В. Сучасний професійний спорт і шляхи його розвитку в Україні (на матеріалі тенісу) : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Борисова Ольга Володимирівна ; НУФВСУ. – К., 2012. – 43 с.

62. Борисова О. Олимпийское образование в структуре магистерской подготовки / Ольга Борисова, Сергей Матвеев // Наука в олимпийском спорте. – 2007. – № 2. – С. 74–81.

63. Борисова О. В. Современный профессиональный спорт и пути его развития в Украине (на материале тенниса) : монография / О. В. Борисова. – К. : Центр учебной литературы, 2011. – 312 с.

64. Бочаров М. И. Информационные технологии в физической культуре и спорте : учеб.-метод. комплекс / М. И. Бочаров, Ю. Г. Смирнов. – Ухта : УГТУ, 2009. – 48 с.

65. Брискин Ю. А. Адаптивный спорт / Ю. А. Брискин, С. П. Евсеев, А. В. Передерий. – М. : Советский спорт, 2010. – 316 с.

66. Брискин Ю. А. Весомость формирования теоретических знаний фехтовальщиков на разных этапах многолетней подготовки / Брискин Ю. А., Питын М. П., Задорожная О. Р. // Вестник спортивной науки. – 2012. – № 5. – С. 3–6.

67. Брискин Ю. А. Структура и содержание теоретической подготовки фехтовальщиков / Брискин Ю. А., Питын М. П., Задорожная О. Р. // Физическое воспитание студентов. – 2013. – № 4. – С. 10–14.

68. Брискин Ю. А. Теоретическая подготовка спортсменов в единоборствах (на примере фехтования и тхэквондо) / Брискин Ю. А., Питын М. П., Задорожная О. Р. // Оралдын ғылым жаршысы. Серия: Педагогические науки. Филологические науки. Право. – 2013. – № 9 (57). – С. 33–37.

69. Брискин Ю. А. Уровень теоретической подготовленности фехтовальщиков на различных этапах многолетней подготовки / Ю. А. Брискин, М. П. Питын, О. Р. Задорожная // Междунар. науч.-практ. конф. по проблемам физ. культуры и спорта государств-участников

СНГ : материалы Междунар. науч.-практ. конф. – Минск : БГУФК, 2012. – Ч. 2. – С. 24–27.

70. Брискин Ю. А. Учебная дисциплина «Профессиональное мастерство тренера» и ее учебно-методическое обеспечение / Ю. А. Брискин, М. П. Питын // Актуальные проблемы подготовки специалистов в спортивных играх на основе применения современных технологий обучения : материалы Всерос. науч.-практ. конф. – Волгоград, 2009. – Вип. 1. – С. 23–27.

71. Брискин Ю. Идеи Олимпизма в спорте инвалидов / Юрий Брискин, Алина Передерий // Наука в олимпийском спорте. – 2007. – № 2. – С. 137–141.

72. Бріскін Ю. Обґрунтування засобу теоретичної підготовки юних фехтувальників (на прикладі провідних фехтувальників України) / Бріскін Юрій, Пітин Мар'ян, Задорожна Ольга // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2013. – Вип. 15. – С. 289–295.

73. Бріскін Ю. Спорт інвалідів у міжнародному олімпійському русі : монографія / Юрій Бріскін. – Л. : Край, 2006. – 346 с.

74. Бріскін Ю. Характеристика теоретичної підготовленості фехтувальників на різних етапах багаторічної підготовки / Юрій Бріскін, Мар'ян Пітин, Ольга Задорожна // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2012. – № 2 (8). – С. 24–32.

75. Бубка С. Н. Олімпійський спорт: давньогрецька спадщина та сучасний стан: автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Бубка Сергій Назарович ; НУФВСУ. – К., 2014. – 35 с.

76. Бублик В. В. Впровадження систем надання рекомендацій в електронне навчання / Бублик В. В., Горностаєв М. П. // Наукові записки НаУКМА. Серія: Комп'ютерні науки. – К., 2007. – Т. 73. – С. 47–52.

77. Булатова М. М. Система олімпійської освіти в Україні / М. М. Булатова // Олімпійський спорт і спорт для всіх : тези доп. XIV Міжнар. наук. конгр. – К., 2010. – С. 6.

78. Булычева Т. И. Теоретическая подготовка юных баскетболисток 9–10 лет как парадигма формирования личностных качеств / Т. И. Булычева // Человек, здоровье, физическая культура и спорт в изменяющемся мире : материалы XVIII Междунар. науч.-практ. конф. по проблемам физ. воспитания учащихся / под ред. проф. Б. Ф. Прокудина. – Коломна : КГПИ, 2008. – С. 254–255.

79. Бундзен В. П. Автоматизированная система «ОФИС»: оценка состояния здоровья и назначение физических упражнений / В. П. Бундзен, Р. Д. Дибнер, Л. Н. Лисицина // Теория и практика физической культуры. – 1991. – № 8. – С. 24–27.

80. Буштрук В. Д. Подготовка спортсмена в многолетнем аспекте : учеб. пособие / В. Д. Буштрук, В. Ю. Костюченко, Е. Г. Шубин. – СПб. : СПбГУАП, 2002. – 32 с.

81. Важка атлетика : навч. прогн. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, училищ олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності / уклад. Олешко В. Г., Пуцов О. І., Ткаченко К. В. – К., 2011. – 80 с.

82. Ван Сюе Мань. Физкультурное образование в Китае, как компонент массовой физической культуры / Ван Сюе Мань // Физическое воспитание студентов. – 2009. – № 1. – С. 6–8.

83. Вареник О. Н. Особенности организации и развития детско-юношеского спорта в разных странах мира / Вареник О. Н. // Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. пр.]. – Х., 2007. – № 12. – С. 322–324.

84. Васильчук А. Використання навчальної комп'ютерної програми з футболу у процесі удосконалення технічної майстерності старшокласників / Васильчук Аурел, Ніколенко Станіслав, Ніколенко Вікторія // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – № 1. – С. 57–60.

85. Васильчук А. Г. Використання абетки футболу для школярів початкових класів у загальноосвітніх навчальних закладах України / А. Г. Васильчук // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2010. – Вип. 14, т. 2. – С. 46–50.

86. Васильчук А. Г. Формування другого рівня технологій фізичної, технічної та теоретичної підготовки в гуртках з футболу загальноосвітніх шкіл / Васильчук А. Г. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2009. – № 3. – С. 25–27.

87. Васьков Ю. В. Сучасні педагогічні інновації на уроках фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах / Васьков Ю. В. // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2010. – № 3. – С. 142–145.

88. Васьков Ю. Джерела і фактори проектування змісту фізкультурної освіти в загальноосвітньому навчальному закладі /

Юрій Васьков // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 3. – С. 43–47.

89. Васьков Ю. В. Знання як важливий компонент змісту фізкультурної освіти (історико-теоретичний аспект) / Васьков Ю. В. // Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. пр.]. – Х., 2007. – № 11. – С. 234–239.

90. Васьков Ю. В. Основні складові змісту фізкультурної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах / Васьков Ю. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 12. – С. 25–28.

91. Вембер В. П. Інформатизація освіти та проблеми впровадження педагогічних програмних засобів в навчальний процес [Електронний ресурс] / В. П. Вембер. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em3/content/07vvpptet.htm> (дата звернення: 02.05.2013).

92. Вернидуб О. М. Використання інформаційних технологій в управлінні якістю навчально-виховного процесу / Вернидуб О. М. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи. – К., 2009. – Вип. 14. – С. 3–9.

93. Верхошанский Ю. В. Горизонты научной теории и методологии спортивной тренировки / Ю. В. Верхошанский // Теория и практика физической культуры – 1998. – № 7. – С. 41–54

94. Веслування академічне : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю / уклад. О. А. Шинкарук, Р. В. Кропта, Б. Є. Очеретько, П. В. Мазуренко, В. І. Довгодько. – К., 2011. – 114 с.

95. Веслування на байдарках і каное та веслувальний слалом : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та училищ олімпійського резерву / уклад. Ю. О. Воронцов, Ю. М. Маслачков, О. О. Чередничко, В. В. Шептицький, А. Б. Сімановський, Т. М. Віхляєва, Ю. О. Ковальов, О. О. Бучма. – К., 2007. – 104 с.

96. Визитей Н. О социально-культурных функциях современного спорта / Николай Визитей // Теорія і методика фізичного виховання і спорту – 2009. – № 4. – С. 11–19.

97. Виноградов В. Е. Тренировочные и внутренировочные средства как фактор стимуляции работоспособности в процессе предстартовой подготовки фехтовальщиков / Виноградов В. Е., Лопатенко Г. О. // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2011. – Вип. 12, т. 2. – С. 167–171.

98. Виноградов В. Е. Формирование системы внутренировочных и тренировочных воздействий в процессе подготовки спортсменов высокого класса / Виноградов В. Е. // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2012. – Вип. 102, т. 2. – С. 142–146.

99. Виноградов П. А. Спорт в мире информации / П. А. Виноградов, В. А. Савин // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 11. – С. 59–62.

100. Вихор С. Т. Гра як процес соціалізації дітей різних статей / Вихор С. Т. // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. ст.]. Серія: Педагогічні науки. – Запоріжжя, 2009. – № 2. – С. 38–41.

101. Візитей М. М. Спорт вищих досягнень і його соціально-культурна місія в нових умовах розвитку суспільства / Візитей М. М., Качуровський Д. О. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 12. – С. 27–31.

102. Віртуальний фізичний кабінет як інструмент поглиблення пізнавального процесу / [О. Є. Стрижак, Т. Г. Січкара, С. П. Кальний, М. І. Шут] // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту. Серія педагогічна: Інновації в навчанні фізиці та дисциплін технологічної освітньої галузі: міжнародний та вітчизняний досвід. – Кам'янець-Подільський, 2008 – Вип. 14. – С. 166–168.

103. Вірченко Т. І. Використання ігрових форм навчання під час викладання української мови студентам спеціальності „Менеджмент організацій” економічних вищих навчальних закладів / Вірченко Т. І. // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. ст.]. Серія: Педагогічні науки. – Запоріжжя, 2009. – № 1. – С. 16–19.

104. Вітюк О. О. Історичні етапи розвитку та формування інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / О. О. Вітюк // Гуманізм та освіта : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Вінниця, 2006. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/Obvoofis.php> (дата звернення: 30.03.2014).

105. Власюк О. О. Вплив занять фізичними вправами на пізнавальні здібності дітей 5–6 років / Власюк О. О., Шкарупіло П.

О., Вербицька Н. С. // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. ст.]. Серія: Фізичне виховання і спорт. – Запоріжжя, 2010. – № 2 (4). – С. 5–8.

106. Войткевич И. Н. Теоретические основы знаний по физической культуре : учеб. пособие / И. Н. Войткевич. – Томск : Изд-во Томского политехнического ун-та, 2009. – 147 с.

107. Волейбол : навч. прогр. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спец. навч. закл. спорт. профілю / В. В. Туровський, М. О. Носко, О. В. Осадчий, С. В. Гуркуша, Л. В. Жула – К., 2009. – 138 с.

108. Волков Л. В. Теория и методика детского и юношеского спорта / Л. В. Волков. – К. : Олимпийская литература, 2002. – 296 с.

109. Волков Л. В. Спортивна підготовка молодших школярів / Л. В. Волков. – К. : Освіта України, 2010. – 388 с.

110. Волков В. Ю. Компьютерные технологии в физической культуре, оздоровительной деятельности и образовательном процессе / В. Ю. Волков // Теория и практика физической культуры. – 2001. – № 4. – С. 60–63.

111. Волошин В. В. Основні шляхи гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу в професійно-технічних навчальних закладах України / В. В. Волошин // Нові технології і навчання : наук-метод. зб. – К., 1998. – Вип. 24. – С. 128–131.

112. Волярська О. С. Теоретико-методологічні засади впровадження інформаційних технологій в навчальний процес вищої школи / Волярська О. С., Понедько Т. Б. // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. ст.]. Серія: Педагогічні науки. – Запоріжжя, 2010. – № 2 (13). – С. 31–36.

113. Воробьев В. А. Содержание и структура многолетней подготовки юных борцов на современном этапе развития спортивной борьбы : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Воробьев Владимир Анатольевич ; Нац. гос. ун-т физ. культуры, спорта и здоровья им. П. Ф. Лесгафта. – СПб., 2012. – 51 с.

114. Воробьева Е. В. Исследовательско-эвристические игры как модель творческой деятельности в процессе подготовки специалистов в сфере физической культуры и спорта / Воробьева Елена Владимировна // Вестник спортивной науки. – 2008. – Вып. 2. – С. 49–53.

115. Вороненко Ю. В. Електронні навчальні посібники для відображення медичних процедурних знань: принципи, етапи

створення, методологія : навч. посіб. / Ю. В. Вороненко, О. П. Мінцер, В. В. Краснов. – К., 2009. – 160 с.

116.Воронин С. М. Психолого-педагогическая модель формирования ценностных ориентаций у студентов вузов с использованием средств физической культуры / Сергей Михайлович Воронин, Леонид Юрьевич Шалайкин, Вячеслав Владиславович Новиков // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2010. – № 12(70). – С. 32–35.

117.Воронов Ю. С. Педагогическая технология управления многолетней подготовкой юных спортсменов-ориентировщиков : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Воронов Юрий Сергеевич ; Нац. гос. ун-т физ. культуры, спорта и здоровья им. П. Ф. Лесгафта. – СПб., 2009. – 56 с.

118.Воронова В. И. Психология спорта : учеб. пособие / Воронова В. И. – К. : Олимпийская литература, 2007. – 298 с.

119.Гавердовский Ю. К. Опыт трактовки ортодоксальной дидактики в современном контексте обучения спортивным упражнениям / Ю. К. Гавердовский // Теория и практика физической культуры. – 1991. – № 8. – С. 12–20.

120.Гаданов А. Ш. Исследование показателей профессионально-личностного развития спортсменов-единоборцев на основе интерактивных методов педагогического воздействия (на примере дзюдо) / Алим Шалауатович Гаданов, Залим Шалауатович Гаданов // Ученые записки ун-та имени П. Ф. Лесгафта. – 2012. – № 7 (89). – С. 34–39.

121.Галан Я. П. Роль олимпийского образования в процессе обучения детей / Галан Я.П. // Sportul Olimpic și sportul pentru toți : material. congres. Șt. Intern. / col. red.: Manolachi V., Danail S. – Ch. : USEFS, 2011. – Vol. 1. – 2011. – P. 50–52.

122.Гаркуша С. В. Розробка та застосування електронних навчальних посібників у професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання / Гаркуша С. В. // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2011. – Вип. 91, т. 2. – С. 17–20.

123.Георгиадис К. Теоретические основы олимпийского образования / Костас Георгиадис // Наука в олимпийском спорте. – 2007. – № 2. – С. 13–16.

124. Гершунский Б. С. Компьютеризация в сфере образования: проблемы и перспективы / Б. С. Гершунский. – М. : Педагогика, 1987. – 264 с.

125. Гірняк С. Використання інформаційних технологій у навчальному та навчально-тренувальному процесі учнів середнього шкільного віку / Світлана Гірняк, Андрій Окопний, Оксана Чичкан // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2011. – Вип. 15, т.2. – С. 43–46.

126. Гірськолижний спорт : навч. прогн. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ / В. Л. Соколов, Б. А. Брюханов. – К., 2001. – 114 с.

127. Глазунов С. Впровадження інформаційних технологій у процес фізичного вдосконалення військовослужбовців / Сергій Глазунов, Олена Глазунова // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 2. – С. 47–50.

128. Глибовець А. М. Використання мобільних пристроїв у дистанційній освіті / Глибовець А. М. // Наукові записки НаУКМА. Серія: Комп'ютерні науки. – К., 2005. – Т. 36. – С. 71–77.

129. Гогунев Е. Н. Интеллектуальные задачи как средство подготовки стрелков из лука к преодолению экстремальных ситуаций соревновательного характера / Гогунев Евгений Николаевич // Стрельба из лука в России. – 1998. – № 1. – С. 17–18.

130. Годунов Е. Н. Психология физического воспитания и спорта : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. / Е. Н. Гогунев, Б. И. Мартыанов. – 2-е изд., дораб. – М. : Академия, 2004. – 224 с.

131. Голец А. В. Ценностно-смысловые ориентации квалифицированных спортсменов в процессе многолетней подготовки (на примере спортивных игр) / Голец А. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2007. – № 11. – С. 25–27.

132. Голованов В. Н. Законы в системе научного знания / В. Н. Голованов. – М. : Мысль, 1970. – 230 с.

133. Голомазов С. Футбол. Аналитические закономерности взятия ворот : метод. пособие / С. Голомазов, Б. Чирва. – М. : РГАФК, 2000. – Вып. 14. – 31 с.

134. Гончаренко С. Гуманізація і гуманітаризація освіти / Гончаренко С., Мальований Ю. // Шлях освіти. – 2001. – № 3 – С. 2–8.

135. Горбатов О. В. Формирование олимпийских знаний у будущих специалистов в области физической культуры на основе

инфокоммуникационных технологий / О. В. Горбатов, А. И. Яцынин // Теория и практика физической культуры. – 2007. – № 12. – С. 34–38.

136. Горбунов Г. Д. Психопедагогика спорта / Г. Д. Горбунов. – М. : Физкультура и спорт, 1986. – 208 с.

137. Городенко Л. М. Термінологічно-означальне тлумачення інтернету як виду мережевої комунікації / Л. М. Городенко // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації. – Х., 2010. – Вип. 2, № 903. – С. 41–45.

138. Греховодов В. А. Перспективы использования инновационных технологий в информационно-методическом обеспечении спортивной борьбы / Греховодов В. А // Повышение уровня культуры здоровья, как гармоничного единства духовных и физических качеств личности : тез. докл. VI Междунар. науч.-практ. конф. – Воронеж, 2006. – С. 143–145.

139. Греховодов В. А. Компьютерные технологии и спортивная борьба / Греховодов В. А. // Теория и практика физической культуры. – 2004. – № 6. – С. 35.

140. Греховодов В. А. Повышение эффективности тактического построения соревнований борцов при получении информации на основе инновационных технологий : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Греховодов Владимир Алексеевич ; Адыгейский гос. ун-т. – Майкоп, 2007. – 26 с.

141. Грец Г. Н. Олимпийское образование в физкультурных вузах России в контексте интеграции в общеевропейское образовательное пространство / Георгий Николаевич Грец, Константин Николаевич Ефременков, Ирина Анатольевна Ефременкова // Ученые записки ун-та им. П.Ф. Лесгафта. – 2009. – № 3 (49). – С. 9–13.

142. Грущенко Л. Проблеми впровадження інформаційних технологій у вищих навчальних закладах / Людмила Грущенко, Наталія Федоренко // Вісник Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка. Серія: Педагогіка. –Л., 2009. – Вип. 25, ч. 2. – С. 133–141.

143. Губанова Л. А. Олимпийское движение и педагогическая деятельность тренера / Л. А. Губанова // Олімпійський спорт і спорт для всіх : тези доп. XIV Міжнар. наук. конгр. – К., 2010. – С. 8.

144. Давыдовский А. Г. Проблемы спортивного медиаобразования / А. Г. Давыдовский, А. В. Пищова // Современный олимпийский и

паралимпійський спорт і спорт для всіх : матеріали XII Міжнарод. науч. конгр. – М., 2008. – Т. 3. – С. 26–27.

145. Дармофал Э. А. Использование в физическом воспитании электронно-вычислительных и мультимедийных технологий / Дармофал Э. А., Олейник Н. А., Зайцев В. П. // Физическое воспитание студентов : сб. науч. тр. / под. ред. С. С. Ермакова. – Х., 2008. – № 2. – С. 110–116.

146. Деметер Г. С. Очерки по истории отечественной физической культуры и олимпийского движения / Г. С. Деметер. – М. : Советский спорт, 2005. – 324 с.

147. Демінський О. Ц. Дидактичні основи оптимізації спортивного тренування : монографія / О. Ц. Демінський. – К. : Вища школа, 2001. – 238 с.

148. Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2005 р. № 1153 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/КР051153.html (дата звернення: 28.01.2013).

149. Деркач А. А. Педагогическое мастерство тренера / А. А. Деркач, А. А. Исаев. – М. : Физкультура и спорт, 1981. – 375 с.

150. Диференційоване оцінювання фізичної підготовленості учнів з використанням комп'ютерної програми «Фізкульт-ура» / Микола Макаренко, Володимир Лизогуб, Віталій Пустовалов, Олександр Безкопильний, Анна Зганяйко // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2011. – Вип. 15, т. 2. – С. 149–152.

151. Дмитренко О. А. Телекоммуникационные технологии в информационном обеспечении образовательного процесса по физической культуре в ВУЗе / О. А. Дмитренко // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2007. – № 11 (33). – С. 21–24.

152. Дмитриев И. В. Организация самостоятельной работы студентов с использованием информационных технологий в преподавании спортивно-педагогических дисциплин : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / Дмитриев Игорь Викторович ; Нац. гос. ун-т физ. культуры, спорта и здоровья им. П. Ф. Лесгафта. – СПб., 2011. – 23 с.

153. Дмитриев И. В. Технология организации самостоятельной работы студентов с использованием информационных технологий /

Игорь Викторович Дмитриев // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2009. – № 11 (57). – С. 29–31.

154. До питання використання інформаційних технологій в процесі фізичного виховання студентської молоді / Колос Н. А., Малинський І. Й., Яременко В. В., Ніконов О. В. // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2011. – Вип. 12, т. 1. – С. 193–197.

155. Долбишева Н. Основні фактори, якіпливають на формування знань із фізичної культури / Ніна Долбишева // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – Т. 2. – С. 85–88.

156. Долгополов Л. П. Эвристика в обучении / Л. П. Долгополов, И. А. Дрогов // Современный олимпийский и паралимпийский спорт и спорт для всех : материалы XII Междунар. науч. конгр. – М., 2008. – Т. 3. – С. 28–29.

157. Драгнев Ю. В. Інформатизація і комп'ютеризація процесу фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури – майбутнє вищої фізкультурної освіти в Україні / Драгнев Ю. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 6. – С. 47–49.

158. Драгнев Ю. В. Використання інформаційних технологій в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури як передумова професійного розвитку в умовах інформатизації вищої освіти / Драгнев Ю. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 4. – С. 65–67.

159. Драгнев Ю. В. Інформаційна культура майбутнього вчителя фізичної культури у процесі професійного розвитку в умовах інформаційно-освітнього простору / Драгнев Ю. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 7. – С. 22–24.

160. Драгнев Ю. В. Комп'ютерна грамотність майбутнього вчителя фізичної культури, як один з основних елементів професійного розвитку / Драгнев Ю. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 8. – С. 33–35.

161. Драгнев Ю. В. Тенденції професійного розвитку майбутнього вчителя фізичної культури із застосуванням інформаційних технологій в професійній підготовці / Драгнев Ю. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 5. – С. 29–31.

162. Дрюков В. О. Система побудови чотирирічних циклів підготовки спортсменів високого класу до Олімпійських ігор (на матеріалі сучасного п'ятиборства) : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Дрюков Володимир Олексійович ; НУФВіСУ. – К., 2002. – 31 с.

163. Дрюков В. О. Впровадження сучасних технологій у практику підготовки висококваліфікованих спортсменів / В. О. Дрюков, Ю. О. Павленко, Ю. О. Юхно // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2003. – № 3. – С. 52–56.

164. Дрюков В. А. Подготовка спортсменов высокой квалификации в четырехлетних олимпийских циклах / Дрюков В. А. – К. : Науковий світ, 2002. – 240 с.

165. Дубровский Е. Н. Информационно-обменные процессы – факторы социального развития [Электронный ресурс] / Е. Н. Дубровский. – М. : Союз, 1996. – 60 с. – Режим доступа : <http://infosphere.narod.ru/files/monografy/dubrovsky/vveden.html> (дата обращения: 26.04.2012).

166. Дудкин В. Ю. Олимпийское образование в процессе подготовки специалистов сферы «Физическое воспитание и спорт» в Украине / Дудкин В. Ю. // Актуальные проблемы подготовки резерва в спорте высших достижений : материалы Междунар. науч.-практ. конф. – Минск : БГУФК, 2009. – Т. 1. – С. 81–82.

167. Дудкін В. Олімпійська освіта в процесі підготовки фахівців сфери „Фізичне виховання і спорт” у спеціалізованих навчальних закладах України / Володимир Дудкін // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2009. – Вип. 13, т. 4. – С. 57–61.

168. Дудкін В. Олімпійська освіта в системі підготовки кадрів сфери «Фізичне виховання і спорт» на пострадянському просторі / Володимир Дудкін // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 4. – С. 82–85.

169. Дудкін В. Ю. Шляхи вдосконалення інтеграції олімпійської освіти в процес підготовки фахівців сфери „Фізичне виховання і спорт” в Україні / Дудкін В. Ю. // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. ст.]. Серія: Фізичне виховання та спорт. – Запоріжжя, 2010. – № 1 (3). – С. 85–88.

170. Дутчак М. В. Гуманізм: сутність, еволюція, технології / М. В. Дутчак // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2007. – № 4. – С. 52–59.

171. Дутчак М. В. Організаційні засади проведення міжнародного року спорту і фізичного виховання в Україні / М. В. Дутчак // Фізичне виховання в школі. — 2005. – № 1. – С. 2–3.

172. Дутчак М. В. Протиріччя та особливості гуманізації фізичного виховання та спорту [Електронний ресурс] / М. В. Дутчак // Спортивна наука України. – 2008. – № 4 (19). – С. 12–26. – Режим доступу : <http://www.sportscience.org.ua/index.php/Arhiv.html> (дата звернення: 01.07.2014).

173. Дутчак М. В. Реалії та перспективи трансформації масового спортивного руху в Україні / М. В. Дутчак // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні : зб. наук. пр. РЕГІ. – Рівне, 2003. – С. 200–212.

174. Дутчак М. В. Спорт для всіх в Україні: теорія і практика / М. В. Дутчак. – К. : Олімпійська література, 2009. – 279 с.

175. Дутчак М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи спорту для всіх в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Дутчак Мирослав Васильович ; НУФВСУ. – К., 2009. – 39 с.

176. Дяченко А. Ю. Система вдосконалення спеціальної витривалості кваліфікованих спортсменів в академічному веслуванні : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Дяченко Андрій Юрійович ; НУФВіСУ. – К., 2005 – 39 с.

177. Дяченко А. Характеристика структури та можливості спрямованого розвитку функціональної стійкості кваліфікованих спортсменів в веслуванні академічному / Дяченко Андрій, Русанова Ольга // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2014. – № 1. – С. 145–151.

178. Дьяченко А. Ю. Факторы совершенствования функциональных возможностей спортсменов в циклических видах спорта с проявлением выносливости / Дьяченко А. Ю., Виноградов В. Е. // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2012. – № 3 (9). – С. 48–59.

179. Егармин П. А. Обеспечение безопасности детей при работе в Интернете / Егармин П. А., Масленникова Н. Н., Расюк Е. Г.

[Электронный ресурс]. Режим доступа : http://www.rusnauka.com/18_DNI_2011/Informatica/4_89496.doc.htm (дата обращения: 30.05.2014).

180. Егоров А. Г. Многообразие олимпизма и динамика олимпийского образования / Егоров А. Г., Ефременков К. Н., Петлеванный Г. Ф. // Теория и практика физической культуры. – 2000. – № 9. – С. 25–26, 39–42.

181. Егоров А. Г. Фэйр плэй в современном спорте : учеб. пособие / А. Г. Егоров, М. А. Захаров. – Смоленск, 2006. – 186 с.

182. Егоян А. Э. Аспекты комплексного использования информационных технологий в спорте / Егоян А. Э., Мирцхулава М. Б., Читашвили Д. М. // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. – Х., 2007. – № 4. – С. 15–18.

183. Елевич С. Н. Управление состоянием соревновательной готовности высококвалифицированных баскетболистов в процессе многолетней спортивной подготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Елевич Сергей Николаевич ; Нац. гос. ун-т физ. культуры, спорта и здоровья им. П. Ф. Лесгафта. – СПб., 2009. – 39 с.

184. Ерегина С. В. Перспективы развития и внедрения педагогических технологий в практику спортивной подготовки / С. В. Ерегина, Р. М. Закиров, Ю. В. Наборщикова // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – 2012. – № 1 (22). – С. 1–9.

185. Ермаков С. С. Диссертация: как избежать ошибок при ее подготовке : метод. реком. / С. С. Ермаков. – Х. : ХГАДИ, 2002. – 36 с.

186. Єрмаков С. С. Наукові інформаційні аспекти фізкультурної освіти / С. С. Єрмаков // Актуальні проблеми фізкультурної освіти : матеріали II електрон. наук. конф. – Х., 2006. – С. 3–6.

187. Єрмолова В. М. Олімпійська освіта у школі : метод. посіб. / Єрмолова В. М. – К., 2009. – 85 с.

188. Житеньова Н. Формування пізнавальних інтересів підлітків за допомогою інформаційних технологій / Н. Житеньова // Наукові записки Кіровоград. нац. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград, 2007. – Вип. 72. – С. 152–155.

189. Жмарев Н. В. Системный подход и целевое управление в спорте / Н. В. Жмарев. – К. : Здоров'я, 1984. – 142 с.

190. Жолдак В. Олимпизм как идеологический ориентир молодежи / Владимир Жолдак // Молодежь – наука – олимпизм : материалы Междунар. форума. – М., 1998. – С. 110–112.

191. Жохов В. Филателия 1896–1912 годов как источник олимпийского образования / В. Жохов // Теория и практика физической культуры. – 2001. – № 7. – С. 54–57.

192. Журина Ю. Компьютерная учебно-контролирующая программа „Техника спортивных способов плавания” / Журина Ю. // Студент, наука і спорт у ХХІ ст. : матеріали ІІІ Міжнар. конф. студ. – К., 2002. – С. 180–181.

193. Задорожна О. Ефективність авторської експериментальної програми теоретичної підготовки кваліфікованих фехтувальників / Ольга Задорожна // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2014. – Вип. 18, т. 1. – С. 79–84.

194. Задорожна О. Значущість компонентів теоретичної підготовки фехтувальників на різних етапах багаторічного удосконалення / Ольга Задорожна, Мар'ян Пітин // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2012. – № 1. – С. 212–215.

195. Задорожна О. Р. Обґрунтування авторської експериментальної програми теоретичної підготовки фехтувальників на етапі попередньої базової підготовки / Задорожна О. Р. // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2013. – Вип. 16. – С. 119–127.

196. Задорожна О. Теоретична підготовка фехтувальників: стан та перспективи наукових досліджень / Задорожна Ольга // Спорт та сучасне суспільство : матеріали V відкритої студент. наук. конф. – К., 2012. – С. 12–15.

197. Задорожна О. Р. Характеристика теоретичної підготовленості фехтувальників на етапі попередньої базової підготовки / Задорожна О. Р. // Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2013. – Вип. 112, т. 4. – С. 119–123.

198. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2984-14> (дата звернення: 31.01.2013).

199. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=75 %2F98-%E2 %F0](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=75%2F98-%E2%F0) (дата звернення: 29.01.2013).

200. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12> (дата звернення: 30.01.2013).

201. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12> (дата звернення: 30.01.2013).

202. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uazakon.com/documents/date_6c/pg_gdgjox.htm (дата звернення: 27.01.2013).

203. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3808-12> (дата звернення: 31.01.2013).

204. Залилов Р. Ю. ИТ-подготовка будущих педагогов по физической культуре. Модель специалиста: мультиполярная образовательная среда / Ринат Юрьевич Залилов, Наталья Анатольевна Лебедева // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2010. – № 2 (60). – С. 57–59.

205. Заневська Л. Структура та зміст навчального матеріалу з інформаційного забезпечення туристського походу / Заневська Людмила // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – № 1. – С. 334–337.

206. Захаров М. А. Социология спорта : учеб.-метод. пособие / М. А. Захаров. – 2-е изд., перераб и доп. – Смоленск : СГАФКСе, 2008. – 216 с.

207. Захарченко А. П. Загальні принципи аналізу інформаційних потоків в Інтернеті / Захарченко А. П. // Актуальні питання масової комунікації : зб. наук. пр. – К., 2011. – Вип. 12. – С. 30–34.

208. Захарченко А. Розрахунок інтерактивного потенціалу інтернет-публікацій / Артем Захарченко // *Studia metodologica*. – Т., 2009. – Вип. 29. – С. 180–186.

209. Знання про спортивний інвентар як компонент теоретичної підготовки у гірськолижному спорті / Антонов Сергій, Пітин Мар'ян, Шай Олена, Капаціла Вероніка // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2013. – Вип. 13 (40). – С. 12–18.

210. Игошев С. Б. Алгоритм построения содержания образования теоретического раздела обучения технике выполнения штрафного броска в баскетболе по специализации спортивные игры в вузе :

автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / Игошев Сергей Борисович ; МГАФК. – Малаховка, 2008. – 22 с.

211. Инновационные компьютерные и информационные технологии в спортивной отрасли. Информационные и коммуникационные технологии в физкультуре и спорте : метод. пособие – М. : ЦСТ, 2009. – 120 с.

212. Интерактивные технологии в образовании : учеб.-метод. комплекс. – М. : Рос. гос. ун-т, 2005. – 21 с.

213. Использование компьютерных технологий в процессе физического воспитания студенческой молодежи / Кашуба В. А., Сергиенко К. М., Колос М. А., Алёшина А. И. // Молодіжний науковий вісник. – Луцьк, 2007. – 16–24.

214. Использование сайта класса как средства формирования информационной культуры школьников / Соколова Л. Е., Олевская Ю. Б., Олевский В. И., Гуль Е. Ю. // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. ст.]. Серія: Педагогічні науки. – Запоріжжя, 2010. – № 1. – С. 224–232.

215. Ищенко А. Ю. Педагогический потенциал олимпийского образования детей и подростков / А. Ю. Ищенко // Физкультурно-оздоровительная деятельность образовательного учреждения : материалы Всерос. науч.-практ. конф. / под ред. И. Л. Левиной. – Новокузнецк, 2011. – С. 199–203.

216. Івчатова Т. В. Інформаційні технології у фізичному вихованні студентської молоді / Івчатова Т. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 5. – С. 32–33.

217. Ігрове проектування в студентських олімпіадах. [Електронний ресурс] / В. Березуцький, М. Латишева, Т. Павленко, О. Мілейко, О. Халявка, М. Шкілько. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/vcpi/Idnrs/2010_32/4.pdf (дата звернення: 30.08.2014).

218. Кадемія М. Ю. Інтерактивні засоби навчання : навч.-метод. посіб. / М. Ю. Кадемія, С. О. Сисоєва. – Вінниця : Планер, 2010. – 217 с.

219. Каджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Каджаспирова, А. Ю. Каджаспиров. – М. : Академия, 2001. – 368 с.

220. Капустина Е. Г. Методика применения обучающих игр в процессе профессиональной подготовки сотрудников ГИБДД в вузе

МВД / Елена Геннадьевна Капустина // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2009. – № 9 (55). – С. 52–57.

221. Кардаш Н. Ділові ігри як засіб формування креативності майбутніх менеджерів / Н. Кардаш // Дидактика професійної школи : зб. наук. пр. Хмельницького нац. ун-ту. – Хмельницький, 2006. – Вип. 4. – С. 118–122.

222. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / пер. с англ. ; под ред. О. И. Шкаратана. – М., 2000. – С. 27.

223. Касьяненко О. Г. Анкетирование студентов высших учебных заведений физической культуры и спорта по олимпийскому образованию в условиях интенсивного использования компьютерных технологий / Касьяненко О. Г. // Физическое воспитание студентов : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. – Х., 2008. – № 4. – С. 80–84.

224. Касьяненко О. Г. Повышение эффективности олимпийского образования, как педагогической деятельности, за счет поиска новых форм ее организации / Касьяненко О. Г. // Физическое воспитание студентов : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. – Х., 2008. – № 3. – С. 31–33.

225. Качеровська Т. Ігрове проектування: квінтесенція дискурсивного підходу в навчальному процесі / Т. Качеровська // Освіта Донбасу. – 2008. – № 4. – С. 31–35.

226. Качуровський Д. О. Світоглядна і морально-вольова підготовка як завдання виховної роботи у сучасному спортивному плаванні / Качуровський Д. О. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2012. – № 2. – С. 51–55.

227. Кашуба В. А. К вопросу использования интерактивных технологий в системе профессиональной подготовки специалистов по физическому воспитанию и спорту / Кашуба В. А., Должикова О. А. // Физическое воспитание студентов. – 2009. – № 3. – С. 46–50.

228. Кашуба В. А. Компьютерные технологии в системе высшего физкультурного образования / Кашуба В. А., Валиков Д. П., Сергиенко К. Н. // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. – Х. : ХХПИ, 2002. – № 6. – С. 22–27.

229. Келлер В. С. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів : навч. посіб. / Келлер В. С., Платонов В. М. – Л. : Українська Спортивна Асоціація, 1992. – 269 с.

230. Киреев В. Л. Новый подход к преподаванию теоретических знаний / В. Л. Киреев // Физическая культура в школе. – 2010. – № 7. – С. 10–11.

231. Кісіль М. В. Вимоги до якості вищої освіти в інформаційному суспільстві / М. В. Кісіль // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 7, Релігієзнавство. Культурологія. Філософія : [зб. наук. пр.]. – К., 2007. – Вип. 11. – С. 109–112.

232. Клопов Р. В. Інформатизація вищої фізкультурної освіти / Р. В. Клопов // Актуальні проблеми фізкультурної освіти : матеріали II електрон. наук. конф. – Х., 2006. – С. 8–9.

233. Книга вчителя фізичної культури : довід.-метод. вид. / упоряд. С. І. Операйло, А. І. Ільченко, В. М. Єрмолова, Л. І. Іванова.— Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 464 с. – ISBN 966-670-585-0.

234. Коваленко Ю. О. Дослідження рівня сформованості знань, умінь і навичок з баскетболу у студентів факультету фізичного виховання / Коваленко Ю. О. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 6. – С. 64–66.

235. Козина Ж. Л. Методологические основы взаимоинтеграции научных знаний в области физического воспитания и спорта и смежных наук / Козина Ж. Л. // Физическое воспитание студентов. – 2012. – № 2. – С. 41–45.

236. Козина Ж. Л. Методы применения современных информационных технологий для активизации образного восприятия занимающимися элементами техники и тактики в спортивных играх / Ж. Л. Козина // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х. : ХДАДМ (ХХП), 2007. – № 1. – С. 58–65.

237. Козина Ж. Л. Индивидуализация подготовки спортсменов в игровых видах спорта : монография / Ж. Л. Козина. – Х. : Точка, 2009. – 396 с.

238. Козина Ж. Применение информационных технологий при изложении здоровьесберегающих дисциплин (на примере курса «Организация краеведческо-туристической деятельности» на факультетах физического воспитания педагогических вузов) / Козина Ж., Коломиец Н., Антонов О. // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. – Х., 2008. – № 5. – С. 36–41.

239.Козіна Ж. Л. Застосування інтерактивних технологій як універсальної методики індивідуалізації тренувального процесу в спортивних іграх / Козіна Ж. Л. // Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту : матеріали IV Міжнар. електрон. наук. конф. / за ред. О. М. Худолія. – Х., 2008. – С. 40–42.

240.Козіна Ж. Л. Застосування інтерактивних технологій як універсальної методики індивідуалізації тренувального процесу в спортивних іграх / Ж. Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. – 2009. – № 1. – С. 45–51.

241.Козіна Ж. Л. Теоретико-методичні основи індивідуалізації навчально-тренувального процесу спортсменів в ігрових видах спорту : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Козіна Жаннета Леонідівна ; НУФВСУ. – К., 2010. – 45 с.

242.Козлова К. Використання інноваційних технологій у фізичному вихованні молодших школярів [Електронний ресурс] / Клавдія Козлова, Світлана Дмитренко, Інна Асаулюк // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – Вип. 8, т. 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkszn/2009_8/vukorustannya_fizichnomu.pdf (дата звернення: 11.02.2014).

243.Козлова К. Реалізація олімпійської освіти в процесі підготовки юних спортсменів / Клавдія Козлова, Інна Асаулюк, Світлана Дмитренко // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури і спорту. – Л., 2007. – Вип. 11, т. 5. – С. 158–162.

244.Козырева О. В. Игровая программа „Друзья Спартиашки” (для детей дошкольного возраста) / Козырева О. В. // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 1997. – № 3. – С. 14–18.

245.Козяр М. М. Використання інтерактивних технологій навчання у ВНЗ: проблеми і шляхи їх вирішення / М. М. Козяр, М. Ю. Кадемія // Вісник Львівського держ. ун-ту безпеки життєдіяльності. Серія: Педагогічні науки. – Л., 2010. – № 4. – С. 102–105.

246.Колесник И. С. Структура и содержание системы подготовки боксеров высокой спортивной квалификации 15–17 лет : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физической воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Колесник Игорь Степанович ;

Камская гос. акад. физ. культуры, спорта и туризма. – Набережные Челны, 2010. – 51 с.

247. Колин К. К. Социальная информатика / К. К. Колин. – М. : Академический проект, 2003. – 432 с.

248. Колин К. К. Информатизация образования: новые приоритеты [Электронный ресурс] / К. К. Колин. – Режим доступа : <http://www.smolensk.ru/user/sgma/MMORPH/N-7-html/kolin.html> (дата обращения: 30.04.2013).

249. Колос Н. А. Опыт использования информационно-методической системы «Гармония тела» в процессе физического воспитания студенческой молодежи / Колос Н. А., Малинский И. Й., Яременко В. В. // Физическое воспитание студентов. – 2011. – № 2. – С. 50–53.

250. Комплект навчально-ігрового засобу «Фехтувальні позиції» : пат. № 24688 Україна, МКПЗ 19-07 / Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Задорожна О. Р. – № s201300409 ; заявл. 15.03.2013 ; опубл. 25.04.2013 ; Бюл. № 8.

251. Кононович І. В. Інформаційні революції. Ієрархічна класифікація інформації / Кононович І. В. // Цифрові технології. – 2010. – № 8. – С. 88–96.

252. Кора Н. А. Потенциал физкультурно-спортивной деятельности в профилактике асоциального поведения молодежи / Кора Н. А. // Вестник спортивной науки. – 2009. – Вып. 2. – С. 52–54.

253. Корягин В. Н. Подготовка высококвалифицированных баскетболистов : учеб. для вузов физ. воспитания и спорта / В. Н. Корягин. – Л. : Край, 1998. – 191 с.

254. Косихин В. П. Система управления специальной физической и технической подготовкой высококвалифицированных легкоатлетов-прыгунов : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Косихин Виктор Петрович ; Адыгейский гос. ун-т. – Майкоп, 2011. – 47 с.

255. Костенко Л. Й. Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Костенко Леонід Йосипович // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.

256. Костюкевич В. М. Моделирование тренировочного процесса в хоккее на траве : монография / В. М. Костюкевич. – Винница : Планер, 2011. – 736 с.

257.Костюкевич В. М. Теоретичні та методичні основи моделювання тренувального процесу спортсменів ігрових видів спорту : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Костюкевич Віктор Митрофанович ; НУФВіСУ. – К., 2012. – 44 с.

258.Костюкевич В. М. Управление тренировочным процессом футболистов в годичном цикле подготовки : монография / В. М. Костюкевич. – Винница : Планер, 2006. – 683 с.

259.Котеленець В. М. Використання сучасних інформаційних технологій у процесі дистанційної підготовки фахівців / Котеленець В. М. // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2011. – Вип. 91, т. 2. – С. 69–71.

260.Коткова Л. Тестовый контроль знаний школьников с сенсорными нарушениями в области физической культуры и спорта / Лариса Юрьевна Коткова // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2012. – № 7 (89). – С. 72–76.

261.Котова Н. Ю. Использование современных информационных технологий в процессе физической реабилитации детей с ДЦП / Котова Н. Ю. // Развитие физической культуры и спорта в современных условиях : материалы межрегион. науч.-практ. конф. – Стерлитамак, 2010. – С. 111–115.

262.Кошман М. Г. Игро моделирование в системе повышения квалификации специалистов по физическому воспитанию детей и учащейся молодежи / М. Г. Кошман // Теория и практика физической культуры. – 2005. – № 12. – С. 41–43.

263.Красников А. А. Тестирование теоретико-методических знаний в области физической культуры и спорта : учеб. пособие / А. А. Красников, Н. Н. Чесноков. – М. : Физическая культура, 2009. – 176 с.

264.Крутій К. Л. Термінологічне поле інновацій в дошкільній освіті / К. Л. Крутій // Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя. – Ніжин, 2006. – № 5. – С. 6–9.

265.Круцевич Т. Ю. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: концептуальні підходи до розгляду / Т. Ю. Круцевич, О. А. Томенко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 3. – С. 48–51.

266.Кузнецова З. М. Применение современных компьютерных технологий в теоретической подготовке спортсменов по

рукопашному бою / Кузнецова З. М., Глазистов А. В. // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – 2007. – № 4, т. 3. – С. 1–5.

267. Кузьменко В. В. Вплив ігрової діяльності на розвиток особистості учнів / В. В. Кузьменко, Т. А. Храпко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К., 2009. – Вип. 56. – С. 64–68.

268. Кузьменко Г. А. Теоретическая подготовка юных спортсменов в системе реализации задач интеллектуального развития личности / Кузьменко Г. А. // Культура физическая и здоровье. – 2011. – № 4. – С. 39–43.

269. Купалян Ю. Филателия, почтовые документы как активное средство пропаганды Олимпийского движения / Юрий Купалян // Молодежь – наука – олимпизм : материалы Междунар. форума. – М., 1998. – С. 136–137.

270. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій / О. В. Кустовська. – Т. : Економічна думка, 2005. – 124 с.

271. Лабскир В. М. Исторические и философские аспекты взаимосвязи олимпийского идеала и спорта высших достижений / Лабскир В. М., Эпштейн Л. Ю. // Олимпийское движение и социальные процессы : сб. науч. материалов Междунар. конф. – СПб., 1994. – С. 119–123.

272. Ладиняк А. Б. Контроль стану здоров'я школярів засобами комп'ютерних технологій / Ладиняк А. Б., Ладиняк Б. І. // Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 1. – С. 199–201

273. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. Інформація, ідеологія та утопія [Електронний ресурс] / Девід Лайон. – Режим доступу : www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/lajon. (дата звернення: 21.03.2014).

274. Лахно О. Г. Аналіз сучасних засобів поєднання фізичного та інтелектуального розвитку дитини / Лахно О. Г. // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Х., 2007. – № 12. – С. 7–11.

275. Левадня С. Поєднання спортивної та навчальної діяльності в училищах фізичної культури / Світлана Левадня // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2011. – Вип. 15, т. 4. – С. 61–66.

276. Лижне двоборство : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності / уклад. С. К. Фомін, В. Ф. Малежик. – К., 2001. – 118 с.

277. Лижні гонки : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та училищ олімпійського резерву / С. К. Фомін, О. О. Вінник, В. П. Карленко, В. Ф. Малежик, В. В. Єфанова, В. М. Нестеров, З. Д. Смирнова, А. М. Назаров. – К., 2006. – 112 с.

278. Лисак І. В. Теоретична підготовка школярів як важлива складова обов'язкового системного компонента процесу фізичного виховання / Лисак І. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2012. – № 2. – С. 62–65.

279. Лисенчук Г. А. Нестандартные методы обучения футболу с учетом возрастных особенностей : метод. реком. / Лисенчук Г. А., Вертоградов И. В. – К. : КГИФК, 1993. – 30 с.

280. Лисенчук Г. А. Специфика игрового мышления / Лисенчук Г. А., Костюк А. Н. // Система подготовки спортсменов высокой квалификации : сб. науч. тр. – К. : УГУФВС, 1996. – С. 17–18.

281. Лисенчук Г. А. Теоретико-методичні основи керування підготовкою футболістів : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Лисенчук Геннадій Анатолійович ; НУФВіСУ. – К., 2004. – 34 с.

282. Лисенчук Г. А. Управление подготовкой футболистов : [монография] / Лисенчук Г. А.. – К. : Олимпийская литература, 2003. – 271 с.

283. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту «Щодо організації навчання вчителів з використання інформаційно-комунікаційних технологій» від 24 червня 2011 р. № 1/9-493 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/?id=2> (дата звернення: 29.01.2013).

284. Лисяк В. М. Визначення факторів, які сприяють формуванню інтересу до фізичної культури та спорту / Лисяк В. М. // Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. ст.]. – Х., 2006. – № 9. – С. 7–9.

285. Ложкін Г. В. Творческие способности в спорте / Ложкін Г. В., Сальнікова С. І., Терешина О. Б. // Наука в олимпийском спорте. – 1998. – № 3. – С. 75–81.

286. Лубышев И. А. Олимпийская культура в спортизированном физическом воспитании / И. А. Лубышев // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2004. – № 3. – С. 47–49.

287. Лубышева Л. Интеграция спортивного и олимпийского образования в образовательном пространстве школы / Людмила Лубышева // Наука в олимпийском спорте. – 2007. – № 2. – С. 36–40.

288. Лубышева Л. Ценности олимпийской культуры и воспитания юношества / Людмила Лубышева // Молодежь – наука – олимпизм : материалы Междунар. форума. – М., 1998. – С. 144–146.

289. Лубышева Л. И. Оптимизация спортивной и образовательной деятельности в условиях обучения в училище олимпийского резерва / Л. И. Лубышева, А. В. Шукаева // Теория и практика физической культуры. – 2007. – № 12. – С. 15–17.

290. Лукаш І. В. Застосування мультимедійних наочних засобів у підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання / Лукаш І. В., Гаркуша С. В. // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2012. – № 102, т. 2. – С. 66–69.

291. Лукашкова И. Л. Современные тенденции применения персональных компьютеров в подготовке будущих специалистов в области физической культуры и спорта [Электронный ресурс] / Лукашкова И. Л. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Sport/1_86997.doc.htm (дата обращения: 10.05.2012).

292. Лукина Л. Б. Педагогическая модель самообразования и самосовершенствования студентов в области физической культуры : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Лукина Людмила Борисовна ; Адыгейский гос. ун-т. – Майкоп, 2007. – 25 с.

293. Лутфуллин И. Основные направления использования информационных технологий в практике спорта / Ильдус Яудатович Лутфуллин, Фанис Асгатович Мавлиев, Резеда Ринатовна Хадиуллина // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2012. – № 9 (91). – С. 88–93.

294. Люткевич У. Олимпийские знания и преподавание спортивной этики / Уладзимер Люкевич // Молодежь – наука – олимпизм : материалы Междунар. форума. – М., 1998. – С. 147–149.

295. Люткевич У. Принципы Fair Play как доминанта в формировании нравственности молодежного спорта / Уладзимер

Люкевич // Молодежь – наука – олимпизм : материалы Междунар. форума. – М., 1998. – С. 149–151.

296. Мазин В. Н. Отношение родителей к воспитанию детей в ДЮСШ / В. Н. Мазин // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2014. – № 10. – С. 13–17.

297. Максачук Е. П. Значение ценностей спортивной культуры в жизни современных спортсменов / Екатерина Павловна Максачук // Ученые записки ун-та имени П. Ф. Лесгафта. – 2012. – № 5 (87). – С. 63–66.

298. Максименко И. Г. Использование инновационных технологий в системе подготовки специалистов по физическому воспитанию / И. Г. Максименко // Інформаційні технології в освіті та науці : матеріали Міжнар. молодіжної. наук.-практ. конф. – Луганськ, 2004. – С. 8–10.

299. Максименко И. Г. Основы отбора, обучения и тренировки футболистов / И. Г. Максименко. – Луганск : Знание, 2002. – 424 с.

300. Максименко И. Г. Соревновательная и тренировочная деятельность футболистов : монография / И. Г. Максименко. – Луганск : Знание, 2009. – 258 с.

301. Максименко И. Г. Інноваційні технології в системі підготовки фахівців з футболу / І. Г. Максименко // Футбол в Україні – витоки, традиції, перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Л., 2004. – С. 262–266.

302. Максименко И. Г. Перспективи використання інформаційних технологій в процесі підготовки юних спортсменів, які спеціалізуються зі спортивних іграх / І. Г. Максименко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2009. – № 5. – С. 159–162.

303. Максименко И. Г. Спортивні ігри: перспективи застосування мультимедійних засобів в тренувальному процесі початківців / Максименко И. Г. // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2012. – № 102, т. 2. – С. 66–69.

304. Максименко И. Г. Теоретико-методичні основи багаторічної підготовки юних спортсменів у спортивних іграх : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Максименко Ігор Георгійович ; НУФВіСУ. – К., 2010 – 46 с.

305. Максименко І. Г. Теоретико-методичні основи багаторічної підготовки юних спортсменів у спортивних іграх : монографія / І. Г. Максименко. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. – 352 с.

306. Максименко І. Г. Шкільні уроки футболу : навч. посіб. / І. Г. Максименко, В. О. Папаїка. – Луганськ : Знання, 2003. – 322 с.

307. Максименко І. Г. Інтерактивні технології в системі підготовки юних спортсменів / Максименко І. Г. // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2011. – Вип. 91, т. 2. – С. 76–78.

308. Малиновский С. В. Программированное обучение и спорт / С. В. Малиновский. – М. : Физкультура и спорт, 1976. – 112 с.

309. Малкин В. Р. Управление психологической подготовкой в спорте / В. Р. Малкин. – М. : Физкультура и спорт, 2008. – 200 с.

310. Мамаєва О. В. Фізична культура і спорт як чинники соціалізації особистості / Мамаєва О. В., Мамаєв Д. Ю. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 7. – С. 58–60.

311. Марігодов В. К. Теоретико-ігрове оцінювання процесу передачі навчальної інформації / В. К. Марігодов, Ю. М. Кравченко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К., 2009. – Вип. 57. – С. 32–35.

312. Матвеев Л. П. Общая теория спорта и ее прикладные аспекты / Л. П. Матвеев. – М. : Известия, 2001. – 334 с.

313. Матвеев Л. П. Основы спортивной тренировки / Матвеев Л. П. – М. : Физкультура и спорт, 1977. – 271 с.

314. Матвеев С. Ф. Олимпийское образование: проблемы и перспективы научных исследований / Матвеев С. Ф., Радченко Л. А. // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. ст.]. Серія: Фізичне виховання та спорт. – Запоріжжя, 2010. – № 1 (3). – С. 165–169.

315. Медведев А. С. Система многолетней тренировки в стрельбе из лука / А. С. Медведев. – М. : Физкультура и спорт, 1986. – 272 с.

316. Методи і прийоми розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів початкових класів : метод. посіб. / упоряд. М. П. Крилевець. – Полтава : ПОППО, 2009. – 92 с.

317. Методическое сопровождение теоретической подготовки дзюдоистов ДЮСШ по разделу «История своего вида» / Артём Александрович Шахов, Алексей Алексеевич Наумов, Максим Николаевич Егоров, Денис Владимирович Коватёв // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2010. – № 11 (69). – С. 103–107.

318.Миронова Т. А. Формирование теоретических знаний по предмету «Физическая культура» у учащихся старших классов с применением программированного обучения : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Миронова Татьяна Александровна ; Тамбовский гос. ун-т им. Г. Р. Державина. – Тамбов, 2012. – 26 с.

319.Митин А. Е. Концептуальные подходы к применению гуманитарных технологий в области физической культуры : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Митин Анатолий Евгеньевич ; Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – СПб., 2012 – 52 с.

320.Михайлова Д. А. Обучающее тестирование как метод освоения дидактических единиц дисциплины «Теория и методика избранного спорта (спортивная борьба)» / Дарья Александровна Михайлова // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2008. – № 6 (40). – С. 61–65.

321.Мічуда Ю. Нормативно-правове забезпечення олімпійської підготовки в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення / Мічуда Ю. П. // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : зб. наук. пр. – К., 2004. – С. 10–16.

322.Мічуда Ю. П. Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку: закономірності функціонування та розвитку / Мічуда Ю. П. – К. : Олімпійська література, 2007. – 216 с.

323.Мічуда Ю. П. Функціонування та розвиток сфери фізичної культури і спорту в умовах ринку : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Мічуда Юрій Петрович ; НУФВіСУ. – К., 2008 – 37 с.

324.Мічуда Ю. Проблеми вдосконалення механізму державного управління сферою фізичної культури і спорту в Україні / Мічуда Ю. П. // Зб. наук. пр. Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки. – Луцьк, 2002. – Т. 1. – С. 26–28.

325.Модель ігрового засобу «Алгоритмізований спосіб теоретичної підготовки у спорті» : а. с. № 48823 Україна / Бріскін Юрій Аркадійович, Пітин Мар'ян Петрович, Задорожна Ольга Романівна. – Зареєстр. 18.04.13.

326.Можаев Э. Л. Игровая педагогика в профессиональном становлении специалистов по физической культуре / Э. Л. Можаев //

Здоровье для всех : материалы III Междунар. науч.-практ. конф. – Пинск, 2011. – Ч. I. – С. 167–170.

327.Монолаки В. Олимпийское движение в контексте воспитательных ценностей / Вячеслав Манолаки, Анатолий Будевич // Наука в олимпийском спорте. – 2007. – № 2. – С. 22–25.

328.Моржухина С. В. Теоретический анализ неспецифических методов обучения при подготовке специалистов по физической культуре и спорту / С. В. Моржухина // Вестник РГУ им. И. Канта. Серия: Педагогические и психологические науки. – Калининград, 2006. – Вып. 5. – С. 102–105.

329.Москаленко Н. В. Теоретико-методичні засади інноваційних технологій в системі фізичного виховання молодших школярів : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Москаленко Наталія Василівна ; НУФВіСУ. – К., 2009 – 44 с.

330.Москаленко Н. В. Фізичне виховання молодших школярів : [монографія] / Наталія Василівна Москаленко. – Д. : Інновація, 2007. – 252 с.

331.Мут'єв А. В. Рівень знань про олімпійський рух школярів та юних спортсменів в Автономній Республіці Крим / Мут'єв А. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 2. – С. 85–87.

332.Мыслительная деятельность в структуре общей деятельности и творчество в структуре мыслительной деятельности / Ашанин В. С., Пугач Я. И., Друзь В. А., Пятисоцкая С. С. // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2012. – № 2. – С. 174–183.

333.Навтіков О. Модель навчально-інформаційного засобу олімпійської освіти школярів / Олександр Навтіков, Андрій Мутьєв, Дмитро Сишко // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2010. – Вип. 14, т. 1. – С. 200–203.

334.Назаренко Л. Д. Проблема интеллектуальной подготовки спортсменов / Назаренко Л. Д., Костюнина Л. И. // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – 2012. – № 1 (22). – С. 86–92.

335.Настільний теніс : навч. прогр. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ / Гришко Л. Г. – К., 2000. – 86 с.

336.Неверкович С. Д. Метапредмет „Развивающая педагогика спорта” / С. Д. Неверкович // Теория и практика физической культуры. – 2004. – № 9. – С. 4–6.

337. Немеровский В. М. Игро- и психогимнастика в развитии двигательной-познавательной сферы детей 5–6 лет в условиях ДОУ и семьи / В. М. Немеровский // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2007. – № 12 (34). – С. 81–85.

338. Немеровский В. М. Педагогические условия формирования физической и социокультурной модели «педагог-ребенок-семья» / В. М. Немеровский // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2007. – № 9 (31). – С. 67–70.

339. Нестеренко М. Комп'ютерна програма тестувань знань у ході підготовки фахівців фізичної культури та спорту в умовах кредитно-модульної системи / Микола Нестеренко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 2. – С. 106–109.

340. Никитушкин В. Г. Современная подготовка юных спортсменов : метод. пособие / Никитушкин В. Г. – М., 2009. – 112 с.

341. Ніколайчук О. До проблеми теоретичної підготовки школярів в умовах секції спортивної боротьби / Ольга Ніколайчук // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2007. – Вип. 11, т. 5. – С. 260–264.

342. Нормативно-правове та організаційно-управлінське забезпечення розвитку фізичної культури і спорту в Україні / В. П. Корж, М. В. Дутчак, О. К. Артем'єв, В. П. Карленко, В. О. Дрюков, Ю. О. Павленко // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : зб. наук. пр. – К., 2006. – № 10. – С. 4–12.

343. Овсяннікова В. В. Ціннісні орієнтації в системі вищої освіти / Овсяннікова В. В. // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. ст.]. Серія: Педагогічні науки. – Запоріжжя, 2009. – № 2. – С. 148–150.

344. Озолин Н. Г. Настольная книга тренера: наука побеждать / Н. Г. Озолин. – М. : Астрель ; АСТ, 2003. – 863 с.

345. Озолин Н. Г. Современная система спортивной тренировки / Н. Г. Озолин. – М. : Физкультура и спорт, 1970. – 479 с.

346. Озолин Н. Г. Спортсменам о спортивной тренировке / Озолин Николай Георгиевич. – М. : Физкультура и спорт, 1966. – 77 с.

347. Окопний А. Використання технічних засобів навчання для забезпечення точності рухів гравців у настільний теніс / Андрій Окопний, Ігор Майовка // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2008. – Вип. 12, т. 1. – С. 227–231.

348. Олимпийское образование дошкольников : метод. пособие / под ред. С. О. Филипповой, Т. В. Волосниковой. – СПб. : Детство-Пресс, 2007. – 128 с.

349. Олімпійська освіта : метод. рек. / за заг. ред. М. М. Булатової. – К. : НУФВіСУ, 2002. – 38 с.

350. Олімпійська хартія. Міжнародний олімпійський комітет. – К., 2011. – 74 с.

351. Олімпійська хартія. Міжнародний Олімпійський Комітет. – К., 2007. – 72 с.

352. Орлов А. А. Планування теоретичної та технічної підготовки дівчат 8–10 років, які займаються важкою атлетикою / Орлов А. А. // Педагогіка, психологія і медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2009. – № 8. – С. 118–121.

353. Осадчий В. В. Педагогічні засади професійного консультування молоді засобами Інтернет / Осадчий В. В. // Творчість і технології в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти : наук. видання / за заг. ред. С. О. Сисоевої. – К. : КІМ, 2008. – С. 352–362.

354. Осадчий В. В. Роль пошукових систем Інтернет у неперервній професійній освіті / Осадчий В. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х. : ХДАДМ (ХХІІІ), 2007. – № 7. – С. 106–111.

355. Осадчий В. В. Система дистанційного навчання університету / Осадчий В. В. // Науковий вісник Мелітопольського держ. пед. ун-ту ім. Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка. – Мелітополь, 2010. – № 5. – С. 218–228.

356. Осадчий В. В. Мережні педагогічні співтовариства як засіб удосконалення професійної підготовки учителів [Електронний ресурс] / Осадчий В. В. // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 4 (18). – Режим доступу : <http://www.ime.edu.ua.net/em18/content/10ovvtp.htm> (дата звернення: 26.03.2014 р.).

357. Основи теорії систем і системного аналізу (для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності «Менеджмент») : конспект лекцій з дисципліни / уклад. : О. Г. Водолазська, Н. В. Водолазська. – Краматорськ : ДДМА, 2003. – 75 с.

358. Павленко Ю. О. Науково-методичне забезпечення підготовки спортсменів в олімпійському спорті / Юрій Олексійович Павленко. – К. : Олімпійська література, 2011. – 312 с.

359.Павленко Ю. О. Організаційно-методологічні основи формування науково-методичного забезпечення підготовки національних команд до Олімпійських ігор : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Павленко Юрій Олександрович ; НУФВіСУ. – К., 2012. – 39 с.

360.Павленко Ю. О. Державне регулювання спортивної науки: історичний аспект / Ю. О. Павленко // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : [зб. аук. пр.]. – К., 2009. – № 16. – С. 17–24.

361.Павленко Ю. О. Інформаційна комунікація у спортивній науці / Ю. О. Павленко // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2011. – № 21 (2). – С. 12–18.

362.Павленко Ю. О. Методологічні основи формування науково-методичного забезпечення підготовки національних команд / Ю. О. Павленко // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2011. – Вип. 86, т. 1. – С. 130–133.

363.Партико З. Теорія масової інформації та комунікації : навч. посіб. / Зіновій Васильович Партико. – Л., 2008. – 290 с.

364.Педагогічна майстерність / за заг. ред. І. А.Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.

365.Петров П. К. Информационные технологии в физической культуре и спорте : учеб. пособие / П. К. Петров. – М. : Академия, 2008. – 288 с. – ISBN 978-5-7695-3870-4.

366.Петровська Т. Інтуїція спортсмена як можливість покращення спортивного результату в спортивному орієнтуванні / Петровська Т., Манько Р. // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – № 6. – С.423–427.

367.Петровська Т. Творча складова інтуїтивного мислення спортсменів як детермінанта прийняття ефективного рішення / Тетяна Петровська, Руслан Манько // Теорія і методика фізичного виховання і спорту – 2009. – № 3. – С. 99–102.

368.Петряев А. В. Диагностика, развитие и реализация силового потенциала спортсменов с использованием компьютерных диагностических стендов / Петряев А. В. // Вестник спортивной науки. – 2006. – Вып. 1. – С. 8–12.

369.Пилипей Л. П. Теоретико-методичні основи професійно-прикладної фізичної підготовки студентів вищих навчальних закладів

: автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Пилипей Леонід Петрович ; НУФВіСУ. – К., 2011. – 43 с.

370. Пирмагомедова Э. А. Развитие ценностных ориентаций как проблема научной психологии / Эльмира Абудиновна Пирмагомедова // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2010. – № 3 (61). – С. 91–95.

371. Питын М. П. Совершенствование теоретической подготовленности стрелков из лука на этапе начальной підготовки / М. П. Питын, Ю. А. Брискин. // Наука и спорт: современные тенденции. – 2014. – № 1, т. 2. – С. 58–65

372. Питын М. П. Теоретическая подготовка спортсменов в шахматах / М. П. Питын // Известия Тульского гос. ун-та. Серия: Физическая культура. Спорт. – Тула, 2013 – Вып. 3. – С. 153–161.

373. Питын М. Теоретическая подготовка спортсменов в группе комплексных видов спорта (на примере современного пятиборья и лыжного двоеборья) / М. Питын // Ученые записки БГУФК. – 2013. – Вып. 16. – С. 197–210.

374. Питын М. П. Проблемное поле теоретической подготовки в спорте / Питын М.П. // XIII Междунар. науч. сессия по итогам НИР за 2012 год «Научное обоснование физического воспитания, спортивной тренировки и подготовки кадров по физической культуре и спорту» : физическая культура и спорт в системе дополнительного образования взрослых : материалы науч.-практ. конф. – Минск : БГУФК, 2013. – С. 63–66.

375. Пітин М. Авторська модель системи знань спортсменів / Пітин Мар'ян // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2013. – Вип. 10 (37). – С. 89–95.

376. Пітин М. Загальна характеристика концепції теоретичної підготовки у спорті / Мар'ян Пітин // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини / за заг. ред. Є. Н. Приступи. – Л., 2014. – Вип. 18, т. 1. – С. 213–218.

377. Пітин М. Загальна характеристика системи теоретичної підготовки у спорті / Мар'ян Пітин // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2014. – Вип. 18, т. 2. – С. 173–178.

378. Пітин М. Засоби теоретичної підготовки у системі багаторічного удосконалення спортсменів / Мар'ян Пітин, Ольга Задорожна // Молода

спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2013. – Вип. 17, т. 1. – С. 169–173.

379. Пітин М. Зміни показників теоретичної підготовленості юних фехтувальників у макроциклі підготовки / Пітин Мар'ян, Задорожна Ольга // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2013. – Вип. 11 (38). – С. 63–69.

380. Пітин М. Ігровий метод у теоретичній підготовці стрільців з лука на етапі початкової підготовки / Мар'ян Пітин // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2012. – Вип. 16. – С. 95–101.

381. Пітин М. Інформація про відомих спортсменів та тренерів як складова теоретичної підготовки у стрільбі з лука / Мар'ян Пітин, Наталія Стецькович // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2012. – Вип. 13. – С. 196–203.

382. Пітин М. Класифікація теоретичної підготовки за джерелами та шляхами передачі інформації / Пітин Мар'ян // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2014. – Вип. 6 (49). – С. 112–120.

383. Пітин М. Класифікація теоретичної підготовки за періодом реалізації / Пітин Мар'ян // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2014. – № 3. – С. 82–85.

384. Пітин М. Місце теоретичної підготовки в системі багаторічного вдосконалення спортсменів у настільному тенісі / Мар'ян Пітин // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія: Фізичне виховання. – Луцьк, 2013. – № 1 (21). – С. 353–358.

385. Пітин М. Модель ігрового засобу формування знань із олімпійської освіти у теоретичній підготовці стрільців з лука на ранніх етапах підготовки / Мар'ян Пітин, Наталя Стецькович, Ольга Задорожна // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2012. – Вип. 14. – С. 92–99.

386. Пітин М. Нормативно-правове забезпечення інформатизації фізичної культури і спорту / Мар'ян Пітин // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2012. – Вип. 16, т. 1. – С. 209–215.

387.Пітин М. Обґрунтування опитування спортсменів із проблематики теоретичної підготовки / Мар'ян Пітин // Молодіжний науковий вісник Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія: Фізичне виховання. – Луцьк, 2013. – Вип. 10. – С. 95–99.

388.Пітин М. Обґрунтування опитування фахівців спорту з проблематики теоретичної підготовки / Пітин Мар'ян // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2013. – Вип. 9 (36). – С. 92–97.

389.Пітин М. Обізнаність гандболістів на етапі підготовки до вищих досягнень з теорії обраного виду спорту / М. Пітин, О. Білик // Теорія і практика фізичного виховання. – 2012. – № 2. – С. 146–153.

390.Пітин М. Обізнаність гандболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки з теорії обраного виду спорту / Мар'ян Пітин // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2012. – № 3. – С. 51–54.

391.Пітин М. Обсяги теоретичної підготовки спортсменів у системі багаторічного удосконалення у спортивних іграх (на прикладі настільного тенісу, волейболу та хокею) / Мар'ян Пітин // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2013. – № 1 (11). – С. 67–75.

392.Пітин М. Олімпійська освіта як компонент теоретичної підготовки на ранніх етапах багаторічної підготовки стрільців з лука / Мар'ян Пітин // Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 5. – С. 191–196.

393.Пітин М. Організаційно-методичні аспекти теоретичної підготовки спортсменів-гірськолижників / М. Пітин // Теорія та практика фізичного виховання. – 2013. – № 1. – С. 109–120.

394.Пітин М. Оцінка ефективності експериментальної програми теоретичної підготовки юних стрільців з лука на початковому етапі тренування / Мар'ян Пітин, Юрій Бріскін, Юрій Можаровський // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 18. – С. 202–207.

395.Пітин М. П. Авторська програма удосконалення теоретичної підготовленості юних стрільців із лука / Пітин М. П. // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2013. – Вип. 16. – С. 160–168.

396.Пітин М. П. Значущість компонентів теоретичної підготовки на ранніх етапах багаторічної підготовки у стрільбі з лука / Пітин М.

П., Стецькович Н. М., Хітров Є. І. // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. пр.]. Серія: Фізичне виховання та спорт. – Запоріжжя, 2012. – № 1 (7). – С. 248–254.

397.Пітин М. П. Місце теоретичної підготовки спортсменів у системі багаторічного удосконалення у тхеквондо ВТФ / Пітин М. П. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2013. – Вип. 7 (33), т. 2. – С. 103–108.

398.Пітин М. П. Моделі систем знань у теоретичній підготовці спортсменів / Пітин М. П. // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2013. – Вип. 112, т. 2. – С. 216–220.

399.Пітин М. Переваги процесів інформатизації для галузі фізичної культури і спорту / Пітин Мар'ян // Теорія та методика фізичного виховання. – 2012. – № 4 (90). – С. 35–39.

400.Пітин М. Принципи теоретичної підготовки у спорті / Мар'ян Пітин // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2014. – Вип. 17. – С. 532–538.

401.Пітин М. П. Теоретична підготовка як предмет досліджень у спорті / М. П. Пітин, Ю. А. Бріскін // Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та туризму : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. – Запоріжжя, 2013. – С. 176–177.

402.Пітин М. П. Удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів у швидкісно-силових видах спорту / Пітин М., Можаровський Ю., Капаціла В. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2014. – Вип. 11 (52). – С. 84–88.

403.Пітин М. Структура і зміст теоретичної підготовки у системі багаторічного удосконалення стрільців із лука / Мар'ян Пітин // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2013. – № 3. – С. 20–23.

404.Пітин М. Теоретична підготовка в системі багаторічного спортивного вдосконалення важкоатлетів / Мар'ян Пітин // Молодіжний науковий вісник Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія: Фізичне виховання. – Луцьк, 2013. – Вип. 9. – С. 125–129.

405.Пітин М. Теоретична підготовка в системі багаторічного тренування спортсменів-волейболістів / Мар'ян Пітин // Вісник

Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 17. – С. 184–190.

406.Пітин М. Теоретична підготовка у спорті: стан та проблеми [Електронний ресурс] / Мар'ян Пітин // Спортивна наука України. – 2013. – № 2 (53). – С. 3–9. – Режим доступу : <http://sports-science.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/130>

407.Пітин М. Функції теоретичної підготовки у спорті / Мар'ян Пітин // Фізична активність, здоров'я та спорт. – 2014. – № 3 (17). – С. 40–48.

408.Платонов В. Н. Адаптація в спорті : монографія / Платонов В. Н. – К. : Здоров'я, 1988. – 216 с.

409.Платонов В. Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте : учебник / В. Н. Платонов – К. : Олимпийская литература, 1997. – 584 с.

410.Платонов В. Н. Перспективы совершенствования системы олимпийской подготовки в свете уроков Игр XXVII Олимпиады // Наука в олимпийском спорте. – 2001. – № 2. – С. 5–13.

411.Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения : учеб. тренера высш. квалиф. / Платонов В. Н. – К. : Олимпийская литература, 2004 – 584 с.

412.Платонов В. Н. Теория и методика спортивной подготовки / Платонов В. Н. – К. : Вища школа, 1984. – 352 с.

413.Платонов В. Н. Физическая подготовка спортсмена / Платонов В. Н., Булатова М. М. – К. : Олимпийская литература, 1995. – 320 с.

414.Платонов В. Теория периодизации подготовки спортсменов высокой квалификации в течение года: предпосылки, формирование, критика / Владимир Платонов // Наука в олимпийском спорте. – 2008. – № 1. – С. 3 – 23.

415.Платонов В. Н. Некоторые особенности современной системы детско-юношеского спорта в Украине / В. Н. Платонов, О. А. Шинкарук, Л. А. Драгунов // Наука в олимпийском спорте. – 2005. – № 1. – С. 129–132.

416.Подолька А. Є. Використання комп'ютерної програми для планування рухливих ігор у фізичному вихованні дошкільників / Подолька А. Є. // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2010. – № 2. – С. 120–123.

417.Позднякова Е. В. Организация учебных исследований школьников на основе компьютерной программы «Живая геометрия» [Электронный ресурс] / Позднякова Е. В., Жучкова Н. А. //

Современные проблемы науки и образования. – 2005. – № 1. – С. 46–47. – Режим доступа : www.science-education.ru/8-147 (дата обращения: 12.05.2011).

418. Политько Е. В. Анализ структуры соревновательной деятельности спортсменов-пловцов с использованием компьютерной программы «Videochronometr» / Политько Е. В. // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2012. – № 102, т. 2. – С. 87–92.

419. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання / Олена Пометун. – К., 2007. – 144 с.

420. Пономарев Н. И. Информационная теория типологических групп и формирование на ее основе взаимодействия тренера и спортсмена / Пономарев Н. И., Чистяков В. А. // Теория и практика физической культуры. – 2001. – № 2. – С. 58–59.

421. Поплавский Л. Ю. Баскетбол : підручник / Поплавский Л. Ю. – К. : Олімпійська література, 2004. – 446 с.

422. Попова Т. Олимпийское образование как один из путей интеллектуального развития и нравственного воспитания младших школьников / Татьяна Попова // Молодежь – наука – олимпизм : материалы Междунар. форума. – М., 1998. – С. 194–195.

423. Применение информационных технологий в физическом воспитании / Егоров А. Б., Захватова Т. Е., Кутузов М. Ю., Таняньский С. Ф. // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2011. – Вип. 91, т. 2. – С. 56–59.

424. Приступа Е. Н. Спорт инвалидов как составляющая международного олимпийского движения / Приступа Е. Н., Брискин Ю. А., Передерий А. В. // Междунар. науч.-практ. конф. государств – участников СНГ по проблемам физ. культуры и спорта. – Минск : БГУФК, 2010. – С. 66–75. – ISBN 978-985-6953-23-4.

425. Приступа Є. Формування системи знань про спорт інвалідів / Євген Приступа, Юрій Бріскін, Аліна Передерій // Humanistyczny wymiar kultury fizycznej / red. nauk. Mariusz Zasada [i inni]. Seria : Monografie. – Bydgoszcz-Lwow-Warszawa, 2010. – Nr. 12. – S. 245–258.

426. Про забезпечення подальшого розвитку вищої освіти в Україні : Указ Президента України від 25 вересня 2008 р. № 857 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=857%2F2008> (дата звернення: 30.01.2013).

427. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=347%2F2002> (дата звернення: 30.01.2013).

428. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України від 20.11.2005 на підставі 1505/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1148%2F2004> (дата звернення: 31.01.2013).

429. Про пріоритети розвитку фізичної культури і спорту в Україні : Указ Президента України від 21.07.2008 № 640/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/640/2008> (дата звернення: 21.02.2012).

430. Проектирование тестирующей программы «ANTS» для автоматизированного контроля знаний / Кашуба В. А., Сергиенко К. Н., Бышевец Н. Г., Валиков Д. П. // Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. пр.]. – Х., 2005. – № 8. – С. 259–261.

431. Прокудин Д. Е. Информатизация отечественного образования: итоги и перспективы [Электронный ресурс] / Д. Е. Прокудин. – Режим доступа : http://anthropology.ru/ru/texts/prokudin/art_inf_edu.html (дата обращения: 01.04.2014).

432. Психологическая подготовка пловца [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sportaim.ru/index.php/vodnie/vodnietren/1494-2011-05-03-21-50-47> (дата обращения: 1.04.2014).

433. Пятков В. Т. Науково-методичне забезпечення підготовки збірної команди України з кульової стрільби до Олімпійських ігор : метод. рек. / В. Т. Пятков, А. П. Кукса. – К. : Науковий світ, 2000. – 50 с.

434. Пятков В. Т. Теоретико-методичні основи техніко-тактичної підготовки спортсменів у стрілецьких олімпійських вправах : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Пятков Віктор Тимофійович ; НУФВіСУ. – К. 2002 – 37 с.

435. Пятков В. Т. Теорія і методика стрілецького спорту : підручник / В. Т. Пятков. – Л. : Інтелект-Захід, 1999. – 294 с.

436. Радовель М. Р. Інтуїція і наукове пізнання / М. Р. Радовель. – К. : Наукова думка, 1971. – 108 с.

437. Раєвський Р. Застосування комп'ютерних засобів у системі формування здорового способу життя студентів / Раєвський Р. Т.,

Смолякова І. Д. // Теорія та методика фізичного виховання. – 2009. – № 2. – 43–45.

438. Развивающее и традиционное образование в сфере физической культуры (Часть 1. Проектные образовательные технологии) / Дмитриев С. В., Балакин Ю. П., Каулина Е. М., Быстрицкая Е. В., Реутов О. В., Малькова Т. П., Бойцова О. В., Фомичева Е. Н., Самыличев А. С., Сингосина Т. Б., Кузнецов В. А. // Физическое воспитание студентов : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. – Х., 2008. – № 4. – С. 51–63.

439. Ракитов А. И. Философия компьютерной революции / А. И. Ракитов. – М., 1991. – 62 с.

440. Резников Ю. А. Методика создания программы игровых занятий / Резников Ю. А., Строкатов В. В., Турецкий Б. В. // Активные методы обучения при подготовке специалистов по физ. культуре и спорту : метод. реком. – Л. : ЛГУФК, 1988. – Т. 1. – С. 11–17.

441. Резников В. М. Тенденції прискорення інформатизації освіти в Україні [Електронний ресурс] / В. М. Резников. – Режим доступу : <http://www.rusedu.info/Article758.html> (дата звернення: 26.01.2013).

442. Ришковські В. Принципи проектування регіональної і локальної систем організації фізичного виховання школярів : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Ришковські Войцех ; НУФВіСУ. – К., 2002 – 24 с.

443. Робота з мультимедійною дошкою / [упоряд. В. Ленінський]. – К. : Шкільний світ, 2008. – 112 с.

444. Ровний А. С. Формування системи сенсорного контролю точнісних рухів спортсменів : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Ровний Анатолій Степанович ; НУФВіСУ. – К., 2001. – 37 с.

445. Ровний А. С. Сенсорні механізми управління точнісними рухами людини : монографія / А. С. Ровний. – Х. : ХДАФК, 2001. – 220 с.

446. Роговин М. С. Философские проблемы теории памяти / М. С. Роговин. – М. : Высшая школа, 1966. – 167 с.

447. Родионов А. В. Психологические основы подготовки баскетболистов / А. В. Родионов, В. И. Воронова. – К. : Здоров'я, 1989. – 136 с.

448. Розторгуй М. Обізнаність фахівців з пауерліфтингу щодо діяльності міжнародних спортивних організацій / Марія Розторгуй, Володимир Оліярник // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2013. – Вип. 17, т. 1. – С. 207–211.

449. Романенко И. А. Выбор средств и технологий разработки систем дистанционного обучения для подготовки специалистов в ВУЗах Украины [Электронный ресурс] / Романенко И. А., Калачова В. В. // Проблемы информационных технологий. – 2009. – № 1. – Режим доступа : http://www.nbuiv.gov.ua/portal/natural/Pit/2009_1/Romanen.htm. (дата обращения: 30.01.2013).

450. Ротенберг А. Р. Педагогическая система управления личностным ростом спортсменов-единоборцев : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Ротенберг Аркадий Романович ; Военный ин-т физ. культуры. – СПб., 2007. – 49 с.

451. Ротерс Т. Мультимедійні технології в процесі підготовки спеціалістів з фізичного виховання / Тетяна Ротерс // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2006. – Вип. 10, т. 3. – С. 269–273.

452. Рябченко В. Г. Диференціація форм, засобів і методів у процесі вивчення фізичної культури / Рябченко В. Г. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи : [зб. наук. пр.]. – К., 2009. – Вип. 14. – С. 217–219.

453. Садилова Г. Р. Применение информационных технологий в сфере физического воспитания в условиях инновационного обучения [Электронный ресурс] / Садилова Г. Р. // Интеграция инновационных систем и технологий в процесс физического воспитания молодежи : сб. науч. тр. – Ульяновск : УлГТУ, 2010. – С. 237–241. – Режим доступа : <http://venec.ulstu.ru/lib/disk/2010/Bujanov.pdf> (дата обращения: 23.10.2013).

454. Саєнко В. Г. Вплив рекламної діяльності й інформаційного забезпеченні на ефективність і масовість занять східними єдиноборствами / Саєнко В. Г. // Спорт, духовність і гуманізм в сучасному світі : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. – Донецьк, 2010. – С. 196–200.

455.Саїнчук М. Ціннісна орієнтація старшокласників до отримання теоретичних знань із фізичної культури / Микола Саїнчук // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2011. – Вип. 15, т.2. – С. 227–232.

456.Саламаха О. Є. Використання освітніх інтернет-ресурсів у процесі фізичного виховання студентів, що займаються таеквондо / Саламаха О. Є. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 2. – С. 131–133.

457.Сальник І. В. Віртуальність як принцип та технологія навчання / І. В. Сальник, Е. П. Сірик // Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту. Серія педагогічна : [зб. наук. пр.]. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 14 – С.158–160.

458.Сальнікова С. Використання творчого тренінгу у підготовці спортивних ігрових команд / С. Сальнікова // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 1998. – Ч. 2. – С. 164–167.

459.Сальнікова С. І. Виявлення творчих здібностей у кваліфікованих спортсменів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Сальнікова Софія Ігорівна ; НУФВСУ. – К., 1999. – 19 с.

460.Сальнікова С. І. Тренінг креативності у підготовці спортивних ігрових команд / С. І. Сальнікова // Психологія на перетині тисячоліть : зб. наук. пр. V Костюківських читань. – К., 1998. – Вип. 3, т. 3.– С. 103–110.

461.Сальнікова С. И. Системный подход к изучению творческих способностей спортсменов / С. И. Сальнікова // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – К. – Вінниця, 1998. – Ч. 1. – С. 215–222.

462.Санников В. А. Теоретическая подготовка боксера: учеб. пособие / В. А. Санников. – Воронеж : ВГИФК, 2003. – 211 с.

463.Сараф М. Я. Введение в эстетику спорта : учеб. пособие для ин-тов физ. культуры / М. Я. Сараф, В. И. Столяров. – М. : Физкультура и спорт, 1984 – 104 с.

464.Свістельник І. Р. Організаційні аспекти інформаційного забезпечення вищих навчальних закладів фізкультурного профілю : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Свістельник І. Р. ; ЛДУФК – Л., 2007. – 20 с.

465.Сергеев В. Роль средств массовой информации в Олимпийском образовании населения / Вячеслав Сергеев // Молодежь – наука – олимпизм : материалы Междунар. форума. – М., 1998. – С. 218–219.

466.Сергієнко Л. П. Методологія конструювання тестів знань для фахівців фізичного виховання та спорту / Сергієнко Л. П. // Теорія та методика фізичного виховання. – 2009. – № 12 (32). – С. 19–34.

467.Сиренко Р. Р. Характеристика физической и умственной работоспособности юных футболистов в начале подготовительного периода / Сиренко Р. Р. // Физическая культура, спорт, туризм – в новых условиях развития стран СНГ : материалы Междунар. науч. конгр. – Минск, 1999. – Ч. 2. – С. 388–391.

468.Системний аналіз і прийняття інноваційних рішень : конспект лекцій з дисципліни / уклад. : О. А. Біловодська, О. Ф. Грищенко. – Суми : Сумський держ. ун-т, 2010. – 106 с.

469.Сіренко Р. До питання оптимізації теоретичної підготовки студентів на заняттях з фізичного виховання у вищих навчальних закладах / Романа Сіренко, Юлія Стельникович // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2005. – Вип. 9, т. 3. – С. 86–89.

470.Сіренко Р. Р. Кардіогемодинамічне забезпечення фізичної та розумової працездатності підлітків під впливом напруженої м'язової діяльності / Сіренко Р. Р. // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. – Х. : ХХПИ, 2000. – № 2. – С. 40–42.

471.Сіренко Р. Р. Комплексна оцінка підготовленості футболістів за даними фізичної і розумової працездатності / Сіренко Р. Р. // Медичні проблеми фізичної культури і спорту: досвід, сучасні напрямки та перспективи : тези доп. Всеукр. міжвуз. наук.-практ. конф. – Д. : ДДМІ, 1999. – Ч. 1. – С. 92.

472.Сіренко Р. Р. Механізми формування взаємозв'язків фізичної та розумової працездатності у підлітків під впливом м'язової діяльності : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Сіренко Романа Романівна ; ЛДІФК. – Л., 2001. – 21 с.

473.Сіренко Р. Р. Особливості динаміки фізичної та розумової працездатності юних футболістів протягом річного тренувального циклу / Сіренко Р. Р. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні

проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х. : ХХП, 1999. – № 11. – С. 3–5.

474.Сіренко Р. Теоретична підготовка студентів з навчальної дисципліни “Фізичне виховання” / Романа Сіренко // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2008. – Вип. 12, т. 2. – С. 187–190.

475.Соколов А. Є. Моделювання процесу навчання з використанням моделей осіб, що навчають, і й що навчається [Електронний ресурс] / Соколов А. Є. // Проблеми інформаційних технологій. – 2009. – № 2. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Pit/2009_2/Sokol.htm (дата звернення: 17.06.2012).

476.Соломатин В. Р. Критерии индивидуализации и построение многолетней тренировки в спортивном плавании : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Соломатин Виктор Радиевич ; ВНИИФК. – М., 2010. – 48 с.

477.Соломонко В. В. Развитие игровой творчости у футболистов : метод. посіб. / Соломонко В. В., Лисенчук Г. А., Соломонко О. В. – К. : Олімпійська література, 1998. – 58 с.

478.Спортивная информация – спортсмен: анкета спортсмена / сост. А. М. Максименко, В. В. Строкатов. – М. : ГЦОЛИФК, 1975. – 8 с.

479.Стецькович С. Взаємозв'язки окремих показників кваліфікованих спортсменів у дисципліні плавання сучасного п'ятиборства / Сергій Стецькович, Мар'ян Пітин // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2013. – Вип. 17, т. 1. – С. 250–254.

480.Стецькович С. Теоретико-методичні аспекти підготовки кваліфікованих п'ятиборців на етапі спеціалізованої базової підготовки / Сергій Стецькович, Мар'ян Пітин // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2012. – № 3. – С. 40–43.

481.Стецькович С. Р. Взаємозв'язки показників змагальної діяльності у комбінованому виді сучасного п'ятиборства / С. Р. Стецькович, М. П. Пітин // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2012. – № 23 (1). – С. 36–41.

482.Столяров В. И. Теория спортивной культуры личности / В. И. Столяров // Олімпійський спорт і спорт для всіх : тези доп. XIV Міжнар. наук. конгр. – К., 2010. – С. 30.

483.Столяров В. И. Спартианская программа реализации кубертеновского идеала олимпийского атлета / В. И. Столяров // Теория и практика физической культуры. – 1996. – № 10. – С. 16–21.

484.Столяров В. И. Спорт и современная культура: методологический аспект / В. И. Столяров // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 7. – С. 2–5

485.Стрельченко В. Ф. Интеграция процесса формирования знаний в области физической культуры и активной телесно-двигательной деятельности учащихся / Стрельченко В. Ф. // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2007. – № 3. – С. 71–72.

486.Стрельченко В. Ф. Формирование знаний в области физической культуры и активной телесно-двигательной деятельности учащихся 8–9 классов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Стрельченко Владимир Филиппович ; Адыгейский гос. ун-т. – Майкоп, 2007. – 21 с.

487.Стрибки на лижах з трампліна : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності / С. К. Фомін, В. Ф. Малежик. – К., 2003. – 100 с.

488.Стрільба з лука : навч. прогр. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ / В. В. Ткачек, О. А. Лучкевич. – К., 2010. – 44 с.

489.Стрільба з лука : навч. прогр. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ. – К., 2001. – 125 с.

490.Строкатов В. В. Значение теоретических знаний для спортсменов в зависимости от их специализации / Строкатов В. В. // Актуальные вопросы спортивной медицины : сб. науч. тр. – К., 1980. – С. 60–63.

491.Строкатов В. В. Значимость источников спортивной информации в повышении теоретических знаний спортсменов различной квалификации / Строкатов В. В. // Физическая культура и спорт в условиях развитого социализма : материалы межвуз. науч. конф. – Омск : Комитет по ФК и спорту при СМ СССР, 1978. – С. 133–135.

492.Строкатов В. В. Особенности теоретической подготовки горнолыжников / В. В. Строкатов // Пути повышения спортивного мастерства горнолыжников : метод. реком. для тренеров по горнолыжному спорту. – Л. : ЛГИФК, 1982. – С. 3–5.

493.Строкатов В. В. Роль телевидения в формировании спортивных интересов у учащихся школ / Строкатов В. В. // Актуальные проблемы физ. воспитания и спорта : материалы конф. молодых ученых ГЦОЛИФК. – М., 1975. – С. 154–155.

494.Строкатов В. В. Теоретическая подготовка фехтовальщиков / В. В. Строкатов // Пути повышения спортивного мастерства фехтовальщиков : метод. реком. для тренеров по фехтованию. – Л. : ЛГИФК, 1980. – С. 5–7.

495.Строкатов В. В. Роль средств массовой информации в пропаганде физической культуры / Строкатов В. В., Стрижова Ф. Ф. // Научные основы физкультурно-оздоровительной работы среди населения : тез. док. Всесоюз. науч.-практ. конф. – М., 1986. – С. 18–19.

496.Строкатов В. В. Теоретическая подготовка пловцов / Строкатов В. В., Чаплинский М. М. // Актуальные вопросы спортивного плавания : сб. науч. тр. – Омск : ОГИФК, 1985. – 96–98.

497.Супрунович В. О. Діагностика і формування ігрового мислення футболістів різної статі на етапах багаторічного спортивного вдосконалення / Супрунович В. О., Глазирін І. Д. // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. ст.]. Серія: Фізичне виховання та спорт. – Запоріжжя, 2009. – № 2. – С. 140–144.

498.Сучасне п'ятиборство : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності / В. О. Дрюков, В. М. Кулиба, Ю. О. Павленко, В. П. Толкач. – К., 1999. – 96 с.

499.Суцук А. М. Застосування сучасних web-орієнтованих технологій в освітньому процесі / Суцук А. М. // Теорія та методика фізичного виховання. – 2008. – № 12. – С. 35–41.

500.Сысоев А. В. Повышение эффективности соревновательной деятельности на основе развития познавательной активности баскетболисток 13–15 лет : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Сысоев Александр Владимирович ; Нац. гос. ун-т физ. культуры, спорта и здоровья им. П. Ф. Лесгафта. – СПб., 2012. – 23 с.

501. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество: плюсы и минусы эпохи сетевого интеллекта / пер. с англ. Игоря Дубинского ; под ред. Сергея Писарева. – К. : INT Пресс, 1999. – 403 с.

502. Тарасенко Д. О. Модернізація комп'ютерної програми для тактичної підготовки футболістів / Тарасенко Д. О., Подоляка О. Б. // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2010. – № 2. – С. 128–132.

503. Творчий аспект у застосуванні в спортивній практиці інформаційних технологій / [Козіна Ж. Л., Блудов О. Ю., Григорьев А. В., Єрмакова Т. С.] // Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. пр.]. – Х., 2007. – № 12. – С. 96–103.

504. Теоретическая подготовка юных спортсменов : пособие для тренеров ДЮСШ / Буйлин Ю. Ф., Знаменская З. И., Курамшин Ю. Ф. [и др.] ; под ред. Буйлина Ю. Ф., Курамшина Ю. Ф. – М. : Физкультура и спорт, 1981. – 192 с.

505. Теория и практика применения дидактики развивающего обучения в подготовке специалистов по физическому воспитанию : тр. сотрудников проблемной науч.-исслед. лаборатории / под общ. ред. В. Н. Селуянова. – М. : Физкультура, образование и наука, 1996. – 106 с.

506. Терминология спорта : толковый словарь спортивных терминов : ок. 9500 терминов / сост. Суслов Ф. П., Тышлер Д. А. – М. : СпортАкадемПресс, 2001. – 479 с.

507. Тер-Ованесян А. А. Педагогика спорта / А. А. Тер-Ованесян, И. А. Тер-Ованесян. – К. : Здоров'я, 1986. – 208 с.

508. Тер-Ованесян А. Спорт: обучение, тренировка, воспитание / А. Тер-Ованесян. – М. : Физкультура и спорт, 1967. – 208 с.

509. Тер-Ованесян А. А. Педагогические основы физического воспитания / А. А. Тер-Ованесян. – М. : Физкультура и спорт, 1978. – 208 с.

510. Технічні винаходи у фізичному вихованні : навч. посіб. / М. О. Носко [та ін.] ; за заг. ред. А. М. Лапутіна . – Чернігів : [б. в.], 2007. – 288 с.

511. Технологии электронного обучения в вузовском курсе физической культуры / Богданов В. М., Пономарев В. С., Соловов А. В., Меньшикова А. А. // Открытое и дистанционное образование. – 2011. – Т. 4. – С. 32–38.

512. Тимчик М. В. Виховання фізичної культури учнів у процесі ігрової діяльності / Тимчик М. В. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту

імені М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи : [зб. наук. пр.]. – К., 2009. – Вип. 14. – С. 237–240.

513. Тихонова Н. В. Значимость детско-юношеского и резервного спорта в Украине для воспитания подрастающего поколения / Н. В. Тихонова // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2014. – № 9. – С. 60–64.

514. Тіняков А. О. Аналіз можливостей юнацького спорту як соціальної системи у вихованні моральних якостей особистості / А. О. Тіняков // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2010. – № 3. – С. 66–73.

515. Томенко О. А. Аксіологічна складова фізкультурної освіти учнівської молоді / О. А. Томенко // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. ст.]. Серія: Фізичне виховання та спорт. – Запоріжжя, 2010. – № 2 (4). – С. 134–138.

516. Томенко О. А. Взаємозв'язок між показниками соматичного здоров'я, рухової активності, теоретичної підготовленості, оволодіння руховими діями та мотиваційно-ціннісної сфери школярів / О. А. Томенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 3. – С. 148–150.

517. Томенко О. А. Гуманістичні цінності сучасного олімпізму як аксіологічна основа неспеціальної фізкультурної освіти школярів / О. А. Томенко // Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. ст.]. – Х., 2009. – № 4. – С. 138–141.

518. Томенко О. А. Ефективність аксіологічної складової неспеціальної фізкультурної освіти школярів / О. А. Томенко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2010. – № 2. – С. 186–188.

519. Томенко О. А. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: теорія і методологія : [монографія] / О. А. Томенко. – Суми : МакДен, 2012. – 276 с.

520. Томенко О. А. Теоретико-методологічні основи неспеціальної фізкультурної освіти учнівської молоді : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Томенко Олександр Анатолійович ; НУФВіСУ. – К., 2012 – 39 с.

521. Томенко О. А. Формування понятійного апарату неспеціальної фізкультурної освіти в умовах сучасності / О. А. Томенко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 2. – С. 99–102.

522. Томенко О. Концептуальна модель неспеціальної фізкультурної освіти учнівської молоді / Олександр Томенко, Тетяна

Круцевич // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2011. – № 2. – С. 164–167.

523.Томенко О. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: теорія і методологія [Електронний ресурс] / Олександр Томенко, Тетяна Круцевич // Спортивна наука України. – 2012. – № 1 (45). – С. 18–23. – Режим доступу : <http://www.sportscience.org.ua/index.php /Arhiv.html> (дата звернення: 10.10.2012).

524.Тренажер «ТТТ» : пат. 87250 Україна, МПК А63В 69/02 (2006.01) / Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Задорожна О. Р. – № u201311394 ; заявл. 26.09.2013 ; опубл. 27.01.2014 ; Бюл. № 2.

525.Троценко Т. Використання ігрової діяльності у формуванні моральних якостей молодших школярів / Тетяна Троценко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – Т. 2. – С. 253–255.

526.Трякіна О. О. Електронне навчання (e-learning): нові тенденції розвитку в процесі самоосвіти / О. О. Трякіна // Вісник Луганського нац. ун-ту імені Т. Г. Шевченка. – Луганськ, 2011. – № 5 (216). – С. 25–34.

527.Туманян Г. Профессия – тренер / Туманян Г., Харацидис С. // Теория и практика физической культуры. – 1998. – № 1. – С. 28–29.

528.Тхеквондо ВТФ : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та училищ олімпійського резерву / уклад. О. С. Кощеев. – К., 2008. – 86 с.

529.Тышлер Г. Д. Теория и методика формирования техники и тактики передвижений спортсменов в соревновательном пространстве и технология совершенствования приемов в многолетней тренировке (на примере фехтования) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры / Тышлер Геннадий Давидович ; Рос. гос. ун-т физ. культуры, спорта и туризма. – М., 2010. – 46 с.

530.Тышлер Д. Фехтование. Что должен знать спортсмен о технике и тактике / Д. Тышлер, Г. Тышлер. – М. : ФОН, 1995. – 159 с.

531.Усов Г. А. Інформаційно-комунікаційні технології навчання у педагогічній діяльності педагога / Г. А. Усов // Вісник Кам'янець-

Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип. 2. – С. 90–93.

532. Усыченко В. В. Анализ использования технологии баз данных в физическом воспитании и спорте / Усыченко В. В., Бышевец Н. Г. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 3. – С. 121–123.

533. Уэйнберг Р. С. Основы психологии спорта и физической культуры / Уэйнберг Р. С., Гоулд Д. – К. : Олимпийская литература, 2001. – 334 с.

534. Федорець М. Метод навчальних проектів – ефективний засіб інтелектуального розвитку студентів педагогічного коледжу / Майя Федорець // Вісник Львівського ун-ту імені Івана Франка. Серія педагогічна. – Л., 2007. – Вип. 22. – С. 138–143.

535. Фехтування : навч. прогн. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та училищ олімпійського резерву / уклад. В. А. Бусол. – К., 2006. – 44 с.

536. Фехтування : навч. прогн. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та училищ олімпійського резерву / уклад. В. А. Бусол. – К., 2011. – 44 с.

537. Филенко Л. Компьютерные обучающие программы при самостоятельной подготовке студентов высших учебных заведений физической культуры / Людмила Филенко, Юлия Горбатенко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 4. – С. 70–73.

538. Филин В. П. Методы исследований в спорте / Филин В. П., Ровный А. С. – Х. : Основа, 1992. – 148 с.

539. Филиппов С. С. Система информационного обеспечения коммерческих физкультурно-спортивных организаций / С. Филиппов, Н. Воскресенская // Теория и практика физической культуры. – 2006. – № 3. – С. 15–17.

540. Фирсин С. А. Спартианские игры как средство формирования устойчивого интереса школьников к занятиям физической культурой : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Общая педагогика, история педагогики и образования” / Фирсин Сергей Анатольевич ; СГУ им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 2008. – 22 с.

541. Філенко Л. В. Інформатизація навчального процесу вищих навчальних закладів фізичної культури з урахуванням когнітивних

якостей студентів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Філенко Людмила Василівна ; ХДАФК. – Х., 2007. – 22 с.

542. Фіцула М. М. Педагогіка : [навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти] / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 528 с.

543. Фомин Ю. А. Спорт в условиях глобальной информатизации / Фомин Ю. А. // Теория и практика физической культуры. – 2007. – № 2. – С. 18–19.

544. Фомичева И. Д. Социология СМИ : учеб. пособие для студ. вузов / И. Д. Фомичева. – М. : Аспект Пресс, 2007. – 335 с.

545. Фролова Л. Методика діагностики спеціальних розумових здібностей гандболісток / Л. Фролова, І. Глазирін // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 1. – С. 109–113.

546. Фролова Л. С. Ігрове і тактичне мислення гандболістів і їх тестування / Фролова Л. С., Фролов О. О., Глазирін І. Д. // Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. ст.]. – Х., 2007. – № 11. – С. 20–24.

547. Функціональність спеціалізованих інформаційно-аналітичних систем для підтримки інформаційно-навчальної діяльності / Тарасенко В. П., Михайлюк А. Ю., Сніжко М. В., Бігун Л. М. // Проблеми інформатизації та управління. – 2009. – № 3 (27). – С. 123–130.

548. Хмельницька І. Комп'ютерні технології у навчанні танцюристів техніки рухових дій у спортивних танцях / Ірина Хмельницька, Станіслав Портаненко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2012. – № 2. – С. 93–98.

549. Хокей з шайбою : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності. – К., 2009. – 103 с.

550. Хохлов Г. И. Основы теории информации / Г. И. Хохлов. – М. : Академия, 2008. – 176 с.

551. Цветкова Ю. Л. Использование мультимедиа технологий обучения в фигурном катании на коньках / Ю. Л. Цветкова // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2007. – № 1 (23). – С. 83–85.

552. Цзен Н. В. Психотехнические игры в спорте / Цзен Н. В., Пахомов Ю. В. – М. : Физкультура и спорт, 1985. – 160 с.

553. Цюпак Ю. Вплив просвітницької та пропагандистської роботи на рухову активність молодших школярів сільських шкіл / Юрій

Цюпак, Тетяна Цюпак // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – Т. 2. – С. 276–279.

554. Чирва Б. Г. Аналитические закономерности игры в футбол как основа для выбора тактики игры и построения технико-тактической подготовки квалифицированных футболистов / Б. Г. Чирва // Теория и практика физической культуры. – 2006. – № 7. – С. 28–29.

555. Чирва Б. Г. Базовая и профессиональная техническая и тактическая подготовка футболистов : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры” / Чирва Борис Григорьевич ; Рос. гос. ун-т физ. культуры, спорта и туризма. – М., 2008. – 48 с.

556. Шан В. А. Спортивна фалеристика як засіб мотивації спортсменів до занять боксом / Шан В. А., Вацеба О. М. // Фізична культура та здоров'я різних груп населення : матеріали IV Міжнар. електрон. наук.-практ. конф. студ. та мол. вчених. – О., 2013. – С. 132.

557. Шахи : навч. прогр. для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ / В. Г. Березін, Л. В. Тимошенко, І. Р. Захарчук. – К., 2008. – 142 с.

558. Шахов А. А. Теоретическая подготовка дзюдоистов на базе спортивно-оздоровительного лагеря / Артём Александрович Шахов, Павел Александрович Балбеков, Елизавета Борисовна Исаева // Ученые записки ун-та имени П. Ф. Лесгафта. – 2012. – № 7 (89). – С. 142–145.

559. Шаховська Н. Б. Інтелектуально-інформаційна система діагностування рівня знань студентів з використанням веб-технологій / Н. Б. Шаховська, Д. М. Козловський // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія: Інформаційні системи та мережі. – Л., 2010. – № 689. – С. 246–254.

560. Швець Д. Є. Соціокультурні аспекти інформатизації вищої освіти : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : [спец.] 22.00.04 „Спеціальні та галузеві соціології” [Електронний ресурс] / Швець Д. Є. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ard/2004/04sdeivo.zip> (дата звернення: 13.03.2013).

561. Шестаков М. П. Статистика. Обработка спортивных данных на компьютере / Шестаков М. П. – М., 2002. – 278 с.

562. Шинкарук О. А. Отбор спортсменов и ориентация их подготовки в процессе многолетнего совершенствования (на материале олимпийских видов спорта) / О. А. Шинкарук. – К. : Олимпийская литература, 2011. – 360 с.

563. Шишигин М. Спорт. Информация... Информация... / М. Шишигин. – М. : Молодая гвардия, 1974. – 128 с.

564. Шкрєбтїй Ю. М. Управління тренувальними і змагальними навантаженнями спортсменів високого класу в умовах інтенсифікації процесу підготовки : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Шкрєбтїй Юрій Матвійович ; ДНДІФКіС. – К., 2006. – 48 с.

565. Шкрєбтїй Ю. М. Управління тренувальними і змагальними навантаженнями спортсменів високого класу : монографія / Ю. М. Шкрєбтїй. – К. : Олімпійська література, 2005. – 234 с.

566. Шрам М. С. Інтелектуальна інформаційна система формування індивідуальної програми занять з бодібїлдингу / М. С. Шрам, Р. Б. Кравець // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія: Інформаційні системи та мережі. – Л., 2010. – № 689. – С. 255–261.

567. Щєлухїна А. С. Использование информационных технологий на уроках истории [Электронный ресурс] / Щєлухїна Анна Сергеевна. – Режим доступа : <http://www.rusedu.info/Article1100.html> (дата обращения: 22.06.2013).

568. Щєрбак Ю. Є. Фїлософські концептуальні основи вивчення олімпїзму й олімпїйського утворення / Щєрбак Ю. Є. // Олімпїзм як фїлософія життя та мислення : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. до 95-річчя Полтавського держ. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2009. – С. 162–164.

569. Щєрбашин Я. Структура та зміст олімпїйської освіти як складова виховання дітей та молоді / Якїв Щєрбашин // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту. – Л., 2007. – Вип. 11, т. 5. – С. 395–399.

570. Щєрбіна В. М. Образи інформаційного суспільства: соціологічний вимір / Щєрбіна Віктор Миколаєвна. – К. : Агенство «Україна», 2005. – 247 с.

571. Эффективность различных средств теоретической подготовки юных дзюдоистов / Шахов А. А., Балбеков П. А., Исаева Е. Б. // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2011. – Т. 76, № 6. – С. 184–186.

572. Юламанова Г. М. Особенности теоретической подготовки квалифицированных фехтовальщиков с поражениями спинного мозга / Юламанова Г. М. // Адаптивная физическая культура. – 2012. – Т. 49, № 1. – С. 40–41.

573.Юхимук В. Ставлення вчителів фізичної культури до поширення знань олімпійської тематики серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів м. Львова / Юхимук Віра // Теорія та методика фізичного виховання. – 2009. – № 3. – С. 7–9.

574.Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

575.Ярошик М. Реалізація теоретичних знань та вмінь студентів під час проходження педагогічної практики в школі / Марта Ярошик // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2009. – Вип. 13, т. 2. – С. 217–222.

576.Яхонтов Е. Р. Баскетбол для всех / Яхонтов Е. Р. – М. : Физкультура и спорт, 1984. – 32 с.

577.Яхонтов Р. Е. Психологическая подготовка баскетболистов : учеб. пособие / Р. Е. Яхонтов. – СПб. : СПбГАФК им. П. Ф. Лесгафта, 2000. – 230 с.

578.Jovicevic S. Theoretical preparation while training girl volleyball players / Stevo Jovicevic // Physical Culture. – Belgrade, 2008. – Vol. 1/2 (62). – P. 151–158.

579.Pityn M. Features of theoretical training in combative sports / Pityn Maryan, Briskin Yuriy, Zadorozhna Olha // Journal of Physical Education and Sport. – 2013. – Vol. 13 (2). – P. 195–198.

580.Pityn M. Theoretical training in fencing: state and prospects of researches / Maryan Pityn, Yuriy Briskin, Olga Zadorozhna // Фізична активність, здоров'я та спорт. – 2012. – № 3 (9). – С. 23–28.

581.Rosandich T. J. Information technology and sports: looking toward Web 3.0 [Electronic resource] / Rosandich T. J. // The Sport Journal. – 2011. – Vol. 14. – Access mode: <http://thesportjournal.org/> (date of application: 01.04.2014).

582.Technical devices of improvement the technical, tactical and theoretical training of fencers / Briskin Yuriy, Pityn Maryan, Zadorozhna Olha, Smyrnovsky Serhiy, Semeryak Zoryana // Journal of Physical Education and Sport. – 2014. – Vol. 3. – P. 337–341.

583.Wold B. Lifestyles and Physical Activity: A theoretical and empirical analysis of sociolization among children and adolescents / B. Wold. – University of Bergen, 1989. – 310 p.

584.Wooden J. They Call Me Coach / J. Wooden 2003. – 272 p.

Наукове видання

ПІТИН Мар'ян Петрович

**ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА
В СПОРТІ**

Монографія

Редактори: *Оксана БОРИС, Ірина ЛАЙТАРУК*

Коректор: *Єлизавета ЛУПИНІС*

Підписано до друку 15.12.2014. Формат 60x84/16.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 21,62. Обл. вид. арк. 18,25.
Наклад 300 прим. Зам. № 107.

Львівський державний університет фізичної культури

Редакційно-видавничий відділ
79007, м. Львів, вул. Костюшка, 11
тел. +38 (032) 261-59-90
<http://www.ldufk.edu.ua/>
e-mail: redaktor@ldufk.edu.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
та книгорозповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3354 від 24.12.2008 р.

Друк ФОП Корпан Б.І.

Львівська обл., Пустомитівський р-н., с Давидів, вул. Чорновола 18

Ел. пошта: bkorpan@ukr.net, тел. (067) 67-44-446

Код ДРФО 1948318017, Свідоцтво фізичної особи-підприємця:
В02 № 635667 від 13.09.2007

Пітин Мар'ян Петрович

Кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри олімпійського, професійного та адаптивного спорту Львівського державного університету фізичної культури.

Автор понад 170 наукових та навчально-методичних праць.